

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI • 6283
BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ • 1621

YALNIZ EFE ve DİĞER HİKAYELER

Hazırlayan *Prof. Dr. Ersin ÖZARSLAN*

Yayın Yönetmeni *Ercan Şen*

Yayın Koordinatörü *Hakkı Uslu*

Kapak Tasarımı *Ekrem Acar*

Dizgi *Pınar Balkış*

Baskı *Korza Yayıncılık Basım San. ve Tic. A.Ş.*

Yenice Mah. Çubuk Yolu No: 3 Esenboğa / Ankara

Sertifika No. 30233

Türkçe yayın hakları MEB, 2017

Tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.

1. Baskı 2011

2. Baskı 2017 (3000 Adet)

ISBN 978-975-11-3762-3

TÜRK
EDEBİYATI

İdare Yeri *MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü*

Ders Kitapları ve Yayınlar Daire Başkanlığı, Kültür Yayınları Koordinatörlüğü

MEB Beşevler Kampüsü I Blok, 06560 Yenimahalle/ANKARA

Tel. 0312 413 36 48 • Belgegeçer 0312 222 40 85

Satış Yeri *MEB Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü*

Atatürk Bulvarı Milli Müdafaa Cad. No.: 6 Kat: 6 Kızılay/ANKARA

Tel. 0312 413 42 03 • Belgegeçer 0 312 419 20 14

kulturyayinlari.meb.gov.tr • kulturyayinlari@meb.gov.tr

Ömer Seyfettin, (1884-1920)

Yalnız efe ve diğer hikâyeler / Ömer Seyfettin ; hazırlayan:

Ersin Özarslan. – 2. bsk. – Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2017.

380 s. ; 19 cm. – (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları ; 6283 . Bilim ve kültür eserleri dizisi ; 1621 . Türk edebiyatı)

ISBN 978-975-11-3762-3

1. Çocuk hikayeleri, Türk. I. Özarslan, Ersin. II. Seriler. :

808.06831

Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler

Hazırlayan
Prof. Dr. Ersin Özarılan

Ankara, 2017

Ersin ÖZARSLAN

1956'da Erzurum-Tortum'da doğdu. Çiflik İlkokulunu, Gazi Ahmet Muhtar Ortaokulunu bitirdi. Erzurum Lisesinde başladığı lise tahsilini Erzurum Akşam Lisesinde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden, Prof. Dr. Ömer Faruk Akün nezaretinde hazırladığı “Bahaeddin Özkıışı'nın Hayatı ve Eserleri Üzerinde Bir Araştırma” başlıklı teziyle mezun oldu.

Ege Üniversitesinde Türk Dili okutmanı oldu. Gazi Üniversitesine önce lisansüstü öğrenci sonra basın dili araştırma görevlisi oldu. “1876 Öncesi Gazete Dilinin Sentaksı” konulu yüksek lisans tezi üzerinde çalışmakta iken doktora yapmak üzere Amerika'ya gönderildi. Tampa ve Southern Colorado Üniversitelerinde lisan öğrendi. Columbia Üniversitesinde doktora öğrenimini sürdürdü. “Orta Asya Yeni Türk Yazı Dilleri ile Anadolu Sahası Türk Yazı Dili Üzerinde Mukayeseli Bir Çalışma” konulu tez projesinin kabul edildiği ikinci yılın sonunda, Gazi Üniversitesi senatosu sebepsiz olarak görev süresini uzatmayınca geri döndü. Saha değiştirerek Yeni Türk Edebiyatı alanında Erzurum Atatürk Üniversitesinden yüksek lisans, Hacettepe Üniversitesinden doktora derecesi aldı. Tezlerinin hariçindeki kitap ve makaleleri ile Türk Edebiyatı doçenti oldu. Abant İzzet Baysal Üniversitesinde üç dönem ders verdi. Millî Eğitim Bakanlığı Çocuk Yayınları Yayın ve Danışma Kurulunda sekiz yıl görev yaptı. Hâlen Gazi Üniversitesinde Profesör olarak çalışmaktadır.

Edebiyata şiirle girdi. İlk kalem tecrübeleri Erzurum gazetelerinde yer aldı. Şiirin yanında hikâyeye de ilgi gösterdi. Edebî çalışmaları And, Aprınçor, Ayışığı, Aziziye, Dergâh, Düş Çınarı, Edebiyat Ortamı, Edebiyat Otağı, Kırağı, Kubbealtı Akademi Mecmûası, Milletın Sesi, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, Mor Taka, Seviye, Seyir, Türk Dili, Türk Edebiyatı, Türk Yurdu, Yedi İklim, Yurttan Dünyadan Haber gibi kültür ve sanat dergilerinde yer aldı. İlmî yazıları Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Dergisi, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları, Osmanlı Araştırmaları Dergisi (Journal of Ottoman Studies), İletişim, Kubbealtı Akademi Mecmûası, Millî Eğitim, Türk Dili ve Türk Yurdu gibi dergilerde yayımlandı.

Şiirden Coğrafyaya - Ârif Nihat Asya'nın Şiirlerinde Mekân Endişesi (2010), Said Paşa: Gazeteci Lisânı (2008), Düşünce Ufuklarında - Erol Güngör'ün Sanat, Edebiyat, Dil ve Tercüme Hakkındaki Görüş ve Düşünceleri (2007) adlı yayımlanmış eserleri mevcuttur.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	9
Ömer Seyfeddin, Hayat Hikâyesi	13
Mizacı, Edebi Hayatı ve Şahsiyeti	22
Kaynaklar	43

HİKÂYELER

1. Yalnız Efe - Yörük Hocayla Kızı.....	51
2. Bahar ve Kelebekler	103
3. Kütük	117
4. Vire	131
5. Teselli.....	149
6. Pembe İncili Kaftan.....	159
7. Çakmak.....	175
8. Mermer Tezgâh.....	183
9. Tütün	197
10. Teke Tek	203
11. Topuz.....	213
12. Diyet.....	223
13. Kûlah	239
14. Nâdân	253
15. Kesik Bryk	261
16. Rüşvet.....	265
17. Yüz Akı.....	269
18. Herkesin İçtiği Su	275
19. Gizli Mabel.....	281

20. Lokanta Esrarı	293
21. Kurbağa Duası	303
22. Kurumuş Ağaçlar	313
23. Kaç Yerinden.....	319
Lügatçe	333

ÖN SÖZ

Değerli Gençler,

Edebiyatımızın seçkin isimlerinden Ömer Seyfeddin, ilk eserlerini lise sıralarında, sizin yaşlarınızdayken yayımlamıştır. Yirmi yılı aşmayan kısa yazı hayatına sığdırdığı eserler onun kaleminin kuvvetini gösterir. Ömer Seyfeddin yazdığı dili hazır bulmamış, aksine yazı dilini inşa etmiş büyük bir yazardır. Edebiyatın şiir, hikâye, tiyatro, deneme, mensur şiir, günlük, hatıra ve tiyatro gibi sahalarında eser vermesine ve roman denemelerine girişmesine rağmen asıl başarısını hikâye türünde göstermiş ve hikâyeciliği meslek olarak seçmiş ilk büyük sanatkârdır.

«Yeni Lisan» makalesiyle açtığı yol ve gösterdiği ufuk Türkçenin sadeleşmesini temin etmiştir. Hikâyeleriyle millî edebiyatın doğuşunu hazırlamıştır. Memleketin bütün cepheleri ve bütün çehreleriyle edebiyata girmesi onun getirdiği konu zenginliği sayesinde mümkün olmuştur. Yazarlarımız onun yolundan giderek ülkemizi ve insanımızı anlatmışlar; Anadolu ve Rumeli, insanı ve coğrafyasıyla edebiyatın aslî konuları arasına girmiştir.

Ömer Seyfeddin, yazıp yayımladığı hikâyelerle edebiyatımızın yeni tanıdığı ve romanın yanında ikinci derecede bir faaliyet sahası olarak görülen hikâye türünü taklitten kurtararak yerleştirmiş, aslı şahsiyetine kavuşturmuştur. Türk edebiyatında hikâye, onun

gayretiyle sadece küçük hassasiyetlerin, ferdi duyguların ifade sahası olmaktan çıkmış, hayata açılmış, insanı ve dünyasını bütünüyle yansıtır hâle gelmiştir.

Hikâyeleriyle çok cepheli ve çok çehreli bir sanatkâr ve geniş soluklu bir yazar olduğunu ispat eden Ömer Seyfeddin'in değeri zamanla daha iyi anlaşılmuştur. Sağlığında değerini anlamayıp ona karşı çıkanlar onun büyüklüğünü, ufkunun genişliğini, yazdıklarının değerini ölümünden sonra da olsa teslim etmişlerdir. Her devirde okuyucunun geniş ilgisiyle karşılaşmış, eserleri sevilerek okunmuştur. Herkes tarafından okunabilen neredeyse tek yazarıımızdır. Bugün de eserleri sıcak bir ilgi görmekte ve geniş toplum kesimlerince okunmaktadır. O yarınki nesiller tarafından da ilgi görecekle ve okunacak yazarlar arasında olduğunu çoktan ispat etmiştir.

Kafasını, gönlünü, şahsiyetini inşa etme sürecini yaşayan sevgili gençler, elinizdeki *Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler*, Ömer Seyfeddin'in zengin ve çarpıcı dünyasına ortak olmanız düşüncesiyle seçilip hazırlandı. Bazı kelime ve kavramların anlamına kolayca ulaşasınız diye metinden hareketle küçük bir sözlük (lügatçe) hazırlandı. Zihin ve gönül dünyanızı Ömer Seyfeddin'in güzel hikâyeleriyle zenginleştirmek istemez misiniz?

Ömer Seyfeddin Beyefendi'yi rahmet ve şükranla yâd etmek isterim.

Yalnız Efe ve Diğer Hikâyeler'in hazırlanmasına önyak olan Millî Eğitim Bakanlığı Çocuk Yayınları Danışma ve Yayın Kurulu'na, eserin basılmasında emek harcayan Eğitim Araçları ve Yayınlar Grup Başkanlığı mensupları ile matbaa görevlilerine müteşekkirim. Ömer Seyfeddin'in gözden kaçan ve ulaşılamayan eserlerini

gün yüzüne çıkararak araştırmacılara teşekkür borcumu eda ederken kitabı okuyup tashih etme zahmetini yüklenen yazar Süleyman Teyek ile kızım Ayşenur'a ve çalışmalarımın bütün yükünü çeken eşime teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ersin Özarlan

ÖMER SEYFEDDİN

Hayat Hikâyesi

Yeni Lisan hareketiyle Türkçenin sadeleşmesi, Millî Edebiyat anlayışının kurulması ve şekillenmesi, hikâye türünün Türk edebiyatında oturup yerleşmesi ve gelişip yaygınlaşması yolunda büyük emeklerin sahibi olan Ömer Seyfeddin Bey, hayata subay olarak başlamış, öğretmenliğe geçmiş ve kısacık ömrünü yazarlıkla geçirmiş önemli ve verimli bir sanatkârdır.

Ömer Seyfeddin, 11 Mart 1884'te Balıkesir'in Gönen ilçesinde dünyaya geldi. O sırada piyade yüzbaşısı olan babası Ömer Şevkî Bey, Gönen Askerlik Şubesi başkanı idi. Ömer Seyfeddin'in Güzide adında kendisinden on yaş büyük bir ablası vardır. Kaşağı adlı hikâyesinde anlattığı küçük kardeşi Hasan ise Gönen'de ölmüştür. Küçük yaşta ölen sonuncu kardeşinin de kız olduğu biliniyor.

Babası Ömer Şevkî Bey, yazarın kendi ifadesiyle “Kafkasyalı bir Türktür.” Ömer Şevkî Bey'in babası, eşi vefat edince Hacc'a gitmeğe karar vermiş; oğlu Ömer'le kızı Fatma'yı yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Çocuklarını Sultan Tepesi'ndeki Özbekler Tekkesi'nin Şeyhi'ne¹ emanet ederek Hicaz'a gitmiş ve orada vefat etmiştir. Zaten öksüz olan

1 Sultantepe'sindeki Özbekler Tekkesi'nin şeyhi, 1836 yılında babasının vefatı üzerine 16 yaşındayken postnişin olarak bu görevi 58 yıl yürüten Şeyh İbrahim Edhem Efendi (1829-1904) olmalıdır.

Ömer Şevkî ve kardeşi Fatma, babalarının vefatıyla da yetim ve kimsesiz kalmışlardır. Özbekler Tekkesi'nin şeyhi, kendisine emanet olan iki kardeşe sahip çıkararak himaye etmiştir. Fatma Hanım, şeyhin sonraları paşalığa yükselen oğlu Cemal ile evlenmiştir. Ömer Şevkî, on yedi yaşına kadar bu şeyhin yanında kaldıktan sonra ayrılarak orduya katılmış ve alaydan yükselerek subay olmuştur. Binbaşı rütbesindeyken 1908 yılından sonra alaylı subayların ordudan tasfiyesi sırasında askerlikten ayrılmıştır. 1913'te eşi Fatma Hanım'ı kaybeden Ömer Şevkî Bey, daha sonra tekrar evlenip Sarıyer'e yerleşmiş ve 1918 veya 1919 yılında vefat etmiştir.

Ömer Seyfeddin'in annesi Fatma Hanım tanınmış bir İstanbul ailesinin çocuğudur. Fatma Hanım, meşhur Haseki Mustafa'nın torunu olup soyu İsfendiyaroğulları'na dayanan Ankaralı topçu kaymakamı (yarbay) Mehmet Bey'in kızıdır. II. Abdülhamid döneminin ünlü askerî doktorlarından Fâik Paşa, Fatma Hanım'ın kardeşidir. Yüzbaşı Ömer Şevki Bey, Rumeli Kavağı'nda oturan bu aileye içgüveyi girmiştir. Aile daha sonra Kocamustafapaşa'dan bir ev alarak bu semte yerleşmiştir. Ömer Seyfeddin'in nüfus kayıtları da buradaki ev üzerinden çıkarılmıştır. Harbiye Mektebi'ndeki künyesi "Ömer oğlu Ömer Seyfeddin Kocamustafapaşa – 1299/1884-1319-489 piyade" şeklinde olup altına "Gönen-Karaca" kaydı düşülmüştür.

Ömer Seyfeddin, meleğe benzettiği annesiyle ilgili intibalarını, "İlk Namaz" adlı hikâyesine yansıtmıştır:

"Ah on beş sene evvel... Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, dünyada en sevdiğim, dünyada yegâne

perestiş ettiğim bu vücûd-ı muhterem, işte derhâtır ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi.”

Ömer Seyfeddin, kıldığı ilk sabah namazıyla birlikte hayalinde yaşattığı sevgili annesini hiç unutmaz:

“Annemi bir meleğe benzetiyordum, bu tahayyülle melâikeleri düşünerek... Kur’an okuyan annemin şimdi etrafına toplanmaları lâzım gelen melâikeleri müşahede ediyorum zannederek dalıverdim. Yüzümün üstünde, ahirette güller bitecek ve cehenneme girecek olursam katıyyen yanmayacak olan sol kaşımın ucunda tatlı bir ürperme duyuyor, sonra annemin münevver bir zambak aydınlığıyla parlayan dudaklarının kıvıldamasına bakarak.... o görülemeyen melâike kanatlarının saçlarıma, annemin şimdi Kur’an tutan ince parmaklarıyla okşadığı sarı ve çok saçlarıma dokunduklarını hissettim gibi oluyor ve dalıyordum.”

Ömer Seyfeddin’in annesine düşkünlüğü ve ona karşı beslediği şükran duyguları, annesinin, yazarın sadece varlığının sebeplerinden biri olduğu için değil anneliğin ötesinde tabii bir öğretici, fedakâr bir rehber ve dosdoğru yola ileten bir terbiyeci olduğu içindir. Her şeyini annesine borçlu olduğunu söyler:

“Ben herşeyi annemden öğrendim. Annem beni millî bir vecd içinde büyüttü. Şiirimde duyduğunuz lirizmin menbaı, ondan aldığım millî terbiyenin heyecanıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi evvela masal hâlinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefhetti. Bundan dolayıdır ki kafiyelerim halkın tabirleri, musıkim halkın dilindeki ahenktir.”

Küçük Ömer’in ilk çocukluk dönemi Gönen’de ve annesinin eniştesi Hüseyin Paşa’nın kardeşi Halil Bey’in Karalar köyündeki Karalar Çiftliği’nde geçmiştir.

Küçüklüğünde kâğıtlar ve kalemlerle oynayan Ömer'in okuma ve yazmaya ilgisini fark eden bir öğretmen hanım Ömer'in annesi Fatma Hanım'a,

«—Maşallah çocuğun hevesi var, bana yollarsanız da okutmaya başlasam!»

yolunda bir teklif getirince Ömer Seyfeddin dört yaşındayken Gönen'de bu hanım öğretmenin mahalle mektebine devam ederek ilk tahsiline başlamıştır. Gönen ve çevresindeki çocukluk hayatının renkli intibaları «İlk Namaz», «And» ve «Kaşığı» adlı hikâyelerine yansımıştır.

Babasının görevi dolayısıyla ailece önce İnebolu'ya, daha sonra Ayancık'a göçünce Ömer Seyfeddin Ayancık'taki Sıbyan Mektebi'ne devam etmeye başladı. Ayancık intibaları «Falaka» adlı hikâyesine yansımıştır. Ayancık'ta oğlunun tahsilinden endişe duyan Fatma Hanım 1892'de Ömer Seyfeddin'i İstanbul'a getirdi. Ömer annesiyle birlikte dedesi Mehmet Bey'in Kocamustafapaşa semtindeki konağına yerleşti. Tahsilini Aksaray'da Yusuf Paşa Yokuşu'nda modern usullerle eğitim verilen ve Fransızca öğretilen «Mekteb-i Osmanî» de sürdürmeye başladı. Fakat babası Ömer Şevki Bey oğlunun da asker olmasını istediği için Ömer bu mektebi tamamlamadan 1893 ders yılı başında yatılı olarak Eyüp'teki Askerî Baytar Rüşdiyesi'ne yazdırıldı. Burada subay çocuklarına ayrılmış olan «sınıf-ı mahsus»ta öğrenim gören Ömer Seyfeddin ömür boyu dostluğunu sürdüreceği Enis Avnî (Aka Gündüz) ile tanışmıştır.

1896'da Askerî Baytar Rüşdiyesi'ni bitiren Ömer Seyfeddin, “sınıf-ı mahsus” mezunlarına tanınan, Kuleli Askeri

ترانه گریان

— اوگا —

چیرینیرکن بوروج معصوم ...
افق عربان انفصالنده ،
بکا برسس ، فغان نالنده
اووخ .. سویلرکه شمعی مجروح .

شمعی عشقم ، یتیم ویزمرده
سورونور برسمای ماضی به
اوخ ، آرتق شکسته هوسات
بواملر . امیدلرم بی تاب

آرایور ، آسمان ظلمتده
برخیال . برنشیده هیهات !..

او لیل غرامسوز ونهان
شمعی اوقشار فضای فرقتده
شعر سودای آه ... بلکه حیات ...
آزدی امیدمی ، أمل نسیان ...

ف . شبیهی

Yayımlanan ilk şiiri: [F. Nezihi], "Terâne-i Giryân",
Mecmû'a-i Edebiye, 9 (20 Aralık 1900) 65.

İdadîsi'ne kaydolma hakkından vazgeçerek arkadaşı Enis Avnî'nin gittiği Edirne Askerî İdadîsi'ne kaydoldu. 1900'de buradan mezun olan iki arkadaş birlikte İstanbul'a döndüler. Ömer Seyfeddin, aynı yıl girdiği Mekteb-i Harbiye-i Şahâne'den, Makedonya'da çıkan karışıklık üzerine, 22 Ağustos 1903'te "sınıf-ı müstacele" denilen bir hakla erkence ve imtihansız mezun edilerek subay çıktı.

Mezuniyetten sonra piyade asteğmeni olarak kura ile merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'nun, o sırada Makedonya'da patlak veren büyük Bulgar isyanını bastırmak üzere Rumeli'ye gönderilmiş olan İzmir Redif Tümeni'ne tayin edildi. Ardından da aynı ordunun Kuşadası Redif Taburu'na aktarıldı. Buradaki görevleri dolayısıyla «Gümüş Liyakat» ve «Yunan» madalyaları ile taltif edildi. 6 Eylül 1904'te Kuşadası Redif Taburu'nun idare-i mahsusa vapurlarıyla Selanik'ten İzmir'e dönüşüyle Ömer Seyfeddin de İzmir'e gelmiş oldu.

1907 Temmuz'unda İzmir Jandarma Zâbitân ve Efrâd Mektebi'ne öğretmen olarak atandı. Bir yandan burada ders verirken diğer taraftan da mektebin kuruluşuna nezaret eden İtalyan subayı Thomas Paşa'nın mihmandarlığı görevini yürüttü. İzmir'deki görevi sırasında düşünce ve sanatını geliştirmeye imkân ve fırsatlarını yakalayan Ömer Seyfeddin, Şehabeddin Süleyman, Necip Türkçü, Baha Tevfik ve o sıralarda İzmir'de bulunan Yakup Kadri ile tanışmış, onlardan dil, felsefe ve edebiyat sahasında istifade etmiştir.

1908'de üsteğmen olan Ömer Seyfeddin, Ocak 1909'da, Selanik'te, Üçüncü Ordu Nizâmiye Taburları'nda görevlendirildi.

İki sene boyunca Manastır, Pirlepe, Köprülü, Cum'a-yı Bâlâ ve Serez'e bağlı Menlik kazası havalisini eşkiya ve çete takibiyle dolaştı. Ardından Razlık kasabası, Yakorit köyü, Bölük Merkezi Hudut Karakolu'na tayin edildi. 1909'da 31 Mart Vakası üzerine 17 Nisan 1909'da Hareket Ordusu ile İstanbul'a geldi. İstanbul'da karşılaştığı fikrî ve siyasî hava yavaş yavaş askerlikten soğumasına yol açtı. 1910'da Ziya Gökalp'ın tesiriyle tedris tazminatını ödeyerek subaylıktan istifa etti. İstanbul'dan ayrılarak Selanik'e yerleşti.

Çok sürmeden Trablusgarp, Bingazi, Derne ve Tobruk'taki Türk İtalyan harbinin sıkıntıları savuşturulamadan 8 Ekim 1912'de Balkan Harbi patladı. Ömer Seyfeddin, 10 Ekim 1912'de tekrar silahlaltına çağrıldı ve Garp Ordusu'nun 39. Alay'ı 3. Tabur'una katılarak Sırp ve Yunan cephelerinde savaşmaya başladı.

Kumanova cephesinde Sırplarla savaştı. 24 Ekim 1912'de Kumanova Savaşı kaybedilince birlikler Arnavutluk'a doğru çekildi. Ömer Seyfeddin'in birliği Yanya Kalesi'ni haftalarca savunmasına rağmen, kale 6 Mart 1913'te düştü ve Ömer Seyfeddin Yunanlılara esir oldu. 20 Nisan 1913'te Atina yakınlarında Naffiyon kasabasındaki esir kampına götürüldü. Ömer Seyfeddin, Yunanlıların birliklerindeki doktor ihtiyacını düşünerek kendisini muharip subay değil doktor diye takdim etmek suretiyle işkenceden ve muhtemelen ölümden de kurtulmuş oldu. Sekiz ay yirmi yedi gün süren Naffiyon'daki esareti, 28 Kasım 1913'te sona erdi.

17 Aralık 1913'te İstanbul'a geldi ve 22 Şubat 1914'te askerlikten ikinci defa istifaen ayrılarak bütünüyle yazarlık

hayatına döndü. Yazarlıkla geçinemeyeceğini fark ederek Kabataş Sultânîsi ve İstanbul Erkek Muallim Mektebi'nde edebiyat öğretmenliğine başladı. Darü'lfunûn'daki Tedkikat-ı Lisâniye Encümeni'ne aza seçildi. Bu heyette ne kadar çalıştığı ve ne iş gördüğü bilinmemektedir. Bu arada hasta olan annesi vefat etti. 1915 sonlarına doğru İttihad ve Terakki Fırkası'nın önemli isimlerinden Kadıköylü Dr. Besim Edhem Bey'in kızı Calibe Hanım'la dünyaevine girdi. 6 Aralık 1916'da tek çocuğu Hatice Fahire Güner (Elgen, öl. 30 Kasım 2007) dünyaya geldi. Ömer Seyfeddin, iç güveyisi girdiği bu alafranga ailedeki modernlik ve mondenlik düşkünlüğüne tahammül edemedi. Konaktaki hayatı bütün cepheleri ile yapmacık, sunî ve yabancı bulmaya başladı. 5 Eylül 1918'de hem kayınpederinin alafranga konağından hem de ayrı dünyaları ve farklı anlayışları yüzünden, arada bir çocuk olmasına rağmen, uyuşamadığı eşinden ayrıldı.

Ömer Seyfeddin ayrılığın getirdiği sarsıntıdan kurtulamadı. Bu harap ruh hâli içerisinde yaşarken her iki tarafın yakın çevresinden bu evliliği kurtarma teşebbüsleri üzerine Ömer Seyfeddin'le Calibe Hanım bir dost evinde bir araya geldiler ama bu görüşmeden müsbet bir sonuç çıkmadı.

Sağlığı bozuldu, şiddetli bir zatürre atlattı. Yalnızlık, bakımsızlık ve maddî sıkıntı yüzünden romatizma, üst solunum yolları rahatsızlığı ile kendini gösteren ve yüksek ateşle seyreden hastalığı ilerledi. Vücut direnci zayıfladı, görme zafiyeti belirdi, sinirleri bozuldu, asabî davranışları çevresini kıracak dereceye geldi. Zihnî melekeleri zayıfladı. Sanrılar görmeye, sayıklamaya başladı. 24 Şubat 1920'de durumu ciddileşti.

4 Mart 1920’de Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastahanesi’ne yatırıldı. Teşhis edilemeyen şeker komasına bağlı peritonit (karın zarı iltihabı) yüzünden 6 Mart 1920 Cumartesi günü saat 13.30’da Türk edebiyatının bu büyük ve velûd yazarı otuz altı yaşında hayatını kaybetti. Ölüm sebebi otopsi sonucu anlaşılabilirdi.

Ömer Seyfeddin’in naaşı Kadıköy’de, Kuşdili semtindeki Mahmut Baba Mezarlığı’na defnedildi. 1939 yılında Kuşdili Mezarlığı’nın, tramvay garajı yapılacağı bahanesiyle kaldırılacağı söylentisi üzerine 23 Ağustos 1939’da arkadaşı Ali Canip Yöntem’in önyak olmasıyla yazarın kemikleri Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı’nın A adasına nakledildi. Ali Canip’in bu hususta siteleri anlamlıdır:

“Ömer’i Kadıköyünde Kuşdilindeki Mahmud Baba mezarlığına defnettik. Birkaç yıl önce bu mezarlığın lâğvedilerek oranın tramvay garajı olacağı rivayeti çıktı. Birkaç arkadaş bir olduk 23 Ağustos 1939’da Zincirlikuyu Asrî Mezarlığa naklettik. Eski Taş başucuna dikildi. Gariptir ki «eski harflerle yazılmış» denerek kitabesi örtülmüştür. 1920 yılında kerametimiz yoktu ki kitabeyi yeni harflerle yazdıralım”.

Mizacı, Edebî Hayatı ve Şahsiyeti

Mizacı

Ömer Seyfeddin, atlet yapılı, sportmen, son derece neşeli ve şakacı, nüktedan, istihzaya düşkün, hayatı seven, derin bir yaşama sevinci ve zevki ile dolu, keskin zekâlı bir insandır. Karamsarlıktan, kederden, ümitsizlikten hoşlanmayan, kederli hatta ıstıraplı zamanlarında bile bu menfi duyguların esiri olmayan, aksine bu ruh hâlinden kurtulma yolları arayan biridir. Hayatta ne olursa olsun iyimserliğe yönelen; ümide, yaşama sevincine, saadete kapı aralayan bir mizaç sahibi olarak tanınmıştır.

Dürüst, mert, fedakâr ve vefakâr olduğu gibi; gurur, kibir, övünme, böbürlenme ve menfaat düşkünlüğü gibi alçaltıcı duygulardan uzak durmuştur. Haysiyet ve şerefine, izzet-i nefesine düşkünlüğü yanında, dostları için her şeyini feda edecek kadar engin gönüllü ve bir o kadar da vefalı bir insandır.

Ömer Seyfeddin çok kuvvetli bir mizah duygusuna sahip olmakla birlikte onun mizâhı acı bir dokundurma veya hafif bir fiske şeklinde değildir. Çok kere mübalâğacı bir özellik taşıırken ara sıra çılgin bir garâbet mahiyetinde de görünürdü. Bu özelliği hikâye kahramanlarında açıkça görmek mümkündür. Her müstesna yaratılmış insan gibi onun da “belâhet”e karşı bir gizli kını vardır. Buna rağmen müsamahakâr olduğunu da belirtmek gerekir. Budalalara ve budalalıklara çok kere kızmamış ama alay etmekten de geri durmamıştır. Şüphesiz hamakate karşı alay, zekânın bir hakkıdır. Bu da eserlerinde görünür bir özelliktir.

Ömer Seyfeddin'in, günlük hayatında şen şakrak tavrı, canlı konuşmaları, ince ve zekice şakaları ile etrafını neşeye boğduğu, zaman zaman da farklı bir mizaca büründüğü bilinmektedir. İç karartıcı can sıkıntılarına düştüğü ve bundan kurtulmak için kırlara açılarak tabiatın kucağında sakinleştiği de bilinmektedir. Arkadaşı Ali Canip, "her şeyden çabuk bıkar, canı çabuk sıkılırdı. Buna rağmen okurken, yazarken hayret edilecek bir azim gösterirdi. Sabahtan akşama kadar hiç durmaksızın yazı yazdığını hatırlarım" derken dolaylı olarak onun yazma faaliyetini ne kadar ciddiye aldığını ifade etmiştir. Ömer Seyfeddin'in çalışkanlığı, azmi ve kararlılığı, onun hayatta ciddiye aldığı her hususta kendini göstermiştir.

Yakup Kadri de ölümü üzerine İkdam gazetesinde neşrettiği yazısında vaktiyle tartıştığı, itham ettiği Ömer Seyfeddin'le İzmir günlerini anlatır:

"Bu genç zabıt bilâ fasıla neşeli, bilâ fasıla şuh ve cevval, o fikirden bu fikre, bu bahisten o bahse atlar, ekseri meselelerde düşüncelerimiz birbirine uymadığı hâlde, neticede yine bizimle müttefik kalırdı. Ne kadar munis, ne kadar hafif bir zekâsı vardı. En acayip nazariyeler bile onun ağzında tabiileşir ve bizim çoktan inandığımız, bildiğimiz kanaatler arasına geçerdi."

Yakın çevresinden Nüzhet Haşim ise vücutça görünüşü itibarıyla "Orta boylu, zayıfça, fakat kavî bünyeli, yürüyüşünde, söz söyleyişinde son derece cevval, hatibâne olmakla beraber gayet şakrak, canlı ifadeli bir genç" şeklinde tarif etmiştir.

Ömer Seyfeddin, arkadaşı Aka Gündüz'ün ifadelerine göre "çiçek bozuğu" olup mavi gözlü, sarışın, ortadan az

uzunca boylu, düzgün ve adaleli bir vücuda sahiptir. Elleri pek zarif, ayakları ise vücuduna göre büyük değildir.

Portre yazarlarından Hakkı Süha Gezgin, “tatlı, kalender, sıcak bir sesle konuşan, başka hiç kimsede görülmeyen tavırlar takınan” Ömer Seyfeddin’in farklı şahsiyetine işaret eder ve onu şöyle anlatır:

“Çiçek bozuğu pembe bir yüzü, azgın bir beynin itip fırlattığı, çıkıntılı bir alını vardı. Bitmez bir hayretle kalkık gölge kaşları, küçük mavi, kirpiksiz gözleri, gaga burnu, kısa kesilmiş dağınık, bakımsız saçlarla hiç de güzel değildi. Yalnız o mavi, o kirpiksiz gözlerden öyle zengin, öyle tılsımlı bir tan aydınlığı dökülürdü ki, bu ışıkla yıkanan yüz, ansızın parlar, sevimli, canayakın, vazgeçilmez bir şey olurdu”.

Yusuf Ziya Ortaç’ın portre tasviri ise şöyledir:

“Bu kadar gergin vücut, bu kadar kıvılcımlı insan, o gün bu gündür hâlâ görmedim. Göğüs alabildiğine gerideydi. Sarı, uçları az kıvrık bıyıkları vardı. Kaşları seyrek ve altın kumralı... Saçları da öyle... Hafif çiçek bozuğu yüzünden alayla acı karışık tuhaf bir gülümseme hiç eksik olmuyordu. Kirpiksiz gözleri bir noktada duramayan iki damla mavi ışıktı.”

Ömer Seyfeddin sadece yazdığı zamana hitap eden bir sanatkâr değildir. Eserleri bugün de ilgi görmekte, okunmakta, sevilmektedir. Ölümünden 22 yıl sonra arkadaşı Ali Canip’le vapurda karşılaşan Yakup Kadri, bir münasebetle büyük hikâyeci hakkında şunları söyler:

“Ömer Seyfeddin meğer istikbale hitap ediyormuş. Birçoklarımız bunu vaktinde anlayamadık. Ölümünden yirmi şu kadar yıl geçtiği halde onun ifadesi terütaze duruyor. Hikâyeleri hâlâ mekteplerde edebî dil numunesi olarak okutuluyor.”

Yakup Kadri bu kanaatini Çınaraltı dergisinde genişleterek şöyle anlatmıştır:

“Meşrutiyet İnkılâbından sonra onunla İstanbul’da tanıştık. Biz, edebiyat âleminde ilk adımlarımızı atmış bulunuyorduk. Hattâ, sanırım, biraz da şöhret kazanmış gençlerdendik. «Fecr-i Âti» yi çoktan kurmuştuk. Ömer Seyfeddin’i bu edebî kulübe almak istedik. Bize «Gayeniz nedir?» diye sordu. Şahabeddin Süleyman’la ben ona «Fecr-i Âti» nin düsturunu tekrar ettik: Sanat şahsî ve muhteremdir! Ömer Seyfeddin, insanı yaralamayan o alaycı tebessümüyle gülümsedi ve oturduğu yerden bize doğru uzanarak: «Bu lâfın hiçbir mânası yok, cancağızım!» dedi. O, sanat bahsinde bizim henüz farkına varamadığımız bir takım hakikatlere ermiş gibiydi. Genç Kalemler’deki yazılarını gözden geçirince onun, nasıl bir ileri harekete gönüllü pişdarlık ettiğini anladık. Evet. Ömer Seyfeddin edebiyatta ve dilde, o zamana göre, en ileri cereyanların önünde yürüyordu. Fakat hiçbir vakit bu çeşit avant-gardiste’lerin nasibi olan taassuba ve softalığa düşmedi.”

Ziya Gökalp ise Ömer Seyfeddin’in ölümüne yanarak kaleme aldığı bir yazıda «Ömer Seyfeddin bugünkü Türkçemizin Christophe Colomb’udur... Kumanda ettiği hudut bölüğünün Mehmetçikleri gibi gurur, tefahur, menfaat hislerinden uzaktı... Eserlerini çok kıymetli görmeyen daha derin, daha ince sanatkârları, açtığı yoldan yürütebilmeğe, işte bu samimî mahviyeti, bu tasannusuz feragati sayesinde muvafak oluyordu» demiştir.

Reşat Nuri Güntekin’in çok sevdiği ve beğendiği Ömer Seyfeddin hakkındaki kanaatleri övgü ve takdir yüklüdür:

“Ölümü üzerinden yirmi küsur yıl geçmiştir. Fakat onun hâlâ etrafımdaki canlı insanların birçoğundan daha fazla bir kuvvetle yaşadığını duyarım. Ömer, karikatür yapar gibi mübalâğalar, fanteziler, fantasmagorilerle konuşur ve aşağı yukarı da aynı şekilde

yazardı. Bu, onu bir çok kimselere daima hayatın dış yüzünde dolaşan hafif ve daldan dala atlayan bir insan, sırf eğlendirmek için yazı yazan bir mizah ve fantezi hikâyecisi gibi tanı[t]mıştır. Fakat şekli bırakarak asla bakmasını bilen bir insansanız ve hakikate kasten göz yumacak bir garazkâr değilseniz onda kudretli bir Hayat konsepsiyonu, hiçbir noktada biri birini nakzetsiz bir fikirler manzumesi, hülâsa sağlam bir şahsiyet görürdünüz... Sık sık fantasmagoriye kaçan bu küçük hikâyeler, Ömer'i küçük görmek ve göstermeğe çalışanlar için birer hafif ve kof mizah eseridir. Fakat bu hafifliğin, bu köpüğün altına bir parça hüsnüniyetle bakarsanız ebedî çizgileri, ebedî ağırlık ve hüznü ile hayatın tâ kendisini tanımanız mümkündür. Sanatta derine dalmak ve fonu bulmak için mutlaka denize dalar gibi gözlerini kapayarak, burun ve kulaklarını tıkayarak tepe aşağı dalmak ve su altının uğultu ve ibhamları arasında zorlukla kol sallamak kâfi sanatın yakaladıkları morarmış ve şişmiş birçok leşlere nispetle Ömer'in eseri ne kadar canlıdır, ne kadar hakikî sanat güzelliğiyle güzeldir.”

Edebî Hayatı ve Şahsiyeti

Ömer Seyfeddin, günlüğüne düştüğü kayda göre “tarihçi olmak arzusunun dışında bir hikâyeci” olmuştur. Onun şahsiyetinde sanata yatkınlık, ilim arzusundan baskın çıkmıştır. Edebiyata çocukluğunda ilgi duymuş, evindeki hava ile bu ilgi canlılığını korumuş, tahsili ilerledikçe aslî yolunu bulmuştur. Kendisi bu hususu şöyle ifade etmiştir:

“Daha çocukken evimizde birçok Dîvânlar vardı. Onları okuya okuya edebiyata heves ettim; fakat eski edebiyatın çeşnisini, zevkini tattığımı itiraf edemem. Çünkü bunun için başka bir ilim başka bir tahsil ister. Pek genç iken gazeller de yazdım, tabii saçma şeylerdi. (...) O vakitten aklımda Leylâ Mecnûn'lar, Şâh-ı Mârân'lar kaldı. Demek hakikatte yalnız onları anlayabiliyordum.”

Edebiyata ilgisinin yazmaktan ziyade okumaya yönelik olduğunu söyler. Okumayı zevkli fakat yazmayı sıkıntılı bir faaliyet olarak görür. Okumanın şevk ve iştihasını, yazmanın zorlu macerasını şöyle anlatır:

“Okumanın şehvetini benim kadar duyan yoktur sanırım. (...) Fakat yazmak? İşte bu güçtür. Ben yazarken çok ıstırap çekerim. Sinirlerim bozulur, sağ ayağım buz kesilir, ağzım kurur. Okurken neşelenirim. Hafif bir hararet her tarafımı kaplar.”

Edebiyatımızda bir hikâyeci olarak tanınmasına karşılık, birçok sanatkâr gibi o da edebiyata, şiire heves ederek başlamıştır. Bu heves, Edirne’de Askerî İdadî öğrencisiyken şuurlu bir meraka dönüşmüş ve ilk kalem tecrübeleri bu sırada ortaya çıkmıştır. Servet-i Fünûn estetiği dairesinde, özellikle Tevfik Fikret tesirinde yazdığı manzumeleri değişik dergilerde yayımlanmıştır. İlk şöhretini de genç yaşında elde etmiştir. Onun yayımlanan ilk kalem mahsulleri, 20 Ekim 1900 tarihli Mecmû’a-i Edebiye’nin ilk sayfası olan 65. sayfasında çıkan «Terâne-i Giryân» ile aynı derginin ikinci sayfası olan 66. sayfasında Ömer imzasıyla çıkan «Hiss-i Münccemid» başlıklı şiirleridir.

Ömer Seyfeddin’in ilk hikâyesi ise bundan bir buçuk yıl kadar sonra 13 Nisan 1902 tarihli Sabah Gazetesi’nin Küçük Hikâyeler sütununda neşredilen “Tenezzüh” adlı hikâyedir. Yazar, günlüğünde, bu hikâyenin adını “İhtiyarın Tenezzühü” şeklinde vermiştir: “İlk hikâyem tam on altı sene evvel Sabah Gazetesi’nde çıkan «İhtiyarın Tenezzühü» idi. O vakitki sansüre uydurmak için, erkek olan kahramanımı kadın yapmışlar, padişaha yorulmasın diye içinde bir tane ‘ihtiyar’

kelimesi bırakmamışlardı.” Yayın sırasında, hikâyenin sadece muhtevası, bazı kelimeleri ve kahramanın cinsiyeti değil, hikâyenin ismi de değişmiş olduğundan, varlığı bilinmekle beraber yakın zamana kadar metnine ulaşılammıştı. Bu hikâye, 1998 yılında Prof. Dr. Nâzım H. Polat tarafından tespit edilip yayımlanarak okuyucu istifadesine sunuldu.

İlk kalem tecrübelerini Mecmû'a-i Edebiye, Sabah, İzmir, Serbest İzmir, Âhenk, Muktebes, Aşiyân, Bağçe, Hüsün ve Şiir, Teşvik, Tenkid gibi gazete ve dergilerde yayımlayan Ömer Seyfeddin, kısa zamanda kendini göstermiş; Pişano, Düşünüyorum, yayımını idare ettiği Genç Kalemler, Zekâ, Türk Yurdu, Safahat-ı Şiir ve Fikir, Yirminci Asırda Zekâ gibi dergilerde eserler yayımlayarak edebî çevrelerde kendisine has bir yer edinmiştir.

Memuriyetle, devlet göreviyle başı hoş olmadığı için subaylıktan istifa etmişti. Fakat edebî faaliyetle, yazdıklarının getirisiyle yaşamak mümkün değildi. Tekrar memuriyete ama subaylığa değil öğretmenliğe geçmeye mecbur oldu.

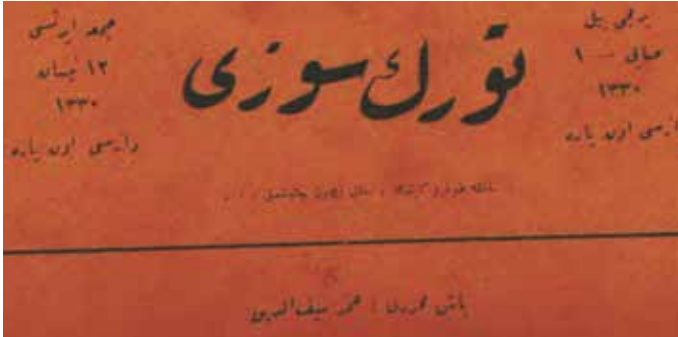
Genç Kalemler dergisindeki idareciliğinden sonra Türk Sözü Mecmû'asında da başyazarlık görevini üzerine aldı. Dergilerde çıkan hikâyelerini kitap hâlinde yayımladı. İlyada ve Kalavelâdan bazı kısımları tercüme etti. Yeni Mecmû'a, Donanma, Vakit, Büyük Mecmû'a, Diken, Kırım, İnci, Türk Dünyası, Zaman, İfham, Yeni Dünya, Şair, Tanin, Muallim, Türk Kadını gibi gazete ve dergilerde ölünceye kadar edebî faaliyetini devam ettirdi.

Yazı hayatı boyunca rahat ve huzur içinde bir gün geçirme fırsatı bulamadı. Ciddî sıkıntı ve huzursuzluklar içerisinde

sakin ve huzurlu insanlar gibi çalıştı. Kalemini çok rahat bir şekilde kullanarak ciddî, değerli, seviyeli, güzel, çarpıcı, dayanıklı eserler verdi.

Müstear (takma, iğreti) Adları

Yazarların müstear (takma, iğreti) adlar kullanmasının ardında değişik sebepler yatar. Bunların başında, içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla ismini gizleme ihtiyacı gelir. Ömer Seyfeddin ilk kalem tecrübelerinde güvensizlik, tecrübesizlik veya özentî sebebiyle yahut da ilk eserlerinin nasıl karşılanacağını tahmin edememesi, beğenilmemek ihtimali ve küçümsenmek endişesi taşıması dolayısıyla iğreti isim kullanmış olmalıdır.

Türk Sözü Mecmû'ası başmuharriri: Ömer Seyfeddin

Askerî öğrenci olması yüzünden, daha sonra askerlik ve muallimlik görevi dolayısıyla ortalıkta görünmektense tedbirli davranmak niyeti taşımış olabilir.

Siyasî endişelerle her dergide isminin görünmesini istememiş olabileceği gibi maddî ihtiyaçları dolayısıyla birçok yazı

yayımlatmak yanında ihtisas alanı dışında yazmak zorunda kalması da iğreti isim kullanmasını gerektirmiş olabilir.

Aynı gazete veya dergide birden fazla yazı neşretmek mecburiyeti de iğreti isim kullanmasını gerektirmiş olabilir.

Ömer Seyfeddin yazı hayatında değişik sebeplerle birçok müstear (takma, iğreti) ad kullanmıştır. Onun şimdiye kadar tespit edilebilen müstear adları şunlardır:

Ayas, Ayın Ha (ح ع), Ayın Kef (ك ع), Ö. S. (Ayın Sin س ع), C. Camasb, C. Nazmi, Ç. Kemâl, Enver Perviz, M. Enver Perviz, Feridun, F. Nezhî, M. Enver, N. Nazmî, Ömer Tarhan, Ö. (Ayın ع), Seyfeddin, Ömer Seyfeddin Perviz, Sin (س), Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin, «?» ve «??».

Şiirleri ve Şiir Anlayışı

Edebiyata şiirle giren Ömer Seyfeddin, ilk şiirlerini gençlik ve tecrübesizlik, çekingenlik, küçümsenme korkusu, eserini takdir etme kudretinden ve bunları aşabilecek cesaret ve kararlılıktan mahrum oluş yüzünden, daha sonra yazdığı şiir hikâye ve diğer yazılarını da askerlik ve öğretmenlik gibi memuriyeti dolayısıyla göze batma endişesi yanında fikrî, siyasî ve bazı şahsî sebepler yüzünden kendi adı ile değil, takma isimler altında yayımlamıştır.

Ömer Seyfeddin ölünceye kadar şiirden ayrılmamış, bazı duygu, düşünce ve fikirlerini nazımla ortaya koymuştur. Şiiri hakkında, arkadaşlarından Nüzhet Haşim [Sinanoğlu]'ın 1918 yılında yazdıkları, Fevziye Abdullah Tansel tarafından oldukça isabetli bulunmuştur:

“... Ömer Seyfeddin Bey de tıpkı Canib Bey gibi ve onunla beraber, «Yeni Lisan»ı neşr ve müdafaa neticesinde tanınmıştır. Kendisi bilhassa son neslin hikâyecileri içinde emsalsizdir. Bunu, nâsirlere kısmını teşkil edecek olan ikinci ciltte tedkik eyleyeceğim. Şiirlerine gelince, Ömer Bey’de lirizmin hemen yok denecek derecede izi belirsiz olduğu için, bunlar pek zevk vermez. Ekser manzumeleri nesre benzeyen bir ifadeye maliktir.

Mevzu itibarıyla da pek zihnidir. Bilhassa Düşünüyorum, Pi-yano Mecmû’alarında çıkan manzumeleri, felsefî düşünceleri ihtiva etmektedir. Bununla beraber, Türk Yurdu’nda, Türk Sözü’nde neşredilmiş olan bazı millî parçaları kuvvetlidir. Son zamanlarda Yeni Mecmû’ada bastırıldığı birkaç şiirinin üslubu cidden hoş gidecek bir mahiyettedir. Ama, umumiyet itibarıyla, cidden büyük bir hikâyeci olan Ömer Seyfeddin Bey, birinci derecede bir şair değildir. Esasen kendisi de bunun aksini iddia etmiyor.”

Ömer Seyfeddin, Türk şiirini ve Türk şairlerini değerlendiren yazılarında, klasik Türk şiirinin hakkını ve değerini vermekle birlikte yeni şiire yakınlık duyar. Ona göre Dîvân edebiyatı, Türklerin ortaya koyduğu muhteşem eserlerden biridir. Başka milletlerin tarihinde örneğine rastlamak mümkün değildir. Acem edebiyatını örnek almakla birlikte Bakî ve Nef’î gibi dâhiler eliyle aslını gölgede bırakacak bir seviyeye ulaşmıştır. Dîvân şiirinin ihtişamı, Osmanlı ihtişamı ile aynı hızda yürürken Osmanlının çöküşüyle bu şiir de ihtişamını yitirmiştir.

Ömer Seyfeddin, yeni şiirde Namık Kemal’e hayrandır. Onun şiirlerini ezberlediği gibi iyiye, doğruya ve güzele yönelmesinde ve edebî şahsiyetinin şekillenmesinde Namık Kemal’in eserlerinin payını vurgular. Recaîzâde Mahmûd Ekrem’in yazdıklarından hoşlanmasına karşılık, Abdülhak

Hamid Tarhan'ın dilini ve konularını anlayamadığını söyler. Bununla birlikte Hamid'in taşmayan fakat kaynayan ihtirasını takdir eder. Aruz veznini pürüzsüz bir şekilde kullananların Muallim Nâcî, İsmail Safâ ve Tefîk Fikret olduğuna inanır. Öğrenciliğinde *Rübâb-ı Şikeste*'yi okuduğunu, “sannatta mükem-mellik iştiyakını” Fikret'ten aldığını belirtir. Süleyman Nazif, Midhat Cemal, Mehmet Âkif, Ali Canip, Faruk Nafiz gibi klasik tarzda ama yeni anlayışla ve pürüzsüz bir Türkçe ile şiir yazarlar arasında Yahya Kemal'i en kuvvetli kalem olarak gösterir.

Şiiri, insanı zapteden ve insan ruhunda bulunmayan kuvvet ve hassasiyetleri aşıl原因an edebî ve bediî bir olgu hâlinde anlayan Ömer Seyfeddin, bu anlayışa “tam şair” dediği Mehmet Âkif'i örnek gösterir ve onun samimiyetini takdir eder:

“*Safabat*'ta umman gibi bazan dalgalanan, bazan sakin fakat son derece muhteşem duran bir ruhun akislerini görürüz. *Süleymaniye Kürsüsünde* itiraz kabul etmez bir şaheserdir. Ben ittifak-ı İslâm taraftarı bir milliyetperver olmadığım hâlde, ne vakit bu şaheseri okusam heyecanım değişir; ittihad-ı İslâm taraftarı bir ütöplast oluveririm. Bu şair ilâhî ihtirasında son derece samimîdir; hiç yapmacığı falan yoktur.”

Buna karşılık Ömer Seyfeddin, Âkif'in bu muazzam şiirinin aydınlarca görülmediğini, onun sanatındaki plastik güzelliklerin takdir edilmediğini belirtir.

Halid Fahri'yi “kuvvetli bir nâzım”, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya ve Orhan Seyfi'yi ise lisana hâkimiyetleri ve İstanbul Türkçesini güzel kullanmaları bakımından takdir eder. Ziya Gökalp'ın *Kızıl Elma* adlı şiir kitabındaki güzel parçalara dikkat çeker.

Mensur Şiirleri

Ömer Seyfeddin şiir ve hikâyelerinin yanında mensur şiirler de kaleme almıştır. Önce Serbest İzmir gazetesinde, daha sonra da elden geçirek Piyano ve Musavver Eşref Mecmû'alarında yayımladığı bu parçalarda, Servet-i Fünûn anlayışı doğrultusunda küçük hassasiyetleri işlediği görülür. Aşırıya varan süslü bir dil ve tumturaklı üslupla kaleme alınan bu şairane parçalarda ferdî dikkatin yoğunlaştığı eşya ve varlıkların tasvir edildiği görülür. Bu eşya ve varlıklarla kendi ruhu arasında değişik münasebetler kurar, kimilerinde eşya ve varlığın çağrıştırdığı duyguları işler, kimilerinde kendi ruhu ile eşyayı birleştirir, kimilerinde ise zamanın mekâna yansımalarını ele alır. Bu mensur şiirlerin duygu tarafı ağır basanlar şiire, tasvir tarafı ağır basanlar hikâyeye yakındır.

Hikâyeleri

Ömer Seyfeddin, Batı tesirindeki Türk edebiyatında hikâye türünün oturup yerleşmesi ve gelişip yaygınlaşması yolunda büyük emeklerin sahibidir. Samipaşazade Sezaî, Halit Ziyâ, Mehmed Rauf, Müftüoğlu Ahmed Hikmet ve Hüseyin Cahit'in sağlam örneklerle tanıttığı hikâyeyi özentiden kurtarıp yerlileştiren, romandan ayrı kendi başına bir edebî tür haline getiren Ömer Seyfeddin'dir. Ülkemizde hikâye yazarlığını bir meslek olarak seçen ve ömrünü hikâyeye yazmakla geçiren ve kendi devrinde hikâyeci olarak tanınan, hikâyeyi romana geçmek için basamak olarak kullanmayan tek yazardır.

Fransızca öğrenip Fransız edebiyatını tanıyınca Fransız edebiyatından beğendiği Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan)’dan tercüme yoluyla ısındığı Maupassant örneğinde hikâyeler yazmaya başlamıştır. Maupassant’ın hikâyelerini, insana hakikati öğrettiği, insanı hakikati görmeye ve düşünmeye alıştırdığı için beğenir ve güzel bulur. Beğenip örnek aldığı bir başka yazar da Emile Zola’dır.

Ömer Seyfeddin, «vak’a hikâyesi» diye bilinen ve hikâyede vak’ayı/olayı esas alarak konuyu «giriş-gelişme-sonuç» seyri içerisinde takdim eden; belli bir fikrî zeminde, gerçekçi tasvirler ve çarpıcı ifadelerle merak ve heyecan unsurları eşliğinde, beklenmeyen bir şekilde sona eren güzel, şaşırtıcı, sarsıcı ve olgun hikâyeler yazmıştır. Bu tarz, bilindiği gibi Fransız yazarı Guy de Maupassant’ın yaygınlaştırdığı bir tarzdır ve onun adıyla “Mopasan Tarzı Hikâye” diye anılır. Ömer Seyfeddin de bu tarzın Türkçedeki ciddî, seviyeli ve olgun bir temsilcisidir.

İnci Enginün’e göre hikâyelerinin başlıca özelliği şu noktalarda toplanmıştır: “yirminci yüzyılda yaşama şuuru ve gerçekçilik, mazi ve kahramanlık hasreti, duru bir Türkçe ve buruk bir mizah...”

Ömer Seyfeddin’in hikâyeleriyle Türk hikâyesi bütünüyle İstanbul dışına çıkmış, Anadolu ve Rumeli, insanı ve coğrafyasıyla, tarihî ve günlük hayat tecrübesi yanında efsaneleriyle de işlenmeye başlanmış, ferdin yanında toplumun meseleleri de edebiyatın konusu hâline gelmiştir. Ömer Seyfeddin Türk hikâyesinin ufkunu genişletmiş, konularını zenginleştirmiştir. Günlüğündeki şu metin ifadelerine göre, kendini her şeyi

yazmaya kadir gören bir güven duygusu ile doludur. Başka bir deyişle onun yazamayacağı, hikâyeleştiremeyeceği durum, olay, intiba veya hayat tecrübesi yoktur:

“Ben her şeyden, en ehemmiyetsiz bir fıkradan, bir cümleden bir hikâye, koskoca bir roman çıkarabilirim. Sanat, o hikâyeyi, o romanı çıkardığım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırdığım hayattır.”

Onun gündelik hayatın her türlü ayrıntısından çıkardığı konular bu iddiasında haklı olduğunu gösterir. Vak’a icadında gösterdiği maharet ve kuvvetli gerçekçilik duygusu onun hikâyelerinin değışmez esasları arasındadır. Atmosfer yaratma, şahsiyet ve tip geliştirme hususunda gösterdiği başarı, eserlerinin kalıcılığını temin eden hatırı sayılır unsurlar arasındadır.

Hikâye tekniğı bakımından birinci teklik şahıs ağzından anlatım tekniğini başarı ile kullanan yazar, üçüncü teklik şahıs ağzından anlatım tekniğinde de aynı başarıyı göstermiştir. Üçüncü şahıs olarak hikâyeye dâhil olmuş, yeri geldiğinde hayat tecrübelerini, gözlemlerini aktarmış, hatıranın yanında mektup tarzını da bir anlatım yolu olarak kullanmıştır. Tasvir ve tahlillerini fazlaca uzatmamış, münasip gördüğü yerde çarpıcı olaylar, vurucu ifadelerle hikâyelerinin akışını yürütmüştür. Bu vasıflarıyla «vak’a/olay hikâyesi» Türkçede onun elinde, onun yazdıklarıyla rüşdünü ispat etmiş ve müstakil bir tür hâline gelmiştir.

Ömer Seyfeddin’in Genç Kalemler’de yayımladığı «Yeni Lisan» başlıklı ve «?» rumuzuyla çıkan yazısı, Millî Edebiyat

çığı ve anlayışının beyannamesidir. O böylece «Yeni Lisan» anlayışının muhtevasını ortaya koyan bir dava adamı rolü üstlenirken hikâyeleriyle de bu anlayışın mükemmel örneklerini veren, düşündüklerini bizzat uygulayan bir icracı görevini de yürütmüştür. Hikâyelerinin dili açık ve külfetsizdir. İfadesi düz, anlatımı yalın, cümleleri kısa ve çarpıcıdır. Atasözleri ve deyimleri kullanarak anlatım imkânlarını genişletmeyi, ifadeleri zenginleştirmeyi tercih etmiştir. Anlatımdaki bu tutumuyla konuşma dilinin yazı dili hâline dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Bu tutumu, devrinde tam olarak anlaşılammış ve tenkid edilmiştir. Ama onun dil, ifade ve üslûp tercihlerindeki isabet, doğruluk ve haklılık zamanla anlaşılmış ve takdir edilmiştir. Erken ölümü yüzünden haklı çıktığını görememiş fakat başlangıçta tuttuğu yolun doğruluğundan emin bir şekilde faaliyetini yürütmüştür:

“Herkes benim lisanımı pek çıplak buluyor. Tabî lisan konuşulan lisanıdır. Eski nesrin Arapça, Âcemce terkiplerden tasrif edilmemiş ecnebi kelimelerden aldığı lüzucet tabî lisanında yoktur. Lisanımızın bünyesinde med yoktur. Hecelerimiz hemen umumiyetle kısadır, kuvvetlidir. Öyle uzun cümleleri Türk söylemez. Ben işte Halid Ziya ile Cenab’ın alacalı, terkipli, cafcacı nesrinden birdenbire bu ana kadar yazılmamış tabî lisanı döndüğüm için herkesi şaşırttım. Yakup Kadri ile Falih Rıfkı’da eski terkipli nesrin bu lüzuceti hâlâ var. Onların lisanı bu lüzucet için beğeniliyor. Hâlbuki bunu ben bir kusur sayıyorum. Haklı mıyım, değil miyim? İleride belli olacak. Ben lisanımda, lisanın hususiyetini teşkil eden “Türkiyet”leri² kullanırım.”

2 Ömer Seyfeddin «Türkiyet» kavramıyla bugün «deyim» diye ifade edilen kavramı kastetmektedir.

Ömer Seyfeddin, bazı hikâyelerinde bir dava adamı hüviyeti gösterir ve şuurlu bir şekilde değer aktarma ve değer telkini yolunu tercih eder. Bu vasfıyla çocukken hayran olduğu Namık Kemal'in edebiyata kendi dışında gayeler yükleyen anlayışını hatırlatır.

Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri, konuları bakımından birkaç başlık altında tasnif edilebilir:

1. Tarihî konuları işleyen hikâyeler

Ömer Seyfeddin'de çok ciddi bir tarih sevgisi vardır. Hatta kendisi önce tarihçi olmayı düşünmüş fakat hayatın seyri bu arzusunun aksine onu hikâyeciliğe getirmiştir. O da bazı hikâyelerinin konusunu tarihten almıştır. Ömer Seyfeddin'e göre "sanatkâr, hâl içinde olanca heyecanıyla duyamayınca romantik maziye döner. Orada ezeli efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardır. Bu tayflara, tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftun olur. Destanlarını terennüm eder."

Milletler iki sebeple tarihe yönelirler: Kudretli zamanlarda iftihar için, dar zamanlarda ise tarihten güç almak için, Dünün ihtişamının bugünü gösterdiğini, yarının da düne benzeyeceğini ifade edip övünmek gayesiyle tarihin şahit gösterilmesi tabiidir. Tarihî geçmişe dayanarak, dünün kahramanlığını bugüne taşımanın mümkün olduğunu ifade ederek tarihten güç almak, zamana ümit aşlamak da sıkıntılı aşmada bir çıkış yoludur.

Balkan ve I. Dünya Savaşlarının doğurduğu karamsar havadan kurtulmak, milletin maneviyatını güçlendirmek, ümitsiz yüreklere su serpmek gayesiyle yazılan bu eserlerin işlevini

gördüğünü söylemek mümkündür. Tarihî konular- işlediği hikâyeler, Kanayan kalplerin acısını dindirmenin yanın-da millî gayreti ayağa kaldırarak ahlak, cesaret, iman, fedakârlık ve vatanseverlikle öne çıkacak millet fedailerinin geçmişteki örneklerini işlemekle, hâldeki millet fedailerinin de gayrete gelmesini temin endişesiyle kaleme alınan hikâyelerdir.

2. Hayat tecrübelerini ve çocukluk günlerini işleyen hikâyeler

Mazi zor zamanlarda fert ve toplum için bir sığınak ve güç kaynağı olabildiği gibi çocukluk ve gençlik çağları ve bu çağların dünyası da bir sığınak olarak edebiyatta işlenmiştir. Ömer Seyfeddin, çocukluk hatıralarını işlediği hikâyelerinde çok büyük başarı göstermiş, bir bakıma şöhretinin mühim bir tarafını da bu hikâyeleri ile elde etmiştir. Bu hikâyeler hayata adım atılan anların, ilk hayat tecrübelerinin her gün biraz daha uzaklaşan saf ve her türlü hesaptan uzak ve gittikçe mazi olan dünyasını samimiyetle yansıtır. Asıl kuvvetleri, sağlıklıkları ve zamana karşı taze kalışları da buradan kaynaklanır.

Çocukluk sonrasındaki hayatın tecrübeleri daha başkadır. Bir çocuk için ancak korkulu bir masal olabilecek olayların bizzat şahidi olmanın ne olduğu, en iyi, Ömer Seyfeddin'in hayatından eserine taşıdığı tecrübe aracılığı ile anlaşılabilir. Balkan Savaşı'nın doğurduğu karamsar havanın yanında getirdiği felâketlerin yol açtığı acılar, sıkıntılar ve Osmanlıyı oluşturan «anâsır»ın çözülüşü, boşa çıkan Osmanlılık ideolojisi, asırlardır sulh ve sükûn içinde yaşayan gayr-i müs- lim unsurların kanlı isyanları, hücumları ve kıtalleri ve bu

olaylar karşısında millet-i hâkime olan Türklerin durumu, bu hikâyelerin konularını oluşturur.

3. Batıl inançlar boş taassup ve cehalet sonucu ortaya çıkan inanç istismarını işlediği hikâyeler

Her cemiyetin aksayan tarafları vardır. Bunların arasında boş inançlar, taassup, ahlakî zaafı ve cehaletin yol açtığı inanç istismarı önemli bir yer işgal eder. Ömer Seyfeddin bu hususlarda gördüğü aksaklıkları işlemiş, boş inançların, taassubun anlamsızlığını göstermek, insanları uyarmak istemiştir. Bu bakımdan kendisinden önce bu hususları işleyen Ahmed Midhat Efendi, Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'la aynı vadiye kalem oynatmıştır.

4. Konusunu halktan alan halk edebiyatına ve efsanelere dayanan hikâyeler

Bu hikâyeler «Halka Doğru» hareketine de bağlanabilecek özellikler gösterir. Zaten Ömer Seyfeddin'in baştan beri halk edebiyatına, halk diline karşı müsbet bir temayülü vardı. Köroğlu konulu bir destan yazma arzusu bunun göstergesi sayılır. Devrin düşünürü Ziya Gökalp'ın zaman içinde halkçı bir çizgiye evrilmesi bu çizgiyi kuvvetlendirmiş, Ömer Seyfeddin de bu vadiye yönelerek masal, efsane ve menkıbelere dayanan, fıkralardan, atasözlerinden hareketle ahlakî öğütler veren hikâyeler yazmıştır. Onun âşık edebiyatına yönelerek koşmalar kaleme alması da aynı endişeye bağlanmıştır.

5. Konusu mizaha dayalı hikâyeler

Bu çeşit hikâyeler, yazarın para kazanmak için yazdığı ve devrin mizah ve magazin dergilerinde yayımladığı, hicvi, mizahı ve iğneleyerek tenkid etmeyi esas alan ve yer yer kaba bir mübalağa ve gülünçlüklerle yüklü, grotesk unsurlarla örülü, bağdaşması zor durumları şaşırtıcı biçimde birleştiren hikâyelerdir.

6. Siyasî ve içtimaî konulardaki görüş, düşünce ve kanaatlerini ifade ve telkin ettiği hikâyeler

Ömer Seyfeddin yaşadığı zamanın günlük hadiselerini eserlerine taşımakta bir beis görmez. Devrinin hadiselerini, düşünce akımlarını hikâye konusu ettiğinde zaman zaman bir hikâyeciden ziyade bir fikir adamı gibi davrandığı görülür. Düşüncenin ağır bastığı hikâyelerde yer yer fikir yazısı tonu, daha cesur bir deyişle makale havası sezilir. Bu husus bazılarınca bir zayıflık eseri olarak değerlendirilmiştir. Fikrin olaya tam ve kâmil anlamda yedirilemediği, vaka içinde eritilmediği, kahramanların şahsiyet özelliği taşımaktan çok, yazarın görüşlerini aktaran birer kukla işlevi gördüğü ileri sürülen bu tarz hikâyelerinde en sağlam unsur düşüncedir. Yazar, bu tavrı şuurlu bir şekilde tercih ettiğini «içtimaî roman» olarak nitelediği «Ashâb-ı Kehfimiz» adlı uzun hikâyesinin önsözünde şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“Bu küçük romanı beş sene evvel yazmıştım. Maksadım edebî bir eser meydana koymak değildi. Sadece münevverlerimizin garip düşüncelerini içtimaî hakikatle karşılaştırmak istiyordum.”

Filme Çekilen Hikâyeleri

Ömer Seyfeddin'in eserlerine film dünyası da ilgisiz kalmamış, bazı hikâyeleri filme alınmıştır. Diyet, Ferman, Pembe İncili Kaftan ve Topuz isimli hikâyeleri 1975 yılında Türkiye Radyo Televizyon Kurumu tarafından, televizyon filmi yapıldı. Hikâyeleri, yönetmen Ömer Lütfi Akad filme çekti.

1987 yılında Kâmil Renklidere, Yalnız Efe adlı hikâyeyi, TRT namına üç bölüm hâlinde televizyon filmi olarak çekti.

Bunun yanında, Kanal 7 Televizyonu da Yalnız Efe ve Diyet'i 2006 yılında yönetmen Zafer Par marifetiyle TV için filme aldırdı.

2007 yılında yine TRT Kurumu namına, "Geriye Kalan Yaşayan Değerlerimiz: Ömer Seyfettin" adı altında, Ömer Seyfeddin'in "Fon Sadriştayn'ın Karısı ve Oğlu", "And ve Kaşığı", "Niçin Zengin Olmamış? - Zeytin Ekmek", "Çanaklardan Sonra", "Velinimet - Uçurumun Kenarında", "Harem", "Perili Köşk", "Beyaz Lale", "Üç Nasihat", "Yalnız Efe", "Külah", "Çakmak", "Forsa" ve "Bir Hayır" isimli hikâyeleri Erhan Tursun ve Gürsel Ateş yönetiminde on üç bölümlük dizi hâlinde televizyon filmi olarak çekildi.

Eserleri

Ömer Seyfeddin şu anki tespitlere göre toplam 151 hikâyesi neşredilmiştir. Bunlara 21 mini hikâyesini, 7 piyesini ve bazıları tamamlanamamış 7 roman, 1 masal, 80 civarında şiirle 80'den fazla makaleyi de ekleyince yirmi yıllık yazı hayatının zenginliği ve verimliliği ortaya çıkar.

Ömer Seyfeddin, sağlığında irili ufaklı birkaç eser yayımlamışsa da bütün eserlerini kitap hâlinde bastırma imkânı bulamamıştır. Onun eserleri ölümünden sonra yayımlanmıştır. Bu husustaki ilk teşebbüs arkadaşı Ali Canip Yöntem'e aittir. Daha sonra Tahir Alangu onun hikâyelerini külliyyat hâlinde yayımlamıştır. Şerif Hulûsi [Sayman] Kurbanoglu ile Muzaffer Uyguner'in neşirlerini de anmak gerekir. Ömer Seyfeddin'in eserlerini gün ışığına çıkarmada Fevziye Abdullah Tansel, Sadık Tural, Ömer Faruk Huyugüzel, Zeynep Kerman, Nazım H. Polat, Metin Kayahan Özgül, Mustafa Argunşah ve Hülya Argunşah emek ve gayret sarf etmişlerdir. Fevziye Abdullah Tansel onun şiirlerini bir kitapta toplamıştır. Son olarak Hülya Argunşah yazarın bütün eserlerini yedi cilt hâlinde ve Nazım H. Polat da hikâye külliyyatını tek cilt hâlinde neşretmişlerdir.

Merak edenler Ömer Seyfeddin'in diğer eserlerini bu itinalı neşirlerden okuyabilirler.

KAYNAKLAR

- ÖMER SEYFEDDİN, (1926), *Gizli Mabel*, İstanbul: Marifet Matbaası.
- ÖMER SEYFEDDİN, (1927), *Bahar ve Kelebekler*, İstanbul: Marifet Matbaası.
- ÖMER SEYFETTİN, (1970), *En Güzel Hikâyeler*, Hazırlayan ve Sunan: Tahir Alangu, İstanbul: Sander yayınları.
- ÖMER SEYFETTİN, (2010), *Bütün Hikâyeleri*, Hazırlayan: Nâzım Hikmet Polat, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları- Delta Dizisi, 1413 s.
- ALANGU, Tâhir, (1968), *Ülkücü Bir Yazarın Romanı: Ömer Seyfettin*, İstanbul: MAY yayınları.
- ANDI, M. Fatih, (1999), *Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Şule yayınları.
- ARGUNŞAH, Hülya, (2007), *Ömer Seyfettin-Bütün Eserleri-Hikâyeler: 1-4*, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul: Dergâh yayınları.
- CUNBUR, Müjgân, (1985), “Ömer Seyfettin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayınları, 1-18.
- DİZDAROĞLU, Hikmet, (1964), *Ömer Seyfettin*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.
- ENGİNÜN, İnci, (2006), *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 433-436.
- GEZGİN, Hakkı Süha, (2005), *Edebi Portreler*, [İkinci Baskı], Hazırlayan: Beşir Ayzazoğlu, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk, (1984), “Ömer Seyfeddin’in İzmir Yılları ve Bu Devrede Yazdığı Hikâyeler”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 79-98.
- ORTAÇ, Yusuf Ziya, (1963), *Bir Varmış, Bir Yokmuş! – Portreler*, [İkinci Baskı], İstanbul: Akbaba Yayınları.
- POLAT, Nâzım Hikmet, (1998), “Ömer Seyfeddin’in İlk Hikâyesi”, **Türk Dili**, 557 Mayıs 1998) 444-450.
- POLAT, Nâzım Hikmet, (1998), *Külliyatına Girmemiş Yazılılarıyla Ömer Seyfeddin*, İstanbul: Arma yayınları.

- [SİNANOĞLU], Nüzhet Hâşim (1918), *Millî Edebiyata Doğru-Şâirler Kısmı*, Birinci Cild, İstanbul: Cemiyet Kütübhânesi, s. 85-87.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, (1984), “Ömer Seyfeddin’in Kullandığı Ad, Mahlas, ve Remizler”, **Türk Kültürü**, XXII/260 (Aralık 1984) 772-783.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, (1985), “Doğumunun Yüzüncü Yılı Dolayısıyla Ömer Seyfeddin’in Hayât Çizgisi İlk Eser ve Şiirleri”, *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi yayınları, 51-72.
- TURAL, Sadık, (1985), “Ömer Seyfeddin’in Hayatı ve Eserleri”, *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 9-39.
- [YÖNTEM], Ali Canip, “Edebî Tedkik: Bahar ve Kelebeklere Dair”, **Hayat**, 1/26 (26 Mayıs 1927) 504, sü. 1-2.
- [YÖNTEM], Ali Canip, “ Ömer Seyfeddin”, **Hayat**, 1/15 (10 Mart, 1927) 9-12.
- YÖNTEM, Ali Canip, “ Ömer Seyfettin”, **Aylık Ansiklopedi**, 12 (Nisan 1945) 370-371.
- YÖNTEM, Ali Canip, (1947), *Ömer Seyfettin: Hayatı, Karakteri, Edebiyatı, İdeali ve Eserleri*, İstanbul: Remzi Kitabevi yayınları.

Ömer Seyfeddin'in Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı
A Adasındaki yeni kabri.

عفت

قیمت آرقداشم عمر سیف الدین ملک و قانندن اول
کون اول بو حکایتی (دیکن) کتیره شدی ،
رفیق ملک و برکزاری قارلمیزک انظار و خاکارسته
عرض اینکل روحنه فاتحه لر دلهوز .

بر دوغور آرقداشم آکلندی :

« او سنه هجرت دهشتلی بر تورلا واردی . بانک
کونده ایکی یوز حاسی کومو یوردی . اوشانم بر صباح
آل بر مکتوب ویردی . آیدم . ارفودم . ثابت یاقین
بر افرامدن ... بر قادی نوصیه ایدییوردی . دادیسی
ایمش نعی ایش !

« کاسینده فونوشلم :

« دیدم . قایدن ثابت فورفونج درجه ده چیرکین ،
سیاه بر عرب قاریسی کردی . بی آنکلدی . نه ایستدیکنی
سوردم . پارا ، او ملک . علاج ...

« هیچ ، هیچ بر شی ایستهم !

Ölümünden on gün önce Diken Mecmû'asına
elden teslim ettiği son hikâyesi: İffet.

کنج قلملر

ایکی جلد

نومبر ۱

ادی بئیره - قیش کونلری ائتار ایبر اولی ، علمی ، جبروت ، □
ادار و اساس : دائرة مخصوصه ،
مختصه طبعه طبعه
انتراک شرایی : آلی آلمز : اوزورول
سماکی : بارون ای بانی

عاقبه ایشتر ، ایشته و استقلالدرک بوکول ایه
تورکلی یکران اسکی صافیت و سهولته ، طبعه کتکه
ارباع ایتک آمیلاری وریور

یکی لسان

اویاتر

بوی ده قیسه جمعه طبعه : طبعه مختلف انسان لک
بیرشد هرقل مختلف دورلی کیم دیکسی اید ایتک صلا
سردر اید ایتر تارخی وار ایل طبعی اولتقدار اید ساری
واری بر صیف و یا شود طبعه ساجه ستونیا اولاری ،
بوی ایشترور . مطلقا بر دوره ایستور و مکرر ،
سویلهلم - بو اولی مختلف و مشدد دقل - آخقی ایکی
دوره واردر :

۱- شرقه دورلو : ابراهه .

۲- شرقه دورلو : قراسعه .

وقیه شرقه دورلو ، ارابه کیدلری بوکول
غربه کیدلره بکتره سلیز ، اولی سوزده تورکله
بازده قیری دیوانلرک ایشته شورت و ایتداریق ایشته
دوقوه ایتک ایگون برده قاری دیوان ایشته

اسکی لسان - ایدیلر - مل ایدیلر - شرقه
دورلو - مرده دورلو - بوکولکلر - ایشته لاری
مشکلر - صغه - ایل - مینه دورلو -
صغیه عربی - ایشتر و صغیه - ایل - غله -
اوی کتیلر - ا - کیمه .

اسکی لسان

مدر ا اصلا بو بوشولان ، لایحه و مع اجه کی
پانکر کتیه طبعه مشغول اولانلرک ذوق و ادراکه
علق ایدیل برقی . . . سزه بوکله کارخی بیویجاق
سوزلم . بز آساید عرب ، آطولی به هرت ایشتر .
دین و ایدیلر بزه عربی و فارسی اوکرتش . سنی بر
زمانلر رسمی لسانلر فارسی اولدی کی ، بر پنداشمزه
میرغله کی بزه عربی و مل بر لسان اولوق اوزره قبول
ایستد مکه قلمت . هر ترک ایتک عصر لرده عربی

Genç Kalemeler Mecmû'ası'nda «Yeni Lisan» Makalesi

Vefat Haberi: «Ömer Seyfeddin de Öldü»,
Alemdar, 11/447-2747- (8 Mart 1920) 2.

Ölümünün ardından Hakkı Tarık'ın yazısı «Ömer Seyfeddin Bey»
Vakit, (7 Mart 1920-1336) 1.

YALNIZ EFE
ANADOLU ROMANI

Dibaçe

Sabahtan beri yürüyorduk. Düşe kalka geçtiğimiz sarp keçi yolları bazen sel yarıkları içinde kayboluyor; bazen sık fundalıklardan ayrılarak, dibinde sivri sivri çam tepeleri görünen karanlık çukurlara sapıyordu. Ayı avına gidiyordum. Kılavuzum «Kumdere» köyünün en namlı nişancılarındandı. Beraber tırmanacağımız yüksek ağaçlı dağların daha çok uzağındaydık. Vakit vakit ince bir yağmur serpe liyordu. Güneş yoktu. Nihayetsiz mor bir kubbeyi andıran dumanlı gökten fâniliğin geçmiş saatlerini hatırlatır gamlı guguk sesleri aksediyordu. Artık iyice yorulmuştum. Omzumdaki martin gittikçe ağırlaşıyordu.

– Biraz dinlensek...

dedim. Kılavuzum güldü. Kır çember sakallı, şen çehresi pembeleşmişti.

– Kesildin mi?

diye sordu.

– Hayır.

Sırtında çiftesiyle üç günlük yiyeceğimizden başka kebemi de taşıyan bu dinç köylüye yorgunluğumu söyledim.

- Ha biraz gayret! -dedi,- Yarın başına bir çıkalım, oradan öte «Akkovuk»'a kadar yol iyidir.

- ...

Yarım saat daha tırmandık. Ayaklarımızın altından küçük taşlar kireçli topraklar dökülüyordu.

Gayet büyük bir çam ağacının yanına gelince kılavuzum:

- İşte yarın başı!

dedi. Yerler çamurdu. Çiseleyen yağmurun dallara çarpan damlaları derin bir fısıltı çıkarıyordu. Ben hemen çöktüm. Çamın kalın gövdesine arkamı dayadım. Cebimden paketimi çıkardım, sırtından yükünü indiren ihtiyar avcıya uzattım:

- Yak bir cıgara bakalım, yorgunluk alır.

Ağır bir tavırla:

- Burada tütün içilmez!

dedi. Sordum.

- Niçin? Namazgâh mı burası?

- Hayır!

- Ya ne?..

Başını salladı. Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça:

- Burası «Yalnız Efe»'nin sırrolduğu yerdir!

dedi. Serin bir rüzgâr yağmurun fısıltısını çoğaltarak esiyor, üstümüzde siyah bir çadır gibi açılan çam dalları titriyordu. Anadolu'nun bu yalçın ufuklu, bu boş, bu kayalık, bu korkunç tarafı, Bozdağı'na giden bu ıssız yol, eskiden beri eşkiya uğrağıydı; bunu biliyordum. Ben تنها bir geçidin gizli bir

köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Ger Ali'nin, Köroğlu'nun koşmaları, Develi'nin, Cellâv'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkiya hikâyelerini dinlemeyi pek severim.

Paketimi cebime soktum.

– Anlat bana baba, –dedim,– bu «Yalnız Efe» kim? Nasıl sırroldu?

İhtiyar avcı torbanın yanına bağdaş kurdu, çiftesini kucağına uzattı, iri elâ gözleriyle dik yarın keskin kenarına, karşıdaki yağmurla ıslanarak koyu kan rengine dönen derin granit uçurumlara baktı, baktı. Sonra bana döndü:

– Anlatayım, dedi. Ben şimdi elli yaşımı geçiyorum. O vakit pek ufaktım. Onu gören kadınları dinledim. Kendisi hiç erkeğe gözükmeydi.

– Neden gözükmeydi?

diye sordum.

– Çünkü kızdı.

– Kız mıydı?

– Evet.

Hayretim hoşuna gitti. Geçmiş seven, bütün harikaları geçmişte sanan, geçmiş takdis eden her yaşlı köylü gibi mason bir şevkle hikâyesine başladı.

Bu azap, elem, ıstırap dolu bir intikam destanıydı. Belki bir saat sürdü. İhtiyar onun yaptıklarını anlatırken muhabbetten dudakları titriyordu. Ben de bu muhabbetin aksini ruhumda duydum. Yalnız Efe'nin her hareketi ahlâkî idi.

Halk, yerliler, köylüler ona ulvî bir kahraman gibi tapıyorlardı. Anlatırken ihtiyar, bazen heyecana geliyor, bazen kederleniyor, unutulmamış bir matemın gölgesi yüzünü karartıyordu. Yalnız Efe'nin akıbetini anlatırken kendini tutamadı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Kalbi sanki ağzına gelmişti. Hıçkırıyordu. Boynunu bükerek, iri nasırlı elleriyle gözyaşlarını silerek söylediği sözler hâlâ kulağımda.

Av peşinde gezerken iki hafta, bütün uğradığımız köylerde, yörük obalarında hep Yalnız Efe'nin menkıbelerini dinlemiştim. O vakit şairdim. Duyduğum canlı bir vecdle, kahramanın destanını yazmaya kalktım. Ama niçin bilmem, yarım bıraktım. Aradan işte yirmi beş sene, evet, yirmi beş sene geçti. Bugün tamamlamak ihtimali kalmadığını görüyorum. İhtiyarlayan hatıramda kafiye yok. Bunayan zevkimde kelimelerin ahengi, veznin esrarı yaşamıyor. Fakat gençliğimde yazdığım bir destanı, şimdi bir roman gibi tekrarlayamaz mıyım?

İşte bunu tecrübe ediyorum.

BİRİNCİ FASIL

Kimdi?

I

Yörük Hoca'yla Kızı

Kırların yorgun sükûnetini taşıyan hazin çingirak sesleri, uzak yakın ineklerin böğürtüsü, köpeklerin havlayışı, fark olunmaz bir uğultunun içinde kayboluyor, sıcak bir bahar günü, evvela şeffaf bir sis gibi başlayan uyuşuk gecenin renksiz gölgeleri altında sanki yavaş yavaş eriyor, dumanlaşıyordu. Küçük bir sürü –dört inekle birkaç keçi, koyun - köye giren geniş yolun ta ağzında durmuştu. Alçak bir çitin önünde ineğin birisi hiddetle acı acı böğürdü. Kapı açıldı, sürü, sayı sıra tanır akıllı mahlûklar gibi teker teker içeri girdi. Biraz sonra köy içinde bir ihtiyar belirdi. Bembeyaz çember sakalı, yuvarlak kırmızı yüzünün etrafında gümüş bir hâle gibi parlıyor, abânî sarığiyla savatlı bir ahenk husule getiriyordu.

Boyu o kadar yüksek, vücudu o kadar iri idi ki... Dibinden geçtiği duvarlar, çitler, omuzları hizasına bile gelmiyordu. Ellerini kocaman al kuşağının arasına sokmuştu. Açık kapının önüne yaklaşınca:

– Kezban...

diye seslendi. Beyaz başörtülü bir kız görüldü. Parlak kara gözleri ihtiyara bakınca, yeni açan bir gülü hatırlatan yüzü güldü:

- Ne var baba?
- Kapı neye açık ki?
- Köpek gelmedi daha...
- Gelmez uğursuz... Aşağıda derenin kenarında oynayırlar.
- Neye girmiyon?
- Bu gece komşular bize gelecekler. Varıp Dursun Dayı'ya da bir diyeyim. O da gelsin.
- Dursun Dayı hastaymış. Bütün gün yatmış. Kızı bana dedi.
- Ben de bir bakayım. Sen yemeği hazırla. Şimdi gelirim.
- Pekiyi...

İhtiyar, gözleri yerlerde, karşığı çitin arkasında kayboldu. Bu, bütün köyün kendilerindenmiş gibi sevdikleri Yörük Hoca'ydı. Yirmi sene evvel «Artık ihtiyarladım!» diye buraya gelip yerleşmiş, çift ve tarla almış, evlenmişti. Yetmiş yaşını çoktan aşmıştı. Fakat hâlâ dinçti. Gençliğini evvela medresede, sonra dağlarda, muharebelerde geçirmişti.

Anadolu'nun, Rumeli'nin her yerini karış karış tanırdı. Yemen'de askerlik etmişti. Dört sene evvel karısı ölmüş, kızı Kezban'la yalnız kalmıştı.

- Evlen!

diyenlere güler, başını sallar:

- Evlenmek bana gerekmez. Ben artık orada güvey gireceğim! diyerek camiin bahçesindeki sık servili küçük mezarlığı işaret ederdi. Zengince idi. Elli sene dolaşmak onu biraz para

sahibi etmişti. «Kumdere»nin eşrafından sayılırdı. Köyün fakirlerine, dullarına, öksüzlerine yardım eder, herkesin ölüsüne kendi sevabı için mevlit okurdu. Dünyada hiçbir emeli kalmamıştı. Elli senelik tecrübe onda hiç ümit bırakmamıştı. Ahvâli, halkın, hükûmetin gidişini hatırlayınca:

– Ah, dünyanın sonu!

derdi. Sivastopol Muharebesi'nden sonra Silistre bozgununu görmüştü. O andan itibaren Anadolu da bozulmuştu. Eşkıyalık, zulüm, hakaret, hırsızlık, açlık, yağmacılık alevsiz bir yangın gibi, bu bin senelik ana yurdunu yakıp tutuşturuyordu. Yörük Hoca bunu görüyordu. Fenalıkların önüne geçmek, bozulan cihanı düzeltmek lâzımdı. Fakat nasıl? Gece gündüz bunu düşünür, bunu konuşur, bunu tekrarlardı.

– Bir Mehdî çıksa!

diyenlere gülerdi. Anadolu, Rumeli karmakarışıklıktı. Bir değil, bin Mehdî az gelirdi. Köyün ihtiyarları, onun karanlık düşünceleriyle daha beter bunalmışlar, gençleri daha beter sersemlemişlerdi.

– «Yörük Hoca dünyanın direğini almış!»

derlerdi. Ağzından düşmeyen bir hicranı vardı: «Ah genç ol-sam!..»

– Genç olsan, ne yapardın, Hoca?

diye soranlara cevap vermez, gülümser, başını sallar, köyün her tarafından görünen ormanlı, çamlı dağlara bakarak dalıp giderdi.

... Akşam yemeğini ocağın başında yemişlerdi. Kezban siniyi, sofra örtüsünü kaldırdı. Yörük Hoca, boz renkte keçe kaplı sedire çıktı. Çubuğunu yaktı! Kezban ocağın ateşini düzeltti. Sol taraftaki sedirin önünde duran küçük bir iskemleyi çekti. Cezveyi testiden doldurdu. Babası:

- Şimdi kahve yapma, dedi, misafirlerle içirim.
- Peki...

Kezban, dolu cezveyi ocağın önüne bıraktı. Kalktı. Küçük odanın içinde âdeta bir dev yavrusunu andırıyordu. Babası gibi çok iriydi. Elini biraz kaldırırsa, isle kararmış basık tavana dokunabilecekti. Başını eğerek kapıdan çıktı.

Yörük Hoca, içine ocağın alevleri akseden gözlerini çubuğunun dumanlarına dikti. Sağ kolunu dayadığı yastığın üstü, kapaksız bir dolaptı. Burada elli altmış kadar pembe kaplı, sarı kâğıtlı kitap vardı. Köylülere yalnız camide mevlit okumaz, bazı geceler evinde toplananlara bu kitapları da dinletirdi. Arkasındaki iki perdesiz küçük pencerenin ortasında, uzun bir saz asılıydı. Bu saz, Yörük Hoca'nın gençlik yadigârıydı. Âşık Garip'in, Âşık Kerem'in, Köroğlu'nun koşmalarını bunda çalar, Sivastopol, Ey Gaziler havalarını tekrarlarken kendisiyle beraber bunu dinleyenleri ağlatırdı. Küçük bir idare kandiliyle aydınlanan odanın yegâne süsü, ocağın üstünde yan yana asılı iki levhaydı; birinin, sarı zemin üzerine siyah kötü bir tâlik ile yazılmış satırları, hayatta şaşır-mış Türk'ün boğuk bir feryadına benziyordu:

*Yay gibi eğri olsam,
Elde tutarlar beni !
Ok gibi doğru olsam,
Yabana atarlar beni !*

Ötekinin sülüs satırları sanki ölmüş bir beyliğin, sönmüş hürriyetin, eski bir gururun, asil bir demokrasinin, can çekişen bir kahramanlığın hâtırasıydı:

*Ne senden rükû
Ne benden kıyâm,
Selâmün aleyküm,
Aleyküm selâm.*

Bir köpek havladı. Yörük Hoca çubuğunu ağzından çekti. Galiba geliyorlardı. Öksürükler, lakırdılar işitildi. Kezban avluya çıkan kapıyı açıyordu.

Gelenler yedi kişiydi. Oda doldu. Sedirlere çıkmayanlar ocağın etrafına çöktüler. En ihtiyarları Hacı Durmuş, Yörük Hoca'nın yanına oturdu. Birbirlerini Sivastopol'dan tanıyorlardı. Hoca'yı yirmi sene evvel bu köyde yerleşmeye razı eden bu arkadaşısıydı. Mavi gözlü, köse, kamburu çıkmış bir ihtiyardı. Bölükte ona, "Cin Durmuş" derlerdi. Bir gece Rus generalinin şapkasını, kılıcını çadırından aşırmış, bizim ordugâha getirmişti.

İki arkadaş yan yana geldiler mi, her defasında:

– Hey gidi günler, hey!

diye birbirlerine bakarlar, gülümserlerdi. Sanki bu, onların hususî bir selâmı idi. Yörük Hoca oradakilerin hepsine ayrı ayrı hâl ve hatır sorduktan sonra Hacı Durmuş'a döndü:

– Hey gidi günler, hey!...

dedi. Öteki:

– Keşke görmeyeydik!

diye yüzünü buruşturdu. Kezban havaleli vücuduyla ocağın başına çömelmişti. Dörtlük cezveleri sürdürdü.

Yörük Hoca, karşı sedirde oturan bir köylüye baktı.

– Ey bakalım Muhtar Mehmet, ne var ne yok!

– Hayırlar Hoca...

– Dün kasabaya gittin mi?

– Gittim.

– Oradan hayır haber gelmez!

Kumdere köyü kasabaya iki saatti. Ovaya inince birden bire büyüyen dere, kasabada hemen hemen bir nehir olurdu. Halk artık yavaş yavaş bu nehre, «Ese Suyu» demeye başlamıştı. Son on beş sene içinde faizciliğiyle zenginleşen Eseoğlu, Kumdere'nin dibinden başlayan ova tarlalarını birer birer satın almaya başlamıştı. Kasabada hükûmetin adamıydı. Gelen kaymakamları evlerinde bedava oturtur, zaptiyeleri kendi çiftliklerinde aylarca misafir ederdi. Adamlarının hepsi yabancıydı. Çobanları, uşakları, hergelecileri, Arnavutlardan, Rumlardandı. Şehirdeki meşhur Hırsto Çorbacı ortağıydı. Yazları ona misafir gelir, bütün civar köylülere ortalama yüzde iki yüz faizle borç verirlerdi.

Muhtar:

– Eseoğlu üç senedir borcunu veremeyen Küçükalanlıları mahkûm etmiş.

dedi. Küçükalan, ovanın öte başında, Kumdere'den biraz büyücek bir köydü.

Hoca sordu:

- Nasıl mahkûm etmiş?

- Dava şehirde olmuş. Hırsto Çorbacı, ta İstanbul'dan usta bir abukat getirtmiş! Davayı kazanmışlar. Meğer köyde Eseoğlu'na borçlu olmayan yokmuş. Şimdi Eseoğlu'yla Hırsto bütün köyün tarlalarını, çiftliklerini zapt etmişler.

- Eey...

- Eey, işte böyle.

Hacı Durmuş:

- Şimdi yersiz yurtsuz kalan Küçükalanlılar ne olacaklar?

dedi. Çubuğunu derin derin çeken Yörük Hoca cevap verdi:

- Ne olacaklar? Eseoğlu'yla Hırsto'ya esir!

- Nasıl olur ya.

- Bayağı olur işte.

Misafirlerin içinde köyün imamı da vardı. Bu az görmüş, ama çok bilmiş bir adamdı. Köyden olmadığı hâlde, Yörük Hoca gibi yerleşmişti. Hacı Durmuş'a izah etti:

- Nasıl esir olacaklar? Köyün, tarlaların tapuları Eseoğlu'na geçmedi mi ya!... Geçti değil mi? İyi ya işte!... Tarlaları kim sürecek, çifti kim toplayacak? Hırsto, Yunanistan'dan Rum getirmeyecek! Eseoğlu, kendi çiftliğine bile güç ırgat buluyor. Küçükalanlılar ikisinin hesabına eşek gibi boğaz tokluğuna çalışacaklar.

Yörük Hoca:

– Boğaz tokluğuna deme, aç acına...

dedi. İmam, bu sözleri tekrarladı:

– Aç acına! Aç acına!

– ...

Kezban kahveyi kabartmış, fincanları kotarıyordu. Ocakta devrilen bir odun birden bire alev aldı. Oradakilerin çehrelerini feci bir kırmızıya boyadı. Sanki komşu hemşehrilerinin bu manevî ölümünden duydukları matem hepsinin yüzüne aksediyordu. Sükûn ağırlaştı. Herkes önüne bakıyordu. Yörük Hoca'nın çubuğu sönmüştü. Kezban, bu yeis havasının içinde yıkılmaz bir ümit, genç, dinç, güzel bir azim timsalinin hayali gibi yavaş yavaş kalktı. Fincan tepsisini evvela Hacı Durmuş'a uzattı. Ondan sonra sırayla bütün oturanlara kahvelerini dağıttı.

Kimi cıgara sarmıştı. Kimi bellerinden çıkardıkları çubukları dolduruyorlardı. Kezban babasının lülesini yaktı. Sonra herkese ateş gezdirdi. Nihayet gitti, kapının yanındaki alçak iskemleye çöktü. Evde yalnız olduğu için, ihtiyar misafirlerin yanından ayrılmazdı. Açık perdeden giren serince bir rüzgâr, cıgaraların dumanlarını ocağa doğru sürüyordu.

Çubuğunu fosurdatan Yörük Hoca:

– Ah genç olsaydım!

dedi. Hacı Durmuş'un solundaki gür siyah sakallı, kısa boylu, küçük gözlü bir adam –Kamçısızların Veli– Yörük Hoca'nın yüzüne bakmadan:

– Genç olsaydın ne yapardın hoca?

diye sordu. İhtiyar Yörük, kahvesinden büyük bir yudumu âhla içti. Gözlerini çubuğunun dumanları içinden ayırmak istiyormuş gibi başını kaldırdı. Odanın içi pek dardı, pencereler arkasındaydı. Bakacak yer bulamadı. Gözlerini kapadı:

– Dağa çıkardım! dedi.

– Dağa çıkıp da ne yapabiliirdin?

– Ne mi yapabiliirdim? Eseoğlu gibi millet düşmanlarını gebertirdim!

Muhtarın sağındaki uzun boylu, hasta yüzlü, perişan bir köylü –Nalbant İsmail– âdeta inledi:

– Eseoğlu bir değil ki...

– Bin olsun, önce birden başlanır...

Muhtar:

– Yaşa hoca!

diye bağırdı, sonra ilave etti:

– Sendeki cevher hepimizde olsa...

Hacı Durmuş:

– Bizde cevher olsa da para etmez...

diye kafasını zayıf omuzlarının arasına çekti. Yaş yetmiş, iş bitmiş! Gün gençlere kaldı. Hâlbuki onlar da kendi havalarında... Hiçbir şeye akılları ermiyor. Her şeye eyvallah diyorlar. Anadolu âdeta bir tekke olmuş... Bizim zamanımızda kimse kimseye haksızlık edemezdi. Herkes birbirinden çekinirdi. Hele yabancılar memlekete adım atamazlardı. İş, para, çift, çubuk bizimdi. Köy değil, hatta kasabaya bile Rum, Ermeni, Yahudi madrabaz giremezdi.

Verdiği haber, koca bir köyün, sütü bozuk bir faizciyle şehirden yabancı bir Rum'un malı oluşu, hepsinin kalbine zehirli bir hançer gibi tesir etmişti. Küçükalan, ovanın en zengin köyüdü. Kasabaya alışan gençler, hep Eseoğlu'nun yanına gitmeye başlamışlardı.

Yörük Hoca, Eseoğlu'nun ne kötü bir herif olduğunu bildiği için zavallılara haber gönderdi. «Onunla alışveriş etmeyin. Sizi mahveder» dedi. Fakat sözünü dinlemedi. Beş sene içinde yedi yaşından yetmiş yaşına kadar hepsi Eseoğlu'na borçlandılar. İşte bugün bütün arazilerini zapt ediyordu. İmansız, merhametsiz, dinsiz bir faizciydi. Bu akıllı İstanbul'a, İzmir'e gittikçe manifatura aldığı Rumlardan öğrenmişti. Bu gidişle bütün köyleri esir edecekti. Korkusundan, çiftliğine silahlı Arnavutlarla gidip geliyordu. Kasabada bile canını yakmadığı, yuvasının bir direğini olsun yıkmadığı adam yoktu. Daha elini Kumdere'ye atamamıştı. Kışın köyden her rast geldiğine:

– Ben size de iyilik etmek isterim. Kim para isterse bana gelsin! derdi.

Fakat Yörük Hoca borcun, bahusus bir faizciye edilecek borcun nasıl bir ateş olduğunu, nasıl ev, bark, köy, kent yaktığını hemşehrilerine iyice anlatmıştı. «Olmadı mı, sabır, kanaat! Oldu mu idare, ihtiyat!...» Köy bu nasihatı tuttuğu hâlde yine eziliyor, yine sefaletе düşüyordu. Her yirmi yaşına giren genç, asker olunca Yemen'e gidiyor; bir daha hiç gelmiyordu. Nüfus azalmıştı. Köyde ekseriyeti, ihtiyarlarla kadınlar teşkil ediyordu. Eseoğlu, borç verip yutamadığı için, «Kumdere» köyüne garazdı. Oraya zaptiyeleri musallat ediyordu. Her yeni gelen kaymakama:

– Bütün vilâyet içinde eşkıya yatağı Kumdere'dir! Devlet burasını topa tutmazsa rahat görmez!

derdi. Hâlbuki Kumdere'den şimdiye kadar ne bir adam dağa çıkmış, ne de dağdakilerden biri misafir gelmişti.

Köy dik bir dağın eteğinde olduğu için ahali hem ova-da işleriyle uğraşırlar, hem kışın dağlarda ayı, kurt, geyik avı yaparlardı.

Avcılık, onları ova köyleri gibi karanlık bir sefaletе düşürmüyordu. Nihayet geçen sene Eseoğlu, onların silahlarını da hükûmete toplattırmaya muvaffak oldu. Artık ava gide-miyorlardı. Silâhsız kalan halk ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Yörük Hoca:

– Sünnet bozuldu!

demişti. «Ata binmek, silah kullanmak, yüzme öğrenmek» Peygamber'in emriydi. Silâh olmadıktan sonra nasıl kullanılırdı? Silâhsız at ne işe yarardı? Esir gibi kaldıktan sonra yüz-meye ne lüzum vardı? İnsan kendini suya atıp boğuluvermek daha hayırlıydı! Köyün en büyük elemi işte bu silâhsız kalmaktı. Zaptiyelerin evleri basıp, çeyiz sandıklarına varıncaya kadar arayıp, ucu sivri bir bıçak bile bırakmadıkları gün, bütün köy, sanki ölmüş gibi susmuştu. Kambur Hasan –bu köyün en tuhaf adamıydı– hepsini teselli kabul etmez üzüntüleri içinde güldürdü. Zaptiyeler gittikten sonra köylüler cami meydanında toplanmış, düşünüyorlardı. Kambur Hasan:

– Hey ağalar! işte biz de, «Çınarlı»'ya döndük. Ama bizi nereye çıkaracaklar?

dedi. Çınarlıların başına gelen felâketi hatırlayınca, hepsi

güldüler. Bu köyün macerâsı, ova halkının eğlencesiydi. Çınarlı en çok efe çıkararak, sarp tabiatlı haşin bir köydü. Zaptiyeler, bir gün bunları kandırarak, en son silahlarına varıncaya kadar almışlardı. İçlerine fesat düşmüştü. Kim silahını sakladığına gidip biri haber veriyordu. Bir gün yine bunlardan «iâne» nâmıyla bir para toplamak istiyorlardı.

Çınarlılar:

– Vermeyiz!

dediler. Silâhlarının toplandığını unuttuyorlardı. Kaymakam kızdı. Önden bir zaptiye gönderdi.

– Kerataların hepsini topla! Ama hiçbirisini kaçırma. Ben gelir, onlara para vermemeyi öğretirim!

dedi. Zaptiye köye gelince martini doldurmuş:

– Kim kımıldarsa, vururum!

diye haykırmıştı. Kimse kımıldayamadı. Suyun kenarında kocaman bir çınarlık vardı. Çoluk çocuk, ihtiyar, kadın halkın hepsini bu ağaçların altına getirdi.

– Hepiniz, şimdi şu çınarların üstüne çıkacaksınız. Beş dakikaya kadar yerde kim kalırsa öldürürüm!

diye ikinci bir emir verdi.

Tüfeğini omzuna dayadı. Halkın üzerine doğrulttu. Köylü, can korkusuyla bir maymun sürüsü gibi çınarlara tırmandılar. O vakit zaptiye:

– Kim aşağıya inerse hemen vururum!

diye tekrar bağırdı. Derenin dibindeki gölgelere uzandı. Cıgarasını yaktı. İçti. Uyuyuverdi. Köylüler görevlinin uyuduğunu

gördükleri hâlde, yine mahsus yapıyor diye yere inmiyorlardı. Bu esnada kaymakam gelmişti. Köyde tavuklardan, köpeklerden başka canlı mahlûka rast gelmeyince ürktü. «Acaba hepsi dağa mı çekildi?» diye düşündü. Gönderdiği zaptiyeyi nihayet derenin kenarında uyumuş görünce, kafasına bir tekme indirdi:

– Ulan hani köylüler?

diye haykırdı.

– Burada efendim.

– Nerede?

Zaptiye havaya bakıyor, kaymakam bir şey anlamıyordu. Bir de gözlerini kaldırıncı gördü ki, bütün köylü çınarların üstünde... Bir kahkaha attı.

– Aferin ulan! dedi, güzel akıl kullanmışsın!

Zaptiye:

– Ne yapayım efendim! Uykum vardı. Kaçmasınlar diye hepsini ağaçlara çıkardım...

cevabını verdi. Kaymakam, parası olanın aşağı inmesini emretti. Parası olmayan, çınarların dalları içinde mahpus kalacaktı. Parası olmayanları da borç para bulup indirdiler.

İşte Çınarlar köyünün bu macerası, Anadolu'nun henüz silahı elinde kalan çocuklarını çok güldürmüştü. Zavallılar atalarının:

Gülme komşuna,

Gelir başına.

dediğini unutmuşlardı. Eseoğlu, hükûmete fit vere vere ovadaki

her köyü Çınarlar gibi silahsız bırakmıştı. Yalnız kendi korucuları, kolcuları, çobanları, mandıracıları, hergelecileri silahlıydı. Bu adamları da hep Arnavutluk'tan, Yanya'dan filan getirtiyordu. Hizmetinde hiç yerli kullanmazdı. Bir nevi müsellâh derebeylik kurmuştu. Civarda korkutmadığı, ürkütmediği insan kalmamıştı. Vurduruyor, öldürüyor, kendisine karşı gelebilecek hiçbir kuvvet bırakmıyordu. «Eşkiya, yataklık, filan» tezviriyle hükûmeti kendine uydurmuştu. Civarın en güzel kızlarını cebren nikâhına alıyor, bir hafta sonra boşayıveriyordu. Yaptığı fenalıklar hadden aştığı için son günlerde kasabadan dışarı çıkamaz olmuştu. Hep bir eşkiya hücumundan korkardı. Muhtar tekrar bir cıgara tellendirek onun korkularını anlatmaya başladı.

Nalbant İsmail:

– Pekâlâ! korkuyor emme, gene fenalık etmeden vazgeçmiyor.

dedi.

– Elinde değil.

– Eli kopsun...

Muhtar, Yörük Hoca'ya döndü.

– Ha! Azıcık daha unutacaktım, dedi. Eseoğlu dermiş ki: «Yörük Hoca ölsün, Kumdere'yi de ele geçireceğim!»

– Kime demiş ki?

– Herkese...

– Ecel yaşa bakmaz oğul! Sayısı, sırası yoktur. Ben öleceğim de, o dünyaya kazık mı diyecek! Hem o daha bizim köye elini uzatacağına bana borcunu versin!

Odadakilerin hepsi Yörük Hoca'nın gözlerine baktı. Muhtar da şaşmıştı.

- Sana borcu mu var?

- Var ya...

- Ne kadar?

- Yüz elli lira kadar.

- Ne vakit almıştı?

- Üç sene oluyor. Bir cuma günü kasabadaydım. Harmanı yeni satmıştık. Köylülerden alacaklarımı da almıştım. Bu herif bana rastgeldi: «Aman hoca, şu dakika çok sıkıştım. Bana üzerindeki paraları ver!...» dedi.

- Eey, sen de verdin mi?

- Verdim.

- Senet filan almadın mı?

- Almadım.

Kamçısızların Veli güldü:

- Öyleyse, artık ahrette alırsın.

- Hayır, dünyada alırım.

Hacı Durmuş da başını salladı:

- O herif dünyada borcunu vermez...

dedi.

- Ben alırım.

- Görürüz.

- Hem yarın...

Muhtar yemin etti:

- Hoca inat etme, vallahi vermez.
- Ben alırım.
- Nafile başına belâ alacaksın!

Kapının yanında duran Kezban hiç lafa karışmıyor, yalnız dinliyordu. O da babasının Eseoğlu'ndan alacağı olduğunu yeni işitmişti. Bu herifi üç sene evvel, bir gün pazarda görmüştü. Sarı, esmer, çirkin suratı, çarpık burnu, dişlek ağzı gözünün önüne geldi. Meçhul bir nefretle titredi. Şimdi köylüler av hikâyelerine başlamışlardı. Henüz köyde iki gizli martin vardı. Kışın onunla, nöbetleşe ayı avına gidiyorlardı. Ama postu kasabaya götüremiyorlar, daha yukarıdaki köylere satıyorlardı. Eğer kasabada ayı postu görseler, «Ne ile vurdu-nuz?» diye hemen zaptiye mülâzımı insanı yakalıyordu.

Laf Tosun Dayı'nın hastalığına intikal etti,

- İnce dert!

diyorlardı. Beş yetmişmiş oğlunun hepsi Yemen'e gitmiş, hiç-biri geri gelmemişti. Bu ihtiyar, gelmemiş oğullarını düşünce düşünce eridi. Sapsarı oldu. Bir deri bir kemik kaldı. Şimdi ölüyordu. Bütün çifti, çubuğu kimsesiz bir ihtiyar kadıncağıza kalacaktı. Oradan lafi Moskoflara intikal ettirdiler. Köyde her toplanmanın sonu Moskof hikâyesiyle biterdi. Yine her vakitki gibi Hacı Durmuş, Yörük Hoca birer vaka anlattılar. Bu, bitmez tükenmez bir romandı. Elle tutulan patlamamış güller! Gece hücumları! «Allah Allah!» sesini duyunca Rus ordularının silahlarını atıp kaçış! Kurşun vurmaz kumandanlar! Yeşil sarıklı hayal ordularının yol açması! Yörük

Hoca anlattıkça, dinleyenler heyecana geliyorlardı. Bu sefer anlattığı, vücudu yarı beline kadar donmuş bir nöbetçinin macerâsıydı. Kendini değiştirmeye gelen arkadaşını görünce, şehadet getirmeye başlamış, yürüyememiş, hemen oracıkta ölmüştü. Köylülerden biri:

– Ah, şu Moskofla bir kere daha karşı karşıya gelsek!

dedi. Yörük Hoca güldü.

– Oğul! Şimdi Moskof içimizde!

Hacı Durmuş tasdik etti:

– Moskof içimizde! Her gün ölüyoruz. Küme küme ölüyoruz işte!

Sonra Anadolu'nun çektiği ıstırabı anlatmaya başladı. Halk daha içerilerde ot yiyor, çuval giyiyordu. Mısır koçanından yapılmak ekmegi bile ömründe görmeyen Türkler vardı. Kaç yıl vardı ki hayvanlar gibi ormanlarda, kırlarda kökleri topluyorlar, ince toprak killeri un gibi midelerine indiriyorlardı.

Yörük Hoca:

– Bu gidişle bizim de olacağımız o... dedi. Ver, ver, ver! Elde yok, avuçta yok! Sonumuz n'olacak?

Açlığın, çıplaklığın heyulası ta içerlerden gölgesini bu münbit ovalara bile uzatıyordu. Konuşurlarken, hepsinin yüzünde bu günün karartısı belli oluyordu. Hacı Durmuş, içerlerinin haraplığını, perişanlığını anlattıkça hep bir nakarat gibi:

– Bu bizim, «her şeye» eyvallah deyip, boyun eğmemizdendir!

sözünü tekrarlıyordu. O ihtiyardı. Zaten birkaç günlük ömrü kalmıştı. Fakat eli ayağı tutanlar, hiçbir haksızlığa razı olmamalıydı. «Ah!, diyordu, her memlekette bir adam çıksa... Ne rüşvet kalır, ne zulüm kalır, ne nefes kalır! Bir kişi... bir kişi...» Yörük Hoca da onun fikrindeydi.

İçlerinden biri dedi ki: «Yemen, Arabistan kasaphanesi durdukça köylerimizde genç kalmıyor!» Bu pek doğrudu. Hepsi gözlerini yerlere indirdiler. Köyde en aşağı iki dinç evladını Yemen çöllerinde kaybetmemiş aile yoktu! Sanki durmak, dinlenmek Türkün nasibi değildi. Bir muharebe biterken biri çıkıyordu. Ha Mora, ha Sivastopol, ha Sırp, ha Karadağ, ha Moskof... Sonra bunlar yetmiyormuş gibi bir de Arabistan! Bu kadar fedakârlıklara karşı ya görülen zulüm! Çektiklerini hatırlayan köylülerin benizleri soluyordu.

Geç vakit gitmeye kalktılar. Bu gece hep acı şeyler konuşmuşlardı. Çam Hüseyin, tavana varan uzun boyuyla kapıdan çıkarken:

– Keşke Hoca, bize biraz kitap okuyuvereydin! Konuştuk, zehirlendik!

dedi. Gündüz gibi bir mehtap avluyu aydınlatıyordu. Kezban, Yörük Hoca, dış çite kadar misafirleri teşyi ettiler. Dönerlerken Kezban ahıra uğramak için ayrıldı.

Babası:

– Yarın kasabaya gideceğim! Atı erken hazırla!
dedi.

– Niye gideceksin?

– Şu Eseoğlu'ndan benim parayı istemeye!

– Pekâlâ...

İhtiyar durdu, iri, güzel kızının gidişine baktı. Gayrı ihtiyârî:

– Ah, şu bir erkek olsaydı!

diye içini çekti. Kezban döndü:

– Bir şey mi dedin ki baba?

– Yok, bir şey demedim.

–

Fakat Kezban, onun dediğini, onun niçin ah ettiğini duymuştu. Evet, erkek olsaydı, erkek olsaydı... Gözünün önüne çamlı dağlar, karlı yollar, hainlerin, hırsızların, namussuzların, zalimlerin murdar çamurlara, kanlara bulanmış ölüleri geldi! Ah erkek olsaydı... Fakat, işte kızdı! Erkek olmanın çaresi yoktu. Düşüne düşünce ahıra girdi. Atın önüne ot koydu. Eşek köşeye tıklımişti. Onu çekti çıkardı. Sonra eve girdi. Babası odasına çekilmiş, yatmıştı. O yatağını serdiği sedirin kenarına oturdu. Gözlerini, ayın mavi ışığıyla etrafı gümüşlenen yüksek, çamlı dağlara dikti. Gece işittikleri birer birer zihninden geçiyordu. Kulakları cınlamaya başladı. Bülbüllerin sesini duymuyordu.

– Ah, erkek olsaydım!

dedi. Yatağına soyunmadan yüzükoyun uzandı. Sabaha kadar uyuyamadı.

II

Hoca'nın Ölümü

Yörük Hoca daha güneş doğmadan yola çıkmıştı. Kezban sebepsiz bir üzüntü içinde sıkılıyordu. Ahırını temizledi. Biraz çamaşır yıkadı. Sonra tahtaları sildi. İş bitince, Kambur Hasan'lara gitti. İkindiye kadar oturdu. Hasan'ın karısı onun sütanasıydı. Boş kaldığı zamanlar hep bu kadının yanına gelir, tezgâhında bez dokurdu.. Bugün tezgâha elini süremedi.

- N'oldu sana? Hasta mısın ki?...
- Yo...
- Niye öyle durup batırsın?
- Hiç.
- Deyiver, deyiver.
- Bir şey yok vallaha.
- Benzin solmuş.
- Gece uykum kaçtı da.

Sabahleyin babası ata binerken, sanki uzak, dönülmez bir gurbete gidiyormuş gibi kederlenmişti. Kasaba ona zulüm, fenalık dolu bir yer hissini verirdi. Sebepsiz duyduğu bu kederden bir türlü silkinip sıyrılamıyor, aklından gece

işittiği şeyler birer birer geçiyordu. Eseoğlu'nun çirkin hayali gözünün önündeydi. İçinden, “Şimdi ihtimal babamla konuşuyor” dedi. Uzun boylu, iri, levent ihtiyarın karşısında çarpık, bodur, iğrenç herifin çürük dişleriyle sırtıttığını görür gibi oluyordu. Kim bilir borcunu vermemek için ne yalanlar uyduracaktı. Hacı Durmuş'un geceki iddiasını hatırladı:

– O herif dünyada borcunu vermez.

Babası:

– Ben alırım!

demişti. Acaba muhtarın yeminle temin ettiği gibi “Nâfile başına belâ” mı alacaktı? İkindiye doğru tekrar döndü. Boş durmamak için eline çorabını aldı. Örmeye başladı. Tığları parmaklarına batıyordu. Kalktı. Ahırdaki folluklardan yumurtaları topladı. Gübre yığınlarının üstündeki tavuklar sanki yorulmuşlardı. Eşinmiyorlar, öyle duruyorlar, başlarını eğerek ona bakıyorlardı. Hava güzel olduğu hâlde, ortalıkta gizli bir hüznün vardı. Büyük kırmızı horoz başını altın tüylerinin içine çekmiş, gözlerini kapamış, ayakta uyukluyordu. Onları kümes tarafına kışkırttı. Sonra çitin kapısına doğru yürüdü. Açtı. Eşiğe oturdu.

– Neredeyse gelir!

diyordu. Akşam oldu. Kırdan sürüler döndü. Ama babası gelmedi. İnekleri ahıra soktuktan sonra yine kapının eşiğine oturdu. Hava iyice karardı. Yıldızlar parladı. Korudan bir bülbül inledi. Kezban ellerinin tersiyle gözlerini ovuşturuyor.

– N'oldu ki? N'oldu ki?

diye kıvranıyordu. Babası geceleyin hiç kasabada kalmazdı.

Ansızın yanından gölge atladı. Bu köpekti. Gözüyle hayvanı tâkip etti. Kasaba yoluna doğru koşuyordu. “Acaba bir gelen mi var?” ümidine düştü. Doğruldu. Karanlıkta ilerisi pek gözüküyordu. Fakat köpek koşarak geri döndü. Kezban’ın eteklerini kokladıktan sonra, arka ayaklarının üstüne oturdu. Gözlerini Kezban gibi karanlıklara dikti. Sanki sahibinin gelmediğini hissetmişti. Kezban boğulacağını sanıyordu. Ağır, sökülmez bir hıçkırık göğsünden kabarıyor, boğazına tıkanıyordu. Köpek acı acı ulumaya başladı. Bu uluyuş yüreğini parçalayacakmış gibi içine aksediyordu.

– Hoş!

dedi, köpeği içeri kovdu. Sonra kapıyı çekti. Karşı çite doğru yürüdü. Belki artık yatsı olmuştu. Aralık bir kapıdan girdi. Evvelâ havlayan bir köpek, yanına gelince sustu. Nihâyetten ışık görünen bir pencereye gitti. Burası Tosun Dayı’nın eviydi.

– Kim o?

– Benim.

– Ne arıyon Kezban?

–

Tosun Dayı’nın karısı Fatma Molla bir cevap alamayınca genç kıza dikkatle baktı:

– Söyle, ne istiyon?

– Hiç.

– Neye geldin?

– Babam bugün kasabaya gitti. Gelmedi.

- Belki bir işi çıktı. Yarın gelir. Ne merak ediyon?

- Hiç kalmazdı.

-

İçeriden Tosun Dayı'nın titrek, solgun, hâlsiz sesi işitildi:

- Yâhû, kim o?

- Kezban.

- Buraya gelsenize...

Kapıda ayakta duran yaşlı kadın kızı içeri aldı. Hasta, yerden bir karış kadar yüksek bir sedirin üzerinde uzanmış yatıyordu. Sakallı, esvaplı bir iskelet sanılacak derecede zayıflamıştı. Karanlık ağzının içindeki uzun dişleri bembeyaz görünüyordu. Gözleri, parlak birer karanlık saklayan iki derin çukurdu. Kezban ocak başındaki mindere çöktü. Fatma Molla da oturdu. Hasta nefesini topladı. Dinlene dinlene sordu:

- Ne... var... ki?...

Kezban:

- Babam kasabaya gitti, gelmedi amca...

- Niçin gitti?

- Eseoğlu'ndan alacağı vardı da... Onu istemeye...

- Erken mi gitmişti?

- Çok erken.

- Gelir kızım.

-

Ocağın üstündeki kandilin sarı ziyâsı, bu küçük odaya canlı bir mezar şekli veriyordu. Tosun Dayı ölmek üzereydi.

Ocağın dibindeki siyah kedi gözlerini yummuş ve sanki hayatın bu çirkinliğini ihtiyarlıkla hastalığı görmek istemiyordu. Bir süre sustular. Birden dışarıda pek yakından bir baykuş kahkahası aksetti. Kedi, gözlerini açtı. Hasta, ihtiyar kadın, genç kız bakiştılar.

Fatma Molla:

– Üç gecedir bu uğursuz musallat oldu. Tepemizde ötüp duruyor.

dedi. Hasta daha ziyade sarardı. Sanki işitmemiş gibi davranıyordu. Sonra yavaş yavaş koyunlardan, ekinlerden konuşmaya başladılar. Bu sene Tosun Dayı'nın üç ineği de gebeydi. Kezban manasını duymadan cevaplar veriyor, babasının nerede kalabileceğini düşünüyordu. Yatsı ezanı okundu. Fatma Molla abdeste kalktı. Kezban:

– Ben de gideyim, dedi. Babam gelirse, beni beklemesin.

Kapının dışarısı simsiyahtı. Bastığı yerleri görmeyerek yürüdü. El yordamıyla çitten çıktı. Karanlığa alışan gözleri şimdi duvarları, ağaçları, sokakları fark ediyordu. Kendi kapılarının önünde bir gölge gördü. Yüreği “hop” etti. Babası mıydı? Hayır, kısa boylu bir adam.

– Kimdir o?

diye seslendi.

– Recep.

– Ne var?

– Sana baktım.

Kezban hızla kapıdaki adama yaklaştı. Bu, Nalbant

İsmail'in genç oğluydu. Beraber büyümüşlerdi. Heyecanla sordu:

– Beni ne yapacaksın?

– Şey...

– Ne?

–

– Söyle be!

–

–

Delikanlı bir şey söylemiyor, başını arkaya çeviriyor, Kezban'ı sanki görmemek istiyordu. Köpek arkadan çitin kapısını tırmalayarak havlıyordu. Kezban yüreğinin çarpıntısından düşeceğini sandı. Eliyle çite dayandı.

– Ülen, söyle ne var?

– Amcamı vurmuşlar!

– Babamı mı?

– Ha!...

–

Birdenbire nefesi tıkanır gibi oldu. Dişleri kilitlendi. Ağızını açamadı. Recep aptal aptal genç kıza bakıyordu. Kezban son bir çabayla sordu:

– Nerede?

– Eseoğlu'nun çiftliğinde.

– Kim haber verdi?

– Çobanlar! Korucular; «Gelin, cenazesini alın!» diye köye haber göndermişler.

-

Kezban olduğu yere çöktü. Başını ellerinin içine aldı. Hüngür hüngür ağlamaya başladı. Recep gidemiyor, genç kızın başucunda duruyordu. Ağlaya ağlaya sanki gözyaşları bitti Kezban'ın. Hıçkırıkları seyrekleşti. Recep üzerine eğiliyor:

- Galk kardaşım, galk, hedi bize gidelim.

diyordu. Kezban karanlığın içinde birden bire doğruldu.

- Ben gidiyorum!

dedi.

- Nereye?

- Babamın ölüsüne.

- Şimdi gece. Yarın bütün köylü gidecek.

- Ben duramam.

- Ben de geleyim.

- İstemez...

-!

Hızlı hızlı kasabaya inen yola atıldı. Recep kapının önünde ayakta kalmıştı. Çitin içindeki köpek havlıyor, kapıyı paralayacak gibi sarsıyordu. Kezban karanlıklar içinde kayboldu. Yürüdü, yürüdü, yürüdü. Ayaklarına taşlar vuruyor, etekleri çalılara takılıyordu. Belki dört saatten ziyade koşmuştu. Yorgunluk hıçkırıklarını dindirmişti. Dağların üstü morlaşıyor, yıldızlar siliniyordu. Uzakta, yolun solunda çiftliğin binaları artık görünmeye başladı. Esmer bir sis dere kenarında gölgeden bir duvar hâlinde boyuna uzanan söğütlerden, kavaklardan çıkmış bir duman gibi çatıları sarıyordu. Durmadı.

Hiç dinlenmedi. Bir an önce babasına kavuşmak istiyordu. Suyun üzerindeki dar tahta köprüyü geçti. Kalabalık horoz sesleri işitiliyordu. Dış çitleri geçince, üzerine birkaç köpek atıldı. Havlıyorlardı. Kezban çitten bir kazık çekti. Etrafında havlayan köpeklere savurarak ilerledi. Çiftliğin büyük kapısı henüz kapalıydı. Tekmeledi. Köpeklerle uğraşıyordu. Kapının üstündeki odadan çıplak bir baş uzandı.

- Kimdir o, mori?
- Gel aç.
- Sen kimsin?
- Kumdereli Yörük Hoca'nın kızıyım.
- Bre, bre! Amma kabadayı şey bre!
- Haydi, aç diyorum.
- Korkmaz mısın bre mori, geceleyin gelirsin burda?
- Aç be çabuk.
- Ne yapacaksın?
- Babamı göreceğim.

Korucu, çirkin bir baykuş kahkahası attı:

- O mortiyi çekti bre!
-

Kezban gülen herife dehşetle baktı. Dişlerini sıktı. Birdenbire yüreğinin çarpışı hafifledi. Sesini yumuşattı:

- Haydi korucu ağa. Ölüsünü göreyim bir kere.
- Ölü'nün nesini göreceksin?
- Yapma korucu ağa.

Herif eğleniyordu. Diyordu ki:

– Daha gece, sonra kâhya darılır. Sen biraz dere kenarında dolaş. Hava iyice açılınca gel.

Köpekler Kezban'ın çevresinde sıçrayıp havlıyorlardı. Genç kız büyük kapının eşiğine oturdu. Havlamaktan yorulan köpekler karşısına yattılar. Gözlerini, elindeki kazığa diktiler. Böyle ne kadar vaktin geçtiğini anlamadı. Ortalık ağarıyordu. Ne yapacaktı? Babasını acaba neresinden vurmuşlardı? Şimdi gece gibi elemini hissedemiyordu. Sanki kalbi gerilmiş, katılaşmıştı. Ne olmuştu? Niçin babasını vurmuşlardı? Mutlaka bunu Eseoğlu yaptırmıştı. Eseoğlu... Köyün, babasının, herkesin düşmanıydı. Yine çarpık burnu, dişlek ağzıyla gözünün önüne geldi. Yumruklarını sıktı. Dişlerini sıktı. Başını salladı. Karanlık, müphem, şekilsiz düşüncelere daldı. Dayandığı kapı büyük takırtıyla açılırken, bir kâbustan uyanıyormuş gibi silkindi. Doğruldu. Karşısında yaşlı bir Rum gördü. Bu Eseoğlu'nun hizmetçisiydi. İçeride, beyaz, küçük bir sarayı andıran çiftlik kulesinin pencerelerinde hâlâ aydınlıklar parlıyordu. Rum eğildi. Gözlerini ovuşturdu. Kezban'a dikkatle baktı.

– Kız ne arıyon burda?

dedi. Kezban gayet soğukkanlı cevap verdi:

– Babamı?

– Baban kim senin?

– Kumdereli Yörük Hoca...

– Hasto diyavolo! O öldü.

- Biliyorum.
- Görüp ne yapacaksın?
- Ölüsü nerede?
- Ben bilmem.

Sabah mahmurluğuyla gözlerini oğuşturuyor, Kezban'ın cepkeninden taşan memelerine, başörtüsünün altında solgun bir nur ile parlayan güzel yüzüne baktı. «Omorfo koriçe, di-yavolo» diye mırıldanmaya başladı. Genç kız içeri girmemişti.

- Dur, uşaklar kalksın, soralım!
- Pekiyi...

Rum cebinden çıkardığı fakfon bir tabakadan cıgarasını sarıyor, yandaki oda kapıları açılıp kapanıyordu. Kapının üstündeki taraçada bir merdiven vardı. Parmaklıkları arasında birkaç adamın dolaştığı görülüyordu. Kapıcı çakmakla cıgarasını yaktı. Merdivenin altına ilerledi. Yukarıda gezinenlere bağırdı:

- Kâhya kalktı mı?
- Kalktı.

dediler.

- Bir kız gelmiş. Dün vurulan Kumdereli Yörük'ün kızıymış. Söyleyin, ne yapalım?

Taraçadaki seslerden biri sordu:

- Ne istiyormuş, Hırısto?

Kapıcı, genç kıza bakarak karşılık verdi:

- Babasının ölüsünü.

– Kâhyaya haber verelim.

– Haydi.

–

Kezban bekledi. Yukarıda kapılar açıldı, kapandı. Sonra merdivenin yarısına kadar inen genç bir köylü:

– Gel buraya, kâhyanın yanına gideceksin...

diye Kezban'ı çağırdı. Kezban yürüdü. Merdivenleri çıktı. Büyük, karanlıkça bir odaya girdi. Yerler siyah keçe döşeli, duvarlarda birçok tüfek asılıydı. Ocağın başında kırmızı bir velenseye yan gelmiş, çubuğunu fosurdatan iri bir Arnavut, onu baştan aşağı süzdü.

– Sen o herifin kızı mısın, mori?

– Kızıyım!

– Senin baban ne belâymış! Bizim başımızı azıcık daha belâya sokacaktı. Bereket versin kırk paralık kurşuna!

Kezban susuyor, hiç karşılık vermiyordu. Sonra kâhya tekrar sordu:

– Köye akşamdan haber gönderdik, gelip cenazeyi alsınlar diye...

–

– Ne susuyorsun?

–

– Sen nereden haber aldın?

– Bir adam haber verdi.

– İstersen al, omuzla, kendin götür. Babanın leşi kaç para eder; yüzüp de derisini satacak değiliz ya...

Kezban donmuş gibiydi. Sanki taş kesilmişti. Sanki artık kalbi çarpmıyordu. Kâhya bu iri siyah gözlerin bakışı altında rahatsız oldu. Ayakta duran uşağa:

– Ölü nerede?

diye sordu.

– Ahırın yanındaki gübrelige attık!

– Öyleyse bu gece sıcak sıcak iyice rahat etmiştir. Götü-
rün bu kızı oraya. Köylüler gelinceye kadar beraber beklesin-
ler, mori!

Kezban yine cevap vermeden dışarı çıktı. Uşağın arkasın-
dan yürüdü. Taş döşeli büyük avluyu geçtiler. Uzun, su dolu
yalakların önünden geçtiler. Ahırlar ta nihayet köşedeydi. Gü-
neşin ilk ziyaları hafif bir duman hâlinde gübrelere aksediyor,
tavuk, horoz, hindi, kaz, ördek kalabalığı altında bu yığınları
kaplıyordu. Yaklaştılar. Uşak arkasına döndü:

– Nah!

dedi. Kezban ilerledi, iki yüksek gübre yığınının arasında
uyuyor gibi uzanmış olan babasını gördü. Sağ kolu, görün-
mez bir kametle lânet ediyor gibi, yukarı doğru uzanmıştı.
Yumrukları kilitlenmişti. Sönük gözleri açıktı. Başından
akan kanlar yüzünü boyamış, ak sakallarını kıpkırmızı yapmıştı.
Ağzı müthiş şeyler söylemek istiyormuş gibi açıktı, kapka-
ranlıktı, korkunçtu. Kezban sanki bu ölüye görmeden baktı.
Ağlamadı. Heyecan göstermedi.

– Babamı kim vurdu?

dedi. Uşak tereddüt etti:

- Bilmiyom.
- Ne vakit vurdular?
- Bilmiyom.
- Nerede vurdular ki?
- Bilmiyom.

Kezban acı acı gülümsedi.

- İyi, dedi. Ben öğrenirim.

Uşak sanki katılmış gibi sıkılıyordu. Döndü, arkasına bakmadan uzaklaştı. Kezban babasının ölüsüne yine dik dik baktı. Başu ucuna geçti, oturdu. Elini sürmeye çekiniyordu. Başını ellerinin arasına aldı. Sökülmeyen bir hıçkırık boğazına tıkanıyor, nefes alamayacak gibi oluyordu. Gözyaşları sanki kurumuştı.

...Köylüler gelinceye kadar öyle durdu. Hacı Durmuş ahalinin başındaydı. Hepsinin gözleri yaşlıydı. Nalbant İsmail inledi:

- Kalk kızım!

Kezban derin bir uykudan uyanır gibi doğruldu. Köylüler taze ağaç dallarından yapılmış bir sedye getirmişlerdi. Hepsinin yüzünde ağır bir tevekkülün sükütu mermerleşmişti.

Muhtar:

- Allah rahmet eylesin!

dedi. Kimse kımıldayamıyordu. Herkesin gözleri Kezban'daydı.

Hacı Durmuş:

- Ne duruyoruz ki?...

diye sedyeyi tutan genç köylülere baktı.

- Allah rahmet eylesin!

- Katiller...

- Öğleye yetiştirelim.

- Kim vurmuş ki?

- Sormak lazım mı?

-

Kimin kime cevap verdiği belli olmuyordu. Hacı Durmuş eski arkadaşının ölüsünün kollarından tuttu. Ayaklarından gençler kaldırdılar. Sedyeye uzattılar. Hacı Durmuş eğildi. Ölünün alnından, ta yaranın üzerinden öptü.

- Öcünü kim alacak?

diye bağırdı. Herkes önüne bakıyordu.

Kezban gülümsedi.

...Hava bulutluydu. Bu sakın alay Eseoğlu'nun çiftliğinden çıktı. Kimse ağzını açamıyordu. Çiftliğin adamları ortada yoktu. Kezban, tek bir kız, arkadan geliyordu. Yolda rastgelenler:

- Ne oldu ki?

diye soruyorlar, cenazeyi görünce bir cevap beklemiyorlar, fâtiyacıklarını okuyup geçiyorlardı. Öğleden evvel köye girilmişti. Bütün kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar cami meydanındaki büyük çınarın etrafına toplanmış, ellerinde yağlıklar ağlıyorlardı. Yalnız Kezban ağlamıyordu. Gömmeyi ikindiye bıraktılar. Cenazeyi yıkamak için eve götürmek istiyorlardı.

İmam:

- Olmaz!

dedi.

- Niçin?

gibi yüzüne baktılar.

- Yörük Hoca şehittir!

diye haykırdı. Şehit yıkanmaz. Şehidin esvabı üzerinden soyulmaz.

-

-

İkinci namazından sonra, bu şehit, mezarlığa götürüldü. Bütün köy hazırды. Güneş, ara sıra bulutların arasından ağlar gibi görünüyor, çiseleyen yağmurun içinde uzak, belirsiz eleğimsağmalar ürpertiyordu. Hıçkırıklar sustular. Yalnız, kapanan mezarın kürek kürek atılan toprakları, boğuk, gizli bir şikâyet gibi duyuldu

III

Vuran...

Köy matemi içinde, Kezban'ı düşünüyordu. O n'olacaktı? Yakını, akrabası yoktu.

«Everelim!» diyorlardı. Yörük Hoca'nın ölümünden daha bir ay geçmemişti. Hacı Durmuş öksüz kalan kızı evine çağırttı. Ona bin dereden su getirerek, evlenmesi icap ettiğini anlattı. Fakat Kezban soğukkanlılıkla:

– Amuca, ben babamı vuranı hükûmete tutturmadan kocaya varmam... dedi.

- Hangi hükûmete kızım?
- Kasabadaki!
- Orası Eseoğlu'nun elindedir. Onun sözünden çıkmaz!
- Çıkar, hak yerini bulur.
- Bulmaz gızım.
- Ben buldururum.
- Nasıl idersin, nidersin?

Kezban bir erkek gibi elini kalçasına dayamış, hücum edecek gibi duruyordu. Fakat yüzü, gözleri son derece sâkindi.

Yavaş yavaş, ne yapacağını anlattı. Mutlaka babasına kimin kurşun attığını arayıp bulacaktı. Sonra bu katili hükûmete verecek, astıracaktı. Fakat Hacı Durmuş ümitsiz bir ihtiyardı. «Adliye iki kapılıdır. Birisinden girilir, öbüründen çıkılır» diyordu. Hem zaptiye mülâzımı, Eseoğlu'nun en baş adamıydı. Mümkün değil onun hizmetçilerini hapsedmez, her kabahatlerini görmemezlikten gelirlerdi. İhtiyarın tevekkülü, kıza garip göründü. Başını yukarı kaldırdı: «Amuca, ben âhımı kimsede bırakmam!» dedi. Başka bir karşılık beklemeden dışarı çıktı.

Eseoğlu, öksüz kalan Kezban'ın güzelliğini zaten biliyordu. Şimdi ona daima: «Babasını eşkıyalar vurdu, çok acıyorum. Kimsesiz kız! Ne yapacak! Ben Yörük Hoca'yı çok severim. Bu zavallı adamın hatırı için, onu Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle almak isterim.» diye boyuna haberciler gönderiyor, Kezban'dan ne evet, ne hayır, bir cevap alamıyordu. Babasını vuran eşkıyalar kimlerdi? Çiftlik kâhyası ağzından kaçırmamış mıydı? Zaten orada kim öldürülse, kabahat, vücudu olmayan eşkıyaların üzerine atılıyor, tahkikat filan güme gidiyordu. Kezban, asıl katilin Eseoğlu olduğunu imanı gibi biliyordu. Fakat asıl vurunu yakalattırıp, onun teşvik ettiğini söyletecek, ikisini darağacında sallandıracaktı. Ya sallandıramazsa?... Bu cihet aklına gelince dişlerini sıkar, gözleri küçültür, dik dik önüne bakar, dalar giderdi. Bir aydır artık sürüsünü kendi güdüyor, inekleriyle, koyunlarıyla, keçileriyle her gün dağa gidiyordu. Kimseyle konuşmaz olmuştu. Bazı zamanlar Eseoğlu'nun meralarına kadar uzanır, onun çobanlarına hep babasının nasıl vurulduğunu sorardı. Bu çobanların

içinde bir Deli Mustafa vardı. Aptal olduğu için askere almamışlardı. Aptallığı bütün ovaca meşhurdu. Bir gün Kezban, koyunlarını gölgelendirdiği ormanın alanından geçen bu adama rastgeldi. Seslendi:

– Mustafa, Mustafa!

Aptal durdu. Şaşkın şaşkın etrafı aradı. Kezban'ı görünce güldü. Yılıştı:

– Nereye gidiyon, ülen?

– Hiç.

– Gelsene buraya.

– Gelmen.

– Gel, gel.

– Gelmen...

Aptal hızla yürüdü. Uzaklaşacaktı. Kezban uzandığı yerden kalktı, koştu. Aptalı tuttu. Sarı köpek havlamaya başlamıştı. Mustafa'yı ısırmaya çalışıyordu.

– Gel, diyom ülen!

– Nideceksin?

– Bana biraz kaval çalıvi.

– Çalman.

– Çalarsun.

– Çalman.

– Ben de seni bırakman.

Aptal, çocuk gibi yüzünü buruşturdu. Dudaklarını büktü. Ağlamaya başladı. Fakat Kezban onu okşadı. Zavallının

saçı sakalına karışmıştı, parça parça mor gömleğinin altından kuvvetli, kıllı göğsü görünüyordu. Kezban: «Sana ceviz sucuğu vereceğim.» dedi.

Aptal birdenbire sustu. Elleriyle gözlerini sildi. Sırttı:

– Vir hele.

– Gel ki vireyün.

– Vir hele.

Kezban aptalı kolundan tuttu. Oturduğu yere getirdi.

– Çök bakayım!

dedi. Aptal sırtıyor, ne söylerse yapıyordu. Bağdaş kurdu. Pis kuşağına kavalını bir silah gibi sokmuştu. Kezban torbasını açtı. Çıkardığı tatlı sucuktan bir parça kopardı. Aptala uzattı. Zavallı bu parçayı alır almaz, hiç çiğnmeden yuttu.

– Daha istiyon mu?

– Vir hele.

– Ama benimle yarenlik ider müsün?

– İderün.

– Al öyleyse...

dedi. Bir parça daha koparıp verdi.

– Kaç yaşındasın Mustafa?

– Bilmen.

– Anan, baban va mu?

– Yoh.

– Sen nerde yatursun?

- Ahurda.
- Hangi ahurda?
- Çiftlik ahurunda.

Kezban'ın gözleri parladı. Sucuktan bir parça daha koparıp Aptal'a verdi. Köpek de karşılına oturmuş, sanki ne konuştuklarını anlamak istiyor gibi dikkatli dikkatli yüzlerine bakıyordu.

- Sizin çiftliğe eşkıya gelmiş.
- Yalan.
- Gelmiş. Kumdereli Yörük Hoca'yı vurmuşlar.

Aptal biraz düşündü. Yine:

- Yalan!

dedi.

- Öyleyse Yörük Hoca'yı kim vurdu?
- Söylemen!
- Niçün söylemezsün, ülen?
- Kâhya tenbih etti.
- Ne didi ki?

- Sakın bu herifin burada vurulduğunu kimseye dimeyün, didi.

- Yalan.
- Elimallah.
- Yalan.

Aptal kızdı:

– Ben gozümle vuranı gordüm!
dedi.

– Eşkîya değül mü?

– Değül be!

– Kimdi?

– Kâhyanın gardaşı!

Kezban sucuktan daha büyük bir parça kopardı. Aptalın ağzına eliyle sokarak sordu:

– Doğru mu söylüyon?

– Elimallah.

– Yalan, ülen!

– Elimallah.

– Niçün vurdu ki?

Aptal kendini unutmuş, hem sucuğu yiyor, hem söylüyordu:

– Ağa didi.

– Ne didi?

– Ona: «Şu herifi git vur.» didi.

– Sen gördün mü?

– Gordün.

– Nasıl oldu? Di hele.

– Yörük Hoca evin gapısında ağayla sövüştü.

– Eey, di hele.

– Sonra galktı. Atına bindü, gitdü.

- Sonra?
- Ağa «Hey Zeynel, yetiş yetiş, şu herifi gebert!» diye haykırdı.
- Eey, sonra?
- Zeynel, ağasının odasına goştu. Martini aldı. Hoca'nın arkasından çıkdu.
- Sen o vakit niredeydün?
- Ahırın önünde gübreleri açıyordun.
- Sonra ne oldu, di hele.
- Ben gapuya goşdun. Daha Hoca ıraklaşmamışdu. Zeynel: «Hey Hoca! Geri dön, ağa paranı virecek.» diye bağırdı.
- Eey?
- Hoca geri döndü. Yine çiftliğin gapusuna geliyordu, Zeynel arkasına sakladığı mertini birden bire çıkardı. Omzuna goydu. Nişan aldı. Bum..
- Eey..
- Yörük Hoca düştü.
- Sonra?

Aptal yine sucuktan istedi. Kezban elinde kalan son parçayı da uzattı. Dudakları, elleri titriyordu. Bu levha hemen gözünün önüne geliverdi. Sanki babasının kır atından yuvarlanışını görüyordu. Aptal gevezeleniyor, ölüyü kendi sırtına yükletip, gübrelerin arasına attırdıkları söylüyordu.

...[Kezban babasını] Kimin vurduğunu anlar. Sonra kazaya gelir, hükûmete koşar. «Babamı vuran filandır, tutun!» der.

Aldıran olmaz. Kız yine köye dönmez. O vakit, nereden geldiği, nereli olduğu belli olmayan sarhoş bir zaptiye mülazımı varmış, Eseoğlu'nun ahbabıymış. Kız her gün onu tutar, «Babamı vurmanı daha tutmayacak mısın?» diye sorar. Bir gün bu sarhoş, kızcağıza öfkelenir, ağzını bozar, «Bre kahpe, bir daha buraya gelirsen senin kafanı kırarım!» der. Kız korkmaz, zaptiyelerin yanında ona «İşte bunlar da şahit olsun sen bu gün babamı vurmanı tutmazsan ben seni öldüreceğim!» der. Zaptiye mülazımı bu lafa bütün bütün gazaplanır, fırlar, Yörük'ün kızını iyice döver, zaptiyelere sokağa attırır.

Kız bir zamanlar görünmez olur...

Bir gün sarhoş mülazım, Eseoğlu'nun verdiği bir ziyafette giderken kafasına bir kurşun yer, hemen orada can verir. Vurmanı ararlar bulamazlar. «Yörük'ün kızı vurdu!» diye bir laf olur. Ama buna kimse inanmaz. Herkes onu İzmir'e birinin yanına evlatlık gitti sanır. Fakat bir hafta geçmeden, Yörük'ü öldüren korucu da vurulur. Biraz sonra hükümete Yörük'ün davasını hasıraltı ettiren çiftlik sahibi Eseoğlu'nun boğazlanmış ölüsünü bağdaki yatağında bulurlar. Kasabalı ağaların çiftliklerine koruyucu, hergeleci, çoban gibi gelip silahsız ahali içinde tüfekte gezen ne kadar Arnavut falan yabancı varsa yavaş yavaş hepsi vurulmaya başlar. İş o dereceye varır ki, yabancılar yalnız kıra çıkamaz olur. Nihayet takım takım buralarını bırakırlar, kendi yurtlarına dönerler. Zalim zaptiyeleri, köylüyü soyan memurları, rençberi dolandıran madrabazları hiç görünmeden öldüren bu efenin kim olduğu bir zaman anlaşılmaz.

Malum ya, Anadolu efeleri uşaklarıyla gezer. Bu efe tek başına... Yanına uşak filan almaz. Müracaat edenleri ters yüzüne çevirir. İşte bunun için köylü ona «Yalnız Efe» derler. Tam on beş sene Yalnız Efe'nin yüzünü kadınlardan başka kimse göremez. Dağda erkekle karşılaşınca, uzaktan «Gözlerini yum!» diye bağırmış, sonra yanına gelirmiş. Kim gözünü açarsa hemen öldürürmüş, gözünü açmayan erkeğe; «Size zulüm eden kim? Rüşvet alan memurunuz var mı?» diye sorarmış. Onun korkusundan kazada kimse kötülük yapamazmış. Zenginlere, kadınlara haber gönderir: «Falan fakire yardım ediniz. Falan öksüzü evlendiriniz, falan köprüyü yapınız. Falan köyde bir mektep kurunuz.» gibi emirler verirmiş. Hem çok sofuymuş. Benim teyzem bir gün odundan gelirken onu görmüş. Anlatırdı. Başında yeşil bir namaz bezi sarılıymış. Arkasında erkek elbisesi varmış, yamaçta namaz kılıyormuş, peri gibi güzelmiş...

Evet, bir zaman onun korkusundan kimse kimseye haksızlık edemez olmuş. Haksızlığa uğrayan düşmanını: «Gider Yalnız Efe'ye söylerim!» diye korkuturmuş. On beş sene ne köyümüze, ne kazamıza yabancı, yağmacı gelmez olmuş. Öşürcüler, ağnamcılar, tahsildarlar, zaptiyeler köylerde kuzu gibi namuslu dolaşırlarmış. Rüşvet değil, ikram olunan yemişi bile kimse almaya cesaret edemezmiş.

Yalnız Efe'den kimsenin şikâyeti yokmuş. Ne kimseyi dağa kaldırmış, ne de fidye istemiş. İstedığı hep fakirler, kimsesizler, dullar, öksüzler içinmiş. Camiine bakmayan köye haber gönderir; «Gelecek ramazana kadar mescitleri tamir etmezlerse samanlıklarını yakarım.» dermiş. Onun sayesinde camiler şenlenmiş, köylü zulümden kurtulmuş, öksüzlerin,

yoksulların yüzü gülmüş. Her köyün korusunda gizli bir ağaçta bir heybe asılıymış. Köy halkı bu heybe boşaldıkça içine sucuk, şeker korlarmış. Yalnız Efe'nin kaza içinde belki elli dalda heybesi varmış. Kimseye ağırlık olmaz, kimseyi sıkıştırılmaz, herkesin gönlünden kopanla geçinirmiş.

Uzatmayalım... İşte tam o sırada Söke tarafında gayet azgın bir Rum eşkıyası türer. Devlet bu haydutlara karşı bir ni-zamiye taburu çıkarır. Döne dolaşa bu tabur bizim tarafa da gelir, Rumların izlerini bir türlü bulamazlar. Kasabada Yalnız Efe'nin namını işitirler. Boş durmamak için onu tutmaya kalkarlar. Yerli zaptiyeler kılavuzluğu kabul etmezler. Yalnız Efe bunu haber alır. Bozdağı'na geçmek ister. Bir bölük asker ondan evvel davranır, arkadan dolaşır, Akkovuk'u tutar. Bir bölük asker de aşağıdan çıkmaya başlar. Yalnız Efe'yi tam burada sıkıştırırlar. «Teslim ol!» derler. Yalnız Efe: «Siz asker-siniz, benim kardeşlerimsiniz, canınızı yakmak istemem. Sa-vulun, yoluma gideyim!» der. Dinlemezler. Üzerine ateş ederler. Yalnız Efe birkaç askeri elinden, kolundan, kulağından hafifçe yaralar. Tekrar: «Asker kardeşler, bırakın beni sizin canınızı yakmak istemem!» diye haykırır. Yine dinlemezler. Akkovuk'tan gelip de geçidi saran bölük de ateşe başlar. İki ateş arasında kalınca: «Asker kardeşler, benim yüzümden bir-birinizi vuracaksınız; ben gidiyorum, ben artık yokum, ate-şi kesin, yürüyün buluşun!» diye haykırır. Bir zaman daha yaylım ederler. Nihayet Yalnız Efe'nin sesi kesilince vuruldu sanırlar. Yavaş yavaş yürürler. Dik yolun önünü arkasını adım adım ararlar. İşte bu çamın dibinde Yalnız Efe'nin martini ile geyik postu seccadesinden, yeşil namaz bezinden başka bir şey bulamazlar.

O vakitten beri Yalnız Efe'ye rastgelen yok. Yazın yamaçlarında hayvanlarını süren Yörükler buraya her gece nur inerken gördüklerini yemin ederek anlatırlar.

Akkovuk'a biraz erken yetişmek için davranmak icap ediyordu. Yağmur dinmişti. Kalktım, martinin kayışını omzuma geçirdim. İhtiyar, yemek torbasını, kebeyi sırtlıyordu. Yürüdüm. Yarın kenarına geldim. Aşağısı baş döndürecek kadar derin bir uçurumdu. Yeni geçmiş bir kâbus gecesinden kalma korkunç rüyaları andıran parça parça sisler, birbirine karışmış çamlarla kayaları örtüyordu. Yanıma yaklaşan kılavuza:

– Yalnız Efe askerın eline düşmemek için buradan kendisini aşağıya atmış olmalı... dedim.

– Hâşâ! Tövbe! O Allah'tan korkardı. Dini bütündü, diye reddetti.

– Ee, havaya uçmadı ya!

– Sırroldu!

Gülerek sordum:

– Ne biliyorsun?

İri ela gözlerini kırptı. Delillerinden emin olan sade insanlara ait saf bir inançla:

– Ne bilmeyeceğim, dedi, sırrolmasa buraya her gece nur iner mi? dedi.

–

BAHAR VE KELEBEKLER

Küçük salonun fes rengine kalın, ağır perdeli, geniş penceresinden, dışarısı muhteşem, parlak bir sulu-boya levhası gibi görünüyordu... Saf mavi bir sema, çiçekli ağaçlar... Uyur gibi sessiz duran deniz... Karşı sahilde mor, fark olunmaz sisler altında, dağlar, korular, beyaz yalılar... Bütün bunların üzerinde bir esatir rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri! Pencerenin önündeki şişman koltuğa, gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahara, hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir sezlonga uzanmış esmer, güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden, çiçek, kir kokuları; deniz, dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar büyük nine tam doksan yedi yaşında idi. Köşelerin hafif karanlıklarından bazen uyanır gibi ayrılan gözlerini ara sıra, karşısında kitap okuyan genç kıza, bu torununun torununa atfediyordu... Birden, üç dişi kalan buruşuk ağzını açtı. Esnedi. Bir mumya uzvu kadar sararmış, katılaşmış elini başına götürdü. Kahverengindeki yemenisinin altında daha beyaz görünen

saçlarına dokundu. Bir an düşündü. Yine esnedi. Galiba uyanacaktı. Arkasındaki açık pencereden giren muharrik rüzgâr onu tehyiç ediyor, kuşların güneşli civıltıları, çiçek ve çimen kokuları hayalinde uzak, ezeli bir fecir, nihayetsiz, mülevven bir sabah uyandırıyor. Yavaş yavaş kamburunu arkasına dayadı. Ellerini dizlerine koydu, başını kaldırdı. Biraz doğruldu. Torununun torununa:

– Yavrum, niçin susuyorsun, dedi. Biraz konuşalım.

Genç esmer kız yeni neslin, son Türk kadınlarının o asla tatmin edilemeyecek olan ebedî kederiyle bulutlanan siyah gözlerini kitabından ayırmayarak:

– Okuyorum büyükanneciğim.

dedi. Ancak on sekiz yaşında vardı. Şezlongdaki mühmel uzanışı ona müstesna bir letafet veriyor, ince jüponunun altında bedî bir vuzuh ile irtisâm eden kalçaları daha dolgun, daha geniş, dizleri daha nârin, daha mütenasip, eteklerinin pembe beyaz gölgeleri içinde pek şuh, pek uyanık duran bacakları daha tombul, daha nefis, ayakları daha küçük görünüyordu. Tuttuğu siyah maroken cildin üzerinde beyaz, parlak, zarif, ince elleri asi bir isticâl ile göğsünden fırlamak ister gibi kâbaran memelerine dayanıyor, sanki onları zapt ediyordu. Gür siyah saçları mağmum, hüznü çehresi etrafında, mesut edici, düşündürücü bir zevk veriyor gibiydi. Büyük nine sordu:

– Okuduğun ne, kızım?

– Bir roman.

– Neden bahsediyor?

– Hiç.

Büyük nine tekrar daldı. Karşısındaki, senelerce evvel ihtiyarlayıp ölen torununun bu güzel, bu taze torununa bakıyordu. Bu vücut, işte hayatın baharı idi. Arkasındaki, görmek istemediği şu pencerenin dışarısındaki gürültülü, kokulu bahara, niçin bu kadar yabancı duruyordu. Kendisini tehyiç eden, mukavemet olunmaz bir gençlik arzusu veren, on yedi yaşında bir âşığın busesi kadar leziz, muharrik olan bu nisan rüzgârı, niçin onun meçhul matemlerini örtmüyor, onun dudaklarında biraz tebessüm, gözlerinde biraz şule uyandırmıyordu. Tekrar sordu:

– Söyle yavrum, o roman ne diyor?

Genç kız, büyük gözlerini kaldırdı. Kitabı dizlerine indirdi. Nazik bir şive ile:

– Büyükkanneciğim, Fransızca bir roman işte... dedi. Lakin büyük nine merak ediyordu, mutlaka anlamak istiyordu:

– Adı ne?

– «Dezañante»...

– Ne demek?

– Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar demek.

– Onlar kimmiş?

– Biz... Türk kadınları...

Büyük nine düşündü. Sol eliyle, siyah, parlak saçlarını düzelten torununun torununa şimdi pek elemli bakıyordu: Bu kız, tıpkı büyük matemleri geçirmiş, felâketler görmüş bir zavallı gibiydi. Hiç gülmüyor, hep mahzun duruyordu. Ah, işte hep bu kitaplar onları zehirliyor, onları solduruyordu.

Onları, bahara, saadete yabancı bırakıyordu. Ansızın kalbinde bir acı duydu. Bu genç, bu güzel kıza acıyordu. Titreyen kadit ellerini koltuğunun yanlarına dayadı. Hiddetlenmiş gibi biraz yükseldi.

– Sevinçten, saadetten mahrum kadınlar, Türk kadınları mı? dedi, hayır hayır! Türk kadınları asla sevinçten, sadetten mahrum değildiler. Sevinçten, saadetten mahrum olanlar sizsiniz. Şimdiki kadınlar... Siz yorulduunuz. Siz büyükanne-lerinize benzemediniz. Ah biz... Gençken ne kadar mesut idik. Bütün meşguliyetimiz eğlence ve neşe idi. Bahar, şu arkamdaki bahar bizi sevinçten deli ederdi. Şimdi siz bunları görmüyorsunuz, siz bu zehirleyici kitaplar üzerine düşüyor, kararıyor, soluyor, soluyor, hırçın, berbat, tahammül olunmaz bir mahlûk oluyorsunuz.

Genç kız gülümsedi. Büyük ninesinin böyle hiddetli serzenişlerini her vakit dinler, bazen onunla münakaşa ederdi.

– Hiç siz okumaz mıydınız, büyükanneçğim?
diye sordu.

– Okurduk. Kibar, zengin efendiler kızlarına Fârisî öğretir, cami dersi gösterirlerdi. «Tuhfe-i Vehbî»yi okuturlardı. Fuzûlî'nin, Bâkî'nin gazellerini ezberlerdik, Mesnevî'yi anlardık. Mükemmel seciler, kafiyeler yapar, kocalarımızla müşaare eder, hafızamıza, zekâmıza, nüktelerimize onları hayran ederdik. O vakit bir kadın için en büyük medih: «Fâzıla, edîbe, şâire, âkile...» idi. Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor, başka memleketlerin, başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara

benzemek istedikçe, kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinçten, saadetten mahrum kalıyorsunuz. Ah... At elinden o kitabı!

Esmer güzeli kız yeniden gülümsedi:

– Peki, büyükanneçğim, dedi, bu kitabı atayım. Okumayayım. Sonra bize müebbet ve yıkılmaz bir hapishane olan bu sıkıcı evin içinde bu sıkı mevkufiyetin yalnızlığı içinde çıldırayım mı? Okuyor, eğleniyor, biraz teselli buluyorum.

– Hayır kızım, okuyor, fakat eğlenmiyorsun. Gözlerini görsen... Bir bulut, bir sis içinde gibi! Bütün bütün fenalaşıyorsun. Bu kitaplar hep zehir, hep keder...

– Peki söyleyiniz, okumayayım da ne yapayım?

Büyük nine düşünmeye başladı; evet ne yapsın? Şimdi hakikaten her taraf hapishaneye dönmüştü. Seksen sene evvelki hayatı birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadın birbirleriyle konuşur, görüşür, eğlenirlerdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri, zevkleri vardı. Moda yoktu. Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyükannelelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı çedik pabuçlar, kırmızı feraceler... Ah hele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı birer gelincik çiçeği gibi parlarlardı. Hiç aralarında çirkin, yani zayıf ve hastalıklı yoktu. Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi... Kırathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantanlar, kerhaneler,

bütün bu Türk erkeklerini eşlerinden ayıran, zavallı Türk kadınlarını تنها evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felâket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşî boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim, nadir yalılarda toplanıyorlar, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı. Ne oyunlar, ne âdetler, ne zevkler vardı ki, bugün hepsi tamamıyla unutulmuştu. Bugün Frenkçe okumak, mütemadiyen esvap değiştirmek, moda yapmak çılgnlıklarından, soğukluklarından, boş bir tekebbürden, manasız ve münasebetsiz bir tefevvuk iddiasından başka bir şey yoktu... Alafrangalık, bir veba gibi içimize girmiş, yanaklarımızın allığını, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı narin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştı. Eşyamızı, esvaplarımızı değiştiren ruhlarımızı da değiştirmişti; her şey yalan, her şey sahte, her şey taklit oldu. Saadet uzak bir hayale, yetişilmez bir hülyaya inkılâp etti. Âdetlerimizle beraber sevinçlerimiz de söndü. Şimdi şaşkın ve mustarip bir nesil... Her şeyden nefret eden, her şeyi fena gören, her şeyi karanlık gören, berbat, hasta, tedavisi imkân haricinde bir nesil, ah şimdiki mariz ve müteverrim muhit...

Büyük ninenin gözleri kapanıyordu. Seksen sene evvelki saadetlerin bugünkü ıstıraplarla seri ve ani mukayesesi, zihninde şedit bir yorgunluk husule getiriyor, onu hâlâ yaşadığına müteessif ediyordu. Genç ve esmer kız, yüz yaşına girmeye birkaç adımı kalmış olan bu annesinin annesinin annesinin

annesine, bu mükerrer büyük ninesine dalgın dalgın bakarak onun zamanındaki kadınların saadeti ne olabileceğini tahayyül ediyordu. Fakat bunu bulamıyordu:

– Sustunuz, büyük anneciğim...

dedi. İhtiyar kadın, buruşuk gözlerini açtı:

– Ah... Eski günleri, eski saadetleri düşünüyorum.

– Eski zamanda, sizin zamanınızda bugünden fazla ne vardı, ninesiğim?

– Çok... Birçok şeyler...

Büyükanne tamamıyla doğruldu. Söyleyeceklerini zihninde toplar gibi bir an düşündü. Sonra yine başladı. Genç kız onun kırık dişli ağzının içindeki derin ve sivri karanlığa bakıyor, oradan çıkan kelimeleri sanki dinlemekten ziyade temaşa ediyordu.

– Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk ve eğlence idi. Her şey: Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş, hatta ihtiyarlayış bile... Bunların hep ayinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçirdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir lohusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı. Toplanır, aramızda müşaare eder, kış geceleri divanlardan tefeül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi. Her mevsimin kendine mahsus âdeti, eğlencesi, ananesi vardı. Daha hiç açmamış, bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine

yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık. Birbirine benzemeyen bin mâni bilen ve bütün kış herkesin lafına, bir söylediğini bir daha tekrar etmeden binlerce kafiye bulan kadınlar vardı...

Büyük nine ateh getirmiş ihtiyarların yalnız çenelerine mahsus olan o yorulmaz faaliyetle devam ediyor, sözünü uzatıyordu. Bu esnada bir kuş kümesi pencerenin yakınındaki bir ağacın dallarına konmuştu. Şiddetle cıvıldıyorlar, keskin çığlıklarını ihtiyarın hafif ve titrek sedasına karıştırıyorlardı:

– Evet yavrum, biz sizin gibi: «Ne yapalım?» diye düşünmezdik. Buna lüzum yoktu. Can sıkıntısı ne olduğunu bilmezdik. Hasılı her şey gülmeye eğlenmeye vesile idi. Mesela bahar... Ah, siz odalarda, kapalı oturuyorsunuz. Bahar geldi mi, biz hep bahçelere dökülürdük. Baharın kendine mahsus eğlenceleri, aneleri vardı.

– Ne gibi büyük nineciğim?

– Ne gibi olacak bahar da her mevsim gibi eğlence vesilesiydi. Biz bir senelik hayatımızı baharda tefeül eder, güler, eğlenir, oynardık. Ah bu tefeül... Pek şairane, pek latif, pek hassastı. Daima doğru çıkardı. Hepimiz itikat ederdik.

– Nasıl?

– Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmaya, yapraklar yeşillene, çimenler baş göstermeye başladı mı, bizim gözlerimiz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu arar, onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş

parçaları atardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik.

– Niçin?

– Çünkü kelebeklerin birer manaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek: Saadete, talihe... Pembe kelebek: Sıhhat ve afiyete... Sarı kelebek: Kedere, hastalığa... Siyah kelebek: Felâkete, matem ve ölüme delâlet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk ve bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semailer okurduk...

Büyük nine devam ediyor, ilk defa küme hâlinde görülen kelebeklerin de umumî manalarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin: zenginliğe, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kıtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil ve pek nadir görülen meşum kümelerin mutlaka kanlı bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin: fetrete işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vakalardan evvel hep bu kümeleri o vakitki kadınların müşahede ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâye ediyordu. Genç ve esmer kız artık dinlemiyor, büyük siyah gözlerini büyükannesinin arkasındaki pencereden görülen nisan semasının mavi ve beyaz aydınlığına dikmiş, tahayyül ediyordu. Hakikaten seksen sene evvel kadınların mesut olmaları lazım geliyordu. Kendileri, yeni nesil okudukça, anladıkça, erkeklere yaklaştıkça iptidaî kadınlıklarından, dişilikten uzaklaşıyorlar, ruhlarda bir isyan, bir ihtilâl tutuşuyor, eski kadınlığın zevke, saadete vesile addettiği dişilik kayıtları kendilerine ateşten ve demirden bir zincir gibi geliyordu. Hususî bir mabet kadar sessiz,

meçhul duran evlerine hapishane nazarıyla bakıyorlar, siyah çarşaffarı, kalın peçeleri ezici, soldurucu, vahşi, merhametsiz esaret örtüleri telakki ediyorlardı. Fakat haksız mıydılar? Mademki «terakki»den içtinap kabil değildi ve terakki ise mutlaka değişmek, mutlaka eskiye benzememektir, o hâlde asırlarca evvelki Türk kadınlığı da iptidâî ve mebnâî hâlinde kalamazdı. Kuklalıktan, bebeklikten, masumiyetten, hasılı dişilikten çıkacak, hakikî kadın hâline gelecek, erkeklere tefevvuk etmese bile müsavî bulunacak, bütün manasıyla insan, insan, insan olacaktı... Büyük ninesinin «tarih-i mukaddes» hikâyeleri gibi garip vehimler içinde, masumane yalanlar, mantıksız ve mücerret itikatlar içinde uzayan sözlerini artık işitmiyordu. Hayalinden bir sene evvelki gürültüleri, sevinçleri, nutukları, tiyatroları, konferanslarıyla Meşrutiyetin ilanı geçiyor, hâlâ tükenmez el şakırtılarını, alkış kâbuslarını işitiyor gibi oluyordu. O günler kendileri için ne mesuttu. Bir an, bu siyah, sıkı esareten azat edileceklerini, insanlık hakkına nail olacaklarını ümit etmişlerdi. Ah bu ümit nasıl çabucak sönmüş, söndürülmüş; bu hayal ne feci bir surette kırılmıştı... Düşünüyor, ağlamak istiyor, titriyordu. Lakin... Lakin istikbalden bir şey ümit edemezler miydi? Türk kadınlığı bir gün yüksek idrakiyle, altı asırlık tesadüfî ve tabîî bir istifâ sayesinde harika hâline gelen hüsnüyle, zekâsıyla bir Avrupalı kadın gibi insanlık sahnesine çıkarak ihtiramlar ve perestişler önünde yükselemeyecek miydi?... Bugünkü tevekül daha ne kadar devam edebilirdi? Büyük nine nihayetsiz hikâyesine devam ediyor, genç ve esmer kız tahayyül ediyor, zihninde müphem hayallere karışan abus suallere cevap vere-

miyordu. Birden gülümsedi. Kelebeklerle tefeül etmek... Bu pek hoş olacaktı. Eski Türk kadınlığının itikatları yeni Türk kadınlığının talihine nasıl bir hüküm verecekti? Merak ediyordu. Uzandığı şezlongdan doğruldu. Ayağa kalktı. Büyük nine susmuştu. Torununun bu ani kalkışına taaccüple bakıyordu. Sordu:

– Ne var kızım, neye kalktın?

Güzel, esmer kız gülererek:

– Ben bu bahar hiç kelebek görmedim. Kendim için değil, benim gibi olanlar için Türk kızları için, bütün Türk kızlarının talihi için bakacağım.

dedi, pencereye yaklaştı. Büyük nine de titreyerek koltuğundan kalktı.

– Gözlerim o kadar görmez ama, diyordu, ben de bakayım sizin için...

İkisi de pencerenin kenarında idiler. Sağda genç kız muhteşem ve levent endamıyla yükseliyor, solda minimini, kambur büyük nine çürümüş bir balmumu külçesi gibi, sessiz ve donuk duruyordu. Dışarıya bakıyorlardı. Bütün tabiat gözleri kamaştıran tatlı ve sıcak bir aydınlıkta parlıyordu. Denize güneş aksetmiş, onu başka âlemlere akıp giden ebedî ve nihayetsiz bir gümüş nehrine benzetmişti. Ağacların ufak ve koyu yeşil yaprakları hazdan ve hayattan titriyor, yollara beyaz çiçekler düşüyordu. Karşı sahil tırşe dağları, mor koruları, beyaz yalılarıyla bir serap memleketini, bir peri payitahtını andırıyordu. Susuyor, bakıyorlardı. Henüz bir kelebek görmemişlerdi. Çiçek tarhları üzerinde küçük sinek kümeleri

görünüyor ve birden kayboluyorlardı. Tek bir martı yakın bir tehlikeden, meçhul bir şeametten kaçır gibi hızla geçiyor ve haykırıyordu. Nerede oldukları görülmeyen kuşlar mütemadiyen ötüyorlar, cıvıltıları canlı ve tannan bir ziya yağmuru gibi semadan yağıyor zannolunuyordu. Genç kız birden, elini kalbine götürdü, yavaş bir sesle:

– Ah işte...

dedi. Pencerenin yakınındaki ağacın çiçekli dalları altında siyah bir kelebek uçuyordu. Gösterdi. Büyük nine korkunç ve iskelet parmağıyla,

– Fakat ben senden evvel şu beyazı gördüm.

diye mermer havuzun üstünde dolaşan bir kelebeği gösterdi.

Genç kız son bir cebirle ona da baktı.

– Ah büyükanneçığım, iyi göremiyorsunuz, dedi, o beyaz değil, sarı bir kelebek...

Ve ansızın ruhuna meçhul bir elem hücum etti, gözleri karardı. Bu parlak ve taze tabiat şimdi ona meyus görünüyor, mermer havuz genç ve esir bir melikenin türbesine, bahçenin tarhları müteverrim kızların metrük ve çiçekli kabirlerine benziyordu. Geri çekildi. Yine şezlonga uzandı. Büyük nine de kendisine ölümü ihtar eden bu sarı ve siyah kelebekli bahardan ürkmüş, yine arkasını dönmüştü. Koltuğunda yusuvarlak oturuyor, kamburunu iyice çıkarıyordu. Genç kız elinden bırakmadığı siyah maroken kaplı kitabını açtı, bu kitap şimdi siyah, büyük ve ölü bir kelebek gibi onun yüzünü tamamıyla örtüyordu. Okumuyor, irsî ve intisâlî bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine, zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felaket, keder, ölüm oldu-

ğuna, ebediyen siyah kefenini yırtamayacağına, tesettürden kurtulamayacağına, evlerin hâli ve تنها duvarları arasında, meçhul çiçekler gibi açmadan solacağına, doğmadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu... Mazi ve batıl itikatlar o kadar kuvvetli ve müthiş idi ki bütün idrake, bütün ilme, bütün fenne, bütün hakikate galebe çalıyor, tahavvül kanununun o muhayyel ve nazari kuvvetini esasından kırıyordu. Düşünüyordu; fakat bu batıl itikatlar, bu haşin, anut, katil mazinin anif tahakkümü yalnız Türklere yalnız Türkiye'ye mahsus değildi. Birkaç hafta evvel, Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et ve yağ bulunmadığını ve Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da, çöllerde, kumdan ve hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağını yazıyordu... Birden kendisi gibi başka ufuklar, başka saadetler, başka hayatlar tahayyül eden mahrum kadınların romancısı, büyük bir garp muharririnin şakirdine her şeyin bir hududu olduğundan bahsettikten sonra: «...Lakin insanların behimiyetine nihayet yoktur!» dediğini hatırladı.

Pencereden, sevdiğine kavuşmadan ölen genç ve müteverrim bir âşığın son veda busesi kadar ince ve nazik bir rüzgâr giriyor, taze mezarlar üzerine bırakılmış, taze çelenk kokuları getiriyor, odanın gölgelerinde görünmez ve matemli hayaller dalgalandırıyor...

Büyük ninenin gözleri kapanıyordu. Bu meşum tefeülün ihtiyar dimağında husule getirdiği yorgunluk ona bir uyku ilacı gibi tesir etmişti. Genç kız... Genç ve esmer kız gözlerini kitaba dikmiş, okumuyor, kitabı tutan zambak ellerini asi ve anarşist memelerine bastırarak, içinden dudaklarına yükselen

kalbî ihtilâli, bu şedit ve sebepsiz hınçkırığını tutmaya çalışıyordu. Odanın uyutucu ve gölgeli sükûnunda sanki bu iki vücut eski ve yeni Türk kadınlığının meyus ve teselli kabul etmez iki timsali idi. Biri, bir asır evvelki neslin son numunesi, hayattan ziyade ölüme ve nisvana ait bir hatırası... Diğeri, bugünün, bir asırlık mecburî tagayyürün, narin ve tatmin olunmaz bir çiçeği idi. Netice itibariyle ikisinin de talihi bu kapalı ve تنها oda... Bu muhteşem, süslü mezar idi. Pencerenin yakınlarına gelen kuş kümesi, bazen şedit bir cıvıltı, aydınlık bir gürültü koparıyor, sonra susuyordu. Büyük nine uyudu. Artık hafif, kuvvetsiz bir ihtizar hırıltısı ile horluyordu. Torununun torunu, genç kız, güzel kız, esmer kız hâlâ hınçkırığını zaptediyor, donmuş gibi şezlonguna uzanmış duruyordu. Geniş pencereden intizamsız fasılalarla giren koku ve çiçekli bahar rüzgârının cereyanı ansızın deminden gördükleri siyah kelebeği getirdi! Bu siyah kelebek parlak ve muhteşem tabiatın, çiçekli ve müşfik baharın cennetinde, cehenneminde, zulmet ve cehalet müekkilinin siyah ruhunu andırıyordu. Şimdi bu siyah ruh, çimen ve çiçek kokularıyla gelmiş, şu geniş pencerenin önünde çırpınıyordu. İçerdeki müstebit muhitin, hain mazinin, zalim itikatların doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükûnunu seyrederek mahzuz ve mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar insafsız ve yakıcı bir hücumla uğramışlar gibi ansızın bütün kuvvetleriyle cıvıdamaya başlıyor, bütün tabiatı istila eden şedit ve feci cıvıltılarla acı acı feryat ediyorlardı. [Genç Kalemler, 2/1 (29 Mart 1327/11 Nisan 1911) 14-20.]

KÜTÜK

Alaca karanlık içinde sivri, siyah bir kayanın müphem hayali gibi yükselen Şalgo Burcu uyanıktı. Vakit vakit inlediği trampet, boru seslerini akşamın hafif rüzgârı, derin bir uğultu hâlinde, her tarafa yayıyor... kederli bağrıışmalarıyla ölümü hatırlatan küfürbaz karga sürüleri bulutlu havanın donuk hüznünü daha beter arttırıyordu. Mor dağlar gittikçe koyulaşıyor, gittikçe kararıyordu. Yamaçlardaki dağınık gölgeler, kuşsuz ormanlar, hıçkırın dereler, kaçan yollar, ıssız kollar sanki korkunç bir fırtınanın gürelemesini bekliyorlardı.

Burcun tepesinde, beyazlı siyahlı bir bayrak, can çekişen bir kartal ıstırabıyla kıvranıyordu.

İki bin kişilik muhasara ordusunun çadırları, kaleye giren geniş yolun sağındaki büyük dişbudak ağaçlarının etrafına kurulmuştu. Yerlere kazıklanmış kır atlar yabancı kokular duyuyor gibi sık sık başlarını kaldırarak kişniyorlar, tırnaklarıyla kazmaya çalıştıkları toprakların nemli çimenlerini otluyorlardı. Dallarda kırmızı çullar, sırmalı eğerler asılı duruyordu. Cemaatle kılınmış akşam namazından dağılan askerler çadırların arasından gürültü ile geçiyorlardı. Kısa emirler, çağrılan isimler, bir kahkaha, bir söz... başlayacak sükünu bozuyor,

atların yanında itişen birkaç gencin şen naraları duyuluyordu. Çifte direkli yeşil çadırın kapısı önüne serilmiş büyük bir kaplan postu üzerinde kehribar çubuğunu fosur fosur çeken koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı şair kumandan gözlerini alacağı kalenin sallanan bayrağına dikmişti. Karşısında diz çökmüş kethüdasının anlattıklarını dinliyordu. Ordugâha yarım saat evvel dötrnala gelen bu adam yaşlı, şişman bir askerdi. İşte kaç hafta oluyor, kumandanının «Gündersdref Baronu Erasm Toff'u beraber vurmak» teklifini havî bir mektubunu, tek başına, Hâdim Ali Paşa'ya götürmüştü. Ama paşa çok meşguldü. Vakit bulup cevap verememişti. Dregley kalesini sarıyordu. Muhasaranın iptidasından nihayetine kadar hazır bulunan kethüda şimdi orada gördüklerini söylüyordu; bu kale gayet sarp, gayet dik bir kayanın zirvesine yapılmıştı. Arslan Bey sordu:

- Bizim kaleden daha yüksek mi?
- Daha yüksek beyim.

Kumandanın, «bizim kale» dediği henüz çırpınan bayrağına hasretle baktığı Şalgo Burcu idi. Fakat o burasını birkaç gün içinde zapt edeceğini iyice biliyordu. Daha birkaç hafta evvel Boza kulesinde hücumlarına karşı durmak isteyen Andrenaki, Mihâl Terşi, Etiyen Soşay nasıl kendisine kuleyi teslim etmişler; nasıl kahramanlığını, cesaretini alkışlayarak, lütfuna teşekkürler ederek çekilip gitmişlerdi...

– Ben bir kalenin karşısında çok duramam, dedi, hiç sabrım yoktur. Ama Ali Paşa, çok sabırlı... maşallah!

Kethüda başını kaldırdı:

- O da sabırsız... Ama ne yapsın? Dregley pek yalçın, pek sarp... Borseem Dağları içinde baş kale bu imiş diyorlar.
- Paşa muhafızlara evvela teslim teklif etmedi mi?
- Etti.
- Kabul etmediler mi?
- Hayır, etmediler.
- Kalenin kumandanı kimdi?
- Zondi isminde bir kahraman...
- Ben onların kahramanlıklarını bilirim. Verdikleri sözü tutmazlar... «Vire»yi bozarlar. Elçiye hakaret ederler.
- Hayır, Arslan Bey, Zondi bildiklerinizden değil. Çok mert bir adam.
- Paşa teslim teklifini kiminle gönderdi?
- Papaz Marten Uruçgalo ile...
- Ne ise... Türk elçi gönderseydi mutlaka kafasını keserler, bedenlerden aşağı fırlatırlardı.
- Paşa Türk elçisi gönderseydi, Zondi bunu yapmazdı.
- Ne biliyorsun?
- Papaz Marten'e söylediği sözlerden anladım.
- Ne demiş?
- Demiş ki: «Git, paşaya söyle. Bana teslim teklif etmesin. Bir askere bundan büyük hakaret olamaz. O nasıl harp adamı ise ben de harp adamıyım. Ya ölürüm, ya galip gelirim. Ama görüyorum ki benim işim bitti. O durmasın, bütün kuvvetiyle hücum etsin. Ben mutlaka, yıkılacak kalenin taşları altında kalmak isterim.»

– Sahi, namuslu bir askermiş... Kethüda:

– Yalnız namuslu bir asker değil, Arslan Bey, dedi, hem de gayet âlicenap bir mert...

– Nasıl?

– Bakın anlatayım. Papaz Marten ordugâha ret haberini getirmek için dönerken Zondi onu tutmuş. Evvelce esir aldığı iki Türk delikanlısını yanına getirmiş. Bunlara gayet kıymetli erguvanî elbiseler giydirmiş. Ceplerini altınla doldurmuş. «Al bunları paşaya götür. Benim ile beraber ölmelerini istemiyorum. Çok yiğit gençlerdir. Terbiyelerine dikkat etsin. Devletine iki büyük asker yetiştirmiş olur.» demiş.

– Sahi âlicenap bir adammış...

– Sonra, elimize diri geçen esirlerden işittik; kalenin avlusuna silahlarını, gümüş takımlarını, en kıymetli eşyalarını yığarak yakmış. Ahırındaki muharebe atlarını, ağlayarak kendi eliyle öldürmüştü.

Son hücumda bizim asker kalenin kapısını zorladı. Kırdı. Yeniçeriler bir kurşunla yaralanan Zondi'yi diri diri yakalamaya çok çalıştılar. Ama mümkün olmadı. O, dizüstü sürünerek, her tarafı kılıçla, mızrakla delik deşik olup ölünceye kadar vuruştü.

– Demek Paşa bu mert düşmanla konuşamadı.

– Evet, konuşamadı. Vücudu ile kesik başını kalenin karşısına gömdürdü. Mezarının üstüne bir mızrak, bir bayrak dikilmesini emretti.

– Aşk olsun! Ben olsam bir türbe yaptırırım vallahi...

Arslan Bey düşmanın cesurunu, kahramanını, yılmazını severdi. Onca harp bir mertlik sanatıydı. Düşman ordusundan kaçıp kendisine iltica edenlere hiç aman vermez: «Hain, her yerde haindir» diye hemen boynunu vurdururdu.

Ortalık bütün bütün kararıyor, gece oluyordu.

Kethüda, uzun uzadıya anlattığı Dregley Kalesi'nin hikâyesini hâlâ bitiremiyordu. Yatsı namazı için abdest suyu taşıyan angaryacılar, meşalelerle geçmeye başladılar. Arslan Bey Şalgo'nun, ıslanmış, hasta, ateş böcekleri gibi sönük sönük parlayan ziyalarına bakıyor, kethüdanın sözlerini işitme-yerek, kendi planını düşünüyordu. O biliyordu; düşmanların hepsi Zondi gibi, Plas Batanyus gibi, Lozonci gibi kahraman değildi. İçlerinde tavşan kadar korkakları da vardı. Mesela Seçeni Kalesi'nin muhafızları, daha Ali Paşa yaklaşırken, top-larını, tüfeklerini, cephanelerini, erzaklarını, mallarını, hatta ihtiyarlarını, çocuklarını bırakıp bir kurşun atmadan kaçmış-lardı. Birkaç güne kadar burası da alınınca Holloko, Boyak, Şağ, Keyarmat kaleleri kalıyordu. Ama Allah kerimdi...

– Hepsinin zaptı belki bir ay sürmez.

diye mırıldandı. Kethüda kumandanın ne düşündüğünden haberi yoktu. Anlamadı. Sordu:

– Bu kalenin zaptı mı beyim?

– Hayır, canım... Bu birkaç günlük iş! Hele hava biraz kapansın... Fülele'ye kadar dört beş kale var... Onların hepsini diyorum.

– Bir ayda dört beş kale... bu güç beyim.

– Niçin?

– Daha bu kaleye bir tüfek atılmamış... Ben attan inerken yoldaşlar söylediler.

– Ben burasını, bir kurşun atmadan alacağım.

– Nasıl beyim?

– Senin aklın ermez. Hava biraz kapansın, görürsün...

– Hiç topa tutmadan hücum mu edeceğiz?

– Hayır.

– Ya ne yapacağız?

– Havanın kapanmasını bekle, dedim ya... Göreceksin.

– !!!

Arslan Bey, planlarını en yakın adamlarından bile sakladı. «Yerin kulağı var» derdi. Ağızdan çıkan bir sır mutlaka işitilecekti. Kethüda gibi bu sessiz, bu manasız beklemeden bütün askerler sıkılıyorlar, bir şey anlamıyorlardı. Kumandanın imdat, cephane, top beklediği söyleniyordu. İhtiyar sipahiler, «Biz burasını imdat gelmeden alamaz mıyız? İki top yetmez mi? Ne duruyoruz?» diye çadırlarında dedikodu yapıyorlardı. Buraya geldiği günden beri askeri istirahat ettiren Arslan Bey her sabah erkenden atına biniyor, tek başına gerilerdeki ormanların içine dalıyor, saatlerce kalıyor, gülerек dönüyor:

– Hava bozmayacak mı? Ah biraz sis olsa...

diye gözlerini gökten, kalenin sallanan bayrağından ayıramıyordu. İşte kethüdanın getirdiği mektupla Ali Paşa da teklifini kabul ediyordu. Onunla birleşince ordusu yedi bin kişi kadar olacaktı. O vakit şüphesiz Tofel'i, Pallaviçini'yi diri diri esir tutabilecekti.

Koyu karanlık içinden uzaktan uzağa Şalço Burcu'ndaki nöbetçilerin attıkları acı naralar, acı köpek ulumaları işitiliyordu. Gökte hiç yıldız yoktu. Arslan Bey hademesinin tuttuğu billur bardaktaki yakut suyu içti. Yeniden doldurulan çubuğunu çekiyor, kethüdasıyla öteden beriden konuşuyordu. Konuşurken düşündüğü hep kendi planıydı. Yine göğe dalmıştı. Birdenbire sordu:

- Hava kapanıyor gibi, değil mi?
- Evet...
- Bakalım yarın...
- Hücum mu edeceğiz beyim?
- Hayır canım, hava bozsun, görürsün.

Kethüda yine bir şey anlamadı...

Bir sabah...

Binlerce bacadan henüz tütmüş soğuk, nemli, bir duman kadar koyu bir sis her tarafı kaplamıştı. Ordugâh, sancaklar, tuğlar, çadırlar, dişbudak ağaçları, atlar, hiç, hiçbir şey görünmüyordu. Evvela birbirlerini çağırınların sözleri duyuluyor, sonra iki hayal, ses yordamıyla bu beyaz karanlığın içinde buluşuyordu. Arslan Bey atını hazırlatmıştı. Yine yapyalnız, her günkü gittiği yere doğru kaybolacaktı.

O kadar neşeli idi ki...

Bütün zabitleri, çavuşları çağırttı. Hepsi hücum var sanıyordu. At divanı yapar gibi, bir ayağı yerde, bir ayağı üzengide:

– Ağalar, dedi, bugün kaleyi alacağız. Ben iki saate kadar geleceğim. Şimdi hepiniz hazır olun.

Nihayetleri görünmeyen beyaz, büyük sakalının çerçevelediği yüzü sis içinde muallâkta duruyor sanılan ihtiyar topçubaşı sordu:

– Siz gelmeden ben dövmeye başlayım mı, beyim?

Arslan Bey güldü:

– Hayır... Senin iki topunun güllerine ihtiyacımız yok. Yalnız bize çok gürültü yap.

– Nasıl gürültü beyim?

– Toplarını nafile yerinden kımıldatma. Topçularını kalenin bedenlerine doğru yaklaştır. Avazları çıktığı kadar, «Heya, mola, yisa...» diye bağır!

– ...

– Anlamıyor musun? Yalnız gürültü istiyorum.

– Pekâlâ beyim.

Sonra diğer zabıtlere döndü:

– Siz de bütün askerlerinizi muharebe nizamıyla bunlara yaklaştırın. Mümkün olduğu kadar çok gürültü yaptırın. «Heya, mola...» çektirin. Angarya naraları attırın. İş türküleri söylettirin.

İhtiyar topçubaşı gibi zabıtlar de, çavuşlar da bu emirden bir şey anlamadılar. Fakat onlar anlamadan yapmasını pek iyi bilirdi.

– Baş üstüne, baş üstüne.

– Haydi, ama çabuk...

Hepsi iki adım ayrılınca sisin içinde görünmez oldular. Arslan Bey tepinen atına binince yuları tutan kethüdasına:

– Sen de koş, yanına bir adam al, gerideki Değirmenli Çiftliği’nde biriktirdiğim elli mandayı hemen buraya sür. Burca giden yolun yanında hazır tut... Orada beni bekle. Haydi.

– Baş üstüne.

– Ama çabuk...

– ...

Hızla mahmuzlanan azgın at şaha kalkarak sisin içine atıldı. Üzerindeki sırmalı kaftanın etekleri altın kanatlara benzeyen Arslan Bey’le, esatirî bir kuş gibi uçtu.

Biraz sonra...

Nereden geldiği belli olmayan derin bir gürültü sis içinde kaynıyor, ileri geri, yaklaşıyor, uzaklaşıyor, dalgalanıyordu. Kös, kalkan, boru sesleri at kişnemelerine karışıyor, alınan emirler, verilen kumandalar yüzlerce ağız tarafından ayrı ayrı tekrarlanıyordu. Bastıkları yerleri görmeyen askerler harp nizamında bağrışarak, duyduklarını tekrarlayarak, dirsekleriyle, kalkanlarıyla birbirlerine dokunarak duman içinde ilerliyorlardı.

Sağ taraftan topçuların «heya, mola»ları iştiliyordu. Etrafını saran gürültüden hücum başladığını kale de anladı. Boru, trampet, hurra sesleri aksetmeye, tek tük tabanca, tüfek atılmaya başladı. Gözcüler kale bedenlerinin dibine kadar gidip geliyorlardı. Safların arasında topçubaşının büyük bir lağım açtığı söyleniyordu.

Askerler, zabitlerin emriyle oldukları yerlerde bağdaş kurmuş bekliyorlar, gürültü ediyorlardı.

Nihayet Arslan Bey, terden sıırıslıklam olmuş atıyla duman içinde harp sıralarının arasında, adım adım göründü. Her adımda:

– Yiğitlerim! Sis açılmaya başladı mı hemen susun. Hep birden ayağa kalkın, hücum edecek gibi durun. Ama ileri gitmeyin. Ateş de açmayın. Ben düşmana teslim teklif edeceğim.

diyordu. Topçuların, topçulara karışan angaryacıların «heya, mola» naraları gittikçe ziyadeleşiyor, büyüyor, tüyleri ürper-tecek heyecanlı akislerle görünmeyen dağları, taşları inletiyordu.

Öğleye doğru sis açılmaya başladı. Askerler, sallanan siyahlı beyazlı bayrağıyla Şalgo'yu bir hayal gibi gördüler. Sesler kesildi. Şimalden esen bir rüzgâr dumanları dağıtıyor; gerilere, ormanlara doğru sürüyordu.

Artık herkes birbirini görüyordu.

Kaleye pek yaklaşılmıştı. Askerler, gözleriyle kumandanlarını aradılar. Burç kapısına giden yolun gediğinde atıyla dolaşıyordu. Gediğin önünde büyük bir manda sürüsü vardı. Burcun tepesinde siperlerin arasında kalkanlı, tüfekli adamlar geziniyordu.

Cesur Arslan Bey kır atını ileriye sürdü. Kaleye yüz adım kadar yaklaştı. Arkasındaki kethüdasıyla, genç tercüman koş-tular...

Gür sesiyle haykırdı:

– Hey bre Şalgo muhafızları! Ben, padişahımın dedesine sizin kralınızın memleketlerinden büyük yerler zapt etmiş Bosna Valisi Yahya Paşa'nın torunlarındanım. Ceddim Hamza Balı Bey daha on dört yaşında iken sizin ordularınızı perişan etmiş, Viyana muhasarasında, Viyenberg önünde şan almıştır. Ben hangi kaleye gittimse geri dönmemişim, daha geçen gün iki küçük topla «Boza» kulesini yerle bir ettim. Mihâl Terşi, Etiyan Soşay, Andrenaki gibi kahramanlarınıza canlarını bağışladım. Vadiye çekildim. Geçip gitmeleri için yol verdim. Haydi gelin. Siz de teslim olun. Nafile yere kanınızı döktürmeyin...

Kale ile beraber bütün ordunun işittiği bu teklifi tercüman avazı çıktığı kadar bağırarak tekrarladı.

Derin bir sükût...

Arslan Bey'in atı duramıyor, şaha kalkıyor, sağa sola tepiniyor, kethüda dizgininden tutmaya çalışıyordu.

Burcun tepesinden bir cevap verdiler. Tercüman tekrarladı:

– «Ne gibi şartlarla?» diyorlar, beyim.

Arslan Bey, deminkinden daha sert bir sesle haykırdı:

– Şartım filan yok. Biz teslim olanın canına kıymayız. Teslim olmazsanız beş dakika sonra kalenin içinde bir canlı adam kalmaz. Karşınızdaki yolun gediği üzerinde gördüğünüz nedir? Anlamıyor musunuz? Babalarınızdan işitmediniz mi? Elli manda ile buraya getirdiğim bu topun iki güllesiy-le binlerce Şalgo kuvvetinde olan İstanbul kaleleri tuzla buz oldu. İşte İstanbul'u alan bu top... Bir kere ateş edeceğim.

İkinci atıma hacet yok. Ne kaleniz kalacak, ne de kendiniz...
Acıyorum size...

Genç tercüman, bu sözleri yine avazı çıktığı kadar tekrarlar-ken bütün askerler gözlerini yolun gediğine çevirdiler. Mandaların yanında uzun, büyük, gayet büyük, gayet kalın, gayet siyah, gayet müthiş bir topun korkunç bir ejderha gibi uzandığını gördüler. Safların arasında sevinç sedaları yükseldi. Herkes Arslan Bey'in bir haftadır ne beklediğini şimdi anlıyor, demek bu top geliyormuş...

Biraz sonra...

Şalgo'nun tepesinde şan, namus kefeni olan meşum beyaz bayrak dalgalanıyordu. Demir kapılar açılmıştı. Korkudan sapsarı kesilen tuğlu kumandan, altın kılıçlı asilzadeler, zırlı şövalyeler Arslan Bey'in önünde dize gelmişlerdi. Silahları alınan düşman ikişer ikişer bağlanıyor, takım takım ordugâhın arkasına götürülüyordu. Kalenin içindeki kıymetli şeylerden bir dağ ortada kabarıyor; al yeşil bayraklarla kalenin tepesine dolan askerler bağrışıyorlar, aralarındaki dervişler bedenlerden sarkarak ezan okuyorlar, tekbir çekiyorlardı.

Teslim olan kumandanla erkânına Arslan Bey:

– Korkmayınız. Hayatınız bağışlanmıştır. Biz «vire»yi bozmayız. Gelin, size elli manda ile buraya getirdiğim topu seyret-tireyim, dedi. Tercüman bunu tekrarlayınca hepsi birbirlerine bakiştılar. Bu müthiş, bu korkunç aleti yakından görmeyi hem merak ediyorlar, hem çekiniyorlardı. Arslan Bey'in arkasına takıldılar. Büyük topa doğru yürüdüler. Yaklaşınca Arslan Bey:

– İşte, dedi, sizin böyle topunuz var mı? Düşman kumandanı tercümanla cevap verdi:

– Hayır.

– Niçin yapmıyorsunuz?

– Bilmiyoruz.

Genç irisi bir şövalye tercümana bir şeyler sordu. Arslan Bey:

– Ne diyor? dedi.

– «Bey bu topu kaç günde İstanbul'dan buraya getirmiş?» diyor.

– Sen de ki: «İstanbul'dan getirmemiş. Burada bir hafta içinde kendisi yapmış.»

Tercüman bu sözleri söyleyince esirler afallaştılar. Arslan Bey daha ziyade yaklaşp elleriyle yoklamalarına, daha yakından görmelerine müsaade ettiğini söyletti. Mağrur kumandan, kahraman asilzadeler, cesur şövalyeler büyük topun etrafına toplandılar. Bir elini hançerinin elmas sapına dayayan Arslan Bey öteki eliyle gülümseyerek pala bıyıklarını büküyor, arkasındaki kethüda başını kaşıyarak gülmekten katılıyor, tercüman aptallaşıyordu. Yirmi adım uzakta duran mızraklı nöbetçiler de gülüşüyorlardı. Esirler topa ellerini sürdüler. Deliğini aradılar. Bulamayınca sarardılar. Sonra kızardılar. Birbirlerine bakıştılar. Öyle kaldılar. Kollarını çaprazlayarak yere bakan kale kumandanı titreyerek mırıldandı. Arslan Bey, tercümana baktı:

– Ne diyor?

- «Bu mertlik değil...» diyor.

- Ona sor ki: «Henüz bir kere patlamayan bir toptan korkarak hemen teslim oluvermek mi mertliktir?»

Tercüman sordu:

- ...

- ...

Kalenin kumandanı gözlerini yerden kaldırıp cevap veremedi. Asilzadeler, şövalyeler birbirlerinin yüzlerine bakmaya cesaret edemediler; anı bir ölüm darbesiyle vurulmuş gibi oldukları yerde donup kaldılar.

Bir güllesiyle kaleyi yıkacak olan bu korkunç top siyaha boyanmış kocaman bir kütükten başka bir şey değildi!..

[**Yeni Mecmû'a**, 1/1 (27 Eylül 1917) 234-238.]

VİRE

İki senedir Goça taraflarını alan talan eden on altı bin kişilik Türk ordusundan şimdi, bu kalede yadigâr gibi, yüz elli asker kalmıştı. Onlar da işte iki yazdır padişahın gelmesini bekliyorlardı. Mutlaka alınacak olan «Kızılelma»nın yolu buradandı. Sonbahar başında, bir gece Hamza Bey'in ulaklarından bir genç gelmişti. Ondan padişahın Acemistan hududunda olduğunu öğrendiler. Vakıa cephaneleri çoktu. Silâhları mükemmeldi. Lakin ancak daha üç dört aylık erzakları vardı. Ne yapacaklardı? «Tata»ya giden geçitler kapalıydı. Etrafta her nevi kuşlar uçuşuyor... ama hiçbir kervan geçmiyordu.

Yüksek burcun demir saçaklı küçük penceresinden, ufukları ormanlarla, dağlarla çevrilmiş ıssız vadiye dalgın dalgın bakan Barhan Bey:

– Allah kerim...

diye başını salladı.

Böyle sabahleyin erkenden karşısına dikilen, ihtiyar sipahi zabiti Mahmut Ağa, çok endişede idi. Daha erzak bitmeden

Adelsberg, Rizkinç, yahut Breg kasabalarına bir akın yapılmasını teklif ediyordu:

– «Grobing» çok zengindir. Ah, orasını vurabilsek... dedi.

- Ey, kaleyi ne yapacağız?
- İçinde elli kişi muhafız bırakırız...
- Sonra yüz kişiyle nasıl akın ederiz?
- Basbayağı...
- Fakat elli kişi bu kaleyi tutamaz.
- Biz on gün içinde döneriz.
- On gün değil, on saat içinde neler olur...

Barhan Bey, pek çok düşünen, hiç faka basmayan, akıllı cesurlardandı. Küçük, siyah gözleri, daima karanlık bir inin derinliklerinden bakar gibi parlardı. Ne asildi, ne de kul... Şehzade Beyazıt'ın bütün Anadolu'yu hayrette bırakan meşhur pehlivanı kahraman Kuduz Ferhat'ın üvey kardeşiydi. Lakin ona hiç benzemezdi. Kuduz'un çelik zırhları kâğıt gibi yırtan pençeleri, kalın demir kalkanları bir dokunuşta delen yumruğu, çeki taşıyı pamuk torbası gibi zahmetsizce kaldırıp, yirmi adım öteye atıveren pazusu Barhan Bey'de yoktu. Barhan Bey'in kısa vücudu, yuvarlak omuzları üstünde hatıra biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı. Ağırlığından daima bir tarafa eğilmiş gibi duran bu başın içinde sönmez bir ateş, sönmez bir zekâ alevi tutuşuyordu. İşte bu mukaddes alev onu daha pek genç iken en namlı kumandanların sırasına yükseltti. Yıllarca süren muharebenin hudutsuz meydanındaki en son nokta, en ileri kale padişahın emriyle ona

emanet edilmişti. Ordu gelinceye kadar ne yapıp yapıp bu ücra kaleyi bırakmamak vazifesiydi. Hâlbuki akın için askerinden bir kısmını ayırsa düşman hemen haber alacak, fazla kuvvetle kaleye yüklenecekti. Hem kuvveti ikiye ayırmak hiç münasip değildi. Zaten kuvvet de ne idi? Yüz elli kişi...

Sipahi Mahmut, tekrar sordu:

- Erzak bitince ne yapacağız?
- Allah kerim...
- Ama kışın akın güç olur, beyim.
- Allah kerim...
- Nasıl?
- Mesela bakarsın ki ganimet ayağımıza gelir.
- Ya ganimet gelmeden bir muhasaraya uğrarsak?
- Yine Allah kerim...
- ...

Mahmut Ağa'nın hakkı vardı. Burası ummanın ortasında kaybolmuş öksüz bir ada gibiydi. En yakın kasabaya ancak iki üç günde gidilebilirdi. Kış bastırırsa, erzak tedariki imkânsızdı. O vakit kaleyi bırakıp mutlaka «Tata»ya çekilmek icap edecekti. Hâlbuki yüz elli kişiyle günlerce düşmanın, martolosların, oskokların, morlakların, haydukların arasından nasıl geçilirdi? Mademki padişah henüz Rumeli'ye geçmemişti, artık bu yaz büyük ordu gelmeyecek demektir. Kırk senedir düşman karşısında saç, sakal ağartan Mahmut Ağa, çok itimat ettiği genç kumandanını yine biraz toy buluyordu. «Tevekkül» ile iş bitmezdi. Sıkılarak:

– Böyle bekleyip durmaktan ne çıkar?

dedi. Barhan Bey güldü:

– Merak etme, Mahmut Ağa, Allah kerim...

– Ama...

– Allah kerim, diyorum ya..

– ...

Tam bu esnada açık kapıdan, kısa boylu, palabıyıklı, tıknaz bir çavuş girdi.

– Beyim, dedi, sağ kuledeki nöbetçi, uzaktan bir kervan gördüğünü haber verdi. Gittim. Baktım. Pek kervana benzetemedim. Galiba asker...

– Çok mu?

– Üç, dört yüz kişi kadar...

Mahmut Ağa:

– Hayduklar olmalı.

diye mırıldandı. Dayandığı pencereden hızla doğrulan Barhan Bey:

– Bakalım.

dedi. Odadan fırladı. Mazgallardan sızan hafif bir ziya ile aydınlanmış, dar merdivenleri üçer üçer atladı. Mahmut Ağa ile çavuş da, arkasından koşuyorlardı. Kuleye çıkınca, sabah güneşinin henüz dağılmadığı hafif sislerle örtülü ufka dikkatle baktı:

– Şövalyeler... dedi; bizi muhasaraya geliyorlar.

İyi görmeyen Mahmut Ağa, sordu:

- Nereden anladınız?
- Mızraklarından, bayraklarından... Yanlarında iki de top var...
- Şimdi ne yapacağız?
- Allah kerim... Acele yok. Düşüneceğiz.

İki saat sonra şövalyelerin gürültücü ordusu kaleyi iyice sarmıştı. Barhan Bey demir kapıyı kapattı. Müdafaadan başka çare yoktu. Zira kalenin methali pek dardı. Huruç hareketi imkânsızdı. Hafif bir yaylım ateşi bile buradan kimseyi çıkartmazdı. Herkes silah başında, tetik duruyor, yirmi kişi, hiç dinlenmeden, palanganın iç avlusundaki büyük dibekte evvelce hazırlanmış kömürleri dövüyordu. Bu kömürlerin dövülmesi bitince, kumandan, cephaneliği açtırdı. Kapının önüne gelen ilk on iki çuvalın üst tarafından bir karış kadar barut aldırdı. Başka bir çuvala koydurdu. İçlerinden barut alınan çuvaların üst taraflarını da dövülen kömür tozlarıyla doldurttu, ağzlarını yine eskisi gibi bağlattı. Sonra sarnıcın başına koştu. Yanından hiç ayrılmayan genç silahtarına:

- Benim odamda, kapının arkasında iki büyük kutu var. Haydi, çabuk onları getir.

dedi. Yukarıdan koş a koş a gelen sipahi zabiti Mahmut Ağa, kumandana yaklaştı.

- Hücum başlayacak beyim, emret, topları dolduralım.
- Hayır, toplara lüzum yok.
- Onlar, toplarını kurdular.

- Kursunlar.
- Ey, biz ne yapacağız?
- Bekleyeceğiz. Gazilere söyle, ben yukarı gelinceye kadar ateş etmesinler.

- Başüstüne.

Mahmut Ağa ayrılmadan, silahtar, kutuları getirdi. Barhan Bey, kendi eliyle kutunun birini açtı. Sarnıca boşalttı. Bu siyah bir tozdu. Silâhtara:

- Elindekini de git, kuyuya boşalt.

dedi. Sonra anlamadan bakan Mahmut Ağa'ya güldü:

- Artık serbestçe «vire»yi konuşabiliriz.

- Ne? «Vire»yi mi?

- Evet.

- Sahi mi söylüyorsunuz beyim?

- Sahi ya.

- Cephaneliğimiz barut dolu, silahlarımız mükemmel, gazilerimiz hazır, üç aylık yiyeceğimiz de var. Biz nasıl teslim oluruz?

- ...

- Kalede kimse buna razı olmaz, beyim.

- Nene lazım. Sen şimdi benimle beraber gel, yukarı çıkalım.

Barhan Bey, gülümseyerek, bedenlere çıkan taş merdivene doğru yürüdü. Biliyordu ki, Türk askeri, çok itaatlidir. Kumandanları ne söylerse, hemen yaparlar. Fakat yalnız bir

emre karşı itaat göstermezler. O da «teslim emri»dir. Türk ölmeyi teslim olmaya tercih eder... Evet, «vire»ye kimse razı olmayacaktı. İçinden: «Ama kandırırım...» dedi. Kalenin üstüne çıkınca, Mahmut Ağa'ya döndü:

– Zabitleri, bölükbaşları, çavuşları çağır. Buraya gelsinler, kendileriyle konuşalım. Haydi...

emrini verdi. Sonra beden siperlerini dolaştı. Diz çökmüş dışarıya bakan askerin sırtından şövalyeler ordusunu tetkik etti. Üç yüz kişiden fazla idiler. Formaları, silahları muntazamdı. Hiç çapulcuya filan benzemiyorlardı... İki dakika sonra, zırhlarını giymiş tolgalı zabitler, çavuşlar etrafına toplandılar. Barhan Bey bir elini padişahın son defa ihsan ettiği murassa kılıca dayamıştı. Ağır, levent bir sükûn ile:

– Ağalar, dedi, görüyorsunuz, kaleyi saranlar bizden çok. Belki bizim iki mislimiz... Müdafaada kalsak üç aylık erzakımız var. Çok dayanamayız. Hâlbuki bu sene bize imdat gelmesinin imkânı yok. Huruç da edemeyiz.

– Niçin?

– Niçin?..

diye mırıldandılar.

– Bakınız, niçin? Bu kaleyi biz yapmadık. Vaktiyle düşmandan «vire» ile aldık. Düşman, galiba burasını yalnız müdafa için yapmış, çünkü hem kapısı çok dar, hem de bir meydana doğru açılmıyor. Kapının karşısındaki, şu gördüğünüz tümsekte, elli kişi yaylım ateşi açsa, dışarıya kimse çıkamaz.

İhtiyar Mahmut Ağa titriyordu:

– Biz teslim olmayız...

dedi.

– Hayır, teslim olmayacağız. Vuruşmak için bir meydan bulacağız. Buna razı mısınız?

– Razıyız, razıyız...

– Bana emniyetiniz var mı?

– Var, var.

– O hâlde ben düşmanla «vire»yi konuşacağım. Maksadım teslim olmak değil, muharebe etmektir. Varın yoldaşlara söyleyin. Sakın yanlış fikirlere kapılmasınlar. Benim emrimden dışarı çıkmasınlar.

– Başüstüne, başüstüne...

diye ayrılan zabıtlar, bölükbaşılar, siperin arasındaki askerin yanına koştu. Mahmut Ağa, Barhan Bey'in yanında kaldı. Tercümanı çağırtdılar. Asabi adımlarla kapının üstündeki yüksek siperle gittiler. Barhan Bey, tercümana:

– Sor bunlara, ne istiyorlar bizden?

dedi. Tercüman bağırdı. Şövalyelerin saflarından, gayet düzgün bir Türkçe ile cevap verdiler:

– Bu kaleyi istiyoruz, teslim etmezseniz, zorla alacağız. Artık tercümana lüzum kalmadığını gören Barhan Bey, bağırarak kendi konuşmaya başladı:

– Pekâlâ, kaleyi size bırakalım. «Vire»yi söyleşelim.

– ...

– Söyleşelim.

– ...

– Biz burada yüz elli kişiyiz. Hepimiz harp eriyiz. İçimizde çoluk çocuk, kadın, ihtiyar yok. Siz hücumla bu kaleyi bizden alamazsınız. Cephaneliğimiz ağzı ağzına barut dolu. Erzakımız var. Silâhlarımız mükemmel. Adamlarınızdan birini gönderin. İçeri girsin. Biz de size bir rehin veriz. Adamınız cephaneliği, silahlarımızı, askerlerimizi gözüyle görsün, yalan mı söylüyoruz, sahi mi? Anlasın. Sonra «vire»yi konuşuruz.

Aralarında bu teklifin tercümesi, biraz uzun sürdü. Şövalyeler kabul ettiler. Kapıdan silahsız bir düşman askeri içeri alındı. Bir sipahi de rehin olarak dışarı verildi. Barhan Bey, kendi eliyle bu askere, kalenin her tarafını gezdirdi. Dolu cephaneliği, topları, silahları, askeri, ayrı ayrı gösterdi:

– Haydi yiğidim, git, kumandanlarına gördüklerini aynıyle söyle, dedi.

Bu asker dışarı bırakılarak, verilen sipahi de içeri alındı.. Yarım saat geçti... Barhan Bey, siperde bekliyordu. Henüz cevap verilmemişti.

On dakika daha geçti.

Deminki Türkçe ses ansızın sordu:

– «Vire» için şartlarınız ne?

Barhan Bey bağırdı:

– Biz iki senedir burada bekliyoruz. Artık ordumuzun gelmeyeceğini anladık. Bize müsaade edin. Silâhlarımızla dışarı çıkalım. Atlarımızı, cephanelerimizi, erzakımızı size bırakacağız. Aşağıya, memleketimize doğru çekilip gideceğiz.

Şövalyeler bu teklifi kısa bir müzakereden sonra kabul ettiler. Cephaneler, toplar, atlar, erzak, ellerine geçtikten sonra,

muharebe, hücumu ne hacet vardı? Zaten bu yüz elli Türk yolda açlıktan ölecekti. «Tata»ya kadar yollarda binlerce martolos kaynıyordu. Kaleyi bırakmak, sahipleri için muhakkak ölüm demektir. Fakat... Barhan Bey'in sesini yine duydular:

– «Vire»yi bozmayacağınıza nasıl teminat verirsiniz?

– ...

....

Şövalyeler, namusları üzerine söz vermek istediler. Barhan Bey bunu kâfi görmedi. Vakıa onlar hakikatte «vire»yi bozmasını düşünmüyorlardı. Türklerden, zorla, muharebe ile kale almanın ne çetin şey olduğunu hepsi bilirdi.

– Nasıl teminat isterseniz veririz, dediler.

Barhan Bey istediğini söyledi:

– Biz yüz elli kişiyiz. Siz üç yüzden fazlasınız. Evvelâ iki kısma ayrılınız. Bir kısmınız bütün silahlarınızı öteki kısma versin. Silâhlarımızın adedi müsavi olsun. O vakit emniyetle kapıdan çıkarız. Sonra biz çıkınca, evvela silâhlılarınız, sonra silâhsızlarınız kaleye girsin. Biz, size birçok cephane, top bırakıyoruz. Siz de toplarınızı içeri alın. Yalnız şu karşıdaki tepelere varıncaya kadar kaleden dışarı çıkmayacağınıza söz veriniz.

.....

Bu teklifin müzakeresi de epeyce sürdü. «Vire»yi zaten bozmasını hiç düşünmeyen şövalyeler, bu teminatı vermekte bir beis görmediler. Sert kumandalarla askeri ikiye ayırdılar. Bir kısmını silâhsız bıraktılar. Kalenin açılan kapısından, yayan

olarak, en önde Barhan Bey çıktı. Arkasından, tüfekleri, okları, kalkanları, tolgaları, zırhları parlayan, kaplan postlarına bürünmüş yüz elli cengâver görüldü. Silâhların, kılıçların şıkırtısından başka hiçbir seda işitilmiyordu. Kapıdan iki yüz adım kadar uzaklaştılar. Düşman askerleri boş kalan kaleye sevinç naraları, zafer hurraları atarak giriyorlardı. Hemen burcun kulesine bayraklarını çektiler. Çifte katırlara yüklü toplarını da dar kapıdan soktular. Dışarıda, yalnız ağırlıkları, cephaneleri, mekkâreleri kalmıştı.

Barhan Bey ansızın haykırdı:

– Mahmut Ağa, çabuk tümseği tut...

Kaleden elli kişi ile bir anda kopan Mahmut Ağa, kale kapısının ta karşısındaki tepeye fırlayıverdi. Barhan Bey'in kumandasıyla, yalın kılıç kırk kişi de, sol taraftaki çalılık kenarında duran düşman cephanesinin, mekkârelerinin üstüne canlı bir çığ gibi düştü.

Kaleyi alan galipler, aman verdikleri mağlûplarının bu garip hareketlerinden evvela bir şey anlamadılar. «Ne oluyor?» diye bedenlerden bakışıyorlardı.

Türkçe sordular:

– İşte biz kalenin içindeyiz... Neye gitmiyorsunuz?

Barhan Bey'in kakkahası cevap verdi:

– Sizi muhasara ettik. Hemen teslim olun!..

– !!!!!!!!!

–

– ??????

Derin bir sükût... Sonra müthiş bir uğultu... Bedenlerin siperlerinde koşuşmalar... küfürler... kumandalar... Barhan Bey'in bulunduğu tarafa oklar atılmaya başladı. Şaşkın galipler, dışarıdaki ağırlıklarının, cephanelerinin zaptolunduğunu, yük muhafızlarından kesilmeyenlerin bağlanarak esir edildiklerini görünce, bütün bütün şaşırıldılar. Kale kapısından dışarı atılmak isteyenlerini tümsekteki Mahmut Ağa'nın sipahileri okla, kurşunla birer birer deviriyordu.

Gürültü içinde, Barhan Bey'in sert sesi, tekrar işitildi:

– Bre şövalyeler! Yazık size! Son kurşunlarınızı atıyorsunuz, cephanelerinizi zaptettim. Sonra ne yapacaksınız? Tüfekleriniz ellerinizde çoban sopası gibi kalacak. Bu dar kapıdan çıkamazsınız. Kim isterse, denesin. Gelin, teslim olun, «vire»yi konuşalım...

.....

Yavaş yavaş silah sesleri kesildi. Ama bir cevap çıkmadı. Bir dakika evvelki galiplerin bu acıklı, bu şaşkın sükûtuna, parça parça cevap verir gibi, Barhan Bey, fasıllı narasına devam etti:

– Bıraktığım toplar boştur. Cephanelikte barut diye adanınıza gösterdiğim çuvallar kömür tozu doludur. İsterseniz, gidip bakın...

.....

– Kuyu ile sarnıcın suları da zehirlenmiştir. İsterseniz alınız, bakınız, ölmek isterseniz bir damla tadınız...

.....

– Şimdi vireyi reddedip teslim olmazsanız, üç gün sonra susuzluktan öleceksiniz. Yahut yine teslim olacaksınız. O vakit aman vermem.

.....

– Düşünün, taşının. Avucumuzun içindediniz. Bir yere kaçamaz, kurtulamazsınız.

.....

Kalede bir gürültüdür gidiyordu. Dar kapının önünde, zehirli oklar, çatal kurşunlarla yaralananlar acı acı inliyorlardı. Siperlerde koşuyorlar, topları yerlerinden oynatıyorlar, eğilip asabi, korkunç nazarlarla aşağıya, deminden «vire» ile bıraktıkları müthiş mağlûplarına bakıyorlardı. Bir saat sürmedi; kalede akıl, muhakeme şaşkınlığa galebe çalar gibi oldu. Sarnıçla kuyunun simsiyah suyunu, cephanelikteki açılan çuvalların kömür tozlarıyla dolu olduğunu gören şövalyeler, vaziyetlerinin vahametini takdir ettiler. Su yoktu. Barut yoktu. Kalenin dar kapısından çıkmak imkânı yoktu. Öyle korkunç bir kündeye gelmişlerdi ki... artık «pes» demekten başka çare yoktu!

Biraz evvel şövalye saflarının arasından bedenlere teslim teklif eden Türkçe ses, bu sefer bedenlerden aşağıya, pusulara yatmış yeni muhâsırlara haykırdı:

– Kaleyi size bırakacağız, «vire»yi konuşalım!

.....

– Konuşalım...

.....

Şövalyeler, şart olarak silahlarıyla beraber cenuba gitmelerini teklif ediyorlardı. Barhan Bey kabul etmedi. Barutsuz, susuz bir kale ne işe yarardı? Bu kaleyi alıp içine girmek, zaten tuzağa düşmek demektir, işte buna kendileri bir misaldir! Şövalyeler, Barhan Bey'e şartlarını sordular. Onun şartları gayet makul, gayet basitti. Kalede kapalı kalanlar, tüfek, ok, kılıç, kama, meç, topuz, kalkan, piştov gibi ne kadar silahları varsa hepsini bedenlerden aşağı atacaktı. Barhan Bey, bunları sayıp topladıktan sonra, kalenin içinde herkesin silahsız kaldığına emniyet getirirse, bir «şart»la canlarını bağışlayacaktı.

– O şart ne?

diye haykırdılar.

– Silâhlarınızın hepsi aşağı atılmadan bu şart söylenilmez.

.....

Kalede kapalı kalanlar, Barhan Bey'in karşısında, ümitsiz bir inatla üç gün daha dayandılar. Geceleri dar kapıdan çıkmaya çalışıyorlardı. Fakat aksi gibi ayın on dördü idi. Her taraf gündüzden daha aydınlıktı. Sipahiler, dar kapıdan kayan her gölgeyi hemen deviriyorlardı. İçeride dudaklar kurumuş, susuzluk cana tak demişti. Cephaneleri de tükeniyordu. Sonlarını, akıbetlerini düşünmeye başladılar. Nihayet «vire» şartını anlamak için, silahlarının hepsini kalenin bedenlerinden aşağı atmaya karar verdiler. Dördüncü günü sabahı, burcun etrafında ansızın bir ok, yay, kılıç, kalkan, tüfek, meç yağmuru başladı. Bu yağmur beş dakika kadar sürdü. Yeniçeriler, sipahiler, azaplar bu silahları kucak kucak toplayıp tümseğin ar-

kasına taşıdılar. Barhan Bey, hepsini dikkatle saydırdı. Denk denk bağlattı. Tam üç yüz kişinin silahları olduğuna kanaat getirdi. Sonra askeriyle beraber kalenin kapısına doğru ilerledi. Bağırды:

– Hepiniz iç avluya toplanın!

Silâhsız düşman, kendi lisanlarıyla tekrarladıkları bu emre, bir koyun sürüsü usululuğu ile itaat etti... Barhan Bey, yalın kılıç sipahilerle kapıdan girdi. Avlu dolmuştu. İstese, şimdi hepsini kılıçtan geçirebilirdi. Ama hayır... Ona kafa değil... erzak lâzımdı.

– Şövalyelerle asilzadeler bu tarafa ayrılсын, dedi. Parlak zırhlı, tüylü tolgalarının etrafında altınlı siperleri göze çarpan cesur şövalyeler, gümüş tokalı kemerler bağlamış zengin asilzadeler, bir tarafa toplandı. Sayıldı. Bunların hepsi elli kişiydi.

– Kumandanınız kim?

diye sordu. İçlerinden iri, kırmızı sakallı bir adam ilerledi. Yüzü sapsarıydı. Bu, meşhur muhariplerden Petonleç idi. Uğradığı susuzluk, cephanesizlik vartasından ziyade, vurularak namuskârane ölmek ihtimalinin ademi onu bitirmişti. Barhan Bey, tercüman vasıtasıyla dedi ki:

– Asilzadelerle, şövalyeleri, rehin gibi kalede tutacağım. Sen, iki yüz elli silâhsız askerlerinle var, git, bir ay içinde bana, mutlaka bin çuval un, beş yüz kazevi pirinç, beş yüz koyun, iki yüz tulum yağ, yüz tulum peynir, yüz tulum pekmez getireceksin. Bir ay içinde bu istediklerim kaleye gelmezse, rehin tuttuğum elli kişiyi keseceğim.

Prens Petonleç, daha beter sarardı, dudaklarını ısırđı. Bu şart, felâketin en müthiş tarafıydı. Barhan Bey, tercümana:

– Sararıyor, sor bakalım, çok susamış mı?

dedi. Petonleç cevap vermedi. Barhan Bey’in emriyle, sipahiler, avlunun ortasındaki kuyuya koştular. Bir kova su çektiler. Kovayı getirince, doldurulan kupayı evvela Barhan Bey içti:

– Korkmayınız, ne sarnıç, ne de kuyu zehirlidir, dedi, ben sizi aldatmak için yalnız içine biraz siyah boya attım. Siz tatmaya korktunuz. İnsan, ölümden bu kadar korkarsa, çok yanılır.

Kupayı kumandana verdi. Üç gün susuz duran kumandan, kendine uzatılan şeyi reddetmedi. Artık silahsız esirler, kuyunun başına üşüşmüşlerdi... Barhan Bey, rehinlerin sol kuledeki taş odaya götürülmesini emretti. Sonra kumandanı alarak cephaneliğe götürdü. Barut çuvallarının üst taraflarını döktürttü. Bir karış aşağılarının kömür tozu olmadığını gösterdi:

– Anladın ya... Baruta ihtiyacım yok. Ne vakit istersen beni muhasaraya gel... dedi.

Üç gündür kirli renginden korkup tadamadıkları suları kana kana içince biraz canlanan silahsız düşmanlar, önlerinde yayan kumandanları, gözleri yerlerde, dalkılıç sipahilerin şakaları arasında, dar kapıdan, ikişer ikişer çıkarak geldikleri tarafa doğru, miskin miskin, gittiler.

Bir ay geçmeden, rehin asilzadelerle şövalyeleri kurtarmak için, Prens Petonleç'in gönderdiği büyük erzak kervanı kalenin önüne yıkıldı. Dolu çuvallar, şişkin kazeviler, ağır tulumlar birer birer içeri taşınyordu. İç eyaletlerden çok uzaklardaki bu garip kalecik, mutlaka «Kızılelma»yı alacak olan büyük ordunun gelmesini, artık birkaç yıl daha rahat rahat bekleyebilecekti!

[**Yeni Mecmû'a**, 1/14 (11 Teşrin-i Evvel 1917) 275-278.]

TESELLİ

Batıdan gelen büyük düz yolun ta ağzındaki taş konak, zâirsiz bir türbe gibi sakindi. Yeşil boyalı demir kapısının aralığına yaslanmış ak sakallı, garip, meyus bir kethüda, yere, karmakarışık serseri izlere bakarak düşünüyordu. Kapakları örtülü ıssız pencerelerin arkasında sanki derin, duyulmaz bir matem feryadı gizliydi. Beş hafta evvelki bozgunun şehri dolduran yaralıları, kuskunsuz atlar, aç katırlar, kırık arabalar, topallayan askerler, kalkansız süvariler, tolgasız yeniçeriler, mızraksız sipahiler yüksek beyaz duvarlara, geçici bir gölge kâbusu hâlinde, mahzun akislerini bir an sürüyorlar, sonra titreyerek siliniveriyorlardı.

Bu türbede yatan ölü Erzurum kumandanı İskender Paşa idi. Haftalardan beri, tozlu bir sanduka içi gibi karanlık odasında, dizlerini acıtan seccadeye kapanmış, yapıpalnız oturuyordu. Mihaniki bir huzû ile «salat ü selam» çekerek beklediği, geç kalan Azrail'di. İşte tam otuz gün... Daima kulağında bir ayak sesi işitir gibi olur, genç kâhyasını çağırırdı:

- Fazıl!
- Efendim.

- Bir gelen mi var?
- Hayır efendim.

....

Sadık genç araladığı kapıyı çekince, yine birden kararın sanduka sükûnu içinde İskender Paşa galeyansız ibadetine başlardı. Artık dünyaya dair hiçbir ümidi kalmamıştı. İsteddiği yalnız bir iman selameti idi. Vakıa korkak bir adam değildi. Ama muhakkak bir ölümü her gün, her saat, her dakika, hatta her saniye beklemek... onun cesaretini kırmış, sinirlerini zayıflatmıştı. Evet, ya kafası kesilecek, ya boğulacaktı! Düşündükçe, ensesinde soğuk bir satırın sarıh temasını duyar gibi olurdu. Bu sarıh temas silinirken karşısına kendi boğuk hayali gelirdi; gözleri patlamış, kavuğu bir tarafa yuvarlanmış, boynu yağlı bir kement ile sıkılmış, ayağından pabuçları çıkmış, ipek kuşağı çözülmüş, karanlık köpüklü ağzından siyah dili sarkmış bir naaş... İskender Paşa'nın yerde sürünen ölüsü!

Titrer, gözlerini ovuşturur, yine salat ü selamlarını çekmeye başlardı. Yakın akıbetinin bu uzvî hatırası o kadar bariz, o kadar kuvvetli idi ki... çocukluğunun saf muhayyilesini süsleyen cennet bahçelerini, huri gilman alaylarını, Tüba ağacını, Sırat köprüsünü şimdi düşünemiyordu bile... Zihni durmuştu. Sinirleri, beyni pek yorgundu. Yemek yiyemiyordu. Boğazına kurşundan bir yumruk tıkanmıştı. Yalnız ara sıra su içerdi. Abdestini tazelemeye kalktığı zamanlar dizleri çözülüyor, gözlerinde karanlık, kırmızı benekler uçuşuyordu. Bazen sedirin üstüne uzanıp dalınca, korkunç, muazzep rüyalarla uyanırdı. «Ölümünden sonra»sı havsalasına sığmıyor, adem

tasavvuru gibi birdenbire kararıyordu. En büyük hakikat işte gözünün önünden ayrılmayan, şu kendi boğuk hayaliydi! Evet, hiçbir ümit, hiçbir kurtuluş ümidi yoktu. Kabahati pek büyüktü. Zamanın Süleyman'ı Türk bayrağını Viyana surlarına doğru dalgalandırırken... er meydanlarında beraber şan aldığı birçok arkadaşları, bahtiyar derebeyleri en asil düşmanları önlerinde dize getirirken, o kıymetsiz bir türedinin pususuna düşmüş, perişan olmuştu. Şahın oğlu İsmail Mirza hile ile Erciş'e girmiş, kaleyi yıkmış, kale muhafızı, padişahın o kadar sevdiği cihan pehlivanı İbrahim'in başını kestirmiş, sonra Ahlat ahalisini bin düzenle kandırmış, «vire» ile şehri terke davet etmişti. Sözde zavallılar serbestçe çekilip gideceklerdi. Hâlbuki İsmail Mirza haini daha kalenin kapularından çıkar çıkmaz hepsini, çoluk çocuk, kadın, ihtiyar... hepsini doğramış, bir tek cana olsun aman vermemişti. Bu canavar katili cezalandırıcakken, o, acemi bir asker dalgınlığıyla, aleyhine kurulan pusuya yuvarlanmıştı. Yanında en namdar kahramanlar; Trabzon, Malatya, Bozok, Karahisar beyleri şehit düşmüştü. Biga sancak beyi Mahmut Bey gibi zarif, kıymetkar, şair bir adamla sağ sol cenah ağaları esir olmuşlar, ihtimal ki kesilmişlerdi de... Kendi, nasılsa kurtulmuştu! Bu bir mucize idi. Ama keşke kurtulmasaydı... Beklenilmeyen bir ölüm kadar ehemmiyetsiz ne olabilirdi? Fakat bu ölüm beklenildiği zaman ne müthişti!

İskender Paşa, yine ayak sesleri işitti:

- Fazıl!
- Efendim.
- Bir gelen mi var?

Kâhya kapının aralığında cevap verdi:

- Birkaç zabıt gelmiş efendim.
- Defterdara gönder. Onunla konuşunlar.
- Baş üstüne efendim.

....

Bir aydır her şeyi defterdarına bırakmış, «Bizim artık dünya gâilesi ile uğraşacak vaktimiz kalmadı. Tövbe zamanımızdır.» demişti. Hâlbuki bozuk ordunun erzakını, intizamını, zapturaptını temin edemeyen defterdar yine ara sıra zabıterleri kumandana yollamaya mecbur oluyordu. Efendilerinin akıbetini, tıpkı kendisi gibi sarıh bir ümitsizlikle bekleyen, kapı halkı artık onu taciz etmiyorlardı. Herkes kendi başının çaresine düşmüştü. İçinde Azrail beklenen bu boş konağın mezar havasını hiçbir ses bozmuyordu. Vakit vakit esen serin, hiddetli bir rüzgâr, duvarlara çarparak çatılardan süzülüyor, تنها sofalarda cinler top oynuyordu.

Fakat İskender Paşa bir gün seccadesinin üstünde, iki büklüm, sülûke varmış bir derviş tevekkülüyle, muhakkak ölümünü unutmak istedi. O an mazisini hatırladı. Pek gençken Hüsrev Paşa'nın yanındaki silahşorluğu, sonra kapıcıbaşılığı, daha sonra çavuşluğu hayalinden geçti. «Orta defterdarı» iken evlenmişti. Karısı, çocukları... Çocukları daha pek küçüktü. Şimdi acaba neredeydiler! Ne olacaktı! Bir vakitler Van Kalesi'nin fethinde gösterdiği yararlıklarla nasıl padişahın gözüne girmişti! Bu tehlikeli kalede ümeradan kimse kalmaya cesaret edemiyordu. Kendi isteyerek kalmış,

kaç defalar bozmuştu. Sonra kumandan olduğu Erzurum havalisinde de namı düşmanları titretmiyor muydu? Lakin işte nasılsa bir tedbirsizlik etmişti. Padişahın bu serhadde gönderdiği yeniçerilerle ümera maiyetine «Kışın Erzurum Kalesi'nde çok adam barınamaz.» diye izin vermiş, Mirza İsmail'in zuhurunu hiç düşünmemişti. Elinin altındaki asker pek azdı. Hemen yalnız ümera ile kapı halkından ibaret gibiydi. Sonra, Mirza ile karşılaşmazdan bir gece evvel gördüğü o rüya... İşte hatırlıyordu; kendi siyah at üstünde dar, çalılık bir yoldan giderken önüne bir yılan çıkmıştı. Bu yılan iki çatal dilini ona çıkarıyor, çalıkların arasına kaçıyor. Atından atlıyor, koşuyor, onu tutuyordu. Ama tutar tutmaz elleri kan içinde kalmıştı. Artık yılan filan yoktu. Sabahleyin yanına gelen ümera ile ulemaya bunu anlatmış, biri:

– Yılan tutmak zehir tutmaktır. Gam ile gussa suretidir, demiş, ihtiyar bir hoca da:

– Şahoglu galiba üzerinize geliyor. İnşallah onu tutacaksınız, diye tabir etmişti.

İşte o bu hayırlı tabire inanmış, Mirza'nın kendini aldatmak için ileri sürdüğü iki alayını görünce, sabrını, kararını, aklını, muhakemesini kaybederek üzerlerine atılmıştı. Vakıa sonra arkasını kaleye verdi. Saatlerce dövüştü. Altında on iki at öldü. Cenk meydanında gece oluncaya kadar, tek başına kalıncaya kadar vuruştü. Fakat harp yalnız cesaret miydi? Asıl tedbir lazımdı. Tedbirli, büyük padişah serhadde o kadar asker tayin etmişken o, bu hareketin hikmetini anlamamış, birçoğuna icazet vererek evlerine göndermişti. Kabahati büyüktü! Affolunamayacak derecede büyüktü! Bu kabahati ancak ölüm temizleyebilirdi...

Yine ölümünü düşünmeye başladı. Evet, artık İstanbul'dan çıkan cellatla hasekiler ihtimal çok yaklaşmış olmalıydı. Kazaya rızadan başka ne çare vardı? Yavaş yavaş doğruldu. Odasının hiç aydınlatmadığı karanlığına gözleri alışıktı. Geniş sediri, köşede duran abdest leğen ibriğini görüyordu. Pencerenin kapakları etrafında ziyadan ince çizgiler parlıyordu. Kalktı. Ve titreyerek dolabın rafındaki küçük testiden birkaç yudum su içti. Sonra sedire uzandı. Kâhyasını çağırdı:

– Fazıl!

– Efendim.

– Gel içeri.

Uzun, dar cübbeli, bodur üsküflü delikanlı girdi:

– Buyurunuz efendim?

– Fermanımızı getirenlerin buraya pek yaklaştıkları bana malum oldu. Sen hep yola bak. Bekle. Yolda atlıları görünce hemen gel, haber ver. Eğer uyuyorsam uyandır, abdest alayım. Namaza durayım. Ben tahiyatta otururken cellat aldığı emri yapsın. Hasekilere de söyle. Vasiyetim budur. Ben hiçbirini görmeyeyim. Anladın mı oğlum?

– Anladım efendim.

Delikanlı hiçkırıyordu. İskender Paşa gözlerini kapadı. Kâhya dışarı çıkınca, odanın eski sanduka sükütu sabahsız bir bela gecesi gibi, yine karardı.

Bir gün, akşama doğru, bu abus karanlıkta İskender Paşa tövbe istiğfar ederken kâhya kapıdan içeri girdi. Ağzını açamadı.

- ...

- Ne var oğlum?

- ...

- Söylesene...

- Geliyorlar!

Kimlerin geldiğini sormaya hacet yoktu. Biliyordu.

- Pekâlâ, dedi, vasiyetimi aynıyla icra et. Sakın namazımı lafla bozmasınlar. Ne emir aldılarsa yapınlar. Ben Allah'la beraberim.

Delikanlı velinimetinin ellerini tuttu. Ağlayarak öpmeye başladı.

- Bana hakkınızı helal ediniz efendim.

- Helal olsun oğlum, inşallah muradına eresin. Sakın bana laf söyletme... Haydi, şimdi şu pencerelerin kapaklarını aç.

Ağlayan kâhya haftalarca örtülü kapakları açtı. İçeriye çığ bir aydınlık boşandı. Uzaktan kaldırdıkları toz duman önünde birtakım süvariler koşuyordu. Paşanın zaten abdesti vardı. Kibleye doğru serilmiş seccadesinde ayağa kalktı. Başını sağa çevirdi. Açılan pencerelere baktı. Bu mavi göğü, bu beyaz bulutları artık son defa görüyordu. Zayıf ellerini kulaklarına götürdü; dünyaya, masivaya dair aklında ne varsa unutmak için bir daha kendini zorladı. İçinden «Allah'la beraber olayım!» dedi. Sureleri okuyor, rükûya, secdeye varıyordu. İki rekât kıldıktan sonra tekrar namaza durdu. Hem okuyor, hem istemeyerek nal sesleri, kılıç şakırtıları duyuyordu.

... Yukarı çıkıyorlardı!

En hafif bir patırtı dimağında gürültülü akislerle büyüyordu. Kâhyasının fısıldayan sesini bir nara gibi işitti. Vasiyetini onlara söylüyordu:

- Sakın namazını bozmayın.
- Olur, olur.
- Ne emir almış iseniz hemen yapın.
- Peki! Peki!
- İşte burada! Gelin...

Arkasındaki kapı açıldı. Vücudunu yakarak damarlarından hızla çekilen bütün kanlarının tıkanmış göğsüne biriktiğini hissetti. Boğulacaktı. Nefes alamıyordu. Tahiyatta oturuyordu. «Eşhedü en lâ...» derken dizinin üstünde taş kesilen sağ elinin şahadet parmağını kaldırmak istedi. Şuurunun son gayretini sarf etti. Kaldıramadı. Kuvveti yoktu. Ettehiyyâtın aşığı okuyamadı. Çeneleri kitlendi. Gözleri kararıyordu. Beklediği soğuk teması ensesinde şiddetle duydu. Kalbi durdu. Hatta titreyemedi. Fakat... Hani? Tekrar çarpmaya başlayan kalbiyle zehirli bir ateş bütün vücuduna yayıldı. Her tarafı yanıyordu. Düşecekti. Düşmeden en son bir gayretle selam verdi:

- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah...

Soluna da döndü. Sonra, hiçbir tarafa bakmadan gözlerini kapadı:

- Ne durursunuz, haydi! diye son nefesini çıkardı.

....

- Size hatt-ı şerifle padişahımızın ihsanları var, paşam!

Tanımadığı bir ses!.. Başını arkaya çevirip yalın kılıç yahut elinde kemendiyle yağız bir ifrit görecek yerde, kırmızı esvaplı, şal kuşaklı, sırma üsküflü dört çavuş gördü. Birisi kucağında kundak gibi büyük, sırmalı bir bohça tutuyordu. İkincisinin elinde altın bir kılıç... Üçüncüsüne göz attı, murassa bir topuz... Dördüncü çavuş yürüdü. Yanına yaklaştı. Diz çöktü. Elinde tuttuğu kırmızı torbayı öptü. Başına koydu. Sonra ona uzattı. Kılıçla kement görmeyen paşa şaşırılmıştı. Kendisine uzatılan torbayı dalgın bir isticalle kaptı. Hızla öptü. Başına koydu, mumu kopardı. Açtı. Padişahının yazısını tanırdı:

«... İki cihanda yüzün ak olsun. Şahoğlu askeriyle senin küfvün değildi. Ancak ispat-ı vücut ettin. Ve bahadırlıkta taksir etmedin. Nusret ve hezimet hod meşiyet-i hüdaya mütealliktir. Hatırın hoş tutasın...»

Gözlerine inanamadı. Sevincinden ölecekti. Padişah eski kahramanlıklarını hatırlatıyor, uğradığı hezimet felaketi için teselli veriyor, üzülmessin diye kendisine bir hilat, bir altın kılıç, bir murassa topuz ihsan ettiğini yazıyordu. Bu ulvi tesliyetnameyi, bu adil, bu büyük, bu mukaddes hatt-ı şerifi bitirince, İskender Paşa o kadar hafifledi ki... tüy gibi ayağa kalktı. Uzun boyu çelik bir sütun kadar dimdikti. Sararmış yanakları hemen kızardı. İri mavi gözlerinde bir hayat alevi tutuştu. Çavuşta öteki vezirlerin de mektupları vardı. Onları da aldı. Birer birer açtı. Göz gezdirdi. Hepsi padişahın emriyle onu teselli ediyorlardı. Sırma bohçayı, altın kılıcı, murassa topuzu sedirin üstüne bıraktı.

Kâhyasına:

– Fazıl, ağaları bir odaya yerleştirdi. Rahat etsinler, yarın kendileriyle konuşuruz.

dedi. Yerlere eğilerek kendini selamlayan süslü çavuşların arkasından kâhyası da dışarı çıktı. İki dakika evvelki cansız İskender Paşa ansızın dirilmişti. Yalnız kalınca gülümsedi. Gerindi. Esnedi. Yavaş yavaş sedire doğru yürüdü. Bohçayı açtı. Düğmeleri elmastan, ağır, sırmalı, erguvanî bir hilat... Uzandı, kılıcı eline aldı. Sapıyla kını som altındandı. Çekti, sol elinin başparmağıyla namlu demirini yokladı. Sonra başını aydınlık pencereye çevirdi. Ufukta, yolun ta nihayetinde yarım batmış güneş tıpkı yaklaşmış bir cennet kapısı gibi duruyordu. Baktı, baktı: Bu ulvi kapının içinde, hatt-ı şerifin hareketinden bahsettiği büyük orduyu ince mızraklarıyla, bayraklarıyla görüyor gibi oldu; bu ordu, mert Turan'ın ortasındaki şımarık İran'a adalet nurları saçacaktı. Bütün tüyleri ürperdi. Sevinçten, heyecandan gözleri yaşardı. İşte, yarın, şüphesiz kendisi de... onlarla beraber kendisi de, şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı!

[Yeni Mecmû'a, 1/16 (25 Teşrin-i Evvel 1917) 315-317.]

PEMBE İNCİLİ KAFTAN

Büyük kubbeli serin Divan bugün daha sakin, daha göl-geliydi. Pencerelerinden süzülen mavi, mor, sincabî bahar ziyaları, çinilerinin yeşil derinliklerinde birikiyor, ko-yulaşıyordu. Yüksek ipek şiltelere diz çökmüş yorgun vezirler, önlerindeki halının renkli nakışlarına bakıyorlar, uzun beyaz sakalını zayıf eliyle tutan ihtiyar sadrazamın sönük gözleri, gayet uzak, gayet karanlık şeyler düşünüyor gibi, mevcut ol-mayan noktalara dalıyordu.

– Cesur bir adam lazım, paşalar... dedi. Biz onun sırmalara, altınlara, elmaslara gark ederek gönderdiği elçisine, padi-şahımızın elini öptürmedik, ancak dizini öpmesine müsaade ettik. Şüphesiz o da mukabele etmeye kalkacak.

– Şüphesiz.

– Hiç şüphesiz.

– Mutlaka...

Kubbealtı vezirlerinin tamamıyla kendi fikrinde olduğ-u nu anlayan sadrazam düşündüğünü daha açık söyledi:

– O hâlde bizden elçi gidecek adamın çok cesur olması lazım! Öyle bir adam ki, ölümden korkmasın. Devletin şanına

dokunacak hareketlere karşı koysun. Ölüm korkusuyla, uğrayacağı hakaretlere boyun eğmesin...

– Evet!

– Hay hay.

– Çok doğru...

Sadrazam, sakalından çektiği elini dizine dayadı. Doğrudu. Başını kaldırdı. Parlak tuğları ürperen vezirlere ayrı ayrı baktı:

– Haydi öyleyse... Bir cesur adam bulun, dedi.. Hâcegân'dan, Enderun'dan, Divan'dan benim aklıma böyle gözü pek bir adam gelmiyor. Siz de düşünün bakalım.

–

–

–

Sofu, sulhperver, sakın padişahın koca devletine sessiz, küçük bir dimağ olan Divan düşünmeye başladı.

Bu elçi, yedi sene sonra takdirin «Yavuz!» namındaki yaman sillesiyle her gururunun, her cinayetinin cezasını bir anda gören İsmail Safevî'ye gönderilecekti! Şehzadeliğini ata binmekten, cirit oynamaktan, silah kullanmaktan ziyade, kitapla geçiren Bayezid-i Veli'nin tabiatı son derece halimdi. Yalnız şiiri, hikmeti, tasavvufu sever, muharebeden, mücadeleden nefret ederdi. Vezirler, sevgili padişahlarının sükûnunu bozmamayı en büyük vazifeleri sanırlardı. Bununla beraber hudutlarda yine kavganın arkası alınamıyordu. Bosna, Eflak,

Karaman, Belgrat, Transilvanya, Hırvatistan, Venedik seferleri birbirini takip ediyor; Modon, Koron, Zonkiyo, Santamavro fetholunuyordu. Sanki İstanbul Fâtihî'nin azmiyle dehası -tahta geçer geçmez babasının heykelini «gölgesi yere düşüyor» diye kırdırıp sevaba girmeye kalkan- zahit halefinin zamanında da sönmüyor; sönmeyen bir alev, ezeli bir ruh gibi yaşıyordu. Rahat istendikçe, gaile gaile üstüne çıkıyordu! Hele şark... kan içinde, ateş içinde, zulüm içinde kıvranıyordu. Yıkılan, sönen Akkoyunlu hanedanının enkazı üstünde Şah İsmail serserisi bir saltanat kurmuştu. Geçtiği yerlerde dikili ağaç bırakmayan, babasıyla büyük babası Cüneyd'in intikamını aldığı için delice bir gurura kapılan bu kudurmuş Şah, akla gelmedik canavarlarla sağına, soluna saldırıyordu. Kendine iltica eden tarafları bile çağırdığı ziyafette, yememiş gibi, kaydattığı büyük kazanlara atıp söğüş yapan, mağlup ettiği Özbek padişahının kafatasıyla şarap içen bu gaddar Şah, dünyada hakikaten eşi görülmemiş bir zalimdi. Beyazıt Divanı'nın edip, sakin, haluk, dindar vezirleri, onun vahşetlerini hatırlamaya tahammül edemezlerdi. Bu zalim, bir gün mutlaka bizim hududumuza da tecavüz edecek, şark eyaletlerini zapta kalkacaktı. Bunu herkes biliyordu. Geçen yıl Zülkadriye hâkimi Alâüddevle'den nikâhla kızını istemişti. Alâüddevle kızını vermedi. İsmail, uğradığı bu red hakaretinden hiddetlendi; intikam için padişahın toprağından geçti. Müdafaasız Zülkadriye arazisine girdi, Diyarbekir, Harput kalelerini aldı. Sarp bir dağa kaçan Alâüddevle'nin oğlu ile iki torunu eline esir düştü. Şah İsmail, bu zavallıları ateşte kızartıp kebab ettirdi. Etlerini kuzu gibi yedi. Böyle bir vahşet Şark'ta yeni duyuluyordu. Cenk istemeyen padişah,

Ankara'ya, Yahya Paşa kumandasında bir ordu göndermekten başka bir şey yapmadı. Bu şah, zalim olduğu kadar da kurnazdı. Osmanlı toprağına geçtiği için özür diliyor, birbiri arkasına elçiler gönderiyordu. O vakit Trabzon valisi bulunan Şehzade Yavuz, babası gibi sabredememiş, Tebriz hududunu geçmiş; Bayburd'a, Erzincan'a kadar her tarafı talan etmiş, hatta Şah'ın kardeşi İbrahim'i esir almıştı. İsmail'in elçisi şimdi bu tecavüzden de şikâyet ediyor; Osmanlı toprağına son akınlarının, padişahın devletine karşı değil, sırf Alâüddeve aleyhine olduğunu tekrarlıyordu. İşte Divan'da bu kurnaz, bu zalim, gaddar türediye gönderilecek münasip bir elçi bulunamıyordu. Çünkü kendini Osmanlı hakaniyla bir tutan, hatta bütün Şark'ta cihangirlik kuran bu serseri, karşısında devleti temsil edecek adama karşı şüphesiz birçok münasebetsizlikler edecek; münasebetsizliklerine mukabele edeni ihtimal kazığa vuracak, derisini yüzecek, akla gelmedik kaba bir vahşetle öldürecekti. Sadrazamın sağındaki, deminden beri, bir mezar taşı gibi hareketsiz duran, kırmızı tuğlu kavuk yerinden oynadı. Yavaş yavaş sola döndü:

– Ben tam bu elçiliğe münasip bir adam biliyorum, dedi. Babası benim yoldaşımdı, ama devlet memuriyeti kabul etmez.

– Kim?

– Muhsin Çelebi.

Sadrazam bu adamı tanı mıyordu. Sordu:

– Burada mı oturuyor?

– Evet

– Ne iş yapıyor?

– Biraz zengindir. Vaktini okumakla geçirir. Tanımazsınız efendim. Hiç büyüklerle ülfet etmez. İktal istemez.

– Neye?

– Bilmem ama, belki «zevali» var diye.

– Tuhaf...

– Fakat çok cesurdur. Doğrudan ayrılmaz. Ölümden çekinmez. Birçok defa gaza etmiştir. Yüzünde kılıç yaraları vardır.

– Bize elçi olmaz mı?

– Bilmem.

– Bir kere kendisini görsek...

– Bilmem, çağırınca ayağınıza gelir mi?

– Nasıl gelmez?

– Gelmez işte... Dünyaya minneti yoktur. Şahla geda nazarında birdir.

– Devletini sevmez mi?

– Sever sanırım.

– O hâlde biz de kendimiz için değil, devletine hizmet için çağırırız.

– Tecrübe buyurun efendim.

.....

Sadrazam o akşam kethüdasını Muhsin Çelebi'nin Üsküdar'daki evine gönderdi. Devlete, millete dair bir maslahat için kendisiyle konuşacağını, yarın mutlaka tereddüt etmeyip gelmesini yazıyordu.

Sabah namazından sonra sarayının selamlığında, Hint kumaşından ağır perdeli küçük, loş bir odada kâtibinin bıraktığı kâğıtları okurken, sadrazama Muhsin Çelebi'nin geldiğini haber verdiler.

– Getirin buraya...

dedi. İki dakika geçmeden odanın sedef kakmalı ceviz kapısından pala bıyıklı, iri, levent, şen bir adam girdi. İnce siyah kaşlarının altında iri gözleri parlıyordu. Belindeki silahlık boştu. Bütün kullarının tekâpusuna, secdesine alışan sadrazam, bir an, eteğine kapanılmasını bekledi. Oturduğu mor çuha kaplı sedirin daima öpülen ağır sırma saçığındaki yumağı, altından, içi boş küçük bir kafa gibi şaşkın duruyordu. Sadrazam söyleyecek bir şey bulamadı. Böyle göğsü ileride kabarık, başı yukarı kalkık bir adamı ömründe ilk defa görüyordu. Kubbe vezirleri bile huzurunda iki büklüm dururlardı. Muhsin Çelebi, gayet tabî bir sesle sordu:

– Beni istetmişsiniz, ne söyleyeceksiniz efendim?

– Şey...

– Buyurunuz efendim.

– Buyur oğlum, şöyle bir otur da...

Muhsin Çelebi çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet tabî bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu.

Sadrazam hâlâ ellerinde tuttuğu kıvrık kâğıtlara bakarak içinden: «Ne biçim adam? Acaba deli mi?» diyordu. Hâlbuki... hayır. Bu çelebi gayet akıllı bir insandı! Merde, namerde muhtaç olmayacak kadar bir serveti vardı. Çamlıca ormanının arkasındaki büyük mandıra ile büyük çiftliğini

işletir, namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi. Fukaraya, zayıflara, gariplere bakar, sofrasında hiç misafir eksik olmazdı. Dindardı. Ama mutaassıp değildi. Din, millet, padişah aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletin büyüklüğünü, kutsîliğini anlardı. Yegâne mefkûresi: «Allah'tan başka kimseye secde etmemek, kula kul olmamak»tı... İlmi, kemali herkesçe malumdu. İbn-i Kemal ondan bahsederken «Beni okutur...» derdi. Şairdi. Lakin ömründe daha bir kaside yazmamıştı. Hatta böyle methiyeleri okumazdı bile... Yaşı kırkı geçiyordu. Önünde açılan ikbal yollarından daha hiçbirine sapmamıştı. Bu altın kaldırım, mînâ çiçekli, cenneti andıran nuranî yolların nihayetinde daima «kirli bir etek mihrabı» bulunduğunu bilirdi. İnsanlık onun nazarında çok yüksek, çok büyüktü. İnsan, arzın üzerinde Allah'ın bir halefiydi. Allah insana kendi ahlakını vermek istemişti. İnsan, her mevcudun fevkinde idi. Kuyruğunu sallaya sallaya efendisinin pabuçlarını yalayan köpeğe tabasbus pek yakışırdı; ama insana... Muhsin Çelebi her türlü zilleti hazmederek ikbal tepelerine iki büklüm tırmanan maskara harislerden, izzet-i nefissiz kölelerden, zâhifeler gibi yerlerde sürünen mülevves esirlerden nefret ederdi. Hatta bunları görmemek için merdümgiriz olmuştu. Yalnız muharebe zamanları gureba bölüklerine kumandanlık için meydana çıkardı. Huzurda serbest, tabîi oturuşu sadrazamı çok şaşırttı. Ama kızdırmadı:

– Tebriz'e bir elçi göndermek istiyoruz. Tarafımızdan sen gider misin, oğlum?

– Ben mi?

– Evet.

- Ne münasebet?
- Aradığımız gibi bir adam bulamıyoruz da...
- Ben şimdiye kadar devlet mansıbına girmedim.
- Niçin girmedin?

Muhsin Çelebi biraz durdu. Yutkundu. Gülümsedi:

- Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem, dedi, hâlbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek hat-ta ayak öpüp, bin türlü tabasbusla, riya ile tekâpu ile çık-tıklarından etraflarına daima hep bu zelil mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları toplarlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî riyakârlar, ahlâksız müdâhinler, namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır. Mert, doğ-ru, izzet-i nefis sahibi, hür, vicdanın sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen gazez olur, mahvına çalışırlar. Ge-dik Ahmed Paşa niçin hançerlendi, Paşam?

-

Sadrızam yavaşça dişlerini sıktı. Gözlerini süzdü. Tuttuğu kâğıdı buruşturdu. Hiddetlenemiyordu. Ama hiddetlendiği zamanlarda olduğu gibi yanaklarına bir titreme geldi. Vezir-ken değil, hatta daha beylerbeyi iken bile karşısında akranla-rından kimse böyle dümdüz laf söyleyememişti. Tekrar «acaba deli mi?» diye düşündü. Deli değilse... bu ne küstahlıktı? Bu derece küstahlık, «nizâm-ı âleme» muhalif değil miydi? Göz-lerini daha beter süzdü. İçinden: «Şunun başını vurdursam...» dedi. Kapıcılara bağırarak için ağzını açacaktı. Ansızın vicda-nının -neresi olduğu bilinmeyen bir yerinden gelen- derin sesini işitti. «İşte sen de tabasbus, riya, tekâpu yollarından

yükselenler gibi serbest, düz, bir lafı çekemiyorsun! Sen de karşında mert bir insan değil, ayaklarını yalayan bir köpek, zilletinin altında iki kat olmuş bir maskara, bir rezil istiyorsun!» Süzük gözlerini açtı. Avucunda sıktığı kâğıdı yanına koydu. Tekrar Muhsin Çelebi'ye baktı. Ortasında geniş bir kılıç yarasının izi parlayan yüksek alnı... al yanakları... yeni tıraşlı beyaz, kalın boynu... biraz büyücek, eğri burnu... ince sarığı... tıpkı Şehnâme sahifelerinde görülen eski kahramanların resimlerine benziyordu. Evet, bu alnında yarası görülen kılıcın yere düşüremediği canlı bir kahramandı. İnsaflı sadrazam, vicdanının ruhuna akseden sesini, gururunun karanlığı ile boğmadı. «Tam bizim aradığımız adam işte...» dedi. Bu kadar pervasız bir adam devletine, milletine yapılacak hakareti de çekemez, ölümden korkarak, göreceği hakaretlere eyvallah diyemezdi. Kavuşunu hafifçe salladı:

– Seni Tebriz'e elçi göndereceğiz.

Muhsin Çelebi sordu:

– Katınızda bu kadar nişancılar, kâtipler, hocalar var. Niçin onlardan intihap etmiyorsunuz?

– Sen, Şah İsmail denen habisin kim olduğunu biliyor musun?

– Biliyorum.

– Devletini seviyor musun?

– Seviyorum.

Hakim sadrazam doğruldu. Arkasına dayandı:

– Pekâlâ, öyleyse... dedi, bu habis «elçiye zeval yok» kaidisini kabul etmez. Bizimle rekabet davasındadır. Er meydanında

hakkımızda yapamadıklarını bizim göndereceğimiz elçiye yapmak ister. İhtimal işkenceyle idam eder. Çünkü Allah'tan korkusu yoktur. Hâlbuki elçimize yapılacak hakaret devletimize demektir. Bize öyle bir adam lazım ki, hakaret görünce başından korkmasın... Bu hakareti aynıyla o habise iade etsin... Devletini seversen sen bu fedakârlığı kabul edeceksin!

Muhsin Çelebi hiç düşünmedi:

– Ettim efendim, fakat bir şartla... dedi.

– Ne gibi?

– Mademki bu bir fedakârlıktır, fedakârlık ücretle olmaz. Hasbî olur. Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, ne olursa olsun, hakikatte şahsî bir kazançtan başka bir şey değildir. Ben maaş, mansıp, ücret filan istemem. Fahrî olarak bu hizmeti görürüm. Şartım budur!

– Fakat oğlum, bu nasıl olur? Onun elçisi gayet ağır giyinmişti. Atları, hademeleri mükemmeldi. Bizim elçimizin atları, hademeleri, esvabı daha muhteşem, daha ağır olmak icap eder... Bunlar için mutlaka hazineden sana birkaç bin altın vereceğiz.

Muhsin Çelebi döndü. Önüne baktı. Sonra başını kaldırdı:

– Hayır, dedi, hazineden bir pul almam. İcap eden muhteşem takımlı atları, süslü hademeleri ben kendi paramla düzeceğim. Hatta...

–

Sadrazam gözlerini açtı.

- ... Hatta sırtıma Şah İsmail'in ömründe görmediği ağır bir şey giyeceğim.

- Ne giyeceksin?

- Sırmakeş Toroğlu'ndaki, dibası Hind'den, harcı Venedik'ten gelme «Pembe İncili Kaftan»ı alacağım.

- Ne... O kadar parayı nerede bulacaksın, oğlum?

Sadrazamın şaşmaya hakkı vardı. Bir ay evvel tamamlanan, üzeri en nadir pembe incilerle işlemeli bu kaftanın namını İstanbul'da duymayan yoktu. Vezirler, elçiler, padişaha hediye etmek için Toroğlu'na müracaat ettikçe, o, fiyatını artırıyordu. Muhsin Çelebi, bu meşhur kaftanı nasıl alacağını anlattı:

- Çiftliğimle, mandıramı, evimi rehine vereceğim; tüccarlardan on bin altın borç toplayacağım. İki bin altın atlarla hademelere sarf edeceğim. Geriye kalan sekiz bin altına da bu kaftanı alacağım.

Sadrazam bu hareketi makul bulmadı:

- Geldikten sonra bu kaftan senin işine yaramaz. Yalnız bir debdebe aletidir. Mallarını elinden çıkaracaksın. Fakir düşeceksin.

- Hayır. Sekiz bin altına alacağım kaftanı altı ay sonra Toroğlu benden yedi bin altına geri alır. Yedi bin altınla ben çiftliğimi rehinden kurtarırım. Geri kalan borçlarımı ödeyemezsem, varsın babamın yadigâr bıraktığı mandıram devlete feda olsun... Devletten hep alınmaz ya... Biraz da verilir!

- ...

.....

Muhsin Çelebi ile konuştuğça sadrazamın hayreti büyüyordu. Kalbi rahatladı. İşte küstah, türedi bir hükümdara haddini bildirmek için gönderilecek tam bir adam bulunmuştu. Gülüyor, ağır kavuğunu sallıyordu. Divan'ın nazik, korkak, hesapçı çelebileri canlarıyla mallarını çok severlerdi. Bunlardan biri elçi gönderilse, devletinin haysiyetinden ziyade alacağı ihsanı düşünerek, hakkında reva görülen her hakareti kabul edecekti. Sadrazam, Muhsin Çelebi'yi yemeğe de alıkoymak istedi. Muvaffak olamadı, giderken onu ta sofaya kadar teşyi etti.

... Altı ay içinde Muhsin Çelebi büyük çiftliğini, mandırasını, evini, dükkânını, bahçesini, bostanını rehine koydu. Tüccarlardan para topladı. Atlarını, hademelerini düzdü. Bunların hepsi hakikaten emsali görülmedik derecede muhteşemdi. Dönüşte yedi bin liraya iade etmek şartıyla Toroğlu'ndan meşhur Pembe İncili Kaftan'ı da aldı. Genç karısıyla iki küçük çocuğunu akrabasından birinin evine bıraktı. Altı aylık nafakalarını ellerine verdi. Sonra padişahın namesini koynuna koyarak yola düzüldü. Konak konak ilerledikçe bu yeni elçinin debdebesi, dârâtı, hele incili kaftanının şöhreti bütün Anadolu'dan geçerek Şah İsmail'in diyarına taşıyordu. Muhsin Çelebi bir gün Tebriz Kalesi'ne büyük bir ihtişamla girdi. Bu küçük payitahtın süse, dârâta, renge, ziynete meftun halkı İstanbul elçisinin kaftanını görünce şaşkırdılar. Şehir, saray, bütün encümenler kaftanın hikâyesiyle doldu. Şah İsmail «Pembe İnci»yi yalnız masallarda işitmiş, daha nasıl şey olduğunu görmemişti. Kendisinin daha

görmeyişi şeye sahip olan bu zengin elçiye karşı nefsinde derin bir garez duydu. Onu hakareti altında ezmeye karar verdi. Huzuruna kabul etmezden evvel tahtının arkasına cellatlarını hazırlattı. Tahtın önündeki diba şilteleri, ipek seccadeleri kaldırttı. Sağında vezirleri, solunda muharipleri duruyorlardı.

... Muhsin Çelebi, geniş somaki kemerli açık kapıdan serbest adımlarla girdi. Yürüdü. Başı her vakitki gibi yukarıda, göğsü her vakitki gibi ileride idi. Koyundan çıkardığı name-i hümayununu öptü. Başına koydu. Sonra altın tahtın üstüne -allı, yeşilli, mavili, morlu, ipek yığınlarına sarılmış, sırmalarla, tuğlarla, sancaklarla bağlanmış gibi- garip bir yırtıcı kuş sükûnuyla tüneyen Şah'a uzattı. Ayağı öpülmeyen Şah gazabından sapsarı kesildi. Gözlerinin beyazları kayboldu. Nameyi aldı. Muhsin Çelebi, tahtın önünden çekilince şöyle bir etrafına baktı. Oturacak bir şey yoktu. Gülümsedi. İçinden: «Beni mecburen ayakta, hürmet vaziyetinde tutmak istiyorlar galiba...» dedi. Bir an düşündü. Bu hakarete nasıl mukabele etmeliydi? Hemen sırtından Pembe İncili Kaftan'ı çıkardı. Tahtın önüne, yere serdi. Şah İsmail, vezirleri, kumandanları aptallaşmışlar, hayretle bakıyorlardı. Sonra bu kıymetli kaftanın üzerine bağdaş kurdu. İnce dev, ejderha resimleri nakşolunmuş sivri kubbeyi, yıldızlı kemerleri çınlatan gür sedasıyla:

- Namesini verdiğim büyük padişahım Oğuz Kara Han neslindedir, diye haykırdı, dünya yaratıldığından beri onun ecdadından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi, hiçbir ecnebî padişah karşısında divan durmaz. Çünkü kendi padişahı kadar dünyada asil bir padişah yoktur. Çünkü...

Muhsin Çelebi, kaba Türkçe nutkunu bağırdıkça, Farisî bilmeyen Şah kızarıyor, sararıyor, morarıyor, elinde heyecandan açamadığı name, tir tir titriyordu. Tahtının arkasındaki cellatlar kılıçlarını çekmişlerdi. Muhsin Çelebi bağırdı, çağırdı. Mukarripler, vezirler, cellatlar, muharipler hükümdarlarının sabrına, tahammülüne şaşıyorlardı. Hatta içlerinden birkaçı mırıldanmaya başladı. Muhsin Çelebi sözünü bitirince müsaade filan istemedi, kalktı. Kapıya doğru yürüdü. Şah İsmail donmuş, taş kesilmişti. Çaldıran'da kırılacak gururu bugün, bu tek Türk'ün ateş nazarları altında erimişti. Muhsin Çelebi dışarı çıkarken, kendi gibi hayretten donan nedimlerine:

– Şunun kaftanını veriniz, dedi.

Muhariplerden biri koştu. Tahtın önünde serili kaftanı topladı. Türk elçisine yetişt:

– Buyurun. Kaftanınızı unutuyorsunuz.

Muhsin Çelebi durdu, güldü. Çıktığı kapıya doğru dönerek Şah'ın işiteceği yüksek bir sesle:

– Hayır, unutmuyorum. Onu size bırakıyorum. Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak seccadeniz, şiltenez yok... Hem bir Türk yere serdiği şeyi bir daha arkasına koymaz... Bunu bilmiyor musunuz? dedi.

... Geçtiği yollardan gece gündüz dörtnele döndü. Üsküdar'a girdiği zaman, Muhsin Çelebi'nin cebinde tek bir akçe kalmamıştı. Süslü hademelerine dedi ki:

- Evlatlarım! Bindiğiniz atları, haşaları, takımları, üstünüzdeki esvapları, belinizdeki murassa hançerleri size bağışlıyorum. Bana hakkınızı helâl ediyor musunuz?

- Ediyoruz.

- Ediyoruz.

- Anamızın ak sütü gibi.

cevabını alınca onları başından savdı. Geniş bir nefes aldı. Evine uğramadan, deniz kıyısına koştu. Bir kayığa atladı. Sadrazam konağına gitti. Nameyi Şah'a verdiğini, hiçbir hakarete uğramadığını, Şah'ın müsaadesine tenezzül etmeden habersizce kalkıp İstanbul'a döndüğünü söyledi. Zaten Sadrazam, onun vazifesini hakkıyla ifa edeceğinden son derece emindi. Yollara, derebeylerine, aşiretlere dair bazı şeyler sordu. Çelebi kalkıp çekileceği zaman:

- Ben satın almak istiyorum, oğlum, kaftanın burada mı? dedi.

- Hayır, getirmedim.

- Acemistan'da mı sattın?

- Hayır, satmadım.

- Çaldırdın mı?

- Hayır.

- Ya ne yaptın?

- Hiç!

- ...

Sadrazam ısrar etti, tekrar tekrar sordu. Kaftanın ne olduğunu bir türlü anlayamadı. Muhsin Çelebi yaptığı ile iftihar edecek

kadar küçük ruhlu değildi. O akşam Üsküdar'a döndü. Ertesi günü yedi bin altına geri almak için kendisini bulan sırmakeş Toroğlu'na da kaftanı ne yaptığını söylemedi. Meraklı İstanbul'da, hiç kimse, meşhur Pembe İncili Kaftan'ın «nasıl, nerede, niçin» bırakıldığını öğrenemedi. Tebriz sarayındaki macera, tarihin karanlığına karıştı, sır oldu. Fakat eski zengin Muhsin Çelebi, bu kaftan için girdiği borçları verip çiftliğini, mandirasını, iratlarını rehinden kurtaramadı. Elçilikten yadigâr kalan atı ile murassa takımını satıp Kuzguncuk'ta mini mini bir bahçe aldı. Onu ekip biçti. Çoluğunun çocuğunun ekmeğini çıkardı. Ölünceye kadar Üsküdar pazarında sebzevatçılık etti. Pek fakir, pek acı, pek mahrum bir hayat geçirdi. Ama «yine» ne kimseye boyun eğdi, ne de bütün servetini bir anda yere atmakla gösterdiği fedakârlığa dair gevezelikler yaparak boşu boşuna pohpohlandı!

[**Yeni Mecmû'a**, 1/17 (1 Teşrîn-i Sâni 1917) 333-337.]

ÇAKMAK

- Ulan İboş, sen misin be?!..
- Vay Mıstık sen ha?...
- Ben ya.....

İki hemşehri hemen kucaklaştılar. Makedonya'dan çıktıkları günden beri görüşmemişlerdi. Şimdi bu ücra Anadolu kasabacığının dışarısında, bu inleye inleye akan çakıllı dereciğin başında, böyle karşı karşıya gelmek... Onlar için umulmadık bir saadet oldu! Hayretle karışan sevinçleri pek samimiydi. Terk ettikleri eski vatanlarında ikisi de sürücülük yapardı. Yılın her mevsimine göre ayrı bir ticaretleri vardı. Sonbaharda Sırbistan'a geçerler; at, katır, eşek alırlar... Kış gelince cambazlığı bırakarak Bulgaristan'dan zahire taşırlardı. Vakia hiç ortaklık etmemişlerdi. Ama gayet iyi tanışmışlardı. Birbirlerinin hakkında nihayetsiz bir itimat beslerlerdi. Mıstık kirli sarı yüzünde gayet temiz birer canlı mücevher gibi mavi mavi parlayan küçük gözlerini oynatarak sordu:

- Ne yapıyorsun bakalım?
- Hiç...
- Burada ne yapıyorsun?

- Hiç. Geçiyorum. Ey sen?
- Ben de.
- Nereye gidiyorsun?
- Daha belli değil. Sen nereye?
- Benim de belli değil!
- Ne vakitten beri buradasın?
- Bir ay var...
- Ben de aşağı yukarı bir aydır buralardayım...

.....

İkisi de henüz gençtiler. Çolukları çocukları yoktu. Sermayeleri, sırtlarındaki iplerle bellerindeki kuşakları idi. Anadolu'da şehir, kasaba, köy beğenmiyorlardı. Çiftçi olmadıkları için toprağa, zanaat sahibi olmadıkları için çarşıya ehemmiyet vermiyorlardı. Aradıkları kalabalık bir ticaret yeriydi! Yüzde üç yüz kâr bırakacak bir ticaret yeri...

İboş:

- Gözünü sevdiğim Rumelisi... dedi, nerede o günler?

Mıstık başını salladı:

- Nerede!... Eski çamlar bardak oldu. İşin yoksa burda on kuruş gündelikle eşek gibi çalış...

-

Derenin kenarı düz bir çimenlikti. İhtiyar söğüt ağacı alaca gözlerini sudaki aksine karıştırıyor, etraftaki nihayetsiz tarlalar, tenhalıklarıyla zümrüt, kumlu bir çölü andırıyordu.

- Çökelim şuraya, be can...
- Çökelim be...

Çimenlerin üstüne bağdaş kurdular. Mıstık hazin hazin akan dereye bakarak:

– Ah, nerede bizim Mesta?

dedi. Sonra, Anadolu sularının midesine dokunduğunu, sıtma yaptığını anlatmaya başladı. Kara kaşlı, kara gözlü, tıknaz, insan esvabı giymiş bir öküz kadar kuvvetli İboş, hep sıksa arkadaşını tasdik ediyor, yanaklarından kan damlarken Anadolu'ya geldi geleli hastalıktan baş kaldıramadığını söylüyordu. Sulardan sonra sırasıyla, havadan, yollardan, şimendiferlerden, dağlardan, hanlardan, jandarmalardan bahsettiler. İboş büyük kırmızı kuşağından meşin bir kese çekti. Dar poturunun yamanmış bir yırtığa benzeyen cebinden nikel bir çakmak çıkardı. Kirden rengi belli olmayan bu keseyi Mıstık'a uzattı:

– Yap bakalım bir cigara...

Mıstık, keseyi daha açmadan; zayıf, traşı uzamış pis suratını fena hâlde ekşiterek:

– Tütün değil, mübarek tezek!

dedi.

– Ah, bizim tütünler!

– Dilber saçı sanırdın...

– Tutam tutam sırmaydı...

...

Cigaralarını sardılar. Anadolu tütünlerinin, rejinin, kaçaklarının aleyhinde küfürler savurarak içmeye başladılar. Her şeyden ziyade Anadolu'nun ahlâkından, hilekârlığından, geçimsizliğinden şikâyet ediyorlardı. Mıstık:

- Tövbe! Tövbe! dedi. Hele yalan yere yemin etmeleri...
- Evet, bu en fena tabiatları...
- Bir gün yer yarılacak, vallahi hepsi batacak.
- Batacak!..

Tutulacak işleri, hükûmetin himayesini, muhacirlik imtiyazlarını konuşurlar... Belki bir saatten ziyade... Beğenmedikleri tütünden, birbiri arkasına, onar cigara içmişlerdi. Kalkarlarken tütün kesesini kuşağına sokan İboş arandı, tarandı. Eğildi, üstünde oturdukları çimenleri elleriyle yokladı. Doğruldu. Kaşlarını çattı. Yumruklarını böğrüne dayadı. Çok kirpikli gözlerini süzdü. Mıstık'a baktı:

-
- Ne var?
- Ver, diyorum.
- Ne istiyorsun?
- Bilmiyor musun?
- Yoook!..
- Çakmağı ver diyorum.
- Hangi çakmağı ver diyorsun?
- Ulan, inkâr mı ediyorsun?
- Neyi be?
-

İboş dişlerini sıktı. Açılan yumrukları titremeye başladı. Bu, âdeta insanı eşek yerine koymaktı! Sakin bir tatlılıkla sordu:

- Biz burada otururken yanımıza kimse geldi mi?

- Hayır.
- Ben tütün kesesiyle beraber bir çakmak çıkardım mı?
- Çıkardın.
- Cıgaralarımızı o çakmakla yakmadık mı?
- Yaktık.
- Buradan kalkıp bir yere gittik mi?
- Hayır.
- Öyleyse çakmak nerede?
- Ben ne bileyim?
- Sen aldın...
- Hâşâ!..

İboş, üstünü, başını, yerleri, çimenlerin arasını dikkatle, tekrar aradı. Çakmağı Mıstık'ın çaldığından artık hiç şüphesi kalmadı. Bunun hemşehriliğe yanaşmayacağını söyledi. Yalvardı, yakardı. Mıstık: "Hâşâ!... Kabul etmem vallahi!.." diye birbiri arkasına yeminleri basıyor, arkadaşının bu ithamını ağır bir hakaret sayarak kabarıyor, kavga çıkarmaya kalkıyordu. İboş'un eski memleketinde tuhaf bir şöhreti vardı. Ona «bir pire için yorgan yakan» derlerdi. En ufaklık hakkını bile kimsede bırakmazdı. Hatta bir defa eşyasını taşıdığı bir müdde-i umumî, bozukluğu olmadığı için sürücü ücretinden iki kuruşcuğunu eksik vermişti. Bu iki kuruşu bırakmamak inadiyla İboş o vaktin Müfettiş-i Umumîliğine, Dâhiliye Nezareti'ne, vilayete tam beş yüz kuruşluk şikâyet telgrafı çekmişti.

Bu vaka bütün Rumeli'nce meşhurdu.

- Sen beni bilirsin Mıstık, dedi. Ben kimsede bir şeyimi bırakmam. Ver şu çakmağı...

- Almadım vallahi...

- Ey, sen almadın, ben de almadım, ecinniler mi gelip aldı?

- Bilmem.

- Ben senden bu çakmağı çıkarırım.

- Anlamadım ki, ne çıkaracaksın...

- ...

- ?..

....

İboş, mahkemeye müracaatla dava edeceğini söyledi. Hiddetle kasabaya doğru giden yola çıktı. Hâlbuki Mıstık çakmağı çalmıştı.

İçinden: "Görmeden aldım. Şahit yok, sepet yok. Bir yemin değil mi? Ederim." dedi. Dışından -bir dakika evvel o kadar tatlı tatlı muhabbet ettiği arkadaşına- acı acı haykırdı:

- Haydi beraber gidelim, ben de senden namus davası edeceğim!

- Haydi gel...

Etrafı derin hendeklerle çevrilmiş tozlu yoldan yan yana yürümeye başladılar, ama iki şaşş göz gibi biri sağa, biri sola bakıyordu.

... Yarım saat sonra.

Hükümet konağındaki küçük mahkeme salonunda idiler.

Alt kattan azgın zaptiye beygirlerinin kişnediği tepindiği işitiliyor, açık pencerelerden birbirlerini öldürmek için kovalıyorlar sanılan kırlangıçlar gidiyorlar, siyah tahtalı eski tavanın çatlaklarında çamurdan delikleri andıran yuvalarına konuyorlardı.

Ak sakallı hâkim enfîyesini çekerek, bu iki yabancıнын davasını dikkatle dinledi.

İboş'a sordu:

– Bu adamın çakmağını aldığına şahidin var mı?

– Yok.

– Sen de, çalmadım, diyorsun...

– Evet. Hem de namus davası ediyorum. Bana hırsız demek istiyor. Ben bunu kabul etmem.

– O başka mesele... Şimdi sen çalmadığına yemin edeceksin. Eder misin?

– Ederim.

– Öyleyse, evvela senin istediğin dava görülmüş olur. Yani hırsız olmadığın meydana çıkar. Namusun temizlenir.

– Pekâlâ!

Gayet soluk, lekeli bir yeşil çuha örtülmüş kürsüye yaklaşan Mıstık yine yeşil bir bohçaya sarılı kitaba elini bütün kuvvetiyle bastı, çakmağı almadığına yeminler savurdu. O anda onun kazandığı davayı İboş kaybetti!

... Tam dışarı çıkarlarken, sevinen Mıstık'a, hâkim:

– Oğlum, sen on kuruş vereceksin!

dedi.

Mıstık ağzıyla gözlerini açtı:

- Niçin! Ben davayı kazanmadım mı?
- Kazandın.
- Çakmağı benim almadığım meydana çıkmadı mı?
- Çıktı.
- Öyleyse ne parası istiyorsun?
- Evvela senin davan görüldü. Mahkeme parası...
- !...

Mıstık vurulmuş gibi durdu. Önüne baktı. Ağzını yüzünü buruşturarak düşündü. Sonra İboş'a döndü. Yavaş yavaş elini koynuna soktu.

- !

- ?

- Altmış paralık şey için on kuruş veremem! Al malını, uğursuz...

diye biraz evvel katiyen çalmadığı tahakkuk eden çakmağı arkadaşının suratına fırlattı!

[**Vakit**, 15 Teşrîn-i Sâni 1333/ 15 Kasım 1917, 2.]

Yarım mizah

Cabi Efendi, öyle her ihtiyar gibi, sabahtan akşama kadar evinde pineklemezdi. Vakıa yine ciddi bir işe elini sürmez: «Yiyeceğim var, içeceğim var! İş benim neme gerek?» derdi. Ama her sabah güneş doğmadan kendini sokağa atardı. Yegâne merakı «dünyanın ahvalini» tedkikti! «Okur-yazar» güruhundandı. Fakat bu faziletini hiç kullanmıyordu. Kütüphanelerin önünden geçerken kendini tutamaz: «İşte nadanların akıl ambarı!» diye gülümserdi. Onun fikrinde kitaplar «hakikat»in üstüne gelişigüzel yığılmış birtakım zarif, süslü, kıymetli kerpiçlerdi. Bu kerpiçleri toplayıp bir tarafa atmayan, mümkün değil, hakikati göremezdi.

Hakikat kitapta değil, hayatın kendisinde idi. Kitaba inanan esir olur, zihni katılır, kafası kerpiçleşirdi. Hâlbuki, ancak... her gün değişen, hiçbir mefhumun dar çerçevesine sığmayan hayat okunmaya layıktı. Hayatın her adımında binlerce garibe, binlerce sır... binlerce dalavere gizliydi. İlim, hikmet, hars, felsefe, irfan, hep... hayatın içinde idi. Mesele elli senedir gezmekle bitiremediği şu İstanbul «bir milyon küsur sayfalı» kocaman bir kitaptı. Sokaklarında, çarşısında, pazarında dolaşan her adam da başlı başına ayrı bir cihan,

ayrı bir kitaptı. Bu kitapların hepsini okumaya kalkmak ummanı içmek kadar imkânsızdı; yalnız bir tanesinin bir faslını süzebilen insan şüphesiz en büyük bir irfanın sahibi olurdu. Mahalle mektebinden diplomasını aldıktan sonra mukaddes, gayr-ı mukaddes hiçbir kerpici eline almamakla iftihar eden Cabi Efendi işte bu, yalnız hayatı okuyan ariflerden biriydi! Bütün semt halkınca dünyanın en birinci alimi sayılırdı. Beyaz top sakalıyla, kısa boyuyla, şişman vücuduyla en beklenilmez yerlerde yuvarlanır gibi dolaştığı görülür, yakaladığına, ufacak tombul elleriyle okşayarak, nasihatler verir, ilminden, irfanından büyük küçük herkesi müstefit ederdi. Kitap gibi gazete de okumazdı. «Metelik tuzağı» dediği bu kâğıt parçalarının başından nihayetine kadar yalanla dolu olduğunu iddia eder: «Gözümle görmediğim şeye inanmam!» derdi. Vesperte, gramofona, sinemaya, telefona, otomobile, tayyareye, tahtelbahre hep gözüyle gördükten sonra inanmıştı.

... Yine bir bahar sabahı, güneş, bahçesindeki evvel zamandan kalma çitlembik ağaçlarının üstünden doğarken Cabi Efendi de kapısında göründü. Birkaç adım yürüdü, durdu. Etrafına bakındı. Yerlerde çimenler yeşermiş, sıska erik dalları pembe beyaz çiçeklerle örtülmüştü. Hoşuna gitti. Sola eğri çarpık burnunu yukarı kaldırdı. Derin derin havayı kokladı. «Bu ne letafet, bu ne güzellik ya Rabbi!» diye mırıldandı. Allah, mutlaka dünyayı kullarına sevdirmek için baharı yaratmış olacaktı!.. Her sene kıştan, yağmurdan, çamurdan, kardan, soğuktan, tipiden bıkan insanlara bahar havalden bir peri gelini gibi görünür, uyuşuk ruhlarına «teselli,

hararet, ümit» serper, sonra onları «haberleri olmadan» yazın cehennemi içinde bırakarak, kendi kelebekleriyle, çiçekleriyle, kokularıyla savuşup giderdi... «Ben ama dolma yutmam, dedi, hepsi rüya... Birkaç hafta sonra ne bu çiçeklerden, ne bu kokulardan eser kalır!» Çimenlerin üzerindeki çiylerde güneşten düşmüş parlak elmas damlalarını inadına ayaklarıyla ezdi. Sokağa çıkar çıkmaz, gece geçen zerzevatçı, sütçü beygirlerinin bozuk kaldırımında bıraktığı şeyleri cıvıdayarak yiyen serçelere gözü kaçtı. Durmadı, «Birinin ettiği halt ötekine nimet...» dedi. Kendi istemediği hâlde, müstakil zihni bu münasebetsiz hâdiseden bir hikmet çıkarmaya çalıştı. İstemeye istemeye arılarla insanları hatırladı. «Vakıa» aynı idi. Yalnız tarafeynin hacimlerinde tehalüf vardı. Birinde müstahsil küçük, müstehlik büyüktü. Diğerinde bunun aksi; müstahsil büyük, müstehlik küçük... Yürüdü. Şimdi nereye gidecekti! Daima yola düzöldükten sonra buna karar verirdi. Çırpıcı'ya, Veliefendi'ye, Balıklı'ya, Eyüp'e, Sütlüce'ye gitmesini düşündü. Hayır... Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından keskin bir horoz sesi geldi. Cabi Efendi hemen başını göğe kaldırdı. Dikkatle baktı. Bulut mulut yoktu. Hava çok açıktı. «Artık horozlara da inanmamalı, dedi, ne olacak? Bir tanesine kırk tavuk veriyorlar. Zavallıların sinirleri bozuluyor. Niçin, ne vakit öttüklerini bilmiyorlar.» Durdu; sakalını kaşdı. Hava hiç bozacağa benzemiyordu. Bu güzel günü nerede geçirecekti? Ne vakitten beri Üsküdar'a geçmemişti. «Tekkelere de uğrarım.» dedi. Tekrar, yuvarlana yuvarlana yürüdü. Caddeye çıktı. Topkapı tramvayına atladı. İçi evkaf, gümrük mümrük kâtipleriyle doluydu. Evvela, bunlara kulak

misafiri oldu. Hepsi saçma sapan konuşuyorlar, hatta birbirleriyle itişerek şakalaşıyorlardı. Cabi Efendi bu arsız hâlleri görmemek için gözlerini kapadı. O kadar sıkıldı ki... azıcık daha «Allah'ım, kulaklara da niçin birer kapak yapmadın?» diyecekti. Sirkeci'de «oh» diye gözlerini açtı, şehrin ta göbeğinde, bacını verdiği Köprü'yü yavaş yavaş geçti. Üsküdar vapuruna bir bilet aldı. Güverteye çıktı. Hava hakikaten çok, pek çok güzeldi. Bacanın çıkardığı kapkara dumanlar içinden temiz, beyaz martı sürüleri kirlenmeden geçiyor, koyu mavi denizin ortasında «Kızkulesi» köpükten bir alev gibi parlıyordu. Cabi Efendi elli senedir, her gün İstanbul'da seyahat ettiği hâlde henüz buraya gitmediğini düşündü. Acaba içi nasıldı? Kim yaptırmıştı? İçinde şimdi ne vardı? Yapıldığı zaman İstanbul'da lodos esmez miydi? Daha böyle birçok sualler faal zihnine hücum etti. «Bugün şuraya gideyim. Hakikati anlayayım...» dedi. Vapur iskeleye yanaşınca kadar seyahat planını kurdu. Karadan Harem iskelesine gelecek, oradan sandalla Kızkulesi'ne çıkacaktı. Ama dalgın dalgın, Ahmediye'den Karlık Bayırı'na giden sokağı geçerken gözüne tuhaf bir şey ilişti. Durdu. Kızkulesi'ni filan hemen unuttu. Baktı, baktı, baktı:

– Olur iş değil... dedi. Biraz karanlıkça, temiz, geniş bir marangoz dükkânı... İçinde ferah ferah kırklık, pos kara bıyıklı, şişmanca bir adam... Elinde keser, çalışıyordu; fakat beyaz mermerden büyük, narin bir tezgâhın önünde! Cabi Efendi «Aldanmayayım» diye gözlerini ovuşturdu. Dikkatle baktı. Hayır. Tezgâh mermerdendi! «Acaba beyaza boyanmış kalastan mı?» şüphesi tekrar zihnini bulandırdı. Baktı. Baktı.

Hiç mermerden doğramacı, marangoz tezgâhı olur muydu? Olursa... mutlaka bunun hususî bir sebebi vardı! Cabi Efendi mermerin kalastan çok pahalı olduğunu düşündü. Başını, sakalını kaşdı. Hiç şüphe yok, burası eskiden ya bozacı, ya muhallebici dükkânıydı. Sonradan gelen bu marangoz mermer tezgâhı hazır bulmuş olacaktı. Güldü. «Tembel herif!» dedi, «Kim bilir ne kadar keser bozdu. Hiç mermer üzerinde çalışılır mı?» Birden nasihat damarlarının kabardığını duydu. Her şeyin bir usulü, bir kaidesi vardı. Usulleri, kaideleri bozanların zarar görecekları muhakkaktı. Durmadı. Gayr-ı ihtiyarî dükkânın açık kapısından girdi. «Ne var?» gibi kendisine bakan marangoza sordu:

– Sen bu dükkânı yeni tuttun, değil mi?

– Hayır.

cevabını alınca tekrar sordu:

– İstersen eskiden tut. Fakat senden evvel burada bir muhallebici otururdu, değil mi?

– Hayır.

– Öyleyse bir bozacı?

– Hayır.

– Ya kim otururdu?

– Hiç kimse... Bu dükkânı ben kendim yaptırđım.

– Ee, bu mermer tezgâh burada ne arıyor?

– Ben koydurdum.

Cabi Efendi gözlerini açtı. Marangoza daha keskin bir dikkatle baktı:

- Sen deli misin, oğlum?

dedi.

- Hayır.

- Akıllı bir adam mermer üzerinde keser oynatır mı?

- Niçin oynatmasın?

- Kazara keserin kaçır. Hem mermer bozulur, hem keser...

- Ben hiç keserimi kaçırmam.

- Kaç senelik marangozsun?

- Yirmi senelik.

- Kaç senedir mermer tezgâh üzerinde çalışıyorsun?

- On beş sene var...

Cabi Efendi tezgâha yaklaştı. Marangoz gülüyor, pos bıyıklarının üstünde şiş yanakları elma gibi kızarıyordu.

- On beş senedir hiç keserini yanlışlıkla kaçırmadın mı?

- Kaçırmadım.

- Kazarâ... bir defacık olsun...

- Bir defacık olsun kaçırmadım. İstersen gel, bak...

Cabi Efendi cebinden gözlüğünü çıkardı. Taktı. Baktı. Baktı. Mücella mermer tezgâhın sathında hafif bir çizgi bile yoktu. Sonra marangoza döndü. Tepesinden tırnağına kadar iyice süzdü. Hiç öyle zeki bir adama benzemiyordu. Tekrar sordu:

- Şimdiye kadar hiç keserini yanlış vurmadin ha?

- Görüyorsun işte...

- Nasıl olur bu?

- Çünkü ben birinci ustayım. Vuracağım yeri iyice görürüm. Hiç yanılmam. Elimin maharetine emniyetim var, onun için tezgâhı mermerden yaptırđım.

Cabi Efendi dayanamadı:

- Oğlum, bu senin elindeki maharetinden değil!
dedi.

- Ya neden?

- Düşüncesizliğinden...

- Düşüncesizliğimden mi?

- Evet.

Marangozun kalın, siyah kaşları çatıldı. Keserini mermer tezgâhın üstüne yavaşça bıraktı. Suratını buruşturdu. Hakareti andıran bir tavırla Cabi Efendi'ye sordu:

- Ne bildin?

- Neden bileceğim? Biraz düşüncen olsa her vakit bu kadar dikkatli keser kullanamazsın.

- Benim düşüncem olmadığını ne biliyorsun? Ne olsa ben keserimi indirecek yeri bilirim. Hiç şaşırmm. Ben «sanatımın eriyim» Haydi bakalım, gevezelik yeter!.. Çek arabanı işine...

- ...

Cabi Efendi fena hâlde bozuldu. Kendisiyle tatlı tatlı konuşurken hakikati işitince herifin birdenbire değişip kabalaşması fena hâlde canını sıktı. Gözlüğünü çıkarmaya vakit bulamadan, kös kös önüne bakarak dükkândan çıktı. «Sanatın

eri ha... Gidi budala seni!..» diye dişlerini sıktı. Başını salladı. Her hâdisenin sebebini aramak onda bir illetti. Bulduğu sebebi de, hatta bizzat hadisatın bizzat mevzularına gösterip kabul ettirmek diğer bir illetiydi. İşte bu ahmak, düşüncesizliğinin neticesi olan «yanılmaz dikkat»ini elinin maharetine atfediyor, düşüncesizliğini kendisi için bir «meziyet» sanıyordu. Hızla döndü. İşine başlayan kayıtsız marangoza kapıdan haykırdı:

– Usta, yarın dikkat et. Keserini tam yerine yapıştıramayacaksın. Mermer tezgâhını kıracaksın...

...

Cevap beklemedi. Hemen yürüdü. Karşiki sokağa saptı. Birer birer civardaki dükkânlara girdi. Mermer tezgâhlı marangoza dair birçok malumat topladı. İsminin meşhur Ali Usta olduğunu öğrendi. Valide-i Atik bostanına bitişik, kırımızı aşı boyalı, tek katlı, yedi numaralı evde oturmuş. Yeni evlenmiş. Genç bir karısı varmış... Bütün komşuları onun elindeki mahareti methetmekte müttetiktiler. «Daha ömründe yanlış bir çivi vurmamıştır. Keserine güvenir. İstanbul’da eşi bulunmaz. Frengistan’da bile onun gibi mermer tezgâhta işleyen bir marangoz yokmuş» diyorlardı. Cabi Efendi hep sine, içinden «Yarın siz onun mermer tezgâhını görürsünüz» derken, dışından: «Doğru, doğru...» diye başını salladı. Daha öğleye epey zaman vardı. Ali Usta’ya mermer tezgâhını kırdırmak için tasarladığı planını düşüne düşüne Yenicami’nin avlusuna girdi. Bu düşüncesiz herifi bir dakikacık düşündürmek kâfiydi! Cabi Efendi’nin birçok tecrübesi vardı. Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflas ettirdiğini dini gibi bilirdi. Bu tecrübelerden bir tanesini bu düşüncesiz herifte

tekrarlayarak, ona da bu hakikati zorla kabul ettirecekti. Planını zihninde tamamlayınca cami avlusunun karşısındaki kasaba girdi. Kesilmiş, yüzülmüş kuzulardan bir tane satın aldı. Çırağın eline verdi. Moskoflu'nun fırınına geçti. Bir kuzuyu kaç saatte kızartabileceğini sordu.

– İki saatte...

cevabını alınca, hemen bir de büyük toprak kap aldırdı. Kuzuyu fırına attırdı. Kendi, dükkânın kirli kepengine yaslandı. Kısa çubuğunu doldurdu. Yaktı. Tam iki saat orada, sabır taşı gibi sesini çıkarmadan çubuğunun dumanlarını seyretti. Kuzu pişince bir hamal buldurdu. Kabı eline verdi. Öne geçti. Çavuş Deresi'ne çıkan yokuşu tırmandı. Valide-i Atik bostanını buldu. Bostana bitişik tek katlı, kırmızı aşı boyalı evi görünce:

– Hah işte burası...

diye yürüdü. Tokmağı çaldı. İçerden ince, şirret bir kadın sesi:

– Kimdir o bakayım, kimdir o?

dedi.

– Ben.

– Sen kimsin ayol?

– Burası mermer tezgâhlı marangoz meşhur Ali Usta'nın evi değil mi?

– Evet.

– Usta bu kuzuyu kızarttı. Gönderdi. Alın.

Kapı yarım açıldı. Kalın, beyaz, çıplak iki kol daha beyaz elleriyle kuzu kabını içeri aldı, meçhul bir şeye hiddetlenmiş

gibi kapıyı hızla çarparak kapadı. Cabi Efendi gülümsedi;

– Yarın mermer tezgâh...

Ellerini ovuşturdu. Gözleri, isabet etmemiş müthiş bir tokat gibi rüzgârı suratına çarpan, alçak kapının üstündeki silik rakama kaçtı:

– Yedi, yedi...

diye başını salladı. Sabahleyin erkenden mermer tezgâhın kırıldığını görecekti. Bunun için İstanbul'a geçmedi. Doğru Atpazarı'ndaki Hacı Hüseyin'in hanına gitti. Temizce bir oda kiraladı. Geceyi Üsküdar'da geçirecekti.

Meşhur marangoz Ali Usta'nın evine geç gelmek âdetiydi. Kapıdan girince doğru sofraya otururdu. Bu akşam sofranın başına çökünce şaşırdı. Karısına:

– Hayrola, dedi. Bu kuzu nereden esti?

– Sana sormalı?

– Ne demek?

– Bugün sen gönderdin.

– Haşa...

– Haşa mı?

– !...

Karısı merhum eski Kasımpaşa imamının üvey kızıydı. Pek çabuk hiddetlenirdi. Yine kıpkırmızı oldu. Ellerini geniş kalçalarına dayadı. Yüzünü eğiltti:

– Haşa, ha?

- ...

- Vay, demek ben bunu çaldım, ha?

- Bilmem.

- Dostum mu gönderdi?

- Onu da bilemem!

- Gündüz gönderdin. Şimdi unutup laf mı çıkarıyorsun?

Ali Usta:

- Ben hiçbir şeyi unutmam.

dedi.

- Haydi oradan bunak, sen de... Çamaşır yıkıyordum. Bir adam geldi. «Mermer tezgâhlı Ali Usta'nın evi burası mı?» dedi. «Evet» dedim. «Benimle bu kuzuyu gönderdi.» dedi. Ben de aldım.

- Nasıl adamdı?

- Beni namahreme bakar sanıyorsun ha... Görmedim bile.

- Sesi nasıldı?

- Beni namahremim sesini işitir sanıyorsun ha... Vallahi işitmedim...

- ?...

- !...

Karı koca bu kuzu yüzünden güzel bir kavga ettiler. Ali Usta bu nefis kuzudan değil, öbür yemeklerden bile ağzına bir lokma koyamadı. Acaba bu kuzuyu kim göndermişti? Merakından çatlayacaktı. Yoksa evini barkını dağıtmak için bir büyü müydü? Kahvesini, çubuğunu da içemedi. Ömründe

ilk defa olmak üzere o gece uykusu kaçtı. Sabaha kadar uyuyamadı. Karısı hâlâ onu unutkanlıkla itham ediyor:

– Bunamışsın ayol, git kendini Pabucu Büyük’e okut. diyordu.

Sabah namazını kılmadan dükkânına indi. Kepenkleri açtı. O kadar dalgındı ki... Köşede kendisini gözetleyen Cabi Efendi’yi bile görmedi... Mihaniki bir sükûn ile keserini eline aldı. Dünden kalan işini mermer tezgâhın üstüne koydu. Cabi Efendi açık kapıdan onun dalgınlığına bakarak gülümsüyordu. Zavallının akli fikri hep dün akşamki kuzuda idi. «Kim gönderdi, ya Rabbi, kim gönderdi, kim olabilir?» diye düşünüyordu. Kaldırdığı keskin, kalın, ağır keseri çat-tadak indirince gözleri açıldı. El kadar bir mermer parçası tezgâhtan kopmuş, yere fırlamıştı. Aynı zamanda arkasındaki kapıdan bir ses işitti:

– Geçmiş olsun usta!

– !...?

Döndü. Dün kovduğu küçük ihtiyarı görünce bütün bütün şaşırdı. Cabi Efendi sordu:

– Hani sanatının eriydin! Ne oldu böyle?

– !...?

Zavallı Ali Usta ağzını açamadı. Sapsarı kesildi. Dudakları titriyordu. O vakit Cabi Efendi düşüncesizliğin neticesi olan dikkatini bu ana kadar kendisinde bir meziyet sayan bu adama acıdı.

– Artık düşünme, dedi, o kuzuyu ben gönderdim.

- Sen mi?
- Evet.
- Niçin?
- Seni biraz düşündürmek için...

Sonra üşenmedi, ona, ayak üstünde, insanın «düşünen bir hayvan» olduğunu, dalgınlıkla bazen dikkat hassasını kaybettiğini, «yanılmaz keskin bir dikkat»in sırf «düşüncesiz hayvanlar»a mahsus bir haslet sayılacağını uzun uzadıya anlattı. Kapıdan çıkarken:

- Haydi oğlum, dedi, dünyanın nizamını bozmaya kalkma. Marangozun tezgâhı kalastan olur. Şimdi kırdığın şu mermeri hemen kaldır. Yerine ahşap bir tezgâh koy!

Bir saat sonra Cabi Efendi Harem iskelesinin koyu lacivert dalgalarında sallanan köhne bir kayığa biniyordu. Dün gitmeye karar verdiği «Kız Kulesi»nin niye deniz ortasına yapıldığını keşfedecek, mutlaka bunun da asıl sebebini bulacaktı! Ama bu sabah erkenden nâdânın birine «dikkatin hakikatini» öğretebildiği için o kadar memnundu ki...

[**Yeni Mecmûa**, 1/8 (Teşrîn-i Sâni 1917/15 Kasım 1917) 374-377.]

TÜTÜN

Cabi Efendi artık bahçeye çıkamaz olmuştu. Zira mutfaktan geçmek icap ediyordu. Aşçı Şulever Bacı kendisini görür görmez eteklerine yapışır:

– Beni tütünü bitti efendi, tütün ister ben...

diye tuttururdu. Bu leblebi kadar küçük kafalı, dal gibi ince ihtiyar Arap, Cabi Efendi'nin doğduğunu görmüştü. Parlak, abanoz renkli cildini, geçirdiği yetmiş senenin elemi bozamamıştı. Hâlâ otuz yaşında gibi görünür, hâlâ bir genç halayık gibi dinç, atik, hamarat, bütün evin yemeğini vaktinde pişirirdi. Ömründe hastalık yüzü görmemişti. Altmış yıldır bu kubbe gibi geniş kemerli evvel zaman mutfağında boğaz tokluğuna hizmet eder, evin içinde doğanlarla ölenleri görmek için senede bir iki defa ocağın başından ayrılırdı. Yalnız tütüne iptilası ailenin canını sıkıyordu. Eğer verilse günde bir okka tütün içebilirdi. Cabi Efendi bu hâline kızar:

– Hınzır fellah! Sigaradan ne keyif duyuyor...

derdi... Son zamanlarda en adi tütünün paketi bile sekiz on kuruşaydı. Ayda altı yedi lira yalnız Şulever'in tütününe gidiyordu. Hem musibet her tütünü beğenmez, «Bunun içimi

fena, bunun içimi zehir gibi...» diye söylenip dururdu. Bir gün Cabi Efendi onu ocağın başında uyumuş gördü. İçinden «Hah, antre vermeden geçebileceğim.» dedi. Ayaklarının ucuna basarak bahçe kapısına yaklaştı. Tam açacağı zaman Şulever uyandı:

– Beni tütünü yok... Ne olacak böyle efendi...

diye doğruldu.

– Sokağa çıkamadım Bacı... Yarın alır gelirim.

– Benim kafa yerinde değil.

– Canım yarın yerine gelir...

– Şimdi sizin tütünden verin bir parça...

– Pekâlâ...

Cabi Efendi tabakasını açtı. Baktı ki hiç tütün kalmamış. Aç bir hayvan gibi ateş saçan gözleriyle ellerine bakan Arap'a:

– Dur azıcık, sokağa çıkıyorum. İçeri girince yukarıdan sana gönderirim.

dedi. Açtığı kapıdan çıktı. Sünbülî bir hava büyük bahçeyi gölge içinde bırakmıştı. Biraz dolaştı. Kendi ana lisanını unutan, Türkçe'yi öğrenemeyen bu Sudanlı ihtiyar, dokuza kadar sayamadığı hâlde nasıl tiryaki, nasıl keyif sahibi oluyordu? Bunu düşündü. Demek keyif yalnız akıllı insanlara mahsus değildi. Düşünürken gözü yerdeki kurumuş patlıcan yapraklarına ilişti. Mesela vaktiyle Avrupadan içmek için tütün yaprağı getirilecek yerde patlıcan yaprağı getirilseydi... Acaba insanlar bunun da tiryakisi olacaklar mıydı? Mihaniki bir hareketle birkaç yaprak kopardı. Kokladı. Hiç kokusu yoktu. Sonra kuyunun yanındaki kanepeye oturdu. Cebinden

çıkardığı sedef kaplı çakısıyla bu yaprakları tütün gibi kıydı. Rengi hakikaten tütüne benziyordu. Tabakasından bir yaprak kâğıt çıkardı. Bir sigara sardı. Çakmağı çaktı. Yaktığı sigarayı bir nefes çekti. Azıcık daha öksürükten boğulacaktı. Sigarayı yere fırlattı.

– Hay Allah belasını versin! dedi. İşte tam Şulever’e layık tütün...

Gülümsedi. Kıydığı yaprakları boş tabakasına doldurdu. Kalktı. Mutfağa girdi:

– Bacı sana kendi tütününden vereceğim, ama her vakit istemeyeceksin.

dedi.

– Niçin her vakit vermeyeceksin?

– Çünkü çok pahalıdır. Bundan yalnız padişah içer...

Tabakayı Şulever’e uzattı. Arap hemen bir sigara sardı. Eğildi, maltızdaki tencerenin altından yaktı. Fosur fosur içmeye başladı. Fakat hiç öksürmüyordu. Cabi Efendi gülmekten katılıyordu:

– Nasıl Bacı?

– Ne güzel, ne tatlı... Padişah tütünü... ne olacak...

Ağır koku fişkırtan dumanları savuruyordu... Cabi Efendi tabakasındaki patlıcan yapraklarının hepsini, sevincinden eteklerini öpen aşçısının meşin kesesine boşalttı.

Artık birkaç ay geçti. Cabi Efendi: «Hınzır fellahın bir şeyden anladığı yok. Nafile yere para sarfettiriyor...» diye ona verilen tütünün miktarını azaltmıştı. Ama günler geçtikçe

Şulever fenalaşıyor, bütün bütün zayıflıyordu. Nihayet bir sabah yatağından kalkamadı. Getirilen doktor:

– Ayol bu bitmiş! Nabzı yirmi beş atıyor. Yarına çıkmaz! dedi. Veda için bütün aile zavallının yatağı etrafında toplandılar. Kilerden zemzem testisi de çıkarıldı. Cabi Efendi dalgın yatan aşçısına hazin hazin baktı. Çok üzülen gelinine döndü:

– Ne olacak, yaşamanın sonu hep ölüm işte...!
dedi. Sonra ilave etti:

– Herhâlde seksen yaşından ziyade... Ben doğduğum vakit otuz yaşında imiş! Hastalığı ihtiyarlık...

Bu sözleri işiten Şulever birdenbire gözlerini açtı, ademen aksediyor sanılan keskin, derin bir sesle:

– Hayır, hayır, ben ihtiyarlıktan değil, tütünsüzlükten ölüyor...

– Tütünsüzlükten mi?

– Ya...

Cabi Efendi yatağa eğildi:

– Niçin öyle söylüyorsun Bacı? Sana her gün sekiz kuruşluk bir paket tütün vermiyor muydum?

– Veriyordunuz. Ama ben o paketleri hep bahçedeki boş kazanın içine attı.

– Niçin içmedin...?

– Padişahın tütününden içtikten sonra onlar zehir gibi geliyordu. İçemiyordum.

Cabi Efendi gözlerini açtı:

– Hangi padişahın tütününden?
diye sordu.

- Hani bir gün bahçeden girince bana vermiştiniz...
- Ayol onlar patlıcan yaprağıydı.
- Yalan, yalan...
- Vallahi, billahi Bacı...
- Yalan, ben tütünden anlar çok. O şeker gibi bir şeydi...

Cabi Efendi aşçısını verdiği şeyin patlıcan yaprağı olduğuna bir türlü inandıramadı. Kızlar koşup bahçede boş kazana baktılar. Hakikaten açılmamış paketlerle doluydu. Doktorun dediği aynıyla çıktı. Ertesi gün Şulever ölüyordu.

Ağzına uzatılan zezem fincanını kurumuş, pörsük dudaklarıyla itti.

– Bana padişahın tütününden bir parça verin!
dedi. Ev halkının hepsi bu son arzuyu yerine getirmek için bir tarafa koştu ve civar bostanlara dağıldılar. Bir tane olsun kurumuş patlıcan yaprağı aradılar, fakat bulamadılar. Çünkü mevsimi değildi...

[**Tercümân-ı Hakikat**, 13570 (16 Kânûn-ı Evvel 1334/1918) 2.]

TEKE TEK

«...Türkler az söyler, çok yaparlar.»

Maktul İbrahim Paşa

Bosna beyiyle Semendire beyinin askerleri işte kaç haftadır Yayçe'yi sarmışlar, kumandanlarının gelmesini bekliyorlardı. Dinmez yağmurların, çılgın fırtınaların döve döve yosunlattığı tekir duvarlı büyük kale kuvvetine emindi. Ne kapısında, ne bedenlerinde kimse görünmüyordu. Burçlarında sallanan bayraklar olmasa bomboş bir kaya yığını sanılacaktı.

İki ok atımı ötede kurulu beyaz çadırların önünde, yere serili siyah kebelere oturmuş genç voyvodalar ihtiyar bir zabitin anlattıklarını dinliyorlardı. Hava, tıpkı bir yaz sabahı kadar güzeldi. Etrafta devriye takımları uzun mızraklarıyla cirit oynar gibi koşuşuyorlar, aydınlıktan huylanan atlar şaha kalkarak, deli bir dörtnalla ileri atılıyorlardı. Sanki bütün ordugâhta, dört gündür güneşi göstermeyen ıslak sisin hapsettiği birikmiş bir neşe canlanmıştı. Kırçıl pos bıyıklarını, burnunun ucuna bakarak, iki eliyle büken ihtiyar zabıt:

- Benim büyük babam burada şehit oldu, dedi.
- Geçen sefer sarıldığı zaman mı?
- Ne geçen seferi?

- ...

- Çocuk musunuz? Ben altmışı tuttum. Büyük babamın kaç yaşında olması lazım gelir?

Dinleyenler gülüştüler:

- Herhâlde senden büyük... dediler.

- Hem çok büyük... Malum ya, asker geç evlenir. İhtimal benim gibi kırkıktan sonra evlendi. Ben yüzünü görmedim. Yalnız hikâyesini işittim. Bu kalenin kumandanı imiş...

- «Yayçe»nin mi? diye şaşıtlar.

- Evet?

- !...

.....

Sağında oturan iri, esmer genç sordu:

- Öyleyse niçin «şehit oldu» diyorsun?

- Ya ne diyeyim?

- «Vuruldu, öldü» de.

- Niçin?

- ...

Esmer delikanlı dilinin ucuna gelen lafı söylemedi. Yutkundu. Silah arkadaşının karşısında soğuk bir şey söylemek istemiyordu. Hıristiyanken vurulup ölene «şehit» denir miydi? İhtiyar zabitanın etrafında bağdaş kurmuş yoldaşları, öbür voyvodalar «niçin, niçin?» gibi yüzüne bakıyorlardı. Sussa bu sükûn daha ağırlaşacak, kendi daha müşkil bir mevkide kalacaktı. Kızardı. Düşünmeden ağzından kaçırıldığı itiraza pişman oldu. Ama artık hiçbir... kaçamak yolu yoktu. Sıkılarak:

- Dedenin adı neydi?
dedi.

- Sungur...

- Ay, Türk müydü?

- Hem cetbecet...

- Hıristiyanların ordusunda mı askerdî?

- Hayır, bizim ordumuzda.

- O hâlde nasıl «Yayçe»ye kumandan olmuş?

- «Yayçe» bizim kalemizdi be...

- ...

Genç, cesur, kahraman voyvodalar şaştlar. Bunlar tam harp adamlarıydı. Yalnız aldıkları emirle yapacakları şeyi bilirlerdi. Sanatları içinde o kadar kaybolmuşlardı ki... vakâyî'e hiç ehemmiyet vermezlerdi. Uzak yakın tarihini değil, hatta vaktiyle kendilerinin yaptığı şeyleri bile bilmezler, vurdukları kasabaların, yağma ettikleri şehirlerin isimlerini unutulardı. Unutmadıkları şey istikbale aitti: «Kızılelma»ya gidilecekti. Bu hücumlar, bu akınlar, bu muhasaralar hep oraya yol açmak içindi. Orası dünya üzerinde bir cennetti! Bütün dünyanın zaferi, şanı, saadeti, ganimeti orada idi. İhtiyar zabıt pos bıyıklarına baktı. Biraz düşündü, başını salladı. Kalın damarları görünen kıllı esmer elini kaleye doğru uzattı:

- Burası iki sene bizde kaldı.

- Ne vakit? dediler.

- Fatih Gazi zamanında...

Genç muhariplere bu iki senelik hâkimiyeti anlatmaya başladı. Dedesiyle gelen Türkmenler kalenin içindekilere aman vermişlerdi. Ne canlarına, ne mallarına dokunulmuştu. Hatta esir bile alınmamıştı. Yerlinin hâkimden hiç farkı yoktu. O kadar ki... bir yortu günü pazar meydanında gü-rültü eden bir sarhoş Hristiyanı dövdükleri için, iki başıbo-zuğun boynu vurulmuştu. Tarlalarında, ticaretlerinde rahat rahat çalışan Yayçelileri sanki «adalet» azdırdı. Reayalarından emin olan Osmanlıların hepsi bir cuma günü camiye toplan-mıştı. Namaz kılıyorlardı. Gördükleri iyiliklerin intikamını almak isteyen yerliler toplanıp camiyi bastılar. Sungur Alp'la adamlarının hepsini bir anda öldürdüler. Kıyıda bucakta ka-lanları da esir ettiler. İşte...

– ... İşte aşağı yukarı yetmiş sene var ki «Yayç» yine on-larda...

diye hikâyesini bitiren ihtiyar doğruldu. Ellerini dizlerine da-yadı. Kükredi.

- Ama bu sefer mutlaka alacağız.
- Mutlaka.
- Hele beyler gelsinler bir.
- Fırsat düşerse beyleri de beklemeyiz.
- ...
- Bir hücum...
- Ama daha asker gelecek.
- ...
-

İhtiyar bundan evvelki muhasarada bulunmuştu. O bozgun, ne korkunç bir felaketti. Ferhat Bey'i gafil avlayıp kırk sancakla başını alan muharip papazı bulmak için Vuryüzen, Manastır, Semendire beyleri meydana atılmışlardı. Hüsvrev Bey, Sinan Bey, Balı Bey -Fran Triyban kontu meşhur muharip Kristof on altı bin kişiyle imdada gelinceye kadar-Yayçe'yi sıkıştırmışlardı. İhtiyar birden sustu. Yüzünü ekşitti.

- Ah zavallı Cem... dedi. Gözleri yaşardı.

- Dünyada bu Cem'in hâli kadar yüreğimi parçalayan bir acı yoktur. Ne cesur, ne kuvvetli, ne bahadır bir tosundu!

Zabit ağlıyordu. Sordular:

- Şimdi nerede?

- Öldü mü?

- Keşke ölseydi...

- Ya ne oldu?

- Yarım ölü kaldı.

- ?..

- Evet, yarım ölü... Bir asker için ömrü oldukça dövüşmemek, «yarım ölüm» demektir. Cem muharebe için yaratılmıştı. Geçen muhasarada, bir gün, yine işte buracıkta oturmuş, yoldaşlarla sohbet ediyorduk. Cem dedi ki: «Benim canım sıkılıyor. Vuruşmak istiyorum.» Sonra: «Haydi gelin, düşmanın başmuharibini teke tek kavgaya çağıralım. Kabul ederse eğleniriz.» dedi. Ben, maksat kendi gücümüzü, kuvvetimizi göstermek olmadığını söyledim. Meramımız hep birden kaleyi almaktı. Vazgeçirmeye çalıştım. Lafımı dinletemedim.

Kalktık. Arkasından gittik. Kaleye yaklaşınca, Cem atını oynatarak: «İçinizden kendine güvenen varsa işte meydan... ‘Teke tek’³ dövüşelim.» diye haykırdı. Kaleden «Var, var» diye bağırıldılar. Biraz sonra kalenin kapısı açıldı. Bir atlı çıktı. Bu muhafızların kumandanı «Blas Şeri» idi. Tepeden tırnağa kadar zırhlar giymişti. Atı da zırhlıydı. Cem kılıcını çekmedi. Mızrağı sallıyordu. Birbirlerine hücumla başladılar.

– Blas Şeri ne kullanıyordu?

– Kılıç...

– Mızrağa karşı kılıç olur mu?

– O vakit biz de buna şaştık. Bu adam gayet iri, gayet kuvvetli bir muharipti. Ama Cem ondan daha iri, daha genç, daha çevikti.

– Cem’in zırhı yok muydu?

– Vardı. Ama yalnız göğsünde... İki saat kadar birbirlerini yaralayamadılar. Atları yoruldu. Kalenin siperleri hep seyircilerle dolmuştu. Bizim asker de saf olmuş, uzaktan bu heyecanlı musaraayı seyrediyordu. Berabere kalacaklardı. Bu esnada nasıl oldu... göremedik. «Çat» etti, Cem’in mızrağı kırıldı. Kılıcına davranmaya meydan kalmadı. Blas Şeri dizine öyle bir kılıç indirdi ki...

– ...

– ... Oh, nasıl söyleyeyim. O anda sol bacağı mahmuzuyla, çizmesiyle beraber yere düştü. Biz koştuk. Atın başını tuttuk. Kendisini aşağı aldık. Blas Şeri «hurra hurra...» diye

3 “Teke tek” tabiri yerine İstanbul’da bir kısım halk “yeke yek” tabirini kullanırlar. Fakat “teke tek” diyenler de vardır. Hususıyla Anadolu’da da bu tabir kullanılıyor.

kendisini alkışlayan kaleye girdi. Zavallının yüzü sapsarıydı. Yerde duran kopuk bacağına bakıyor, «Allahını seven beni öldürsün!» diyordu. Kucağımızda çadıra getirdik. Cerrah, harıl harıl akan kanı durdurdu.

.....

İhtiyar ağlayarak Cem'in eski kahramanlıklarını anlattı. Böyle yaman bir zabiti ordu görmemişti. Şimdi zavallı kim bilir Anadolu'nun hangi şehrinde koltuk değnekleriyle gezerek serhaddin hülyalarıyla ah çekiyordu. Bir muharip için harpten uzak yaşamak kadar acıklı bir şey yoktu. Ölmek, genç yaşında sakat kalmaktan çok iyiydi. Ölen muharip şan, şeref içinde ebedî istirahatata çekilir, kolsuz bacaksız kalan kahraman harp hasreti içinde ömrü oldukça bir cehennem azabıyla kıvranırdı. İhtiyar zabıt, cesur Cem'in total kaldıktan sonraki ümitsizliğini, hırsını, alamadığı intikamının ruhunda açtığı yarayı acı acı anlattı. Dinleyenlerin içinden biri hızla ayağa kalktı. Arkasında duran neferlere:

– Benim atımla mızrağımı getirin... diye haykırdı.

– ...

Bu, Kasım Voyvoda'ydı. Oturanlar:

– Ne yapacaksın? dediler.

– ...

«Hiç!» gibi omzunu silkti. Elleri kalçalarında, önüne bakarak gezinmeye başladı. Her akında, her hücumda ordunun başında giden bu kısa boylu, nahif genç hemen hiç lakırdı söylemez, yalnız dinlerdi. Kıyafetinden kuvveti pek belli değildi. Çelimsizdi. Zırhı vücuduna bol gelir, yüksek tolgasından

ince bıyıklı nazik yüzü küçücük görünürdü. Atı gelince üstüne fırladı. Mızrağını eline aldı. Sırmalı siyah kebelerde oturanlar da kalktılar. İhtiyar, yoldaşlarına:

– Teke tek vuruşmaya gidiyor, dedi, bari zırhını giyse...

.....

Arkadaşları, «Kasım, zırhını giy!» dediler. O hiç cevap vermedi. Yine omzunu silkti. Meydana atını sürdü. Kale kapısının önüne gidince teke tek vuruşmak için bir muharip istedi.

Kaleden cevap veren olmadı.

Voyvodalar, zabıtlar, yayan olarak, seyir için arkasından koşmuşlardı. Kasım belinden kılıcını çıkardı. Uzağa fırlattı. Atından indi, kılıcına mızrağı ile vurdu. At ordugâha doğru dörtnala kaçtı.

– Bre korkaklar! diye haykırdı. İşte atımdan indim. Kılıcımı attım. Arkamda zırhım, elimde kalkanım yok. İçinizde benimle teke tek dövüşecek bir er yok mu?

.....

Siperden bakıyorlardı:

– Kimi istersin? dediler.

– Blas Şeri'yi.

– O burada yok...

– Ondan üstün birisini istiyorum!

– Öyle ise bekle!

– ...

Kalenin önünde, Kasım voyvoda ağır demir mızrağını yere sapladı. Yuvarlak gölgesini çiğneyerek bekledi. Sabırsızlanıyordu. Yoldaşları uzaktan ona bakıyorlardı. Yaptığı işte bir delilikti. Kılıçsız, kalkansız, atsız, zırhsız hiç dövüş olur muydu? Ama ona laf anlatmaya imkân yoktu. Gayet inatçıydı. Karar verdiği şeyden ölüm karşısında bile dönmezdi. Kale kapısının gıcırdadığını duydu. Siyah zırhlı bir at üzerinde siyah zırhlı bir dev görüldü. Yanında ağır bir kılıç asılıydı. Elinde kalın bir mızrak tutuyordu. Bu dev, Jan Hobordanski'ydi. Düşman ordusunda onun kadar kuvvetli, onun kadar mehîp, onun kadar iri bir muharip daha yoktu. Teke tek dövüşlerde kimse karşısına çıkamazdı. Atını mahmuzladı. Kasım voyvodanın üzerine sürdü. Bu atsız, kalkansız, kılıçsız, zırhsız Türk'ü atına ezdirmek istiyordu. Kasım birden mızrağı çekti. Geri fırladı. Tam Hobordanski'nin atı üzerine gelirken eğildi. At üzerinden aştı. Hobordanski tekrar atını döndürürken yerden fırlayan Kasım demir mızrağı ile göğsüne öyle bir çarptı ki... bir anda, bu harp devi, zırhları şangırdayarak yere yuvarlandı. Kalkanı bir tarafa, mızrağı bir tarafa gitti. Bu düşüşün dehşetinden ürken at şahlanarak kaçtı. Kasım voyvoda, yere yatmış bir mandaya hücum eden çevik bir kaplan yavrusu gibi, hasmının üstüne atıldı. Tolgasının tepesinden tuttu. Uzaktan «yaşa, yaşa...» diye bağıran yoldaşları:

– Kafasını kes, kafasını kes!

dediler. Cevap vermedi. Omzunu silkti. Hobordanski'nin tel zırhlı geniş sırtına sağ diziyile bastı. Kalın kollarını arkaya kanırttı... Ciğerlerinin hizasına birkaç yumruk yapıştırdı. Her yumrukta, mızrak darbesiyle göğüs kemikleri çöken baygın

Hobordanski, «oh, oh, oh...!» diye inliyordu. Ağzından oluk gibi pıhtılı kanlar fışkırıyordu. İnltilisi kesilince, Kasım voyvoda hiçbir şey yapmamış gibi soğukkanla doğruldu. Yerden kılıcını, mızrağını aldı. Arkadaşlarına doğru yürüdü. Kale-den çıkanlar Hobordanski'nin cesedine koşuyorlardı. İhtiyar zabıt:

– Bre Kasım! Niye bu herifin kellesini almadın?

diye omzunu okşadı. Öbür voyvodalar da etrafını çevirdiler:

– Niye kesmedin be? Niye kesmedin?

diyorlardı. Kasım gülümsedi. İhtiyara baktı. Tembel dudak-larını zorla oynattı:

– Er meydanında ölmek şerefine o layık mı ki... dedi. Sonra arkadaşlarına dönerek ilave etti:

– Artık ömrü oldukça eli silah tutamaz. Onu yatağa göm-düm. Dünyada yataktan daha azaplı mezar var mı?

Hakikaten Jan Hobordanski bir daha harp edemedi. Yıl-larca yataкта kıvrandı... Kalktığı zamanlar artık o eski müt-hiş, kuvvetli muharip değil, hasta, mağrur bir siyasetçiydi. İstanbul'a düşmandan ilk defa sefir geldi. Vezirlerin epeyce canını sıktı. Nihayet... er meydanında da ölemedi. Sultan Süleyman'ın Macaristan'a kral nasbettiği Yanoş'u vurmak için bir gün gizlice «Buda»ya girerken yakalandı. Bir torbaya konulup Tuna'ya atıldı...

[**Yeni Mecmû'a**, 1/23 (13 Kânûn-ı Evvel 1917/13 Aralık 1917) 456-458.]

TOPUZ

*Karamanın koyunu,
Sonra çıkar oyunu...
Atasözü*

Küçük payitahtın karışık sokakları bugün çok kalabalıktı. Tıpkı ilkbaharda bir bayram gibi... Bütün kadınlar, bol beyaz yenli, sırma yeekli pazar esvaplarını giymişler, beyaz poturlu dinç erkeklerin dolu testilerle sundukları şarapları içerek çoşuyorlardı. Genç, ihtiyar, kadın, çocuk... nihayetsiz bir «hurra» zinciri, bağırarak, sallanarak kalabalığın içinden geçiyor, canlı bir girdap dalgası hâlinde, döne döne, sarayın meydanında birikiyordu. Kiliselerin çanları uğulduyordu. Saray kapısının önünde cesur Boyar atlıları saf saf olmuş, bekliyorlardı. Sabahtan beri çektiği şaraplarla epeyce başı dönen meşhur kumandan, tolgasının siperini geri itti. Atının ağır üzengileri üstünde biraz kalktı. İleriye baktı. Yanındaki birinci zabıtine:

- Daha görünmüyorlar...
- dedi.
- Geç kaldılar.
- Evet.
- Niçin acaba?
- Mankafa Türkler işte... Teşrifattan, merasimden ne anlarlar?

- Hem de «Bizans'a lâyükız» derler.
- Nerede o incelik?
- Nerede?...
- ...

Önlerinde birdenbire genişleyen sık bir «hurra» halkası ikisini de susturdu. Gemlerini kastılar. Atlarını biraz çektiler. Kumandan, istiklâlini kazanan halkın bu deli, bu sarhoş sevincine bakıyor... keyifleniyordu. Yarım baygın kızlar, şen delikanlıların kucaklarında, gaydaların ahengine ayak uyduruyorlar, «Yaşasın prens! Yaşasın prens!» nakaratını haykırarak, yeni hükümdarlarının şerefine testiler deviriyorlar, oynuyorlar, sıçırıyorlardı... Son Eflak tacını giyen papazı Tergoviç'te bozan Mehmet Bey, bir sene vardı ki kendisini sancak beyi ilân etmişti. Ama Eflaklılar, bu hâkime boyun eğmemiş, Zips kontu Zapolya'dan imdat istemişlerdi. İşte bu tehlikeli ittifaktan ürken Mehmet Bey, çarçabuk onların haklarını, imtiyazlarını, istiklâllerini vermişti. Açık mavi, bulutsuz ufukta yükselen güneşin aydınlığı, kahraman Boyar atlılarının uzun mızraklarını yaldızlıyordu. Kumandan, zırhlı göğsünü kabartan tatlı bir teessürle, bir halka, bir askerine bakıyor, mahmuzlarıyla dokunarak atını şahlandırıyor. Birinci zabıt, onun gibi iri, yakışıklı değildi. Kara kuru bir şey... Uzun saçları kırdı. Köse yüzü hem zayıf, hem buruştu. Neşeli kumandan, hora tepenler geçince, yine atını ileri sürdü.

- Kansız bir zafer kazandık!
- dedi. Siyah atının yelesini okşayan zabıt:
- Kansız zafer olmaz!

diye başını salladı.

- Niçin olmasın?

- Benim Türkler'e emniyetim yok...

- Kuşkulanmaya da hacet yok! Biz daha resmen ihtilâl kalkmadan, onlar haber gönderdiler: «Gidiniz, bir şef tayin ediniz.» dediler. Biz zâten prensimizi tahtına çıkarmıştık. Şimdi, işte bize, bir de «cemile» yapıyorlar.

- «Berat, sancak, davul, topuz» göndermek bir «cemile» mi?

- Ya ne?

- Tâbiyet alâmetleri...

Coşkun kumandan, görünmeyen bir surata tokat atacakmış gibi elini yukarı kaldırdı. Hiddetli bir tehalükle:

- Asla! diye bağırды. Biz artık müstakiliz! Berat istiklâlimizi tasdik etmektedir. Sancak, davul, topuz... da padişahın prensimize hediyeleri...

- ...

Zabit cevap vermedi. Kumandan kadar içmediği için Türklerin hakikatini hâlâ hatırlayabiliyordu. Elini kalçasına dayadı. Atının siyah yelesine daldı gitti. Kiliselerin çanları beyninde ötüyordu. Halkın gürültüsü taşmış, bir tufan gibi sarayın saçaklarına çarpıyor, muhafız neferlerin yüksek atlarını huylandırıyor, tepindiriyordu. Oynayanların içinde zorla kendine yol açan, bir atlı, kumandanı selâmladı:

- Elçi, maiyetiyle beraber menzilinden çıktı...

dedi.

- Pekâlâ... Maiyeti kaç kişi var?

– Üç yüz atlı!

Kumandanın solundan, neferin sözünü işiten zabıt:

– Üç yüz atlı mı?

diye sapsarı kesildi.

– Evet...

Bugünkü teşrifata memur olan kumandan güldü:

– Gidi Türkler... Sıkıya geldi mi, nasıl küçülürler. Hani eski gururları? Şimdi dünya değişti. Rumeli’nde kuvvetleri yok. İşte prensimize büyük bir imparator muamelesi yapıyorlar!

Birinci zabıt, daha beter sararak sordu:

– Neden anladınız?

– Elçilerin derecesi maiyetinin adediyle mütenasiptir. İşte bak, padişahın hediyelerini, beratını üç yüz atlıyla bir elçi getiriyor!

– Elçi bunları yalnız getirseydi, daha iyi olurdu.

– Niçin?

– İşte öyle...

– Ama biz kabul etmezdik.

– Neden?

– Çünkü şanımla mütenasip olmazdı. Bir emir, lütuf bir ihsan gibi... Hâlbuki böyle maiyetinde üç yüz atlı bulunan bir elçi... ne demektir? Biliyor musun?

– Ne demektir?

– Padişah, bizim prense: «Benimle müsavisin!» demek istiyor.

– Keşke müsavi olmasaydı... da, bu üç yüz atlı Eflak'a girmeseydi!

– Sen bunamışsın, Dimko...

Birinci zabıt, acı acı gülümsedi. Tüysüz yüzünü ekşitti. Atının yelesinden kaldırdığı dalgın sönük gözleriyle kumandanına baktı:

– Ben bunamışım ha?... dedi.

– Koca Eflak'ın içinde üç yüz atlıdan kuşkulaniyorsun.

– Bunlar elçi maiyeti... İşlemeli mızraklarına, süslü esvaplarına, altın haşalarına, sırma eğrelerine aldanma... Göze parlaklıklarıyla çarparlar ama ellerinden bir şey gelmez.

– Bunlar Türk değil mi?

– Türk... Ne olacak?

– Kılıçları ne kadar süslü olsa, yine keser...

– Sen korkaksın! Bir avuç atlı, üç yüz kişi, koca bir devletin içinde ne yapabilir?

– ...

Kumandan, sarayın önündeki atlılarına, onların etrafında sıkışık nizamda duran dalkılıç piyadelerine bir göz gezdirdi. Sonra atını oynatarak zabıte döndü:

– Yalnız şu meydanda dört binden fazla askerimiz var! dedi. Türkler, teşrifatta bir kabalık yaparlarsa, hepsini tükürükle boğarız.

Gaydalar sustu. Meydanın gürültüsü birdenbire durdu. Hora zincirleri dağıldı. Ortadan geniş bir yol açıldı. Padişah'ın gönderdiği Türk, ak bir atın üstünde, yüksek kavuğu ile geliyor, uzun kaftanının etekleri iki tarafında çırpınıyordu. Arkasından tırıs süren, sırma takımlı, murassa kılıçlı maiyeti, yeni gördükleri bu halka gülerek bakıyorlardı. Saraya elli altmış adım kalınca, muhafızların meşhur kumandanı, al atını yine şahlandıran ileri sürdü. Elçinin ta önüne geldi. Selâmladı. Öyle durdu. Yanına koşan yayan tercümanına söyledi:

– Burada attan ineceksiniz. Prensimizin sarayına yürüyerek gideceksiniz.

Mütevazi Türk:

– Pekâlâ...

dedi. Atından indi. Geniş omuzlu, orta boylu, düşük bıyıklı, esmer bir adamdı. Parlak ipek kaftanının altından görünen, sırma kenarlı, nefti esvaplarının, murassa kemerinin ihtişamı, kalın vücuduna pek uymuyordu. Tavrında ince bir çelebilik değil, durgun bir askerlik vardı. Kalabalık meydan, üç yüz Türk'le ağzı ağzına dolmuş gibiydi. Teşrifatçı kumandan kabarak, tercümanla, bir teklif daha etti:

– Maiyetin burada kalacak. Huzura yalnız gireceksin.

Türk, tercümana sordu:

– Padişah'tan getirdiğim şeyleri ben nasıl yalnız taşıyayım?

Tercüman, kumandana anlattı. Aldığı cevabı Türkçe tekrarladı:

– Maiyetinden üç nefer alacaksınız. Onlar da yaya olarak arkadan huzura hediyeleri sokacaklar.

– Pekâlâ...

– Haydi.

....

Kumandan, atını şahlandıırarak, «hurra, hurra...» diye kendisini alkışlayan keyifli halka, boyun kırarak kabarıyordu. Bu ne zaferdi! İşte koca bir Türk elçisi arkasından yaya geliyordu. Sarayın kapısına gelince attan atladı. Tercüman vasıtasıyla nasıl arkasından huzura gireceklerini, nasıl selam vereceklerini, nasıl divan duracaklarını elçiyle «meşin kılıflı bir davul, kırmızı torbaya konulmuş bir sancak, ağır bir topuz» taşıyan üç askere anlattı. Kılıcını çekti. Taş basamakları bir hamlede çıktı. Büyük dehlizi geçti. Yeni mabeynin adamları, Türk elçisini görmek için kapılara üşüşüyorlardı. Elçi, büyük kavuğunu sallaya sallaya yürüyordu! Adımları, hem seyrek, hem ağırdı. Etrafında kendine bakanlara gülümsüyor, selâmlar veriyordu. İri, siyah gözleri, pek şen, pek parlaktı. Sağ kaşı yukarı kalkıktı. Kavuğunun kenarına dokunuyordu. Kumandan, taç salonuna gelince, durdu. Döndü. Türkler'in kıyafetinde teşrifata mugayir bir şey var mı gibi dikkatle hepsini bir süzdü. Sonra eliyle elçinin pek öne eğilmiş kavuğunu düzeltti. Biraz geri itti. Prens huzurunda nasıl eğileceklerini işaretle anlattı. Sonra iki tarafında yalın kılıç nöbetçiler duran yüksek kapı perdesini açtı. Önden girdi. Tahtta oturan prense ilerledi. Yerlere kadar eğildi. Geri çekildi. Dışarı çıktı. Elçiyle üç Türk ortada kaldılar. Yüksek tahtın etrafına bütün Boyar reisleri, meşhur muharipler, voyvodalar dizilmişlerdi. Hepsi ayakta duruyorlardı. Açık pencerelerden giren çiğ bir aydınlık, bu ağır saray sükûnuna karışıyor, kalabalık salona

tenha bir mabet hâli veriyordu. Elçi, koynundan çıkardığı beratı öptü, başına koydu. Sonra yere bakarak ilerledi. Tahtta murassa bir heykel gibi kımıldamayan prenze uzattı. Prens sağ elinde altın bir asa vardı. Sol eliyle aldığı bu kâğıda gayet ehemmiyetsiz bir şeymiş gibi baktı. Sonra solundaki mavi sorguçlu genç mabeyincisine verdi. Elçi, yine gözleri yerde, geri geri gitti. Ortadaki neferin omuzundan topuzu aldı. Bu, gayet ağır, altın yaldızlı, sarı parlak kabzalı bir âletti. Yere bakarak yürüyor, gülümsüyordu. Bütün gözler harekâtını takip ediyordu. Tahtın önüne geldi. Ansızın... gözle görülmeyecek bir çabuklukla havaya kaldırdığı bu müthiş topuzu, prensin elmaslı tacına öyle bir indirdi ki...

... Salonun içinde kimse kımıldayamadı. Hepsi olduğu yerde dondu. Taş kesildi. Akabinde, kaftanının altından büyük bir kılıç sıyıran elçi, Ulahça:

– İşte gördünüz ya... İstiklâl sevdasına düşen âsi cezasını buldu!

diye haykırdı. Gözleri alevlenmiş, boyu birdenbire bir dev kadar büyümüş, kavuğu sivrilmiş, düşük bıyıkları kabarmıştı. Boyar reisleri, zırlı muharipler, kahraman voyvodalar, cansız gibi kımıldanamıyorlar, tahtında kafası ezilmiş, ölü hükümdarlarına baka baka titriyorlardı. Elçi, salonun ortasındaki askerlerine döndü:

– Hasan, dedi, git kapıdan davul çal. Mustafa! Sen de Ulahça nâra at. Meydandaki askerler hemen silahlarını bırakıp teslim olsunlar.

Sonra, sancağı tutana da:

- Haydi, çabuk koş, meydana sancağı dik!

Emrini verdi.

- Başüstüne...

- Başüstüne...

diyerek üçü de koşarak dışarı çıktı.

Saray halkı, karanlık duvarlara yapılmış, parlak, muhteşem yaldızlı resimler gibi sessiz, sakın, cansız duruyorlardı. Hâlâ içlerinden kimse kımıldanamıyordu.

Mum rengi çehrelerin şaşkın gözleri karşısında, bu tek Türk, kaftanının uzun eteklerini omuzlarına attı. Kılıcını kınasına koydu. Uzandı, ezdiği başın üstünde duran kanlı topuzu aldı. Yere bıraktı. Sonra tahttaki ölüyü aşağı çekti. Onun yerine oturdu.

Gayet fasih bir Ulahçayla:

- Haydi, padişah namına bana itaat edin!

dedi... Sebebi bilinmez bir korkunun şaşırtıcı heyecanıyla dilleri tutulmuş, kurt kürklü, zengin Boyar reisleri, büyük kılıçlı cesur muharıpler, çelik zırhlı voyvodalar, iki dakika evvelki hükümdarlarının daha soğumayan naaşını çiğneyerek, bir anda, bir darbeyle bütün Eflak'ı zapt ediveren bu korkunç Türk'ün elini öpüyorlar, yüzüne bakamıyorlardı.

Sarayın dışındaki muhafızlar da, içeridekiler gibi şaşırıyorlar. Korkudan kımıldayamadılar. Silâhlarını yerlere atıp teslim oldular. Yalnız iki kişinin... davul çalana «Teşrifatı bozuyorsunuz!» diye kılıç kaldıran sarhoş kumandanla, dolu

dizgin kaçmak isteyen birinci zabitin kelleleri uçuruldu! İşte bu kadar...

[**Yeni Mecmû'a**, 1/25 (27 Kânûn-ı Evvel 1917/27 Aralık 1917) 494-486.]

DİYET

Dar kapısından başka aydınlık girecek hiçbir yeri olmayan dükkânında, tek başına gece gündüz kıvılcımlar saçarak çalışan Koca Ali tıpkı kafese konmuş terbiyeli bir aslanı andırıyordu. Uzun boylu, iri pençeli, kalın pazulu, geniş omuzlu bir pehlivandı! On senedir bu karanlık içinde ham demirden dövdüğü kılıç namluları bütün Anadolu'da, bütün Rumeli'de, serhat boylarında büyük bir nam kazanmıştı. Hatta İstanbul'da bile yeniçeriler satın alacakları kama-ların, saldırmaların, yatağanların üstünde «Amel-i Ali Usta» damgasını arıyorlardı. O «çeliğe çifte su verme»sini biliyordu. Uzun kılıçlar değil, yaptığı kısacık bıçaklar bile iki kat olur, yine kırılmazdı. «Çifte su vermek», sanatının yalnız ona mahsus bir sırrıydı. Yanına çırak almaz, kimse ile çok konuşmaz, dükkânından dışarı çıkmaz... habire uğraşırđı. Bekârdı. Hısımlı akrabası yoktu. Memleketin yabancısıydı. Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka laf bilmez, pazarlığa girişmez, müşterileri ne verirse alırdı. Yalnız muharebe zamanları ocağını söndürür, dükkânının kapısını kilitler, kaybolur, muharebeden sonra meydana çıkardı. Şehirde ona dair birçok hikâyeler söylenirdi. Kimi «cellat elinden kaçmış bir çelebi»,

kimi «sevgilisi öldüğü için vakitsiz dünyayı terk etmiş bir garip» derdi. Siyah şahane gözlerinin yüksek bakışından, kibar tavrından, mağrur sükûnundan, düzgün sözlerinden onun öyle adi bir adam olmadığı belliydi. Ama kimdi? Nereliydi? Nereden gelmişti? Bunları bilen yoktu. Halk kendisini seviyordu. Şehirde böyle meşhur bir ustanın bulunması herkes için ayrı bir iftihar idi:

- Bizim Ali...
- Bizim koca usta...
- Dünyada eşi yoktur...
- Zülfikar'ın sırrı ondadır!

derlerdi. Koca Ali, en kalın, en katı demirleri mısır yaprağı gibi incelten, kâğıt gibi yumuşatan sanatını kimseden öğrenmemiş, kendi kendine bulmuştu. Daha on iki yaşındayken sert bir beylerbeyi olan babasının başı vurulmuş, öksüz kalmıştı. Amcası çok zengindi. Debdebeli bir vezirdi. Onu yanına aldı. Okutmak istedi. Belki devlet katında yetiştirecek, büyük mevkilere çıkacaktı. Fakat Ali'nin mizacında «başkasına minnettar kalmak» ihtimali derin bir elem sızlatıyordu. «Ben kimseye eyvallah etmeyeceğim.» dedi. Bir gece amcasının konağından kaçtı. Serseri bir adsız gibi dağlar, tepeler, dereler aştı. İsmi bilmediği memleketler dolaştı. Nihayet Erzurum'da ihtiyar bir demircinin yanına girdi. Otuz yaşına kadar Anadolu'da uğramadığı şehir kalmadı. Kimseye boyun eğmedi. Minnettar kalmadı. Ekmeğini taştan çıkardı. Alnının teriyle kazandı. Çok çalıştı. Emsalsiz işler meydana getirdi. Pek az kazanca kanaat etti. İçinde «mukaddes ateş»ten bir

şule bulunan her mucit gibi para için değil, sanatı, sanatının zevki için çalışıyordu. «Çeliğe çifte su vermek» onun aşkıydı. Gönüllü gibi muharebelere gittiği zamanlar yeniçerilerin, sipahilerin, sekbanların içinde «Ali Usta işi»nin methini işittikçe tadı dille anlatılmaz manevî bir zevk duyardı. Ölünceye kadar böyle hiç durmadan çalışırsa daha birkaç bin gaziye kırılmaz kılıçlar, kalkanlar parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesen ağır saldırmalar yapacaktı. Bunu düşündükçe gü-lümser, tatlı tatlı yüreği çarpar, ruhundan kopan bir hamleyle örsünün üzerinde milyonlarca kıvılcımlar tutuştururdu.

- Tak!

- Tak, tak!

- Tak, tak...

İşte bugün de sabah namazından beri durmadan on saat uğraşmıştı. Dövdüğü eğri namluyu örsünün yanındaki su fıçısına daldırdı. Ocağının sönmeye başlayan ateşine baktı. Çekici bırakan eliyle terlerini sildi. Kapıya döndü. Karşıkı mescitte hazin hazin akşam ezanı okunuyor, bacasının tepesindeki yuvada leylekler nihayetsiz bir takırtı koparıyorlardı. İkinci abdesti daha duruyordu. Yalnız ellerini yıkadı. Kuru-ladı. Yenlerini indirdi. Saltasını omzuna attı. Dışarıya çık-tı. Kapısını iyice çekti. Kilitlemeye lüzum görmezdi. Uzun meydandan mescide doğru yürüdü. Şehrin kenarındaki bu mütevazı mabede hep fakirler gelirdi. Minaresi sokağa bakan küçük bir pencereydi. Müezzin buradan başını çıkarır, ezan-nını okurdu.

Koca Ali mescide girince her vakitkinden fazla kalabalık gördü. Daima üç kandil yakılırken bu akşam ramazan gibi

bütün kandiller yanmıştı. Daha namaz safları dizilmemişti. Kapının yanına çöktü. Yanında alçak sesle konuşanların sözlerine istemeye istemeye kulak kabarttı. Konya'dan iki garip derviş geldiğini, yatsı zamanına kadar Mesnevî okuyacaklarını duydu.

Akşam namazı kılınıp bittikten sonra cemaatin bir kısmı çıktı.

Koca Ali yerinden oynamadı. Zaten biraz başı ağrıyordu. «Mesnevî dinler, açılıırım!» dedi. Büyük bir huzû içinde, iki garip dervişin ruhu ürperten nağmeleriyle gaşyoldu. Her âşık gibi onun kalbinde de nihayetsiz bir vecd, bir heyecan, bir galeyen istidadı vardı. En küçük bir vesileyle çoşardı. Mânasını anlamadığı bu lisanın uhrevî ahengi onun sakin kanını sular altında saklı derin bir girdap gibi kaynattı. Her tarafı sebepsiz bir sarsıntı ile titriyor, sökülmez bir hıçkırık boğazına takılır gibi oluyordu. Yatsı namazını kıldıktan sonra mescitten çıkınca doğru dükkânına giremedi. Yürüdü. Uykusu yoktu. Ilık, yıldızlı bir yaz gecesiydi. Samanuğrusu sarı altın tozundan nihayetsiz bir bulut gibi göğün bir tarafından öbür tarafına uzanıyordu. Yürüdü. Yürüdü. Şehirde mandıralara giden yolun geçtiği tahta köprüde durdu. Kenara dayandı. Geniş derenin dibine akseden yıldızlar nurdan çakıl taşları gibi parlıyor, şırıldıyordu. Kenarlardaki karanlık top söğütlerde bülbüller ötüyordu. Daldı. Gitti. Saatlerce kıvıldamadı. Dinlediği nağmelerin ruhunda kalan ahenklerini işitiyor, tıpkı mescitte gibi gaşyoluyordu. Ansızın arkasından bir ses:

– Kimdir o?

– ...

Daldığı tatlı âlemden uyandı. Döndü. Köprünün öbür tarafında iki üç karaltı ilerliyordu. Gayri ihtiyari cevap verdi:

- Yabancı yok!
- Kimsin?
- Ali...
- Hangi Ali?
- ...

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

- Koca Ali... Koca Ali, be...
- Sen misin Ali Usta?
- Benim!
- Ne arıyorsun bu vakit buralarda?
- Hiç.
- Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa...
- !

Bunlar şehir subaşısının adamları, dizdarlardı. Kol geziyorlardı. Ne cevap vereceğini şaşırды. Geceleri afyon yutan bu serseriler ehl-i ırzlar nazarında hırsızlardan, uğursuzlardan daha korkunçtu. Kendilerinden başka dışarıda bir gezeni yakaladılar mı, dayaktan canını çıkartırlardı. Ama ona fena muameleler etmediler. Dizdarbaşı:

- Ali Usta, sen deli mi oldun? dedi.
- Yok...
- Böyle gece yarısına yakın değil, hatta yatsıdan sonra sokakta,

bahusus böyle şehir kenarında kimsenin dolaşmasına ağamızın razı olmadığını bilmiyor musun?

– Biliyorum.

– Ee, ne arıyorsun buralarda?

– Hiç...

– Nasıl hiç?

Koca Ali yine cevap veremedi. Dizdarlar onun namuslu bir adam olduğunu biliyorlardı. Hırpalamadılar. Yalnız:

– Haydi yerine git. Dolaşma...

dediler. Geldiği yollardan hızlı hızlı dönen Koca Ali ruhunda demin dinlediği ahengi tekrar buluyordu. Bülbüller keskin keskin ötüyor, uzaktan mandıraların köpekleri havlıyorlardı. Sokakta hiç kimseye rast gelmedi. Dükkânının önüne gelince durdu. Bacasının üstündeki leylek uyumamış, kefenli bir hayal gibi ayakta duruyordu. Kapısı aralıktı. Çıkarken sıkı sıkıya kapadığını hatırladı.

– Tuhaf, rüzgâr açmış olacak.

dedi. Dükkânında örsü ile çekicinden başka kıymetli şeysi yoktu. Bunlar da çalınmaya değmezdi. Kimsenin işine yaramazdı ki hırsız aşırnak zahmetine girsin...

İçerden kapıyı sürmeledi. Dizdarların müdahalesi canını sıkımişti. İşte, şehirde yaşamak da bir türlü esirlikti. Hâlbuki dağ başında, köyde sanatı geçmezdi. Birden ağır bir yorgunluk duydu. Kandilini yakmaya üşendi. Ocağın soluna gelen alçak musandıraya el yordamıyla çıktı. Büyük bir ayı pöstekisinden ibaret olan yatakçığına uzandı.

Siçrayarak uyandı. Kapısı vuruluyordu. Uyku sersemliği ile:

– Kim o? diye haykırdı.

– Aç, çabuk...

.....

Sabah olmuştu. Kapının aralıklarında bembeyaz ziya çizgileri parlıyordu. O hiç böyle dalıp kalmaz, güneş doğmadan uyanırdı.

Doğruldu. Musandıradan atladı. Ayakkabılarını bulmadan yürüdü. Hızla sürmeyi çekti. Birdenbire açılan kapının dükkânı dolduran aydınlığı içinde palabıyıklı, yüksek kavuklu dizdarbaşığı gördü. Arkasında keçe külahlı, çifte hançerli genç yamakları da duruyorlardı. «Ne var?» gibi yüzlerine baktı. Dizdarbaşı:

– Ali Usta, dükkânı arayacağız...

dedi. Koca Ali hayretle sordu:

– Niçin?

– Bu gece Budak Bey'in mandırasında hırsızlık olmuş.

– Ee, bana ne?..

– Onun için işte dükkânı arayacağız.

– O hırsızlıktan bana ne?

– Hırsızlar çaldıkları bir kuzuyu köprünün altında kesmişler. Meşin keselerin içindeki paraları alarak bir tanesini oraya bırakmışlar.

– Bana ne?

– O keselerden bir tanesini de bu sabah senin dükkânının önünde bulduk. Sonra... şu eşiğe bak. Kan lekeleri var!

Koca Ali kamaşan gözleriyle kapısının temiz eşiğine baktı. Hakikaten el kadar bir kan lekesi sürülmüştü. O, bu kırmızı lekeye dalgın dalgın bakarken palabıyıklı dizdar:

– Hem bu gece geç vakit ben seni köprüünün üstünde gördüm. Orada ne arıyordun?

dedi.

– ...

Koca Ali yine verecek bir cevap bulamadı. Önüne baktı.

– Arayın...

diye geri çekildi. Dizdarla yamakları dükkâna girdiler. Örsün yanından geçen başağa haykırdı:

– Ay, işte, işte...

– !

Koca Ali gayri ihtiyari dizdarın baktığı tarafa gözlerini çevirdi. Yeni yüzülmüş bir deri gördü. Şaşırdı. Yamaklar hemen deriyi yerden kaldırdılar. Açtılar. Daha ıslaktı. Bir ağalarının bir de mücrimin yüzüne bakıyorlardı. Dizdarbaşı hiddetle nerek sordu:

– Çaldığın paraları nereye sakladın?

– Ben para çalmadım.

– İnkâr etme, işte kuzunun derisi dükkânında çıktı.

– Bu deriyi ben buraya koymadım.

– Ya kim koydu?

– Bilmiyorum.

.....

Koca Ali zaten çok lakırdı söyleyemezdi. Subaşının karşısına çıkartıldığı zaman da, gece geç vakit köprünün üstünde ne aradığını anlatamadı. Dizdarların bulduğu bütün deliller aleyhine çıkıyordu. Budak Bey'in yeni sattığı beş yüz koyun ücreti de mandıradan çalınmıştı. İki kuvvetli hırsız bekçi çobanı sımsıkı bağlamışlardı. Sonra canını çıkarıncaya kadar dövmüşler, hatta işkence için bir kolunu da kırmışlardı. Ertesi gün hâkimin huzurunda bu çoban hırsızın birini Koca Ali'ye benzettiğini söyledi. Gece geç vakte kadar dükkânına gelmemesi, derinin dükkânda, para keselerinden birinin kapağı önünde bulunması Koca Ali'nin ithamına kâfi geldi. Ne kadar inkâr etse hırsızlığı tevil götürmüyordu. Zaten hükümetçe nereden geldiği, nereli olduğu belli değildi.

Sol kolunun kesilmesine karar verildi.

Koca Ali bu kararı duyunca ömründe ilk defa olarak sarardı. Dudaklarını ısırды. Kazaya rızadan başka çare yoktu! Sendeleyerek ayağa kalktı. Hâkime dik bir sesle:

– Kolumu bırakın, kafamı kesin!

diye rica etti. Bu ömründe onun ilk ricasıydı. Fakat ihtiyar hâkim çok adildi:

– Hayır oğlum, dedi, sen adam öldürmedin. Eğer çobanı öldürseydin o vakit kafan giderdi. Ceza kabahate göredir. Sen yalnız hırsızlık ettin. Kolun kopacak. Hak böyle istiyor. Şeriatın kestiği yer acımaz...

– ...

.....

Koca Ali'nin kolu kafasından çok kıymetliydi. Çeliğe «çifte su»yu bu iki kol sayesinde veriyor, bu iki el sayesinde serhatlerde dövüşen binlerce gazilere çelik kalkanları kıran, ağır zırhlıları yırtan, demir tolğaları ikiye biçen tüy gibi hafif kılıçlar yetiştiriyor, yok pahasına, pir aşkına çalışıyordu.

Onu Ağa Kapısında dizdarların odası altına kapadılar. Kıyas gününü burada bekliyor, hiç sesini çıkarmıyor, çolak kalınca örsünün başında çekiç vuramayacağını düşünerek mabudu ölen bir mümin matemini duyuyordu. Kolunun diyetini verecek on parası yoktu. Şimdiye kadar para için çalışmamıştı.

... Bütün şehir halkı Koca Ali gibi mahir bir ustanın kolu kesileceğine acıdı. Bu kadar yakışıklı, mert, çalışkan, kuvvetli, güzel bir adamın ölünceye kadar sakat sürünmesine en duygusuz vicdanlar bile dayanamıyordu.

İşte herkes onu seviyordu.

Sipahiler kendilerine pek ucuz kılıç döven bu adamı kurtarmayı sözleştiler. Şehrin en büyük zengini Hacı Mehmet'e müracaat ettiler; bu adam Karun kadar mal sahibi olduğu hâlde son derece hasisti. Hâlâ şehrin pazar yerinde, küçük bir dükkânda kasaplık yapıyordu. Düşündü, taşındı, nazlandı. Suratını ekşitti. Başını salladı. Ama sipahilerle hoş geçinmek lazımdı:

– Mademki siz istiyorsunuz, dedi, ben onun kolu için diyet veririm. Ama bir şartla...

– Ne gibi?

diye sordular.

– Varın kendine söyleyin. Eğer ben ölünceye kadar bana bedava hizmetçilik, çıraklık etmeye razı olursa...

– Pekâlâ, pekâlâ...

... Sipahiler Ağa Kapısına koştular. Hacı kasabın teklifini Koca Ali'ye söylediler. O evvela «kasaplık bilmediğini» ortaya sürdü. Kabul etmek istemiyordu. Sipahiler:

– Adam sen de! Kasaplık iş mi? O kadar harp gördün. Kılıç salladın. Bağlı koyunu yere yatırıp kesemez misin? diye ısrar ettiler.

«Kula kul olmak» fâni dünyada «birisine minnettar kalmak» azapların en ağırıydı.

O, daha pek gençken, vezir amcasının lütfunu bile çekememiş, minnettar kalmamak için aile ocağından kaçmış, gurbet ellerine atılmıştı. Şimdi kör talihi onu bak kime köle edecekti?

Sipahiler:

– Hacı'nın yaşı yetmiş aşmış... Zaten daha ne kadar yaşar ki... O ölünce yine sen hür kalır, bize kılıç yaparsın. Haydi, düşünme usta, düşünme! diyorlardı.

Hacı kasap, kesilecek kolun diyetini hâkime saydığı gün Koca Ali'yi arkasına taktı. Dükkâna getirdi. Bu adam gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyardı. Hiç durmadan dır dır söylenirdi. Hasisliğinden şimdiye kadar bir hizmetçi, bir çırak tutamamıştı. Koca Ali'yi eline geçirince hemen

dükkânının köşesine bir set yerleştirdi. Üstüne bir şilte koydu. Geçti, oraya oturdu. Her şeyi ona yaptırmaya başladı. Ama her şeyi... Sabah namazından beş saat evvel şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getiriyor, ona kestiriyor, ona yüzdürüyor, ona parçalattırıyor, ona sattırıyor... ta akşam namazına kadar durmadan emirler veriyordu. Zavallıya verdiği yalnız bulgur çorbasıydı. Bazen kendi artıklarını köpeğe verir gibi önüne atardı. Geceleri dükkânı baştan aşağı yıkatıyor, uykuya yatırmadan ertesi sabah için koyun getirmek üzere mandırasına yolluyordu. Odununu bile ormandan ona kestiriyor, suyunu ona taşıtıyor, her işi, her işini ona gördürüyordu. Hatta evinin bahçesindeki lağım kuyusunu bile ona ayıklattı.

Koca Ali, sade suya bulgur çorbasıyla bu kadar zahmetlere yıllarca göğüs gerebilecekti. Fakat Hacı kasabın ikide bir:

– Ulan Ali... Kolunun diyetini ben verdim. Yoksa çolak kalacaktın.

diye yaptığı iyiliği tekrarlamasını çekemiyordu.

Bir gün, iki gün, üç gün dışını sıktı. Durmadan çalıştı. Gece uyumadı. Gündüz koştu. Efendisinin karşısında elpençe divan durdu. Yine:

– Kolunun diyetini ben verdim.

– ...

– Şimdi çolak kalacaktın ha...

– ...

– Benim sayemde kolun var.

– ...

Hacı kasap âdeta bu sözleri «aferin» tarzında diline pelesenk etmişti. Her emrinin icrasından sonra kır sakallı, çirkin, sıska suratını ekşiterek mavi çukur gözleriyle onu tepeden tırnağa süzer, «Aklında tut, benim esirimsin!» gibi, verdiği diyeti hatırlatırdı. Koca Ali susar, kalbinin yırtıldığını, göğsüne sıcak sıcak bir şeyler yayıldığını, kilitlenen çenelerinin çatırdadığını, şakaklarının attığını duyardı. Geceleri uyuyamıyor, gündüzleri uğraşırken, mandıraya gidip gelirken, salhanede koyunları yüzerken, müşterilere et keserken «Ne yapacağım, ne yapacağım?» diye düşünüyor, hiçbir şeye karar veremiyordu. Dünyada kimseye eyvallah etmeyerek kanaatle, gururunun saadeti içinde yaşamak isterken başına gelen bu bela neydi?

Kaçmayı namusuna yediremiyordu.

İşte o vakit sahiden hırsızlık etmiş olacaktı.

Fakat bu herifin ikide birde bu yaptığını başa kakmasına tahammül... ölümden pek güç, ölümden pek acı, ölümden pek ağırdı...

Hacı kasaba köle olduğunun tam haftasıydı. Günlerden cumaydı. Yine erkenden mandıraya gitmiş, koyunları getirmiş, salhanede yüzmüş, dükkândaki çengellere asmıştı. Tezgâhın solundaki büyük yağlı siyah taşa satırları biliyor, yine: «Ne yapacağım, ne yapacağım?» diye düşünüyor, dudaklarını ısıırıyordu. Daha efendisi gelmemişti. Satırları bitirince büyük bıçakları bilemeye başladı. «Ne yapacağım, ne yapacağım?» hülyasına öyle dalmıştı ki... kasabın geldiğini duymadı. Ansızın uğursuzun boğuk sesi yüreğini ağzına getirdi:

– Ne yapıyorsun be?

Döndü. Efendisi köşesine oturmuş, çubuğunu tüttürüyordu.

– Bıçakları biliyorum,

dedi.

– Hay tembel, miskin hay... Sabahtan beri ne yaptın?

– ...

Cevap vermedi. Kapakları çürümüş bu küçük, bu hain, bu yılan gözlere kıpmadan baktı, baktı. İhtiyar beklemediği bu acı bakıştan kızdı. Sordu:

– Ne yapıyorsun?

– ...

Koca Ali sesini çıkarmıyor, bir hafta içinde belki beş senelik hizmetini durup dinlenmeden gördüğü hâlde kendini yine «tembel, miskin» diye tahkir etmeye sıklıkla uğruşan bu kötü insanı ezici bir bakışla süzüyordu. Yine kalbi yırtılır gibi oluyor, göğsüne sıcak bir şeyler yayılıyor, çeneleri kitleniyor, şakakları zonkluyordu. Bir anda bu titreme durdu. Koca Ali gözlerini açtı. Bir hafta buna nasıl tahammül etmişti? Şaşırırdı. Hacı kasap çubuğu yanına bıraktı. Hizmetçisinin bu ağır bakışından kurtuluvermiş gibi dırlandı:

– Kolunun diyetini benim verdiğimi unutuyorsun galiba, dedi, ben olmasam şimdi çolak kalacaktın...

– ...

Koca Ali yine cevap vermedi. Acı acı gülümsedi. Kızardı. Sonra birden sarardı. Hızla döndü. Bilediği satırların en büyüğünü kaptı. Sıvalı kolunu yüksek kıyma kütüğünün üstüne koydu. Kaldırdığı ağır satırı öyle bir indirdi ki... o anda

kopan kolunu tuttu. Gördüğü şeyin dehşetinden gözleri dışarı fırlayan Hacı kasabın önüne:

– Al bakalım, şu diyetini verdiğin şeyi!

diye hızla fırlattı. Sonra esvabının kolsuz kalan yenini sıkı bir düğüm yaptı. Dükkândan çıktı. Onun vaktiyle geldiği yer gibi, şimdi gittiği yeri de şehirde kimse öğrenemedi.

[**Yeni Mecmûa**, 1/27 (10 Kânûn-ı Sâni 1918/10 Ocak 1918) 16–10.]

KÜLAH

M ıstık katmerli bir muhacirdi. Bulgaristan'da doğmuş, büyüyüp biraz akli başına gelince hemen hududun on dakika ötesine kapağı atmıştı. «Türkiye değil mi? Hududu geçer geçmez, Bağdat'a kadar müsavi!» diyordu. Az zamanda, Babyak'taki Türkçe bilmez Pomakların akıl hocası oldu. Bulgaristan'da kalan akrabalarıyla mektuplaşmaya hacet yoktu. Onlarla, Bulgar hudut karakolundaki nöbetçinin süngüsü altında, küçük bir hediye mukabilinde, saatlerce oturup konuşabilirdi. Kurnazlığı sayesinde memleketinden çıkmadan muhacir olmuştu. Hatta içtiği «Karasu» bile doğduğu kasabadan geçiyordu. Fakat bir gün Babyak mıntıkasında bir «hudut tashihi» yapıldı. Yerleştiği köy yine Bulgarlara kalınca, yuvasını bozmaya mecbur oldu. Bu sefer hudut kenarının içerilere müsavi olmadığını anladı. Tâ Nevrekop'a kadar indi. Dört beş sene geçmeden Balkan Harbi patladı. Hemen annesiyle İstanbul'a kaçtı. Dimetoka'nın methiyle kulakları dolmuştu. Kalktı, oraya gitti. Bir köye yerleşti.

İçinden: «Artık biz ölünceye kadar muharebe olmaz!» diyordu. Köyünün kahvesinde Cihan Harbi'nin havadislerine inanamadı. Fakat...

- Vay anasını! Yalan be!
diye haykırdı.

- Hudut düzeltilecek!

diyorlardı. Hakikaten bu hudut düzeltildi. Mıstık'ın muhacir gibi yerleştiği köy yine Bulgarlara geçti. Bereket versin ihtiyar annesi ölmüştü. Gamsız bir serseri tevekkülü ile tek başına Ergene Köprüsü'nü aşarken «Evveli Şam, ahiri Şam!» dedi. Bu kadar kısa bir zaman içinde «birbiri üstüne dört defa muhacir olmak», onun yerleşmek heveslerini söndürmüştü. Gözünü yumdu. Anadolu'ya atıldı. Aldatılabilecek milyonlarca saf adamlar arasında kalınca Şam'ı mamı unuttu. Şehir şehir, kasaba kasaba dolaşmaya, ticaret etmeye başladı. Önüne gelene külah giydiriyordu. En kârlı bulduğu ticaret, hayvan alım satımı idi. Bir kasabadan alınan atın, yahut eşeğin pahası, en yakın kasabaya götürülünce değişiveriyordu. Bu pahayı, Mıstık, kurnazlığı sayesinde değiştiriyordu. Kırmızı kuşağında, Rumeli'deki tabancasının yerine sokulu kara kılıflı makas her hayvanın değerine yüzde altmış ilave ederdi. En miskin bir beygiri alınca tırnaklarını temizler, yağlar, yelesini, kuyruğunu Frenkvari keser, düzeltirdi. Sonra, torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah otan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha hâline sokardı. Lakin at pazarlarında daima karşısına çıkan bir rakibi vardı. Onun alacağı hayvanı arttırır, en kâr bırakacak fırsatları elinden kapardı. Herkesin «Molla» diye çağırıldığı bu herifin ismini bilmiyordu. Yerden yapılı, çember sakallı, kalın, çattık kaşlı, kırk beşlik bir softaydı. Küçük siyah gözleri önüne

bakar, ince beyaz sarıklı kalıpsız fesinin altında tıraşlı kafası, geniş ensesi terden pırıl pırıl parlardı. Mıstık'ın beğenmeyip bıraktığı en miskin, en hasta, en ihtiyar hayvanları bile alıyor, bir gün içinde gençleştiriyor, kuyruğunu, yelesini kesmeden şeklini değiştiriyor, gözlerini parlatıyor, şahlandırıyordu.

Mıstık, henüz geldiği kasabanın hanından girerken yine bu herifi gördü. Yeni bir zarara uğramış gibi birdenbire canı sıkıldı. Ama bozuntu vermedi.

– Merhaba Molla!

dedi.

– Merhaba!

Şimdiye kadar hiç konuşmamışlardı.

– Hayvan almaya mı geldin?

– Sana ne?

– ...

– Neye geldimse geldim...

Mıstık, kirli zayıf elini seyrek sarı bıyıklarına kaldırdı. Çakır gözleri bakacak yer bulamadı. Renksiz dudaklarını kısarak gülümsedi:

– Ortak olalım be...

dedi.

– Olalım...

Molla da gülümsedi. Döndüler. Hanın avlusuna doğru yana yana yürüdüler. Kahvenin önündeki eski peykeye oturdular.

Ayaklarının dibinde iri alacalı bir tavuk «gut, gut, gut» diye civcivlerini gezdiriyordu. Pazar yarındı.

Mıstık, koynundan tütün kesesini çıkardı. Molla'ya uzattırken peykenin yanındaki pencereden içeriye bağırdı:

– Bize iki kahve getir.

Molla:

– Ben oruçluyum!

dedi. Mıstık anlamadı:

Ramazanda mıyız, yahu?

– Hayır.

– Üç aylarda mıyız?

– Hayır.

– Ey, bu ne orucu?

– Ben bütün yıl, bir gün yer, bir gün tutarım!

– Sahi mi?

– Vallahi...

Mıstık, tütün kesesini tekrar koynuna soktu. Eğildi, camsız pencereden kahveciye «İstemez, kahveleri yapma.» diye seslendi. İçinden: «Bu gebeşin kafasına ben bir külah geçirim!» dedi. Kendisinin sofuluğundan, küçükken hafızlığa çalıştığından, ama hastalandığı için vazgeçtiğinden, babasının yirmi yedi defa Hacc'a gittiğinden bahsetti. Molla, yere bakarak dinliyor, başını sallıyor, inanıyor, Rumelililerin sağlam Müslüman olduklarını söylüyordu.

Mıstık sordu:

- Sen nerelisin?
- Kayserili.
- Kayseri nerede?
- Bu tarafta.

Molla, kısa parmaklı tombul eliyle hanın kapısını gösteriyordu. Mıstık, geldiği ciheti hatırlayarak:

- Konya tarafında mı?

diye sordu.

- Hayır canım, daha yukarılarda.
- ...

Mıstık, Kayseri'nin nerede, hem de ne olduğunu pek iyi biliyordu. Rumeli'de bıraktığı çiftlikleri de anlattıktan sonra yaptığı kapıyı kâfi gördü, işlere geçti. Konuştular. Anlaştılar. O günden itibaren ortaklığa karar verdiler. Kâra, zarara, sermayeye ortak oluyorlardı. Mıstık, yine içinden: «Ben sana bir külâh giydireyim de, gör!» dedi.

Ertesi gün pazarda hayvanları beraber sattılar. Molla'nın kiler daha genç, daha dinç duruyordu. Birkaç gün daha burada kalıp çürük hayvanları toplamağı sözleştiler.

İkisi de bir handa, karşılıklı birer küçük odada yatıyorlardı.

Bir gece Mıstık'ın odasının kapısı vuruldu. Kalktı. Sürmeyi çekti. Açtı.. Baktı ki ortağı...

- Hayırdır inşallah, Molla?..
- Sabahleyin ben bir köye kadar gideceğim. Sana şimdiden unutmadan söyleyeyim. İyi bir iş var.

Mıstık, gözlerini daha ziyade açtı:

– Ne?...

– Valinin çocuğu için benden bir beyaz eşek istemişlerdi. Seksen liraya kadar satabileceğiz.

– Ey?

– Ben yarın burada yokum. Sen ara, bulursan otuz, kırk, hatta elli lira bile ver. Mutlaka al.

– Beyaz eşek olur mu?

– Olur ya...

Mıstık şaşaladı. «Şaka mı ediyor?» diye sofu ortağının yüzüne dikkatle baktı. Hayır... Ciddi idi. Sordu:

– Ey, burada bulunur mu?

– Ne bilirsin? Belki bulunur.

– Pekâlâ, yarın ararım.

Molla, saf bir ortak samimiyetiyle ona akıl öğretti:

– Buranın en birinci cambazı Hacı Hüseyin'dir. Sen tanımazsın. Şimdi çok ihtiyar olduğu için evinden çıkmaz. Şadırvanın karşısına gelen sokaktan git, git, git. Orada birine sor. Gösterirler. Çiftlik gibi bir ev... Pazara gelmez. Oturduğu yerde cambazlık eder. Ondan iste. De ki: «Akşama kadar bana mutlaka bir beyaz eşek bul.» Elli liraya kadar vaad et.

– Pekâlâ!

Molla'nın ağzından sert bir rakı kokusu çıkıyordu. Küçük lambanın hafif aydınlığı ile gölgelenen yüzünde yorgun bir neşe vardı. Gözleri dumanlıydı. Mıstık, ortağının gündüz oruçlu olduğunu hatırladı. Bir lâtife etmek istedi:

– Keşke beni de iftara davet edeydin! Beraber içerdik...
Molla, reddetti:

– Hâşâ! Ben ömrümde bir katre ağzıma komamışım, el-hamdülillah...

– Ey, bu koku ne be?

– Dişim ağrıyor, rakı ile ağzımı çalkaladım.

– Ya...

– Evet.

– Öyleyse Allah rahatlık versin!

– Sana da...

Mıstık, odasının kapısını kapayınca yine «Gidi gebeş seni! Ben sana bir külâh giydireyim de, gör!» dedi. Ayakta duramayacak kadar sarhoş olduğu hâlde yine sofuluk taslayıp ömründe ağzına bir katre koymadığını söylemesi Mıstık'ın sanki izzetinefsine dokunmuştu. «Beni aptal yerine koyuyor ha...» diye ellerini kalçalarına dayadı. Durdu. Gözlerini küçülterek yere baktı:

– Şuna bir külâh... İlk fırsatta bir külâh...

Döndü. Kapıyı sürmeledi. Soyunmaya başladı. Kendisi de «sıtma tutmasın» diye torbasında daima birkaç şişe konyak gezdirirdi. Onun için kafası gündüzden tutkundtu. Hemen uyuyuverdi.

Sabah olunca kahvesini içmeden dışarı atıldı. Sokakların inek, öküz, kaz, koyun kalabalığı içinde yürüdü. İhtiyar cambaz Hüseyin'in evini buldu. Bu, ak sakallı, kısacık boylu, şeytana benzer bir adamdı. On altı yaşında bir çocuk kadar çevikti. Yürürken zıp zıp sıcıyordu.

Mıstık, selâmdan sabahtan sonra beyaz bir eşek istediğini söyledi. İhtiyar böyle bir hayvanın bulunacağını ümit etmiyordu. Elli senedir cambazlık ettiği hâlde ancak ömründe bir defa beyaz eşek görmüştü.

- Ama ara sıra bir uğra... dedi, kısmetin varsa bulunur.
- Akşamları uğrarım.
- Ne vakit istersen...

Mıstık o gününü akşama kadar hayvan aramakla geçirdi. Kelepire benzer bir şey bulamadı. Ortağı Molla, gittiği yerden gelmemişti. Akşama yakın canı sıkılmaya başladı. Beyaz eşeği bulup bulmadığını anlamak için değil, sırf kendisiyle konuşup malumat peyda etmek için ihtiyar cambazın evine gitti. Kapıyı vurdu. Karşısına çıkan Hacı Hüseyin:

- Oğul, senin talihin varmış! diye bağırdı, bir beyaz eşek buldum.

- Ne çabuk?

- Sen gider gitmez, şişmanca, simsiyah bir Arap geldi. Ama tuhaf bir Arap. Başında yeşil bir hacı sarığı... Ben Hicaz'da askerlik ettiğim için Arapça bilirim. Arapça konuşmaya kalktım. «Gurbette unuttum» dedi. Allah kimseyi gurbete düşürmesin! İnsan anadilini bile kaybediyormuş! Bu zavallı Hacı, parasız kalmış. Yedeğindeki süt gibi beyaz eşeği bana sattı. Kırk liraya aldım.

- Çok be...

- Ne yapalım? Sen elliye kadar ver demedin mi?

- Çok iyi canım, nerde bakalım, bir görelim.

- Gel... Ahırda.

Mıstık sık adımlarla hızlı hızlı yürüyen ihtiyarın arkasına takıldı. Dış avluya geçti. Geniş bir ahıra girdi. Köşede hakikaten süt gibi bembeyaz bir eşek duruyordu.

– Çok güzel, yarın gelir, alırım.

dedi. İhtiyar sordu:

– Şimdi niye almıyorsun?

– Yarın sabah, dedim ya... Akşamın hayrını, sabahın şerrinden beterdir.

– Olur, sabahleyin gel.

– Güneş doğarken...

dedi.

Çıkarken avlunun çitlerine, kapının kenarlarına, ahırın saçaklarına çaktırmadan dikkatli dikkatli baktı. Gözleri sokağın karmakarışık izlerinde, hana dönerken: «Bu fırsatı kaçırmamalıyım!» diyordu. İşte beyaz eşek bulunmuştu. Bunu, Molla'nın haberi olmadan, alıp valiye götürmeli, bütün kârı cebellübe atmalıydı. Ama Molla eşeğin bulunduğunu haber alırsa gider, arttırır, yine işi bozardı. «Ona duyurmam.» dedi. Düşünmeye başladı. Hana gelinceye kadar planını kurmuştu. Odabaşı ile hemen hesabını kesti: «Bu gece ay ışığı var. Ben aşağı köye gidiyorum, iki üç gün gelmeyeceğim,» diye heybelerini omuzladı. Gizlice başka bir hana gitti. Sabahı dar etti. Erkenden, ortağına giydireceği külâhı düşünerek uyanı. Bir ucunu pencere parmaklığına bağladığı uzun kırmızı kuşağını döne döne sararken, yanında başka birisi varmış gibi kendi kendine konuşmaya başladı:

– Hacı Hüseyin'e niçin kırk lira vereceğim?

– Ya ne yapmalıyım?

– Çitler alçak. Kapı da harap. Köpek de yok. Gidip gece çalarım.

– Sonra?

– Bugün çarşıdan boya alırım. Derenin kenarına götürür, saklarım. Eşeği gece götürür, orada boyarım. Sabah karanlığında hanla hesabımı keser, boyalı eşeğe biner, vilâyetin yolunu tutarım.

– Vilâyete gidince?

– Eşeği sıcak su ile yıkar, valiye satarım.

– Molla?

– Külâhı giydiğinin farkında olmaz bile...

– ...

Poturunun açık kalmış düğmelerini iliklerken gözünün önüne Molla'yı getiriyor, başındaki beyaz sarığının yerine küçük bir Rumeli külâhı geçiriyor, bu külâhı hayalinde bir sağa, bir sola, bir arkaya, bir öne eğerek eğleniyordu.

Çarşıdaki dükkânların hepsini dolaştı. Kınadan başka boya bulamadı. İki okka kına aldı. Kasabadan dışarı çıktı. Derenin kenarında kuytu bir yer buldu. Molla'ya rast gelmemek için kasabaya dönmedi. Gece oluncaya kadar orada oturdu. Kesesindeki tütünlerin hepsini içti, bitirdi. Hava bozuktu. Siyah bulutlar bazen ayı örtüyor, her tarafı vakit vakit koyu bir karanlık kaplıyordu. Mistik gece yarısından sonra bu karanlığın içinde yürüdü. Düşe kalka Hacı Hüseyin'in evine geldi. Durdu. Dinledi. Ses seda yoktu. Çite tırmandı. Akar gibi avluya indi. Tekrar etrafı dinledi. Bir şey duymadı.

Yürüdü. Ahıra doğru gitti. Kapı aralıktı. İtti, içeri girdi. Yine karanlığı dinledi. Cebinden çıkardığı kibriti çaktı. Köşede eşek, tıpkı bir mermer parçası gibi bembeyaz duruyordu. Ayaklarının ucuna basarak yürüdü. Yuların bağı kördüğüm olmuştu. Elleriyle, dişleriyle uğraşarak çözdü. Yavaş yavaş soğukkanlılıkla kapıdan çıkarken boğazına boğucu bir şey sarıldı. Beyninde bir yaygaradır koptu:

«Hırsız var, hırsız var, koşun çocuklar, hırsız var!...»

....

Mıstık, çabalandı, çırpındı, kurtulamadı. Avlunun sağındaki yer odalarından elleri ışıklı kadınlar koşuyorlardı. Korkudan patlamış gözleri, boğazına sarılanı tanıdı. Bu, Hacı Hüseyin'di. Dün sabah bir yabancıнын gelip kendisinden yüksek fiyatla damdan düşer gibi bir beyaz eşek istemesi... Sonra o gider gitmez, yine damdan düşer gibi, tuhaf kıyafetli, Arapça bilmez bir Arap'ın kendisine bir beyaz eşek getirip satması... Daha sonra, ertesi gün gelip eşeği alacağını söyleyen müşterinin görünmemesi, onu şüpheye düşürmüştü. İşte, «Bunda bir kurt yeniği var!» diye bu gece uyumamış, kuyu başındaki bostan gölgeğinde beklemişti. Yakaladığının gelmeyen müşteri olduğunu görünce öfkesinden deli olacaktı.

– İp getirin!

diye haykırdı. Çoluk çocuk, damat, gelin, bütün ev halkı uyanmıştı. Kalın iplerle Mıstık'ı sımsıkı bağladılar. Canını çıkarıncaya kadar dövdüler.

Sabahleyin yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Hacı Hüseyin, damatlarıyla kalın incir ağacından gece

yakaladığı hırsızları çözdü. Ayaklarının bağlarını gevşetti, arkasına taktı. Beyaz eşekle beraber hükümet konağına doğru yürüdü. Ahırdan bembeyaz çıkan eşeğin rengi atıyor, boynunda, sırtında, sağrısında, yol yol siyah çizgiler peyda oluyordu. Eşeğin rengi şakır şakır yağın yağmurla böyle hârelendikçe Hacı Hüseyin, daha beter hiddetleniyor, dönüp dönüp Mıstık'ın ensesine tokatları indiriyor: «Gidi, sizi dolandırıcılar! İlk önce sen gelirsin, sonra arkadaşın o yalancı Arap! Çıkarın altınlarını...» diye küfürleri basıyordu. Gören alaya katıldı. Vak'a hemen duyuldu. Bütün kasaba hükümetin avlusuna toplandı. Bir eşeğe bakıyorlar, bir Mıstık'a... Gülmekten katılıyorlardı. Dün boya aradığı dükkâncılar; kına aldığı aktar, hancılar onu tanıdılar. Daha jandarma zabiti gelmemişti. Uzun boylu çavuş yanındaki neferlerine gülerken emrini verdi:

– Tıkın şu uğursuzu bodruma! Yağmur altında eşek gibi onun da rengi değişmesin!

Neferler Mıstık'ı tuttular. Ahalinin arasından çektiler, kollarının bağlarını çözmeden dar bir kapıdan kapkaranlık bir yere fırlattılar. Mıstık bu karanlıkta yapayalnız kalınca Molla'nın kendine ettiği oyunu sezer gibi oldu. Gözünün önünde siyaha boyanmış, çember sakallı bir çehre kırmızı dilini çıkararak sırttı. Bu hayalin tıraşlı başında giydiremediği külah yerinde yeşil bir hacı sarığı vardı. Şimdi ne yapacaktı? Ne cevap verecekti? Düştüğü bu tuzaktan nasıl kurtulacaktı? Öyle bir tuzak ki... Hem hilekârlık, hem dolandırıcılık, hem hırsızlık... Düşünüyor, düşünüyor, aşık kemiklerine kadar

kafasına geçirilmiş üç katlı kurşun bir külâhın altında ezilmiş gibi kıvranıyor, karanlıkta ayaklarını yere vurarak: «Tuh bre anasını! Tuh bre anasını!» diye suratını bir sağa, bir sola çeviriyordu.

[**Vakit**, 127-128-129 (25-26-27 Şubat 1334/1918; 13-14-15 Cemaziye'l-evvel 1336) 2.]

NÂDÂN

*Nâdân ile sobet güçtür bilene,
Çünkü nâdân ne gelirse söyler, diline!*

Atasözü

İstanbul üç gündür sis içindeydi. Topkapı Sarayı'nı, açık kül rengi kalın bir bulut sarmış, sanki bütün dünyadan ayırmıştı. İhtiyar padişah, artık mermer havuzlu küçük bahçenin lale tarhlarını bile göremiyor, gamsız zamanlarında yaptığı gibi, murassa çerçveli camlara hohlayıp parmağı ile «çifte vav» yazmıyordu. Yeniçeriler kazan devirmişler, sipahi zorbaları zabitlerini parçalamışlar, payitahtı yağmaya hazırlanmışlardı. Serhatteki ordunun hâli de perişandı. Ecelin gadriyle tecrübeli vezirler kalmamış, fedakâr beyler er meydanlarında can vermişlerdi. Bu korkunç buhranın önünü alacak bir adam yoktu. Son ümit «Köse Vezir» deydi. Vaziyetin fenalığını herkesten ziyade kavrayan âkil padişah, işte şimdi onu çağırtmıştı. Mührünü ona verecekti. Tahtın karşısındaki sırmalı büyük perde kımıldadı. Kocaman kavuklu, mini mini, nahif bir ihtiyar belirsiz bir gölge gibi içeri girdi. Gözleri yerde, elpençe, yürüdü. Tahtın basamağına diz çöktü. Takbil resminden sonra padişah asabi eliyle soldaki erguvan bir kumaştan yapılmış şilteyi gösterdi.

– Otur...

dedi. Sonra, tahtın, sağ kolunu dayadığı altın koltuğuna bakarak ahvalin fenalığını, devletin geçirdiği muhatarayı, askerinin fesadını, ordudaki perişanlığı anlattı. Yavaş yavaş söylüyor, her kelimedede başını sallıyordu. Bu zamanı ıslah etmek için demir bir el lazımdı. Gayet doğru, irtikâp etmez, Allah'tan korkar, âkil, dünyayı bilir, her şeyden ziyade devletini sever bir adam işleri düzeltebilirdi. Padişah:

– İşte bu adam sensin! Seni kendime vekil edeceğim...

deyince, boynunu büküp efendisini dinleyen küçük ihtiyar doğruldu:

– Beni affedin padişahım, dedi, ben artık devlet işine karışmamayı ahdettim. Sayenizde geri kalan birkaç günlük ömrümü ibadetle, dua ile geçireceğim.

– Fakat...

... Padişah, mesuliyetsiz rahatın hayvanlarla ölümlere yakışacağını, kulların padişah davetine icabet etmemeleri bir küfür olduğunu, ayetlerden, hadislerden bürhanlar getirerek tekrarladı. Haklı bir gazabın mehabetini duyuran sert bir bakışla kırılmış uzun kirpikli, iri, şahane gözlerini boynu bükük ihtiyara dikti. Bu bakışta sanki Azrail'in kanatlarından aksetmiş ölüm kıvılcımları tutuşuyordu. Köse Vezir ateş içinde yanmayan bir semender gibi sakindi:

– Boynum kıldan incedir padişahım! dedi, çoluk çocuğumla veda ettim. Hakk'ın huzuruna gitmek için iradenizi bekliyorum. Ben mühr-i şerifinizi almam!

– ...

Padişahın soluk çehresi karardı. Elleri titredi. Tahtın gerisine çekildi. Yüzünü buruşturarak:

– Kaldırın şunu!

diye bağırdı.

Sırma perdenin arkasından birer hayal sessizliğiyle koşan hademeler yere basmıyor sanılacak derecede hafif adımlarla çabucacık vezirin başına üşüştüler. Göz açıp kapamadan dışarı çıkardılar. Bu çıkış, mermer revakında gece gündüz keskin tıgılı karayağız cellatların bağdaş kurup bekledikleri balıkhaneye doğruydu.

Hiddeti geçer gibi olan padişah devletinin, tahtının üstünde bocaladığı fesat tufanını tekrar hatırladı. Düşündü. Köse Vezir de ölürse sözün, bir gün olup büsbütün ayağa düşmesi ihtimali vardı. Fakat işte bu küçücük adam ölümü gözüne almıştı. Kafası kesilince Hakk'ın huzuruna gidecek, dünya gailinden kurtulacaktı. Ne vakit olsa, yüzlerce yıl yaşasa yine ölümden kurtuluş olmadığını bilen, bu hakikati unutmayan ariflerdendi. Bir gün sonranın, beş gün evvelin onca hiç ehemmiyeti yoktu. Padişah, huzurunda divan duran ağasına:

– Sarık odasına hapssetsinler. Yanına kitap, kalem, kâğıt vermesinler.

dedi. Ağa çıktı. Padişah mutlaka onu iş başına getirmeye azmetmişti. Bu cesareti, muhakkak ölüm karşısındaki bu pervasızlığı, şahsiyetini, ahdini muhafaza etmekteki bu inadı ne kıymetli bir hasletti!

Ancak böyle bir adam müşkül zamanlarda büyük işler yapabilirdi. Padişah bunu biliyordu. Gözünün önüne zamanenin pašaları, çelebileri geldi. Hepsi iki kat bir rükû vaziyetinde ölüm

korkusuyla benizleri sararmış, yalnız hile, yalnız fesat, yalnız fitne düşünüyorlar; şeytanların bile aldanacağı yalanlar, iftiralar uydurarak birbirlerinin kanlarını içiyorlardı. Fakat Köse Vezir öyle değildi. Arifti. Âlimdi. «Dünya ve mafihâ»nın ne olduğunu sezmişti. Daima «zeval» uçurumuna giden «ikbal» yolunda hakikati unutmaz, mağrurlanmaz; para, servet, ihtişam, saltanat gibi şeylere de tenezzül bile etmezdi. Orta hâlli bir molla gibi yaşar, sandık sandık floriler toplayıp fâni dünya evini baki sanan haris gafillerin budalalıklarına şaşardı. Padişah, böyle Hak'tan başka hiçbir kuvvete baş eğmeyen bir adama mührünü nasıl kabul ettirecekti? İşte ölümün onca hiç ehemmiyeti yoktu. Yine kalın kaşlarını çattı:

– Ölümünden daha beter bir ceza...

diye söylendi. En korkunç işkenceler, dehşetleri nispetinde ölüme daha yakındı.

Padişah saatlerce tahtında düşündü. Taşındı. Saatlerce yalnız kaldı. Kılıcın değil, asıl aklın kuvvetiyle galebe çalındığını bilirdi. Fakat aklına ölümden korkmayan bir adama baş eğdirecek bir vasıta gelmiyordu. Düşünürken tahayyül etmeye başladı. Daldı, gitti. Derin uykularda görülen rabitasız rüyalar gibi şehzadelîği, lalası gözünün önüne geldi. Otuz yıl evvel ölen lalası hatırında kalan o ak sakallı adama hiç benzemiyordu. Saray kendi sarayı değildi. Ders aldığı rahle beyaz gül ağacından mıydı? Lalası olduğunu bildiği hâlde sesini, simasını tanımadığı bu müphem hayal lafızsız bir lisanla: «Nâdânla sohbet etmek âkile cehennem ateşinden beterdir!..» diyordu. Bu söz bir şiirdi! Padişah veznini ararken daldığı derin tahayyülünden uyandı. Başında bir ağırlık vardı. Hareme gidip yatmak için kalktı.

Evet, mademki nâdânla sohbet etmek cehennem ateşinden beterdi. Bu ateşte Köse Vezir'i yakmalı, fakat öldürmemeliydi. Koltuğuna giren bendelerine:

– Çabuk bir nâdân buldurulsun. Onun yanına kapatılsın. dedi.

Bostancılar, tebdil ağaları, bir hafta kadar bütün şehri, civar köyleri, kasabaları, dağları, kırları dolaştılar. Nihayet Karamusalı meralarında gayet cahil, gayet akılsız, gayet aksi, hâsılı gayet nâdân bir çoban buldular. Bu otuz beş kırk yaşlarında, çok kuvvetli, hissiz, hayvan gibi bir adamdı. Köyünde kendisine «Eşek Hasan» diyorlardı. Nâdân olduğu kadar inatçıydı da... Terbiye, hürmet, namaz, niyaz ne olduğunu bilmez: «Allah'ın kim?» dendiği zaman: «Ne bileyün ben ülen...» diye sırtırdı.

Koyunların yanından ayrılmamak için hasekilere mukavemet etmiş; taşla, sopayla birkaçını yaralamıştı. Saraya elleri bağlı getirdiler. Siyaset gününü tespîh çekerek bekleyen Köse Vezir'in yanına koydular. Eşek Hasan uğradığı haksızlığa karşı üç gün uludu. İştilmedik küfürler etti. Sonra sustu. Pembe ipek divanların üstüne çarıklarıyla çıktı. Kuşağının arasından çıkardığı kavalı çalmaya başladı. Yalnız başına ölümü bekleyen Köse Vezir'in huzuru, tevekkülü bozuldu. Ama yanına konan bu garip mücrimle bir lakırdı olsun etmedi. Yüzünü pencereden tarafa çeviriyor, odaya yemek içmek getiren hademelere bile gözünü kaçırmıyordu. On gün, yirmi gün geçti. Kapının deliğinden içerisini gözetliyorlardı. Padişah,

onun böyle nâdân bir herifle yaşamak azabına da katlandığını görünce ümitsizleniyor, hasekiler çıkararak daha nâdân mahluklar arattırıyor, fakat Eşek Hasan'dan beterini bulduramıyordu. Bir ay geçti. Nâdân çoban kavalı da bıraktı. Hiç ses çıkarmıyor, zindan arkadaşı gibi pinekliyor, susuyordu.

... Bir sabah Köse Vezir bu koca herifin hüngür hüngür ağladığını gördü. Çocuk gibi hıçkırması içine dokundu. Zavalı kim bilir karısını, evini, köyünü mü hatırlamıştı? Gayriihtiyari sordu:

– Ne ağlıyorsun oğlum?

Bu, vezirin daha hapsedildiğinden beri söylediği ilk sözdü. Çoban gözyaşlarından sırsıklam olan al yanaklarını kirli yenleriyle silerek ona baktı.

– Söylesem darılırsın,
dedi.

– Söyle oğlum derdini bana, ne darılacağım.

– Vallahi darılırsın.

– Darılmam diyorum.

– ...

Çoban derdini söylemiyor, daha ziyade heyecana gelerek avazı çıktığı kadar ağlıyordu. Köse Vezir, biraz düşündü. Başkasını ağlatan bir sebebe kendisi nasıl darılabilirdi? Merak etti. Tekrar:

– Söyle oğlum, dedi, senin derdinden bana ne?

– Darılırsın baba.

– Darılmam, söyle...

- Benim sürümde bir kösemenim vardı. Senin yüzüne baktıkça o hatırıma geliyor da... İşte onun için ağlıyorum.

- ...

Derdini söyleyen Eşek Hasan birdenbire ağlarken gülme-ye, hıçkırıklara kahkaha karıştırmaya başladı. «Tıpkı sakalı seninkine benziyordu.» diye tafsilata bile girişiyordu. Köse Vezir hiç cevap vermedi. Kalktı. Kapıyı vurdu. Başını içeri uzatan sivri kavuklu nöbetçiye:

- Efendimize arz edin. Mühr-i hümayunlarını kabul ettim. dedi.

Bir sene sonra harp bitmiş, yeniçeriler terbiye edilmiş, sipahiler nizama konulmuş, hırsızlar, uğursuzlar temizlenmişti. Devlet yine eski kuvvetini buldu. Padişahın gamlı yüzü güldü. Artık neşesi tamamıyla yerine gelmişti. Yalnız sadrazamına o nâdân herifin yaptığı ölümden beter şey ne olduğunu bilmek istiyordu. Bir gün bunu sordu. Geçirdiği kırk günlük azabı birden hatırlayınca, yeni bir tokat yemiş gibi Köse Vezir'in yüzü kıpkırmızı oldu. Verecek bir cevap bulamadı. Kekeleyerek:

Hiç padişahım! dedi, bu suçsuz köylünün benim için hapsedilmesine vicdanım razı olmadı... da onu azaptan kurtarayım diye ahdimi bozdum.

...

[**Vakit**, 202 (11 Mayıs 1334/1918–29 Receb 1336) 2.]

KESİK BIYIK

Darwin denilen herifin sözüne inanmalı. Evet. İnsanlar mutlaka maymundan türemişler! Çünkü işte neyi görssek hemen taklit ediyoruz; oturmayı, kalkmayı, içmeyi, yürümeyi, durmayı, hâsılı hâsılı, hâsılı her şeyi...

Ne kadar adamlar vardır ki hiç ihtiyaçları yokken «monokl» dediğimiz tek gözlükleri takarlar. Çünkü terzide seyrettikleri moda albümlerindeki resimler tek gözlüklüdür.

Neyse... Lafı uzatmayalım. Ben de taklitçinin biriyim, her modayı yaparım. Altı yedi sene evvel, gördüm ki herkes bıyıklarını Amerikanvari kesiyor. Benim de hemen kestirdiğimi tabii tahmin edersiniz. Ah, evet ben de kestirdim. Ben de pala bıyıklarımı sırf taklitçilik gayretiyle kestirdim; hakikaten, «Darwin»in istediği gibi, ecdadıma benzedim.

Fakat ilk zamanlar o kadar utandım ki... size tarif edemem. Bir arkadaşına rast gelmeyeyim diye arka sokaklardan eve geldim. Kapıyı açan evlatlık beni bu hâlde görünce dehşetli bir nara attı. Kurt görmüş bir kısrak heyecanıyla, haykıra haykıra kaçtı. Ben kapıyı iterek yukarı çıktım. Hınzır kız, kim bilir anneme neler söylemiş. Odama annem geldi. Ben,

dışlerim ağrıyormuş gibi ağzımı tutuyor, bıyıklarımı göstermiyordum.

– Ah hain, alçak! Artık benim evladım değilsin! dedi.

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Zavallı kansız elleri titriyor, yüreğinin şiddetle çarpmasından derin derin geçirmeler göğsünü, başını sarsıyordu.

– Niçin anneciğim? dedim.

– Niçin mi? diye inledi, hani bıyıkların?

– Bıyıklarımı kesmekle niçin alçak, niçin hain olayım?

Annem daha beter ağlamaya, daha beter geçirmeye başladı:

– Beni anlamaz mı sanıyorsun? dedi, bıyıklarını farmasonlar keserlermiş. Demek sen de farmasonmuşsun! Verdiğim süt sana haram olsun! Ah, demek sen de farmasonmuşsun da bizim haberimiz yokmuş!..

Ben her ne kadar bu rezaleti sırf taklitçilik yüzünden, hem âdeta haberim olmadan yaptığımı anlatmaya kalktımsa da hiç para etmedi. Annem daha beter ağladı. Laflarıma inanmıyordu. Dizlerini döverek: «Seni doğuracağıma keşke taşları doğuraydım!» diye çırpınıyordu.

Tam bu esnada babam gelmez mi!.. Evlâtlık kız bıyıklarımın hâlini ona da yetiştirmiş. Aralık kalan kapıdan onu kalın bastonuyla beraber yukarı çıkmış görünce titredim. Korkmadım desem yalan söylemiş olurum. Mahvolduğumu anladım. Babam hızla içeri girdi. Ben hâlâ ellerimle bıyıklarımı kapalı tutuyordum. Bastonunu havada savurarak:

– Aç bakayım ellerini...

diye haykırdı. Artık iş çatallaşmıştı. Hemen bir yalan uydurdum:

– Babacığım, bugün sigaramı yakarken kazara bıyığımın bir tarafını tutuşturdum... Onun için kestirdim.

Ama bizim ihtiyarda hacı gözü yoktu.

– Sen bana dolma yutturamazsın, dedi, demek ki sokakları dolduran züppelerin hepsinin bıyıkları kibritle mi yandı?

Sustum. Cevap vermedim.

Babam açtı ağzını yumdu gözünü... Öyle şeyler söyledi ki ben burada mümkün değil tekrarlayamam. Fesinin püskülünü önüne getirmek, bıyıklarını kesmek hep bir şeye delalet edermiş... Öyle pis bir şeye ki...

Babamın hiddeti karşısında ne yapacağımı şaşırıyor, «Bıyıklarımı keseceğime keşke kafamı kesseydim!» diye içimi çekiyordum. Babam son sözünü söyledi. Beni reddetti, evden kovdu.

– Hemen çık! dedi, bir daha sakın buraya geleyim, deme... Çünkü artık bıyıkların çıksa bile namusun yerine gelmez...

Ne yapayım? Çarnaçar çıktım. Gidecek yerim yoktu. Aklıma Topkapı'da bir arkadaşım geldi. «Bari gidip ona misafir olayım.» dedim.

Tramvay yoluna doğru yürüdüm. Köşe başında bizim sporcu arkadaşları gördüm. Bana gözleri ilişince:

– Bonjur, bonjur! diye haykırıştılar, işte şimdi adama benzedin... Neydi o pala bıyıklar! Mezardan kalkmış bir yeniçeri ağası gibi...

Ne cevap, ne selam verdim. Yürüdüm. Annemin, babamın ayrı ayrı manalar verdiği felâketimi bu beyler çok muvafık, çok hoş buluyorlardı.

Topkapı tramvayına bindim. İçerisi tenhaydı. Kabahatli gibi bir tarafa iliştim. Geldi, yanıma abânî sarıklı, kır sakallı bir hoca efendi oturdu.

Biletimi aldım. Ara sıra dışarı bakıyordum. Gözüm hoca efendiye kaçtı. Dikkat ettim. Dik dik bana bakıyor... Yüreğim hop etti. «Sakın bu da bıyıklarım için küfrüme hükmetmesin...» diyordum. Gittikçe yüreğimin çarpması ziyadeleşti. Kalkmak, dışarı çıkmak istedim. Hazırlanıyordum. Hoca efendi gülümsedi:

– Eksik olmayınız oğlum. Var olunuz!

dedi. Heyecanıma şimdi hayret de karışmıştı:

– Niçin efendim? diye sordum.

– Sizin gibi şık gençleri sünnetli görmek, bizim için en büyük bir iftihadır! dedi... Anlamadım. Hassaten bir yere bakmak istemiyormuşum gibi yavaşça gözlerimi önüme indirdim. Hayır... Evet... Hayır...

Tekrar sordum:

– Fakat sünnetli olduğumu nereden anladınız efendim?

Hoca güldü:

– İşte bıyıklarınızı kestirmişsiniz ya oğlum, dedi. Bu sünnet-i şerif değil midir?..

[**Diken**, 4 (18 [?] Kânûn-ı Evvel 1335/18 Aralık 1919) 6.]

RÜŞVET

Çarşı meydanının büyük çınar ağaçları, yere düşen gölgelerini alacalandırarak, fısıldıyorlardı. Kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Avukat Hacı Namık Efendi kâğıtlarım uçmasın diye, zümrüt bir kameriyeye benzeyen küçücük dükkânının camlarını indirdi. Sonra gitti, açık kapıyı iterken, heybesi omzunda, semerli atının yuları elinde, sarıklı, kısa boylu, yuvarlak bir köylünün yaklaştığını gördü.

– Merhaba Ali Hoca, dedi, böyle vakitsiz ne arıyorsun burada? Daha pazara iki gün var...

Köylü siyah sivri iki noktaya benzeyen mini mini gözlerini daha ziyade küçülterek:

– Aleykümselam Namık Efendi! Belaya düştüm. Bir dava için geliyorum...

diye başını salladı.

- Ee gel, biraz konuşalım bakalım.
- Konuşalım.
- Derdini anlat bana bakayım.
- Senden başka zaten kime anlatacağım?

Atının yularını peykenin destek direğine bağladı. Kck dükkâna girdi. Ceviz yazıhanenin sağındaki hasırlı alçak sedire oturdu. Heybesini yanına koydu. Namık Efendi'nin uzattığı tabakadan cıgara sararken davasını anlattı. Hasımı köyün muhtarı Huysuzoğlu'ydu. Ona ait bir arsanın zerine Ali Hoca vaktiyle bir bina yaptırmıştı. şimdi o, neden sonra bu binayı kabullenmeye kalkıyordu. Hâlbuki bina kimin ise yer de onun demekti...

Namık Efendi kır sakalını kaşıdı. Gözlüğünün üstünden bakarak:

– Sen haksızsın, Ali Hoca!

dedi.

– Haksız mıyım?

– Evet.

– Hayır, ben haklıyım. Niye binayı yaparken sesini çıkar-mamış?

– ıkarmasın.

– Ben haklı olduğumu biliyorum, Namık Efendi. Davadan vazgeçmem.

– Kaybedeceksin!

– Edeyim, zarar yok. Ama davadan vazgeçmem.

Namık Efendi haksız davaları almazdı. Ali Hoca'nın veklet teklifini reddetmek istiyordu. Fakat «Bozyk» köyünün halkı otuz senelik mşterileriydi. Eşek ahırını beller gibi onun dükkânını bellemişler, hükümetteki her işleri için ona müracaatı âdet edinmişlerdi. Kışlık zahiresi de hemen hemen

tamamıyla oradan gelirdi. Nihayet:

– Pekâlâ, senin bu işine bakayım. Kaybedince bana darılmayacaksın!

dedi.

– Darılmam, ama niye kaybedeceğiz?

– Çünkü haksızsın.

– Hâkime güzel bir koç göndersem?

– Ne?...

– O vakit davayı kazanamaz mıyım?

– O vakit hiç şüphesiz kaybedersin işte!

– Niçin?

– Yeni hâkim senin bildiğin adamlardan değil.

– ...

Ali Hoca avukatının heyecanını anlayamıyordu. Ondan yeni hâkimin methini uzun uzadıya dinledi. Bu zat rüşvetin, hediyenin korkunç bir düşmanıymış! En haklı bir davacı kendisine rüşvet vermeye teşebbüs etse o saatte onu haksız çıkarırmış! Ali Hoca:

– Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin! diye dua etti.

Namık Efendi:

– Amin, amin! dedi.

Davaya, doğruluğa dair bir saat kadar konuştular. Vekâlet için anlaştilar. Avukat ümitsizdi. Bu işi hatır için alıyordu. Haksızlık o kadar meydanda idi ki...

İki hafta sonra, aynı saatte Ali Hoca yeşil boyalı dükkânın kapısında görüldü. Namık Efendi bir arzuhal yazıyordu. Gözlüğünün üstünden müşterisini görünce güldü:

– Hoş geldin be! Ne dersin, davayı kazandık!

dedi.

Bu kadar haksız bir hükmü hâkimin nasıl verdiği bir haftadır şaşıyordu. Ali Hoca soğukkanla:

– Benim gönderdiğim koç sayesinde kazandık!

cevabını verdi.

– Ne!.. Sen hâkime bir koç mu gönderdin?

– Evet.

– Buna cesaret ettin ha...

– Evet, ama, sen bana «Rüşvet düşmanıdır, kim hediye verirse haksız çıkar.» dememiş miydin?

– Evet.

– Ben de koçu gönderirken kendi ismimi vermedim.

– Ya ne yaptın?

– Hasmım Muhtar Huysuzoğlu'nun ismini verdim.

– !!!

İhtiyar avukatın kalem elinden düştü. Arkasına dayandı. Karşısında parlayan mini mini siyah gözlere bakakaldı. Meydandaki büyük çınar ağaçlarının derin fısıltıları, kapıda ayakta duran Ali Hoca'nın yanlarından, tepesinden, bacaklarının arasından giriyor, duvarlarına eski vilayet gazeteleri yapıştırılmış dükkâncığın içini dolduruyordu...

[**Zaman**, 266 (1 Kânûn-ı Sâni 1335/1 Ocak 1919) 2.]

Mehmet Efendi, on senedir kasabada oturuyordu. Köydeki tarlaları, bağları, bahçeleri ortak elinde kalmıştı. Aziz ahababı Müftü Hacı Ali Efendi ile dertleşirken:

– Hepsini yanmış, kül olmuş farz ediyorum. Artık dünyada bir tane olsun doğru adam yok.

dedi. Faziletin, iyiliğin varlığına dini gibi iman eden Müftü:

– Var ama, sen bulamıyorsun.

diye başını salladı.

Mehmet Efendi taşıtı:

– Yok, yok, yok! Vallahi, billahi yok! Herkes yalancı, herkes dolandırıcı. Denemediğim ne hısımsı kaldı, ne akraba. Kardeşim bile beni aldattı.

– Öyleyse git, malının başında otur.

– Doğru söylüyorsun. «Gemin oldu, kışında... Çiftin oldu, içinde...» Ne yapayım ki, burada işlerimi bırakamıyorum.

– Köydekilerini sat.

– İttifak etmişler. Kimse almıyor.

.....

Müftü Efendi, dünyada doğruluk faziletinin hâlâ var olduğunu biliyordu. Fakat nasıl ispat etmeli? Mehmet Efendi gibi, kötülerin hilesine tutulanlar, imanlarını da bozuyorlardı. Gel zaman, git zaman, bir gün gelecekti ki, artık kimse kimseye inanmaz olacaktı.

– Benim tanıdığım bir çoban var. Çok doğrudur!
dedi.

– Çoban mı?

– Evet...

Mehmet Efendi, yarasının üzerine yeni bir yara açılmış gibi, suratını acı acı ekşitti:

– Hele o çobanlar! diye derin derin bir ah çekti, bin beş yüz koyunundan nihayet elli tane bıraktılar.

– Pekâlâ, bu elli koyunu benim söylediğim doğru adama ver. Yüz yapsın!

.....

Mehmet Efendi güldü:

– Şaka etme.

– Sahi söylüyorum.

Müftü, tanıdığı çobanı anlatmaya başladı. Bu, dünyada yalan nedir bilmez bir adamdı. Gayet saftı, derviştii. Ömrünü dağlarda, meralarda geçirirdi. Beş vaktine beş daha katardı.

Müftü methettikçe Mehmet Efendi yumuşadı:

– Bari şu benim koyunları ona versek...

dedi. Ertesi gün yaylaya haber gönderdiler. Çobanı kasabaya çağırttılar. Mehmet Efendi Müftü'nün karşısında onunla an-

laştı. Elli koyunu bu çoban gezdirecek, elli koyunun verdiği kârdan beşte biri kendine ait olacaktı. Koyunlar köyden getirildi. Bu küçük sürü ile çoban çıktı, gitti. Günler, haftalar, aylar geçiyordu. Mehmet Efendi, Müftüye rast geldikçe:

– Bu çoban doğru çıkarsa, köydeki bütün işlerimi de ona bırakacağım.

diyordu.

– Göreceksin, göreceksin!

– İnşallah...

Bir sene sonra, bir cuma sabahı Mehmet Efendi evinin alt katındaki odada otururken «Doğru Çoban»ı karşısında gördü. Elinde büyük bir toprak kapla ıslak bir post vardı. Bunları selam vermeden sedirin yanındaki pencerenin içine bıraktı:

– Hoş geldin?

– Hoş bulduk!

– Otur bakalım...

– Eyvallah!

– Koyunlardan ne haber? Doğurmadılar mı?

Çoban:

– Hepsi kısırmış!

dedi.

– Hiçbiri doğurmadı mı?

– Hayır.

– Yünlerini ne yaptın?

- Daha kırpmamıştım.

Mehmet Efendi anlamadı:

- Ne demek?

- On iki tanesini çaldılar.

- Ey?

- Geriye ne kaldı?

- Otuz sekiz.

- Otuz ikisi geçen sonbahar kelebek oldu, öldüler.

- Ey?

- Geriye ne kaldı?

- Altı.

- Beşini kurt yedi...

-

- Geriye ne kaldı?

- Bir!...

- İşte bu bir koyuna da gözüm gibi bakıyordum. Evvelki akşam sağdım. Sütüyle şu yoğurdu yaptım. Dün sabah yayladan inerken zavallı uçuruma yuvarlandı. İndim, başına gittim, bir de gördüm ki, ölmüş. Daha soğumadan yüzdüm. İşte postu.

Çoban eliyle pencerenin yanındaki ıslak deriyi gösteriyordu. Mehmet Efendi kır sakalını sol eliyle tuttu. Önce kızardı, sonra sarardı. Çoban susmuyordu:

- Yoğurt iki buçuk okka... Yarım okkası benim. Pösteki-deki hakkımı size bağışlıyorum!

....

Mehmet Efendi hiç sesini çıkarmadı. Ayağa kalktı. Yoğurt kabını eline aldı, yavaş yavaş «Doğru Çoban»ın önüne geldi. Dolu kabı bütün kuvvetiyle kafasına geçirdi.

– Al hakkını kerata!

diye yumruklamaya başladı. Tekmeleme tekmeleme kapıdan dışarı attı!

Bu esnada Müftü Efendi, dostunun ziyaretine gelmişti. Kapıda çobanı, suratı yoğurt içinde görünce şaşırды, sordu:

– Ulan, bu ne hâl?

Saf çoban, uğradığı haksızlıktan şaşırmış gibiydi. Fakat yine mantığını kaybetmemişti. Acı bir serzeniş tavrıyla:

– Ne olacak efendim, dedi, hesabını doğru veren işte böyle yüzünün akıyla dışarı çıkar.

– ?

[**Diken**, 9 (20 Şubat 1919) 6.]

HERKESİN İÇTİĞİ SU

Eski bir Çin masalı

«Ling-Yu» gayet akıllı, gayet ihtiyar bir fağfurdu. O kadar terakkiyi severdi ki halkın mazi ile hiçbir alakası kalmamasını temin için bütün Çin'in eski kitaplarını, eski kütüphanelerini yaktırmıştı. Çinliler âdeta onun uluhiyetine bile inanır gibi oluyorlardı. Derlerdi ki: «Ling-Yu dünyada Allah'ın dehasından bir numunedir!» Kavga gürültü çıkıp mahallelerin, köylerin asayişi bozulmasın diye afyon tarlalarını şenlendirmiş, esrarı, haşhaşı mübah ilan etmişti. Devri rüyasız, yorgun bir uyku gibi geçiyordu. Herkes kendi dalgasında yaşıyor, «Dünya var imiş yâ ki yok imiş ne umurun!» felsefesi âdeta bir nas telakki ediliyordu. Fakat bir sabah fağfurun afyonu patladı. Sarayının nihayetsiz bahçesinde boynuzlarının etrafında allı, mavili, yeşilli, sarılı, morlu binlerce kelebek uçuşan billur bir köşkte «dünya ve mafıha»ya dair düşünüyor, yeni düsturlar, yeni hikmetler tasarlıyordu. Huzuruna bir mandarin girdi. Secdeye kapandı.

– Efendimiz, başmüneccim geldi. Mutlaka size bir şey arz etmek istiyor!

dedi. Fağfur «Ling-Yu» zaten dehası sayesinde istikbalde ne olacağını bilirdi. Derdi ki: «Sebepleri doğru görebilenin neticede

şüphesi kalmaz.» Onun için başmünecciminden daima kendi tahminlerini dinlerdi. Şimdiye kadar o hiç böyle habersiz gelip bir şey söylememişti.

– Tuhaf, diye başını salladı, acaba ne söyleyecek?

– Gayet mühim bir şeymiş efendim.

Fağfur düşündü. İşler tıkrındaydı. Öyle mühim bir şeyin vuku bulacağı yoktu.

– Gelsin!

buyurdu. Huzura giren başmüneccim resm-i secdesinden kalktıktan sonra:

– Ah efendim, gayet korkunç bir felaket bizi tehdit ediyor! dedi. Fağfur dünyanın her şeyine vakıftı. Taaccüp etti. Görünürde muharebe, kıtlık, ihtilal, feyezana gibi bir şey yoktu.

Badem gözlerini süzerek:

– Yanılıyorsun!

dedi.

– Hayır efendim, muhakkak bir felaket!

– Muharebe mi?

– Hayır.

– İhtilâl mi?

– Hayır.

– Ya ne?

– Bir yağmur, efendim.

– Yani feyezana!

– Hayır, yalnız yağmur...

Fağfur liyakatli başmünecciminin saçmalayacağına ihtimal vermezdi. Tekrar onu bir süzdü. Merakla sordu:

- Bir yağmur niçin felaket olsun?
- Bu yağmur çok sürecek!
- Sürsün.
- Suyundan kim bir damla içerse deli olacak!
- ...

Fağfur düşündü. Hakikaten felaket korkunçtu. İstihracında yanılıp yanılmayacağını başmüneccime tekrar sordu. Zavallı alim bundan son derece emindi. Korkusundan tir tir titriyordu. Sarayda hemen bütün mandarinler toplandı. Günlerce müzakereler, müşavereler edildi. Nihayet daha bu uğursuz yağmur başlamadan sarayın bütün sarnıçlarının, küplerinin, vazolarının, mahzenlerinin ihtiyat olarak temiz sularla doldurulmasına karar verildi.

Aradan bir hafta geçmedi, başmüneccimin haber verdiği yağmur hafif hafif yağmaya başladı. Bir gün, iki gün oldu. Dinmedi, hızlandı. Bardaktan boşanırcasına yağdı, durdu. Her tarafı sel aldı. Nehirler, çeşmeler, oluklar taşı. Âdetâ mini mini bir tufan! Başmüneccimin haber verdiği felaket hakikaten aynen zuhur etti. Kim bu yağmurdan bir damla karışmış bir suyu içerse hemen çıldırıyordu. On beş yirmi gün içinde bütün halk çıldırdı. Yalnız fağfurla maiyeti erkânı saraya saklanılmış sulardan içiyorlar, akıllarını başlarında tutabiliyorlardı. Uğursuz yağmur dinmedi. Memlekette çıldırmayan kimse kalmadı. Umumiyetle deliren halk işi öyle

azıttılar ki... Artık ne mandarinler, ne serdarlar, ne hâkimler saraydan sokağa çıkabiliyorlar, ne içeriden dışarıya meram anlatabiliyorlardı. Bir curcunadır gidiyordu. Fağfuru o vakit düşünmek aldı. Bunun sonu ne olacaktı? Evet bir kere deli olan artık akıllanamıyordu. Zırdeli halk bahçe surlarının etrafında toplanmış, gece gündüz, sabah akşam zurnalarla, davullarla kulakları yırtan bir gürültü koparıyorlar:

– Delilere bakın, yuha, yuha...

diye ihtiyat suların içip akıllı kalanlara dillerini çıkarıyorlardı. Bir gün geldi ki erzak filan tedariki imkânsızlaştı. Laf anlayan, söz dinleyen kalmadı. İtaatin, vazifenin, büyüğün, küçüğün ne demek olduğu unutuldu. Kanunlar şaka oldu. İdare bozuldu. Uğursuz yağmurun suyundan içmeyip akıllı kalanların felaketi çok dehşetliydi. Hayatları tehlike içinde geçiyordu. Bir avuç kişiydiler. Milyonlarca delilerin maskarası oldular.

Fakat «Ling-Yu» gayet akıllı, gayet ihtiyar bir fağfurdu. İşe yaramayan, zarar getiren «akıl»ın «delilik»ten hayırlı bir şey olamayacağına kani idi. Bir sabah çılgın halkın tecavüzünden, eğlencesinden ürkmüş, maiyetine:

– Herkesin içtiği sudan hemen içiniz!

emrini verdi. Mandarinler, hakimler, filozoflar, hâkimler:

– Aman efendim, akıllarımıza, ilimlerimize yazık olur...

diye karşı gelmek istediler. İhtiyar fağfur:

– Herkes deli olduktan sonra birkaç kişinin aklına lüzum yoktur!

dedi. Uğursuz yağmurun sularından doldurttuğu ilk piyaleyi kendi yuvarladı. O anda ufukları sarsan kahkahaları attılar. Surun dışarısındaki curcunaya katıldılar. Gel zaman git zaman bu umumî curcunanın adı «içtimaî intizam» oldu. Halk içinde tekrar akıllananlar «Delidir!» diye tımarhaneye tıkdıldı.

Ta işte o vakitten beri bütün hakîmler, bütün filozoflar derler ki: «Çinliler dünyanın en akıllı, en zeki, en sakin, en çalışkan bir millettir!»

Kalamış, 5 Eylül 1919

[İfham, Haftalık Edebî İlâve, 4 (15 Eylül 1335 /1919) 61-62.]

GİZLİ MABET

Müfide Hanımefendi'ye

Geçen gün Tokatlıyan'da, Sermet, bana genç bir Frenk takdim etti. Sorbon'dan arkadaşımış! Kumral, çini mavi gözlü, güzel, narin, nazik bir çocuk! Azgın bir «Şark» meftunu. İlk lafı bu oldu:

– Azizim, siz kendinizi bilmiyorsunuz. Avrupa'yı bir şey zannederek, kendi güzelliklerinizi görmüyor, kendi esrarlarınızı yaşamıyorsunuz.

Birdenbire, haklı mı, haksız mı olduğunu kestiremediğim bu tevbihe gülümsedim:

– Yaşamadığımızı, göremediğimizi ne biliyorsunuz?

– Bunu gözümle gördüm, diye coştı. Üç senedir Sermet'in evindeyim. Her şey alafranga: Yemek salonu, yatak odası, karısının, kardeşlerinin giyinişleri, hareketleri, hattâ zihniyetleri, telakkileri bile hep Avrupavâri! Ah, nerede Loti'nin Türkiye'si?

– Loti'nin Türkiye'si karşı tarafta!
dedim.

– Evet, öyle söylüyorlar. Fakat içine girilmez bir âlem!...

Yazık ki, siz bu pitoresk âlemi sevmiyorsunuz.

– Sevenlerimiz de var!

dedim.

– Siz sevenlerden misiniz?

– Evet...

diye mübalâğalı bir tehalükle başımı salladım: «Sabit fikir»lerinin hududunu aşmayan Frenkler ne masumdurlar. Bu genç Avrupalı da bunlardan biriydi. Türkiye'ye dair konuşmaya başladık. İddia ediyordu ki, biz kendimizi tanımıyoruz; en güzel, en zengin, en bediî sokaklarımıza pis diyoruz. Artık güzellikten mahrum Avrupa binalarına, muazzam cad-delere; tabiatı öldüren hendese çizgilerine kıymet veriyoruz... Rumlara hiddeti, gazez derecesini geçiyordu. Beyoğlu'ndan öyle nefret etmişti ki: «Ne iğrenç garp karikatürü, ya Rabbi!» derken, âdeta sararak tiksiniyordu. Kafası Loti'nin muhayyilesiyle doluyordu. Bizim sefalet, vahşet, cehalet dediğimiz perişanlıklarımıza, o, «harika!» diyor, bu nihayetsiz mezbeleler, baykuşlu viraneler karşısında, nasıl olup da bediî bir heyecan duymadığımıza şaşır kalıyordu. Nihayet kendisinin, Avrupalılaştırmamış bir Türk evine götürülmesini benden rica etti. Aklıma birdenbire, Karagümruk'te oturan, ihtiyar sütanem geldi. Bu, gayet sofu ve gayet stoik, gayet muhafazakâr bir kadındır. Kendinden büyük, eski Arap halayıkçığı ile oturur, kocasından kalan ufacak bir iratla rahat rahat geçinir.

– Öyleyse sizi, hiç Avrupalılaştırmamış ihtiyar bir dulun evine götürüyüm.

dedim. Teşekkür etti. Sevindi:

– Ne vakit?...

- Bugün, hattâ isterseniz şimdi...
- Bu mümkün mü?
- Mümkün, yalnız, başınıza bir fes alacağız.

dedim. Böyle ansızın gitmek, alaturka evde, tekliflere, te-kellüflere meydan bırakmayacak, tabiatı, pitoreski, bu Şark meftunu Frenk'e olduğu gibi gösterecekti. Sermet, zavallının sevincine gülmekten katılıyordu. Ona veda ettik, bir arabaya atladık, Beyazıt'ta indik. Frenkçiğe, bir dükkândan, ciğer gibi kıpkırmızı bir fes aldık. Kalıplattık. Tramvaya binmek istemedi:

- Buradan aşağı hep Türk mahallesi mi?
dedi.

- Evet, hep Türk mahallesi.
- O hâlde, rica ederim, yayan gidelim.
- Pekâlâ...

dedim. Yangın yerlerinden yürüdük. Sisli bir hava, bulutlu, karanlık bir semâ, harap evlerin, تنها viranelerin sükûnuna, sanki acı bir hüznün karıştıyordu. Yolda ona talimat verdim. Sütanneme, kendisi için «Çerkes» diyecektim.

Vâkıâ, o, horozdan kaçan bir kadın değildi. Fakat belki bir Hıristiyanın yanına çıkmak istemezdi. Bu basit entrika, genç Frenk'in muhayyilesini daha beter alevlendirdi. Bir tarafta çarpılmış, siyah, çürük, tahta evler, yıkık duvarlar, sökkük çatılar karşısında duruyor, «oh, ne manzara, ne manzara» diye bir türlü ayrılamıyordu. İki saatte eve gelebildik. Bu, üç katlı, ahşap, biraz viranca bir binadır. Kapıyı çaldım. İhtiyar Arap açtı:

– Sütannem yok mu?

diye sordum.

– Komşuda... Buyurun...

– Haydi, Karanfil Dadı, git, koş, benim geldiğimi söyle, yanımda da bir misafirim var. Bu gece sizde kalacağız.

dedim. İçeri girdik. Temiz, fakat karanlık taşlıktan geçerek, koca bir merdivenden çıktık. Misafir odasına, genç Frenk yıldı. Yerde güzel bir Acem halısı yayılıydı. Duvarlar «merhum hattat sütbabamın yadigâr bıraktığı» levhalarla süslenmişti.

Yastıklarına, fes rengi perdelerin düştüğü sedirler, kırmızı velenselerle örtülüydü. Karşı karşıya oturduk. Kafeslere hayran oldu.

– Âdeta kendimi, bir rüyanın içinde sanıyorum! dedi.

Sütannem gelince, benim gibi elini öptü. Ara sıra başındaki fesi unutuyor, gayri ihtiyarî reverans hareketleri izhar ediyordu. Sütannem, bunun pek farkına varmadı, ama:

– Konuştuğunuz laf Çerkesçeye benzemiyor.

dedi. Ben:

– Anneciğim, bu, senin bildiğin Çerkesçe değil, hicretten sonra çıkmış, Rusça ve Çeçence ile karışık yeni bir Çerkesçe! diye kandırdım. Sözde bu Çerkes misafir, Hacc'a gitmek için İstanbul'a gelmişti. Sütannem, Hac vakti olmadığını hatırlatınca, ona da bir kulüp buldum. Maksadı daha evvel davranıp, İstanbul'da biraz Türkçe öğrenmekti.

– Ah, bu yaşta hacı olmak, ne mutlu, ne mutlu, darısı senin başına!

diyordu.

- Âmin, âmin!...

Frenk, ağızımızdan çıkan bu kelimeyi birdenbire tanıyor, aşinalığını göstermek fikriyle, kendi şivesiyle tekrarlıyordu:

- Âmen, âmen!...

Sütannem, bu Çerkes'le, Hacc'a beraber gitmemi tutturdu. Hasılı yemek zamanına kadar, hep Hacc'dan, hocadan filan bahsettik. Ben, sütannemin nasihatlerini çıtır çıtır hep Çerkesçeye tercüme ettim. Sofraya oturunca, Frenk, bütün bütün bedîî heyecanının içinde gaşyoldu. Yalnız yabancı misafirlere çıkan gümüş sini, zavallıyı deli edecekti. Çatalı bırakıyor, sütannem gibi eliyle yemeye çalışıyordu. Ben vazgeçirdim. Elle yemenin yalnız ihtiyar kadınlara mahsus olduğunu söyledim. Dünyanın en rahat vaziyeti, bağdaş kurmak olduğunu iddiaya başlarken, sofradan kalktık. Kahvelerimizi içtik. Sütbabamın kütüphanesinde yadigâr gibi duran eski yazma kitapları misafirime gösterdim. Nakışlarla, ciltlere, minyatürlere hayran kaldı. Uyku zamanı gelince, onu Karanfil'le beraber, en üst kata çıkardık. Yatağını, bahçe üstündeki odaya yapmışlardı. Ayakyolunu falan gösterdim. «Bonsuvar» dedim. Ben de orta kattaki odaya çekildim. Gece fırtına çıktı. Şiddetli bir yağmur yağdı. Sabahleyin gayet güzel bir hava açılmıştı. Frenk'i, uyanmış, giyinmiş buldum. Yatağın içine oturmuş, bir şeyler yazıyordu.

- Bonjur...

- Bonjur, mon ami!

- Ne yazıyorsunuz?

- Oh, tahassüsâtımı...

- O kadar mütchassis mi oldunuz?
- Tarif edemem, size tarif edemem...
-

Aşağı indik, sabah kahvelerimizi içtik. Sütannemin ellerini öptük. Bu Frenk'i, daha beter Şark pitoreskinin içine batırmak için yayan olarak Fatih'e götürdüm. Camiin karşısındaki kahveye oturduk. Birer nargile ısmarladım. Dışarı üflemesin diye, evvela ehemmiyetle, içmek ameliyesini öğrettim. Keyiflerimiz gelmeye başlıyordu. Zavallıyı yine azıttırmak, coşturmak için:

- Azizim, şu karşındaki mabede bak, dedim. Ne letafet, ne mehabet, değil mi?

-

Frenk gülümsedi, o kadar müteheyyiç görünmedi. Daha dün, yıkık çeşmelerin, eğrilmiş duvarların huzurunda deli gibi çırpınan bu adamın kayıtsızlığı tuhafıma gitti. Sordum:

- Bu abideyi beğenmediniz mi, yoksa?
- Bu, bu mabet hiç.

diye mavi gözlerini küçülterek tekrar gülümsedi.

- Ne demek, hiç? Bu, İstanbul'un en muazzam bir abidesidir...

- Bu hiç... Bu mabet hiç...
- Ne demek?...
- Ben, ondan daha mühimini gördüm.
- Olamaz, dedim, ne vakit gördünüz?

- Bu gece...
- Rüyanızda mı?
- Hayır...
- Ya nerede?
- Evde...
- Hangi evde?
- Yattığımız evde...

Şaşaladım:

- Ne gördünüz, canım?
- Piyer Loti'nin göremediği bir şeyi! Hiçbir Avrupalının tanımadığı bir sırrı...

-

Gülümsüyordum:

- Evet, ben sizin gizli mabedinizi gördüm.
- Nasıl gizli mabet, canım?...
- Nafile, saklıyorsunuz. Ben gördüm işte!.. Asırlardan beri Avrupalılar'ın gözlerinden sakladığınız mahrem mabedinizi, hususî mabedinizi bu gece gördüm.

-

- Ama emin olunuz, bu sırrı muhafaza edeceğim. Paris'e gidince, gazetelere yazmayacağım, defterimde mukaddes şey gibi, bu hâtıra saklı kalacak.

- Laflarınızdan hiçbir şey anlamıyorum.
dedim.

- Israr etmeyiniz, gördüm, gördüm...

- Neyi, canım?
- Gizli mabedinizi!...
- Bizim gizli mabedimiz, filan yoktur.
- Nafile inkâr ediyorsunuz, ben gördüm.
- Tuhaf, çok tuhaf...

diye başımı sallıyordum

- Frenkçik dayanamadı. Cebinden maroken kaplı bir defter çıkardı:

- Bak, görmüş müyüm, görmemiş miyim?

dedi. Son sayfaları okumaya başladı:

«... Sabah! Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyorum. Dün. Sermet'in takdim ettiği bir Türk'le bu İstanbul'un en meçhul yerine geldim. Meğerse, Jak Kazanova, Piyer Loti filan konaklarla yalıların selamlık dairelerinde birer kahve içmekle Şark'ı gördük sanıyorlarmış. Asıl Şark, görünmeyen tabakalarda... Ben, işte hiçbir Avrupalının görmediği şeyi gördüm. Burası ihtiyar, dul bir kadının evi. Gayet dindar bir kadın. Evin içi, sofrta takımı, âdet, tarzlar, hasılı her şey, hiç bozulmamış... Tamamıyla alaturka. Gece, beni en üst katta bir odaya yatırdılar. Sabahleyin gayet erken uyandım. Yataktan kalktım. Garip bir tecessüs içimi yiyordu. Ayaklarımın uçlarına basarak dışarı çıktım, Karşıda bir oda vardı. Kapısı aralıktı. Yavaşça ittim. Bir de ne göreyim? Gizli bir aile mabedi!..

«Beyaz perdeler inik. Aralarından soluk bir aydınlık giriyor. Duvarlarda birçok büyük levhalar asılı. Köşelerde ağır, ceviz ağacından yapılmış, demir çemberli mezarlar duruyor.

Şüphesiz bu mezarlarda, sevgili ölülerin mumyaları var. Bir tanesini açmaya çalıştım. Mümkün değil, kilitli. Sonra yerde, irili, ufaklı, birçok kaplar duruyor. Bazıları bakırdan, bazıları porselenden. İçlerinde kıymetlileri var. Mesela kapının hizasında, birinci mezarın önündeki gayet kıymetli, etrafı altınla yaldızlanmış bir kap. Köşedeki yeşil bir vazo... Kim bilir, nasıl bir topraktan yapılmış, mabedin içinde manasını anlayamadığım bir nisbet dâhilinde, ipten birtakım dılırlarla zaviyeler gerilmiş. Bu mukaddes zaviyelerin üzerinde şüphesiz ölümlere ait olan birtakım “relique”ler asılı. Kaplarda mukaddes sular duruyor. Bazısında taşacak derecede çok. Mekke'nin, Medine'nin, kim bilir, hangi meçhul, hangi mukaddes köşelerinden gelen bu esrarlı, bu mukaddes sulardan tattım. Biraz kekremsi... Kapların dibinde hafif, ama gayet hafif bir toprak tortusu var. Her kaptan içtim. Hepsinin tadı var. Kalbim çarpmaya başladı. Memnu bir mabede girmiş bir küfürbaz, bir hain, bir kâfir heyecanıyla dışarı çıktım. Sanki bu mezarlar birdenbire açılacak, içlerinden yüzlerce sene evvel ölmüş ihtiyar Türkler, kavuklarıyla, yatağanlarıyla kalkıp üzerime yürüyecekler sandım. Sanki duvarlardaki levhalar sallandı. Mukaddes kapların içi çalkandı. Sanki o an bir deniz olacak, oralarda beni boğacaklardı. Bu mukaddes suların hiddetini, sükûtunu, ulviyetini şimdi içimde duyuyor gibi oluyorum.

«Esrarlı, müphem bir rehavet, bir ateş damarlarıma yayılıyor. Beynimde karanlık, meçhul bir kubbenin derin akislerini işitiyorum. Öyle anlatılmaz bir heyecan duyuyorum ki...»

....

Kendimi tutamadım. Öyle bir kahkaha attım ki... Frenk, marpucunu elinden düşürdü. Az daha nargilesi devrilecekti.

Sabah keyfini çatmaya gelmiş müşterilerin afyonlarını patlattım. Dik dik yüzüme bakıyorlardı.

Frenk sordu:

- Neye gülüyorsun?
- Ayol, sen gizli mabede girmemişsin.

dedim.

- Ya, nereye girmişim?
- Sütannemin sandık odasına!
- Sandık odası mı?

- Bizim evlerde, komodin, aynalı dolap filan yoktur. Eşyalarımız birer sandıkta, sandıklar da birer odada durur. O mezar zannettiğin, demir çemberli, ceviz tabutlar, bizim çamaşır sandıklarımızdır.

- Ya duvardaki levhalar?...
- Sütbabamın eserleri... Yedigâr diye sütannem satmıyor. Frenk inanmıyordu. Ben, hâlâ gülüyordum.

- Ya ipten yapılmış hendesî şekiller?... O «relique» ler?...
- Yağmurlu havalarda çamaşır asmaya mahsus ip. Zaviyeler, müselleler, tesadüften teşekkül etmiş, relique zannettiğiniz de, kullanılmayan esvaplar...

- Frenk, yine inanmıyordu. Mavi gözleri birdenbire bulutlanmıştı. Yalanımı yakalamış gibi başını salladı:

- Ya o mukaddes sular?... Onlara ne diyeceksin azizim?...

dedi.

- Gece yağmur yağdı. Sütannemin sandık odası, bildim

bileli akar. Tavandan damlayacak yağmur suları yerleri ıslatmasın diye, geceleyin Karanfil, o kapları odaya sıra sıra dizmiş olmalı...

dedim. Frenk, evlerimizin üzerindeki «Maşallah» levhalarını, millî bir sigorta şirketinin işaretleri, saçaklarımızda sallanan nazarlık pabuçlarını, damdan dama kaçan hırsızların oralara takılıp kalmış ayakkabıları zanneden meşhur millettaş gibi, bir an durdu, düşündü. Derin derin nargilesini çekti. Yutkundu. Elinde açık kalan defterini cebine soktu. Ben, hâlâ duruyor, duruyor, gülüyordum.

– Gülme azizim, sizin sandık odalarınızda bile öyle esrarlı, öyle anlaşılmaz, öyle müphem, öyle dinî bir hâl var ki...

– Ne gibi?...

– Öyle bir şey ki... Siz körsünüz... Görmüyorsunuz, ves-selam...

dedi. Fakat bizim göremeyip de, o, yalnız kendi gördüğü «şey»in ne olduğunu bir türlü söyleyemiyordu.

Malûm ya, Türkler, hükümlerinde çok naziktirler! «Biz körsek, işte siz de dilsizsiniz!» cevabı ta dudaklarımın ucuna gelmişken, sustum. Hiç ses çıkarmadım.

29 Teşrîn-i Evvel 1919 Kalamış
[İfham, Haftalık Edebî İlâve, 100³ (10 Teşrîn-i Sâni 1335/10 Kasım 1919) 2.]

LOKANTA ESRARI

Yakacık, 20 Kânûn-ı Sâni...

Sevgili Server!

Dün akşam mektubunu aldım. Bir sene içinde o ne deşetli daüssıla... Diyorsun ki «Bekârlık âlemleri gözümde tütüyor. Hele “Abeille d’or”un yemekleri... Acaba o vakit işta-hımız mı çok açıldı? Şimdi artık evde hiç o nefis yemeklerin tadını bulamıyorum. En tatlı kompostolar bile bana saman gibi geliyor.» Sonra beni yine eski lokantamızda bir yemeğe davet ediyorsun. Heyhat Serverciğim, bu davetine icabet edemeyeceğim. Sen evlenip Beyoğlu’ndan, pansiyon hayatından çekildikten sonra ben de oralarda yaşayamadım. Vakıa beni ailemin köşkünden uzak tutan «Abeille d’or»un nefis yemekleriydi. Çünkü bilirsin, müthiş bir oburum. Evet müthiş bir obur... Bu kusurumu bir felsefeye de istinat ettirmişim. İsmi hatırlayamadığım büyük bir adam demiş ki: «İnsanın hayvaniyeti yemekle, insaniyeti okumakla kaimdir!» Pek yanlış bir «kavl-i hakîmâne!» Âdeta «Bir binanın metaneti temelde değil, çatıdadır.» gibi bir şey... İnsaniyet hayvaniyetimizin derisidir. Vücut olmayınca deri nasıl yaşar, canım?

Belki hatırlarsın, daima itiraf ederdim ki:

– Ben yaşamak için yemiyorum. Yemek için yaşıyorum!

Kullarından pek çok fazla hakîm olan Allah bütün mideli mahlûkatını zevklerine lezzetli gelen şeyleri yesinler, içsinler, hazmetsinler diye yaratmıştır. Kâinatın, hilkatın bu basit, bu muazzam manasını sezmeyen budala filozoflar mahut meslekleri uydurarak hakikatten ne kadar uzaklaşmışlardır. Neyse... Pek derinlere dalmayalım! Sözün kıyası: Ben artık «Abeille d'or» lokantasının kapısından içeri giremem... Senin özlediğin o nefis yemekleri hatırladıkça şimdi gönlüm bulanıyor! Hani o masaldaki kör ihtiyar gibiyim! Dur, evvela masalı anlatayım: Vaktiyle kör bir şair varmış. Yetmiş seksen yaşına gelinceye kadar tabiatın o göremeyip tahayyül ettiği güzelliklerine neşideler düzmüş. Bir gün bulunduğu şehirden bir hekim geçiyormuş. Onun gözünü açmış. İhtiyar şair zihninde o kadar yaldızlayıp da terennüm ettiği güzelliklerin hakikatini görünce bir feryat koparmış:

– Ah, benim hayalimdeki şiirler bunlar mıydı? diye...

Tıpkı ben de öyle. Zevkten, hazdan homurdanarak yediğim yemeklerin hakikatini gördükten sonra sanki birdenbire hayatın lezzetini kaybettim. Evet, evin yemekleri katiyen lokantaninkine benzemez. Âdeta saman... Artık «Yemek için yaşamıyorum, yaşamak için yiyorum.» Ölmeyecek, verem olmayacak kadar... «Abeille d'or»daki nefis yemeklerin hakikatini nasıl gördüm, bak! Sen evlenip çekildikten sonra ben pansiyonda öksüz kaldım. Ah bir sevgili arkadaşın evlenmesi... Bu âdeta yarım ölüm demektir! Aradan sanki soğuk rüzgârlar savuran bir kara kedi geçti. Beyoğlu'nda kafa dengi bir arkadaştan mahrum yaşamaya başlayınca kendimi bütün bütün midemin faaliyetine hasrettim. Sabah akşam köşedeki

masamızda ihtiyar garson Mihail’le şakalaşarak tabakları karnıma indiriyordum. Yegâne zevkim bu idi. Fakat yavaş yavaş fiyatlar o kadar yükseldi, o kadar yükseldi ki... Perhiz eder gibi hesapla yediğim hâlde yine her yemek bir buçuk lirayı geçmeye başladı. Hâlbuki varidatım nihayet yüz lira idi...

Kendi kendime:

– Bu olacak şey değil, ne yapmalı?

diyordum.

«– Tabakları eksiltmek...»

«– Hayır, hayır, “bu olmaz” dı.»

... Çünkü malum ya, yemek için yaşıyorum. Bir gece rüyada kendimi «Abeille»in mutfağında gördüm. Yine kızarmış rostoları kesiyor, uçlarından kavruk parçalar kopararak ağzıma atıyordum.

Uyandığım zaman hâlâ damağымda kalan bir tat duydum.

– Niçin bir aşçı yamağı olmayayım, dedim, mademki yemek için yaşıyorum?...

Fazla muhakeme etmedim. Çünkü en son bir muhakeme en kavi kararı gevşetir. Fakat nasıl nefis yemekli lokantaların birine aşçı yamağı gibi girmeli? Bu bir meseleydi. «Abeille d’or»un garsonları beni tanırlardı. Sonra serde Türklük var... Beyoğlu lokantalarının aşçıları Türk yamak kullanmazlardı. O sabah dünya cennetine, yani mutfağına nasıl gireceğimi düşününe düşününe lokantaya gittim. Mihail’le selamlaştık. Bermutat gününün en iyi yemeklerini haber verdi. Sonra dedi ki:

– Kozmos’tan bir aşçı çırağı kaçırdık, şimdi bize geldi. Atinalı... Kokoreç yapmasını biliyormuş. Yarın yaptıracağız.

– Kokoreç ne?

diye sordum.

– Ah, bilmezsin. Kuzu bağırsağı... Kız saçı gibi örülü... Ah begimu, bak ne kadar güzel... Görezeksin... görezeksin.

– Görürüz...

dedim. Ama aklım Kozmos'taydı. Biliyorsun ya... Bu lokantaya da giderdik, Cook Birahanesi'nin yanında... Aklıma gelen planı düşünürken yapmaya başladım. Doğru Galata'ya indim. Eskicilerden kaba bir elbise aldım. Sonra bir de kasket... Odama döndüm. Kıyafetimi değiştirdim. Boynuma mavili beyazlı bir ipek mendil bağladım. Dolabın aynasında kendimi tanıyamıyordum. Tam bir palikarya olmuştum. Nasıl güzel Rumca bildiğimi elbet hatırlarsın. Evet bir sene beraber yaşadığım Rete Missiyo'nun yadigârı... Hâlbuki mekteplerde on sene içinde o kadar uğraştıkları hâlde öğretmezler. Zavallı terbiyeciler, bilmezler ki dünyanın en mükemmel lisan muallimi aşktır. Ecnebi lisanı için en kati usul kadındır... Çince mi öğrenmek istiyorsun? Hemen bir Çinli kadın bul! Sev! Onunla yaşa! Üç ay sonunda, elli beş senede grameri tamamlanamayan bu meşhur lisanı bülbül gibi şakırsın! Kozmos'un mutfağına indim. Aşçı kır bıyıklı, bodur bir Rum'du. Rumca, yanında boğaz tokluğuna çıraklık etmek istediğimi söyledim. Mırın kırın etti. Kendime Atina'dan yeni gelmiş bir işsiz süsü veriyordum. Vatanperverlikten, milliyetperverlikten bahis açtım. Sonra çıkardım, eline yirmi beş lira toka ettim. Yumuşadı:

– Fakat sen işten anlamazsın, dedi.

- Anlarım.

- Hiç lokantalarda çalıştın mı?

Yalan söylemedim.

- Hayır... Yalnız evlerde aşçılık ettim.

- O hâlde çok acemisin... Lokanta yemekleri başkadır, dedi.

- Öğrenirim.

- Haydi bakalım...

...

Soyundum. Önlüğümü taktım. Ustanın gözüne girmek için gayet güzel bir kız kardeşim olduğunu, burada yer bulursam onu da getirteceğimi söylüyor, yalanları dallandırıyor, budaklandırıyordum. Üç tane kara kuru küçük Rum çocuğu pirinçleri ayıklıyorlar, zerzevatları doğruyorlardı. Mutfak karanlıktı. O kadar pisti ki... Mahiyeti tayin olunamayacak derecede karışık bir taaffün insana nefes aldırılmıyordu. Ben gösterilen işleri yapıyor, sabah akşam karnım tıka basa doyacağı için ayda açıktan doksan lira kâr edeceğimi hesaplıyordum. Yemekler filan hazırlandı. Saat on biri geçiyordu. Acıkmıştım. Ustanın çocuklardan birisine para vererek peynir üzüm aldirmaya gönderdiğini gördüm. Şaşaladım.

- Acaba perhizde mi? diyordum. Sordum:

- Usta, hasta mısın?

- Yok.

- Niye peynir üzüm aldırıyorsun?

- Yemeye.

- Burada yemek yok mu?

– Buradaki yemekler yenir mi?

Anlamadım.

– Patron aşçılara yemek vermez mi?

– Verir ama kim yer!

Yine bir şey anlamadım. Usta kır bıyıklarının altından siyah çürük dişlerini gösteren geniş bir kakhaha ile güldü. Masumiyetim hoşuna gidiyordu.

– İstedğin yemekten al ye. Daha senin bir şeyden haberin yok. Yarın bakalım yiyebilir misin?

–

Hâlâ anlamıyordum. Bununla beraber biftekten, pilavdan yedim. Ağzımı silerken usta benimle Atina'ya dair konuşmaya başladı. Lafı döndürdüm, dolaştırdım, mutfağın sırrına getirdim. O söyledikçe gözlerim açılıyor, kristal, arjante kapların içinde şimdiye kadar neler yediğimizi öğreniyordum. Bir kere etler kasapların satılmayıp kalan, kokmaya bir karış kalmış mallarıydı. Patron piyasa fiyatından yüzde yetmiş noksanına bunları topluyordu. Zerzevatlar da böyleydi. Yağlar, piyasa fiyatından beşer defa az bir para ile alınıyordu.

– Bu nasıl olur?

dedim.

– Yağlarımız sahici yağ değildir ki... dedi, ayrı bir fabrika vardır. Yalnız lokantalara mal verir. Bu fabrika kapısından bir dirhem süt, bir dirhem et girmeden yüzlerce okka yağ çıkarır. Ama neden yaparlar? Bilmem. Bu onların sırrı... Fakat mideyi zaç yağı gibi bozar.

Her sabah yemeğinde büyük büyük lokmalarla yuttuğum nefis omletleri hatırladım.

- Ya yumurta... dedim. Güldü.

- Gel!

diye beni mutfağın nihayetindeki kilere götürdü. Elektrik düğmesine bastı. Birden parlayan aydınlık içinde birçok çuval, gaz tenekeleri, fiçılar gördüm. Bu tenekelerden birisinin kapağını kaldırdı. Gösterdi. Sarı, yağ gibi bir maddeydi.

- İşte omletlerin yumurtaları...

- A...

- Evet.

- Bunlar ne?

- Sözüm ona yumurta işte... Balıkçılar Hayırsızada'dan martuların filan yumurtalarını toplarlar. Kırıp kırıp tenekelere doldururlar. Getirip lokantalara toptan satarlar.

- Vay!..

- Evet.

Akşama kadar hemen sanatın yarı esrarını bana anlattı. «Lokantacılıktan maksat el âlemi doyurmak değil, kendini doyurmaktır.» diyordu. Havyara varıncaya kadar neden yapıldığını öğrendim. Okkasını sekiz on liraya yediğimiz o nefis havyarlar meğerse hep öküz dalağından yapılmış... Hele bir portakal şurubu reçetesini tarif etti... «Kavunların çürük tarafları çıkarılıp sıkılacak, bu koku için. Helvacı kabağının kabukları renk için... Biraz da asit... Sonra alabildiğine su babam su...» Tatlılar için münhasıran sakarin kullanıyordu. Maydanozlar, salatalar, soslar, hasılı önümüze ne gelirse bizim zannettiğimiz şeylerden pek başka, pek hasis maddelerden yapılıyordu.

... Nihayet dayanamadım:

– Pekâlâ usta, dedim, bu kadar fena zahire ile bu kadar lezzetli yemek nasıl yapılıyor?

– Bu da bir sırdır!

diye güldü. Sonra onu öğretti. Ah, keşke yalnız bu sırrı öğrenmeseydim... Bir kumanda verdi.

– Etrafına bak.

–

Bir göz gezdirdim. Tabaklar, satırlar, bıçaklar, hasılı bin türlü alât, edevât... kıyma makineleri, tazyik kapları...

– Belki ev mutfaklarında olan bir şey yoktur, onu bul bakayım...

– ...

Aradım, aradım. Onu da bulamadım. Ev değil, saray mutfağı bile alât, edevâtça buranın yanında fakir kalırdı. Ben düşüne düşünce bakarken usta sabredemedi. Sanatın sırrını acemi bir çırağa ifşa etmekten doğan bir neşeyle güldü.

– Sabun be... dedi.

Hakikaten ortada hiç sabun yoktu. Sonra o lokanta yemeklerindeki meçhul tadın, hani evlerde bir türlü verilemeyen tadın korkunç esrarını söyledi:

– Kaplar hiç yıkanmaz, her eski yemeğin artığı yeni yemeğe karışır. Bu işte bir nevi mayadır, o tat buradan gelir...

....

Ertesi gün, ayda bana doksan lira kâr ettirecek işime gitmediğimi söylemeye hacet yok sanırım, Serverciğim. O

vakitten beri beni davet ettiğın «Abeille d'or»a da veda ettim. Annemin köşküne geldim. Şimdi Sudanlı dadımın pişirdiğı temiz yemekleri yiyorum. Fakat bunlar hakikat kadar tatsız... Ah, ne olurdu, yine karanlık içinde yaşasaydım, oburluk cennetinin içinde... Artık İstanbul'da bir işim oldu mu, gündüzleri sadece zeytin ekmeğe kanaat ediyorum. Çünkü Kozmos'un mutfağı hayalimdeki o şairane, o temiz, o masum mandıraları da berbat etti. Vallahi peynir bile yiyemiyorum!

....

[**Haftalık Türk Dünyası**, 1/95-2 (5 Şubat 1336/1920) 30-31.]

KURBAĞA DUASI

Reşat Nuri'ye

Taşra âlemi... Yâni İstanbul'un dışında geçen hayat, ne hoştur! Bunu ancak yaşayan bilir. Bir taraftan eşraf, ulemâ filan! Öbür taraftan memurlar, zabitler, muallimler... Sonra kasabanın çift çubuk sahibi yerli ahali... Her sınıfın, her zümrenin ayrı kahvesi, ayrı eğlencesi, ayrı zevki vardır. «Beynessunuf» denilebilecek yegâne adam, kazanın belediye doktorudur. O, daima herkesle konuşur, düşer, kalkar. Muallimlerin, memurların, zabitlerin oturdukları kahvelere girer. Eczane ise, eşrafın kulübüdür. Büyük rütbeli memurlar da oraya uğrarlar. Avukat yazıhaneleri de bir dereceye kadar eczaneye benzer.

Hâsılı taşra, başlı başına gayet hoş bir âlemdir. Yedi, sekiz, belki dokuz sene oluyor, ben de İstanbul'a pek uzak olmayan bir kasabada idadi muallimi idim. Başlı başına bir âlem olan taşrada, mektep de, başka bir âlemdir. Âdeta âlem içinde bir âlemdir! Programları, gayeleri birbirine zıt, dört, beş mektebin yetiştirdiği, yaşlı, genç, zeki, budala, zevzek, sükûtî yirmi muhtelif adam: Müdür, muavin, muallimler, muidler... İdare memurları... Evvel zamandan kalma, hani o bir tarafından güneş batarken, öbür tarafından doğan eski

kocaman imparatorluğumuzun en uzak köşelerinden gelme leylî talebe... Her ırktan, her cinsten -lisanlarından başka hiçbir şeyleri Türkleşmemiş- bir sürü çocuk... Fakat, bu kadar bariz tezatlar arasında, o ne samimi ahenkti! Mutaassıplar, mürteciler, liberaller, sonra hiçbir muayyen mesleği, meşrebi olmayanlar, birbirleriyle kardeş gibi geçinirlerdi. Bir riyaziye muallimi vardı ki, aşırı derecede açık fikirliydi. Tabiat muallimi hepimize kara cahil nazariyle bakıp, için için acıyan ciddi bir gençti. Ben, edebiyat muallimi idim. Fransızca muallimi bir Yahudi idi. Nöbetçi olduğu vakitler, gece müzakeresinde, çocukların kendisine sorduğu lügatleri Lâtin harfleriyle cep defterciğine yazar, ertesi günü manalarını benden anlardı. Bir kere, «cezbe-i rahman»ın ne demek olduğunu zavallıya sormuşlar. İyi anlamamış, defterine «cezve-i rahman» yazmış. Muallimlerin odasında beni tuttu:

– Cezve-i rahman ne demek?

dedi.

– Öyle şey olmaz!

diye güldüm, ısrar etti. Kendisine soran talebeyi buldurdu. Kitabı açtık. Yanlış anladığı meydana çıkınca, bu aramızda bir alay oldu. Biçarenin adı «cezve-i rahman» kaldı, gitti.

Hele müdür... Ben, dünyada bu kadar intizamperver, kanunperver, usulperver bir adam görmedim. Bir kere maiyetinin hiçbirisiyle hususî münasebette bulunmaz; mektep heyetinin haricinde, tıpkı bir esatir mabudu gibi ayrı yaşardı. Aramızda lakabı «zımnında» idi. Son derece ehemmiyet verdiği meclis günleri, odasında toplandığımız vakit, hiçbirimize laf söyletmez, hepimize «zımnında, zımnında, zımnında» diye ayrı

tahrirâtlar yazdırır, her hangi mesele olsa, aynı kelimelerle, aynı cümlelerin nihayetine mahut «zımnında»yı takarak bir şey kaleme aldırınca, «hallettim» sanırdı.

Arkadaşlarımın içinde en sevdiğim, ulûm-ı diniye hocası Bahir Efendi idi. Medreseden sonra Dârülfünûn'u da tamamlamıştı. Yaşı elliye yaklaşıyordu. Fikrinde musır, cerbezeli, açıkğöz, tuhaf, şen bir adamdı. Benimle dostluğuna sebep, terbiye hakkındaki fikirlerimizin bir olmasıydı. Çünkü ben her ne kadar milliyetperver bir liberal isem de, «terbiye»nin daima «muhafazakârane» olması lazım geldiğine mutekidim. İçtimaî inkılâbın yeri mektep değil, hayattır. Muallimlerin vazifesi çocuklara, eski hayatın terbiyesini ibram etmektir. O da işte benim gibi düşündüğü için, meclislerde ikimiz taraftarlarımızla bir kuvvet teşkil eder, liberallere, yeni, asrî terbiye taraftarlarına ağız açtırmazdık. Bahir Hoca'nın en meftun olduğum şeyleri, canlılığı ile «mebni aleyh, mebni bih, mebni leh» gibi tabirleriydi. Kavga eder gibi konuşur, kelimelerine sanki yumruk şeklinde vücutlar vermek istiyormuş gibi sağ kolunu -bir Karagöz çevikliğiyle- sallardı. Kusuru yalnız nargilesiydi. Buna o kadar müptelaydı ki, kahvede, mektepte, günde on tane içmeden yapamazdı. Nargile bu... Cıgara filan gibi bir şey değil. Havaleli! Müdürden, müfettişlerden gizlemek lazım... Bir gün kahvemizde oturmuş, portatif bir nargile şekli düşünüyorduk. Mesela içildikten sonra üzeri çıkarıldı mı, sürahiye benzesin, lüle cebe girebilirsin... Bahir Hoca:

- Ya marpuç?
diyordu.

- Cübbenin altına, beline sararsın.
- Kırılır.
- Fesinin içine çörekle...
- Sığmaz...

.....

Böyle konuşurken, içeri, belediye doktorunun girdiğini gördük. Bizim yanımıza geldi, selâmlaşlık. Oturdu. Cuma günü Bektaşî Tekkesi'ne gideceklermiş. Kuzu, saz, biraz da mey varmış! Bizi de davet etti.

Ben:

- Gidemeyiz!...

dedim. Biz muallimdik. Öyle sazlı, sözlü, içkili meclislere giremezdik. Doktor ısrar etti: «Siz içmezsiniz. Kulaklarınızı tıkarsınız. Gözlerinizi bağlarsınız.» diyordu. Zaten arkadaşlardan birkaçı razı olmuş... Bahir Hoca:

- Nargilemi götürürseniz gelirim.

dedi. Doktor:

- Götürürüz. Hem vallahi ben götürürüm, hocam!

diye yemini bastı. Ne şen, ne babayani bir delikanlıydı. Âdeta kasabanın canlı bir neşesiydi. Hastalar, ilacından ziyade onun sözlerinden şifa bulurlardı.

Cuma günü cümbür cemaat Bektaşî Tekkesi'ne gittik. Burası eski mesut zamanlardan, taptaze kalmış bir cennetin hayaline benziyordu. Sanki tarih denen fırtınanın rüzgârları bu asırlık çınar ağaçlarının arasından, beyaz münzevî binanın

sakin çatısı üstünden hiç geçmemişti. Etrafta setleri olmasa, tabii bir göl sanılacak derecede büyük havuz, zümrüt gölgeler içinde, nilüfer rüyalar açmış, uyuyordu. Dervişlerin yaydığı hasırlara yan geldik. Telgrafçı udunu, tapu memuru kanununu aldı. Kemancı Aleko da gelmişti. Saz başladı. Doktor: «Sâkî benim!» diye herkese sunuyor, Bahir Hoca'nın önünde dikilip kalıyordu:

- İşte benim nargilem var..
- Bir yudum?
- Ömrümde bir katre ağzıma almamışım.
- Bir yudum al, gargara et, sonra tükür.
- Ne fâidesi olacak?
- Vallahi «müzâdd-ı taaffün» dür.

....

Bahir Hoca, bu gibi meclislerde kara mutaassıp görünmek istemezdi. Ağzına bir kadeh rakı aldı. Fakat Doktor, Hoca'yı gıdıkladı. Birkaç damla yutturdu. Yuttuğunu inkâr etmekle beraber, bu birkaç damla, ona birkaç küp neşesi verdi. Gülüyorduk. Eğleniyorduk. Lakin kafamız kazan gibiydi! Bu yeşil cennette, ardı arası kesilmez bir cehennem gürültüsü vardı: Kocaman havuzun içinde belki bir milyon kurbağa... Avazları çıktığı kadar haykırıyorlardı. O kadar ki, âdetâ birbirimizin söylediğini işitemiyorduk.

Doktor:

- Vay anasını!... dedi, bunları nasıl susturmalı? Kulaklarımız patlayacak.

Dervişler:

– Ne yapmanız susturamazsınız.

diyorlardı. Bahir Hoca'dan maada hepimiz kalktık. Çünkü dayanılacak gürültü değildi. Taş, toprak, elimize ne geçtiyse havuza atmaya başladık. Kurbağalar bu tecavüzümüzden hiddetlenmiş gibi daha beter bağırmaya koyuldular. Doktor, gazeteler tutuşturdu. Korkup kaçınlar diye üzerlerine attı. Hayır, hayır... Ne yaparsak, susmuyorlar, daha ziyade azıtıyorlardı. Sazı duymak mümkün değildi. İçimizden birisi:

– Buradan kaçmaktan başka çare yok!

dedi.

– Nereye gidelim?

– Havuzun uzağında bir yere...

Biz böyle hicret müzakeresi ederken, nargilesinin başında unuttuğumuz Bahir Hoca'nın:

– İstersem, ben onları bir anda sustururum!

dediğini işittik.

– Nasıl?...

– Bir nefes ederim.

– Ey?...

– Hemen susarlar.

... Gürültüden neşemiz kaçmışken, hepimiz yine güldük.. Doktor; «Bu kurbağalar, yarım baş ağrısı değil ki, bir nefeste dursunlar, diyordu, bunlar baş belâsı!» Fakat Bahir Hoca, yine hiddetlenmiş bir Karagöz tehalükü ile yumruğunu sallıyor, hepimizin itikatsızlığına sövüp sayıyordu. Onun bağırtısı bir

taraftan, bir milyon kurbağanın kopardığı kıyamet bir taraftan... Hasılı bir curcunadır gidiyordu. Meclisin neşesi kalmamıştı. Bahir Hoca:

– Herkes yerine otursun, dedi, ben havuzun kenarına gideyim, nefes edeyim. Susmazlarsa, yüzüme tükürün...

– Haydi, haydi öyleyse, Hoca...

–

İnanmıyorduk, lakin «bir alay çıkar» ümidiyle yerlerimize oturduk. Hoca kalktı. Nargilesini eline aldı. Havuzun kenarına gitti. Arkasını bizden tarafa çevirmişti. Sulara doğru üfürdüğünü gördük. Bir dakika geçmedi. Kurbağalar birdenbire susmuşlardı. Koca havuzdan bir çıt bile çıkmıyordu. Şaşırmıştık. O, yumruğunu sıkarak muzafferane döndü, geldi.

– Ne yaptın, Allah aşkına!

diyenlere:

– Görmediniz mi? Gözlerinize de mi itimadınız yok, nefes ettim, cevabını verdi.

Yarım saat geçince, kurbağalar yine ötmeye başladılar. Artık korkmuyorduk. Bahir Hoca, kalkıp havuzun kenarına gidiyor, bir nefeste yine hepsini susturuyordu. Giderken, sevgili nargilesini «Sarhoşsunuz, kırsarsınız!» diye bizim yanımızda bırakmıyordu. Akşama kadar eğlendik. Bahir Hoca'nın nefesine, Kemancı Aleko bile inandı. Doktor inanamıyor, fakat gözüyle gördüğü neticeyi de inkâr etmek cesaretini gösteremiyordu. Yerli memurlar, hayretten rakıya bile devam edememişlerdi. Bektaşî dervişleri, dalgın dalgın, nefes sahibine bakıyorlar, kim bilir akıllarından neler geçiriyorlardı.

Ertesi akşam, kahvede Bahir Hoca ile yan yana oturmuş, İstanbul gazetelerini okuyorduk. Ben okuduğumu anlamıyor, onun Bektaşî Tekkesi'nde kumanda verir gibi, kurbağaları nasıl susturduğunu düşünüyordum. Doğrudan doğruya kendisine sorsam, eminim ki, yine, «Gözlerine de mi itikadın yok! Nefes ettim, kör müydün?» diyecek, beni de kurbağalar gibi susturacaktı. Fakat ben enayi değildim. Ona zihnen, ilmî bir pusu kurdum. Evvelâ gazeteleri bıraktırdım. Gayet tatlı bir ruhiyat bahsi açtım. Böyle şeylere çok meraklıydı. Hayvanlarda ruh olmadığını, mahlûkatın maneviyat haricinde, tıpkı nebatat gibi yaşadıklarını anlatıyordum.

– Ben de bu fikirdeyim.

dedi.

– Hayır, yalan söylüyorsun.

dedim.

– Vallahi...

– Hayır, yalan...

– Ne biliyorsun?

– Çünkü sen kurbağalara nefes ettin. Demek ki, hayvanların maneviyat haricinde yaşadıklarını biliyorsun.

Kollarını masanın üzerinden çekti. Arkasına dayandı, durdu. Gözlerime dik dik baktı. Aşağı tükürse sakalı, yukarı tükürse bıyığı idi. Öyle bir vaziyete sokmuştum ki... Kalın kaşlarını çatı:

– Ben, kurbağalara nefes etmedim!

dedi.

– Ya nasıl susturdun, onları? Ağzını açamıyordu.

Fena sıkışmıştı. Akli sıra, ya cahilliği kabul edecek, ya hakikati söyleyecekti.

– Söyle öyleyse, ne yaptın da, kurbağalar sustular?

– Şey, canım... Budala mısın? Nefes filan olur mu?... Şey ettim...

– Ne ettin?...

– Nargilenin marpucunu sarkıttım.

– Ey?...

– Kurbağalar, onu yılan sandılar. Hemen dibe kaçtılar.

... Fakat, taşra hayatının bir vasfı da, sır saklamaktır.

Bahir Hoca: «Saf adamların itikatlarını bozmamalı. Onlara ilmî hakikatlerin lüzumu yok. Sakın marpucu kurbağalara gösterdiğimi kimseye söyleme! Varsın, nefes ettim diye bilsinler.» dedi. Ben, bu sırrı ağzımdan hiç kaçırmadım. Bütün kasaba halkı, Hoca'nın nefes kerametini işitti. Hatta, Bektaşiler de buna şahitti. Doktorun bile şüpheleri yavaş yavaş gevşedi, eridi. Bahir Hoca'nın bir üfürüşte kurbağaları susturduğundan bahsolunduğu vakit, zavallı boynunu büküp:

– Dünyada ne kadar meçhul var. İlmimiz, bu meçhulün yüz milyonda biri bile değil!...

der, o her vakitki şuh kahkahasını atamazdı...

[**Vakit**, 783 (10 Kânûn-ı Sâni 1336/ 10 Ocak 1920) 3.]

KURUMUŞ AĞAÇLAR

Bir Masal

Deli Murat, memleketin en azılı bir derebeyiydi! Fakat yaşlandıkça akli başına geldi. İyinin, kötünün farkına varmaya başladı. Artık en küçük bir fenalık bile onun vicdanında sönmez bir azap cehennemi tutuşturuyordu. Elli yaşına girmişti. Hacca gitmek niyetindeydi. Lakin hangi yüzle?.. Uzun kış geceleri, vahşi bir saraya benzeyen kulesinin تنها odasında, ocağın alevlerine dalarak yaptıklarını düşünürdü. Tam otuz sene... Etmediği kalmamıştı. Soyduğu kervanları, kaldırdığı kızları, vurduğu postaları, yaktığı köyleri, yıktığı hanları, bastığı şehirleri hep birden hatırladı. Hele öldürdüğü insanlar... Bunları untabilmek imkânı yoktu. Vakıa çoğunu kendi nefisini kurtarmak için öldürmüştü. Fakat ne olursa olsun, yine kandı! Evet, kırk kan!...

Bir gece sabaha kadar uyuyamadı. Daha şafak sökmeden atlarını hazırlattı. Kasabaya doludizgin koştu. Sabah namazını henüz bitiren Karababa'yı seccadesinde buldu. Bu adam, vaktinin en büyük erenlerindendi. Tekkesi ümitsizlerin mabedi idi. Deli Murat'ı görünce gülümsedi:

– Hoş geldin. Seni bekliyordum.

dedi.

- Beni mi?
- Evet.
- Niçin?
- Hacca gitmek istiyorsun, değil mi?
-

Deli Murat, bu her şeyi bilen, her şeyi gören, gaipten haberdar, mübarek ihtiyarın eline sarıldı. Öptü:

- Fakat yüzüm yok, babacığım!

dedi.

- Allah her şeyi affeder.
- Benim kabahatim çok. Günahlarım çok büyük...
-

Seccadenin kenarına diz çöktü. Ağlaya ağlaya mazisini anlattı. Bunlar hatırında durdukça, peygamberin mezarına yüz sürmeye cesaret edemeyecekti. Karababa:

- Senin kırk kanın var!

dedi.

- Evet.
- Allah bunları bile affeder.
- Nasıl?
- Ya ölüme layık bir adamı vurursun...

Deli Murat:

- Aman aman, diye haykırdı, ben artık adam öldüremem!

Karababa:

– Yahut da, büyük bir menzil açar, geleni geçeni fakir, zengin ayırt etmeden doyurursun. Hepsinin gönlünü hoş edersin!

dedi.

Deli Murat, bu ikinci kefareti muvafık buldu. Parasının sayısını bilmezdi. Bir menzil değil, on menzil açabilirdi.

– Pekâlâ babacığım, dedi, yarından sonra menzil açıktır. Fakat kanlarımın affolunup olunmadığını nereden bileyim?

– Bilip de ne yapacaksın?

– Hacca gideceğim.

Karababa bir an düşündü:

– Menzilin iç bahçesine kurumuş ağaçlar dik...

dedi.

– Kurumuş ağaçlar mı?

– Evet, bunlar yeşerip çiçek açınca, kanların affedilmiş, kefaretin kabul olunmuştur.

– Hiç kurumuş ağaç yeşerir, çiçek açar mı?

– Açar.

– !...

Deli Murat'ın vahşi bir saraya benzeyen kulesi geniş ovaya inen yolun üstünde idi. Yedi ülke yolcuları önünden geçmeye mecburdu. Burasını hemen menzil hâline koydu. Her odaya bir sofraya kurdu. Günde yirmi kazan kaynıyordu. Ekmeğinden, etinden, pilavından yedirmeden kimseyi geçirtmezdi. İç

bahçeye de Karababa'nın dediği gibi kurumuş ağaçlar diktirdi. Her gün bunları yokluyordu. Aradan bir sene, iki sene, üç sene geçti. Kurumuş ağaçlar yeşermek şöyle dursun, hatta çürümeye, kurtlanmaya yüz tutmuştu. Her gün yine kazanlar kaynıyor, yaz kış hayrat devam ediyordu. Deli Murat'ın içine şüphe girdi: «Budala mıyım? Hiç kurumuş tahtalar çiçek açar mı? Karababa beni daima hayrat yapayım diye böyle aldatmış olmalı!» diyordu. Gündüzleri menzilin önündeki çardığa oturur, uşakların, yolcuları nasıl ağırladıklarına nezaret ederdi. Karnı tok olanlara bile mutlaka aşından bir yudum tattırırdı. Bir gün bu çardakta kefaretinin kabul olunup haccı gidebileceğini düşünürken daldı. Tatlı bir rüya görmeye başladı. Bir devenin üstünde, tek başına, çöl ortasında gidiyordu. Deve birdenbire durdu. Deli Murat uğraşüyor, bir türlü yürütemiyordu. Nihayet deve silkindi. Murat kumlara yuvarlandı. Gözlerini açıp «Hayırdır inşallah!» derken, uşaklarının yol üstünde bir atlı ile uğraştıklarını gördü. Dikkat etti. Bu adam atından inmiyor:

– Bırakın beni! Acele işim var. Duramam! Bırakın... İnmem...

diyordu... Uşaklar zorluyorlar: «İn, bir yudum çorba iç. Sonra git, seni bırakırsak, ağa bize darılır.» diye yalvarıyorlardı.

Deli Murat doğruldu. Kendisi de inmesi için atlıya ricaya gidecekti. Kalktı. Tam yola doğru yürürken yolcu atını şaha kaldırmış, uşakların elinden kurtulmuştu. Deli Murat'ın inat damarı tuttu. İçinden: «Ulan, ben sana mutlaka aşımдан tattıracağım!» dedi. Belinden tabancasını çıkardı. Havada uçan serçe kuşlarını nişan almadan vurabilirdi. Yolcunun hızla

uzaklaşan atına güzel bir nişan aldı. «Hayvan ölünce gide-
mez. Çorabayı içer. Ben ona en iyi atlarımdan birini hediye
ederim, memnun olur.» diyordu. Tetiği çekti. Fakat at dur-
madı. Bilakis dörtlüye kalktı. Üzerindeki adam yere düşmüş-
tü. Uşaklarıyla beraber bu yolcunun imdadına koştu. Bir de
ne görsün? Meğerse ata attığı kurşun, zavallı sahibinin ense-
sinden girip alnından çıkmamış mı? Yüzünden taze kanlar
sızıyordu. Azıcık daha kendini kaybedecekti. İşte kırk kanını
Allah'a affettirmeye çalışırken kazara, elinden yeni bir kan
daha çıkmıştı. Ağlamaya başladı. Teessürü o kadar müthişti
ki... Uşakları ürktü. «Bırakın, kendimi öldüreceğim. Artık
dünya bana haram olsun!» diye haykırıyordu. Elinden taban-
casını zorla kaptılar. Teskin etmek için menzildeki odasına
götürüyorlardı. İç bahçeye girince birdenbire:

- Â!... diye haykırdı, Bakınız bakınız!...

-

Kurumuş ağaçların hepsi aniden ilkbahar bademleri gibi
çiçek açmıştı. Bu mucize herkesi şaşırttı. Deli Murat, sevin-
cinden bu bir anda yeşermiş ağaçların diplerini öpüyor, göz-
lerinden saadet yaşları akıyordu. İşte artık günahları, kırk ka-
nın günahı affedilmişti. Demek kaza ile vurduğu adam ölü-
me layık bir günahkârdı! Bunun kim olduğunu tahkik etti.
Menzilde hazır bulunan yolcuların hepsi tanıyorlar:

- Dünyada bunun kadar iyi adam yoktu. Allah rahmet
eylesin...

diye acıyorlardı. Fakat Deli Murat:

- Hayır, hayır, dedi, bu adam ölüme lâayık bir günahkârmış!...

Tanıyanlar tekrar reddettiler:

– Hayır, mübarek bir adamdı! Hemşehrilerinden kimseye fenalık etmedi. Beş vakit namaz kıldı. Üç ay oruç tuttu. Fakire, fukaraya baktı. Öksüzler büyüttü...

– Hayır, hayır, bu adam ölüme lâıyk bir günahkârmış!...

Ama cesedin başında herkes iyiliğine dair şahadette ısrar ediyordu. Nihayet Deli Murat:

– O hâlde, bu adam şimdi gayet büyük bir günah işleme-ye gidiyormuş!

dedi. Uşaklarına ölünün üzerini aramalarını emretti. Küçük bir mektuptan başka bir şey bulamadılar. Bu mektup, genç ve namuslu bir kadının aleyhinde yazılmış, kocasına gönderiliyordu!

[**Vakit**, 819 (17 Şubat 1336/1920) 3.]

KAÇ YERİNDEN ?

- O ne? Yazdığın roman mı?
- Değil
- Ya ne?
- Birkaç destan.
- Harbe dair mi?
- Eski kahramanların hayatına dair.

Pek çabuk şöhret kazanmış olan genç akrabam teklifsizce yanıma oturdu. Muharebenin başında, daha mektepten yeni çıkmış acemi bir doktordu. Ama, en uzak hudutlara giderek, hiç durmadan çalışarak, tifoya, koleraya, tifüse aşilar bularak bir sene içinde “fevkaladeden” terfi etmiş, binbaşı olmuştu

- Nereye gidiyorsun?

diye sordum.

- Haydarpaşa’ya.
- Fakülteye mi?
- Evet.

Güldüm;

- Ne o, yine bir keşif mi var?

- Hayır, şöyle bir müşahede, bir faraziye...

- Ne üzerine?

- Tetanozun tedavisine dair. Galiba bir ipucu buluyoruz. Bir hafta evvel gönderdiğim “mütalaa” için bugün beni çağır-
dılar. Tafsilat isteyecekler sanıyorum

Lafını bitirmeden döndü. Elimde kapalı duran defteri aldı.

- Okuyalım şu destanları... diye açtı.

- Bu nasıl yazı? Kargacık burgacık...

- Ver, ben okuyayım, sen dinle.

- Haydi bakalım.

Defterimi aldım. En beğendiğim manzum menkıbeyi aç-
tım. Yavaş yavaş okumaya başladım. Bu, yerde bulduğu kırık
bir kalkanla, zırhlı iki düşman süvarisine esirken hücum ede-
rek kafalarını kesen ihtiyar bir sipahinin hikâyesiydi. Genç
doktora, bu kahramanın şecaatini iyice duyurabilmek için,
sesime bir âhenk vererek okuyor, mübarezenin heyecanını
tasvir eden yerlerde duruyordum. Rüzgâr biraz fazla olduğu
için güverte daha تنها idi. Karşımızdaki kanepede oturan
sıksa şapkalı, hiç bizi dinlemiyor, ilk defa görüyormuş gibi
dikkatli gözlerle boş limanın kalabalık kenarlarına bakıyor-
du. Üç sayfalık destanımı bitirince,

- Nasıl? ... diye sordum

- İyi...

- Ey, nasıl şimdi böyle kahramanlar var mı?

Doktor güldü. Başını salladı.

- İşte, dedi, masa başında, kapalı oda içinde «hayatı tetkik
ediyorum» sanan zavallı romancının hülyası!

- Ne demek?
- Senin bu kırık kalkanlı ihtiyar sipahin, bugünkü hayata göre, mümtaz bir kahraman mı?
- Elbet.
- Öyleyse ben sana söyleyeyim, son derece aldanıyorsun.
- Niçin?
- Bugünkü askerler, zabıtlar, kumandanlar değil, doktorlar, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkâreciler bile senin sipahinden bin defa fazla kahramandırlar!
- Amma mübalâğa ha!..
- Hakikati söylüyorum.

İnsan ne tuhaftır! Fikrine, ümidine, arzusuna muhalif bir şeye rastgelince hemen bozulur. Doktorun o kadar sevdiğim kahramanıma beğenmeyişi, âdeta benim gücüme gitti. Bir an sustum. Eseri takdir edilmeyen bir sanatkâr elemi duydum. Bu elem, biraz mateme benzer, sevgili evlâdının kıymetsizliğini, tahkir edildiğini, öldürüldüğünü gören zavallı bir babacığın matemine... Evet doktorun sanattan, ruhun rebabî ihtiyacından haberi yoktu. Bilmiyordu ki, sanatkâr, hâl içinde olanca heyecanıyla duyamayınca romantik maziye döner. Orada ezeli efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardır. Bu tayflara, tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftun olur. Destanlarını terennüm eder.

- Heyhat, azizim, sen fena adamsın, dedim, mazinin zevkini duyamazsın.
- Sen de hayal adamsın. Hâlin hakikatini göremezsın.
- Halde güzel ne var?

– Mazide ne var?

– Mazide bugünkü medeniyetin, maddiyetin söndürdüğü nurlar var... dedim. Ulviyet var. Ruh azameti var. Fikir uğrunda fedakârlık var. Doğruluk, sadakat, vefa, fazilet, kerem, şefkat, muhabbet, aşk var. Hayatın hakiki mânâsı olan mefkûre var. Sonra rebâbiyet var. Ah şimdi...

– Şimdi bunlar yok mu?

– Yok, yok!

diye inledim.

Doktor güldü. Bana acır gibi baktı:

– Ne fena, ne yanlış itikat...

– ...

Vapur, Kızkulesi açıklarından geçiyor, poyraz solumuzdan çarpıyor, elimdeki defterin yapraklarını açarak kahramanımı beğenmeyen genç doktora sanki bir cevap vermek istiyordu. Tekrar sordum:

– Söyle bana, hâlde mazinin harareti var mı?

– Hâlde hararet değil, ateş var, ateş...

dedi.

– Ben görmüyorum.

– Çünkü hayalperversin. Hakikati gözün görmez.

Mazideki kağını bugün nasıl otomobil şeklinde ise, sorduğun hararet de ateş şeklindedir. Mazideki ok, bugün mitralyözdür. Mazideki kulübe, bugün muhteşem bir âbidedir. Mazideki sal bugün dretnottur. Mazideki masalcının bir kuyuya binip memleketten memlekete uçma hülyası bugün bir hakikattir işte tayyareler, işte zeplinler...

– Fakat manevî faziletler...

diye sözünü kesmek istedim.

– Onlar da, dedi, onlar asırlar içinde tekâmül yollarından geçerek sizin dar hayalinize sığmayacak derecede mehîpleşmiş... Kırk ikiliğin yanında piştovu gözünün önüne getir. Mazinin ulviyeti, mazinin fazileti hâlin azameti karşısında tabiî böyle çocuk oynacağı gibi kalır.

Mazideki fidan, bugün koca bir çınardır. Dur, meselâ en rebabî olan fazilet... aşk değil mi? Mazide bir ferde, bir aileye, nihayet bir kabileye karşı duyulurdu.

Şimdi bu aşk o kadar büyümüş, o kadar büyümüşdür ki, içinde fert, aile, akraba, ummana düşen yağmur damlaları gibi, kayboluvermiştir. Bugünkü millet, vatan, insaniyet muhabbetini düşün. Bugün mefkûre uğrunda ne feda olunmaz? Sevgili mi? Aile mi? Ocak mı? Hayat mı? Ne? Ne? Mazideki fert, asırların içinde, hisçe büyümüş, hayranlıktan, uzviyetten çok uzaklaşmış, değişmiş... Şimdi onun ruhu, onun vicdanı büyük bir kâinatı istiyab eden başlı başına bir dünya...

Görüyordum. Bu genç doktor, birçok meslektaşları gibi, biraz da hatipti. Üç senelik durma dinlenme bilmeyen bir uğraşma, onun sınırlarını çelikletmiş, senelerce, daima üzerinde bomba atan tayarelerin uçtuğu hastahane çadırlarında itidali bozmadan ameliyatlar yapmak, müthiş yaralar, kopmuş kollar, yarılmış karınlar, parçalanmış kafalar, korkunç ölümler görmek, onu tamamıyla başka bir adam yapmıştı.

Yeni harbin ahlâkî kıymetini, ulvî büyüklüğünü, yüksek fedakârlıklarını, duyulmuş bir heyecanla anlatıyordu. Tasvirleri

fen adamlarına mahsus mücerret tâbirlerle karıştı. Cephe-lerde gördüklerini aynıyla değil sanki gördüklerinden çıkardığı terkibi neticeyi bana söylemek istiyordu. Onun fikrince insanlarda manevî faziletlerin azameti zihnin hacmiyle mütenasipti Eski insanların içtimaî muhitleri mahduttu. Aile, kabile, nihayet kavim... Zihinlerin hacmi de, içtimaî muhitlerin sahası derecesinde idi. Yani dardı. Bu dar zihinlerde, ufku genişlemiş dimağlarda, zarurî olarak, faziletler de dardı. Hatta din, ulûhiyet, mukaddes fikir bile pek mahduttu. Medeniyetler dimağların ufuklarını büyütmişti. Fert, mensup olduğu cemiyetin, hattâ bütün insaniyetin şuuruyla hissetmeye, düşünmeye başlamıştı. Artık faziletler de zihinlerin hacmine uymuş, inanılmaz derecelerde büyümüşü.

Susuyor, defterimle oynayarak, gülümseyerek dinliyordum. Selimiye'nin önlerinde idik. Köpüklü denizin üstünde serseri martılar uçuşuyor, yanımızdan yelkenli bir mavna geçiyordu. Doktor sağ taraftaki kanepelerde birisini selâmladı. Sonra, birdenbire, sözlerinin konferans edasını değiştirerek bana sordu:

– Senin destanlarındaki eski kahramanlarının içinde harp meydanında yaralananlar var mı?

– Tabiî var, dedim.

Yaraları kaç yerinden?

– Muharebenin şiddetine göre... Üç... beş, hatta bazen...

– Bazen?

– Hattâ on yerinden!

Güldü:

– Şuraya bak...

dedi. Sol tarafındaki kanepenin ta ucunu gösteriyordu.

– Gördün mü o zabiti?

Büyük kalpaklı, pek şık, pek genç, pek zayıf, uzun boylu, narin, kumral bir zabıt...

– Gördüm... dedim, şimdi selâm verdiğin değil mi?

– Evet... Tuhaf bir tesadüf Çanakkale’de, Kafkas cephesinde, Bağdat’ta, Suriye’de, Makedonya’da beni onunla karşı karşıya getirdi. Daima hastanede, ameliyat masasının üzerinde...

– Demek hep yaralanmıştı?

– Hem kaç yerinden? Tahmin et bakalım?

Harp cephelerini hesap ettim:

– Beş yerinden... dedim.

Doktor gene güldü:

Cephelerin adedine birer daha ilâve ettim:

– On yerinden...

– Hayır.

– On beş...

– Hayır.

– On sekiz...

– Hayır.

– Yirmi...

– Hayır.

– Yirmi beş yerinden...

- Hayır. Daha çık.

Tereddütle,

- Otuz... - dedim.

- Hayır , daha çık

- Otuz beş ...

- Hayır.

«Kırk...» diyemedim. Bu olacak şey değildi.

- Lâtife ediyorsun doktor...

diye güldüm.

- Hayır , katiyen lâtife değil . Söyleyeyim mi kaç yerinden?

- Söyle.

- Tam kırk dokuz yerinden...

Hayretle döndüm, genç zabite baktım. Elindeki bastonla parlak potinlerine vuruyor, İstanbul'un pek aydınlık bir sis içinde dumanlanan mahmur ufuklarını seyrediyordu.

- Yalan.

- Vallahi sahih söylüyorum.

Tekrar genç zabite baktım. Yüzümü çevirmeden sordum

- Bu yaraların hepsini ayrı ayrı mı almış?

- Hayır, hemen her muharebede beş on yara birden...

Bir kere Bağdat'ta sekiz on yara ile benim önüme getirdiler. Ayaklarından bir mitralyöz yağmuru geçmiş, yere uzanınca tepesinde bir şarapnel patlamıştı.

Döndüm:

- Nasıl ölmedi?

– O ölmez. Onda bir iman var; başından bacaklarının arasına kadar dört parmak uzunlamalığına, omuzlarının arasında dört parmak enliliğine, çapraz bir hudut çizer, «Buralara isabet olmazsa ölüm yok.» der. Suriye’de bel kemiğine bir kurşun dokunmuştu. Ayakları tutmuyordu. Kurşunu çıkardım. Gene hissi yerine geldi. Bir hafta içinde kendini topladı. Ateşe koştu, öyle bir azim öyle bir kuvvet ki... Tarif edemem sana... Ameliyat esnasında katiyen kendisini bayıltırmaz.

Gene genç zabite baktım. Kulaklarıma inanamıyordum, bu kadar narin, bu kadar güzel, bu kadar nahif bir vücutta, böyle kuvvetli bir ruh...

– Bu genç nereli?

– İstanbullu... Sana kısaca kim olduğunu söyleyeyim. Gayetle zengin bir ailenin kıymetli, tek bir evladı...

Harpten evvel, Almanya’da okuyormuş. Ben dinlemedim; ama Erenköyü’nde oturan komşularından işittim. Harikulâde bir sanatkârmış... Harp ilân olununca talimgâha koşmuş. Kermanın yayını bıraktığı eline kılıcı almış... Bütün orduda şimdi onun şöhretini duymayan yoktur. İstedğine sor.

– Adı ne?

– Ferhat Ali Bey.

Vapur, Haydarpaşa limanına giriyordu.

– Ben bu ismi duymadım. Resmini de gazetelerde görmedim... dedim.

Doktor:

– İşte senin zihniyetin!

diye tekrar güldü.

- Sen yeni kahramanları, medenî, yani millî kahramanları katiyen anlayamazsın. Onlar gürültülü tebcile, pohpoha, alayışe tenezzül etmezler, hatta böyle reklamlardan öğrenirler. Kahramanlıklarının kendilerine değil, millete, orduya ait olduğunu söylerler. Meselâ işte bu Ferhat Ali Bey katiyen fotoğrafını çıkartmaz. Kafkas Cephesi'nde bir gece istikşafında baskına uğrattığı Kazakların kılıç yaralarıyla benim hastaneme gelmişti. «Harp Mecmû'ası»na göndermek için fotoğrafını çıkartmak istedim. Reddetti. «Halkın, ordunun şerefini kendi nefsimе mahsus bir haslet gibi göstermek hırsızlıktır.» dedi. Ben de senin gibi evvela anlamadım. Yaptığı kahramanlıkları anlattım. «Bunlar hep birer vazife... dedi. Milyonlarca asker vazifesini yapıyor, öyleyse hepsinin fotoğraflarını çıkarıp gazetelere basmalı...»

- Tamamıyla meçhuliyet, nisyan istemek... Bu tuhaf bir arzu... dedim.

- Hayır, tamamıyla nisyan istemiyor. Hastahanemde onunla uzun uzadıya konuştum. Ruhunu anladım. “Ölülere mükâfat, dirilerin hatırasıdır.” diyor. Onun fikrince bir kahraman öldükten, ebedî hayata karıştıktan sonra tebcil olunmalı. Sağken tebcil ve mükâfat kahramanlığın fedakârlığın hasbîliğini bozar. Fazilet şuarsuz, menfaat kaydından azade iken şuurlu bir hale geçer. Sahibini küçültür, düşürür.

Vapur yanaşıyor, yolcular ayağa kalkıyordu.

Doktor,

- Haydi, Haydarpaşa'ya in de... çıkarken seni ona takdim edeyim... dedi.

– Peki!

Kalbim çarpıyordu...

Kalktık, o da ayakta idi, bastonuna dayanıyordu.

Doktor önüne gitti, elini sıktı:

– Nasılsınız, Ferhat Bey?

– Çok iyiyim efendim.

– Gördüm sizi, yanınıza gelemedim. Halazademden ayırlamadım. Size takdim ederim.

– İhtiyat zabiti Ferhat Ali Bey!

– Teşekkür ederim... dedim, sinirli elini sıktım.

Doktor bu adsız kahramanla konuşmaya başladı. Ben mukaddes bir vücut karşısında dinî bir haz duyan günahkâr bir mümin sükûtuyla duruyor, onun gözlerine, yüksek alınına, hiç kimseye benzemeyen çehresine bakarak içimde derin bir ürperme duyuyordum.

– Şimdi burada mısınız, doktor bey?

– Evet, siz?

– Ben de galiba bir müddet daha burada...

Yürümeye başladık, genç zabıt azıcık aksıyordu.

– Bacağınız mı uyuşturdu? Duralım, ahali çıksın

– Hayır yürüyelim, dedi, uyuşmadı. Bu sefer Galiçya'da gülle götürdü.

– Bacağınızı mı?

– Evet, sağ bacağımı!

İkimiz birden taş kesildik. O gülümsüyordu:

– Ama hamdolsun korktuğuma uğramadım.
dedi.

– ...

– Evet, bu harp zamanında tekaüt olup bir köşeye atılacağım, levazıma filan verileceğim diye ödüm kopuyordu.

Sararan, birdenbire neşesini kaybeden doktor, matemî bir telehhüfle sordu:

– Fakat, artık nasıl harbe gideceksiniz?

– Pek rahat... Ne otomobille, ne atla, ne de yayan...

– Nasıl?

– Tayyare ile.

– ...

– Evet, dün Nezâret istidamı terviç etti. Beni Tayyareci sınıfına ayırdı. Tayyarecilikte bacağı lüzum yok. İnsan oturduğu yerde, rahat rahat harp edecek. Hem binlerce metre yukarılarda, bulutların arasında... Ne zevk, ne zevk!

– ...

– ...

Doktorun, benim sesimiz çıkmıyordu. İşkeleden iniyorduk. Takma bacağı henüz iyice kullanamayan bu yeni, bu medenî, bu millî kahramana bakarak elimdeki eski kahramanların destanını denize fırlatmak istiyordum. Utanacak bir şeymiş gibi gayr-i ihtiyarî bu hakîr defteri bükerek cebime soktum. Bilet toplanan tahta parmaklıktan geçtik. Garın geniş mermer merdivenleri önünde ellerimizi sıktı. Ayrılırken doktora,

– Hem artık azizim, yaralanmaktan bıkmıştım, dedi, tayyarede bu yok işte... En çok buna seviniyorum.

...

Gar bahçesinin yanında yürürken doktor sordu:

– Nasıl yeni kahramanlar?

Cevap veremedim. Yüksek semanın ezeli mavilikleri içinde fen kanatlarıyla uçan bu kahramanların asla yaralanmayacaklarını, bulutların altında bekleyen muhakkak ölümün, onlara uzun sürecek hiçbir acı, hiçbir uzvî elem duyurmayacağını düşünüyordum.

[**Yeni Mecmû'a**, 1/9 (6 Eylül 1917) 178-180.]

Lügatçe

(Kelimelerin metindeki anlamları gözetilmiştir.)

âbânî “Eskiden bohça, kundak, yorgan yüzü ve sarık gibi şeylerin yapıldığı zemini beyaz, üzerinde safran renginde nakışlar bulunan ipek kumaş veya bu kumaştan yapılmış şey.

âbide “Geçmiş devirlerden kalma tarihi veya bedîî kıymeti olan binalar, kaleler ve harabeleri. Anıt.

abus “Çatık çehreli, asık yüzlü, yüzü ekşi, somurtkan (kimse).

adem “Yokluk, olmama, bulunmama.

afyonlarını patlatmak “Yersiz bir davranışla öfkelendirmek, sinirlendirmek

afyonu patlamak “Ayılmak, kendine gelmek.

ağnam “Osmanlı devrinde küçükbaş hayvan sahiplerinden alınan bir vergi.

ağnamcı “Küçükbaş ayvan sahiplerinden alınan vergiyi toplayan görevli.

ahbap “Yakınlık kurulan bildik, tanıdık kimse; âşina, dost, sevilen.

ahdetmek “Bir şeyi yapmak için kendi kendine söz vermek; vaad etme, söz verme; vefâ, yemin.

âhenk “Unsurlar arasında uygunluk, uyum, uyumluluk, uzlaşma, denge.

ahvâl “Durumlar, hâller, vaziyetler, gidişat; davranışlar, olaylar.

âkıbet “Bir iş veya durumun sonu, sonuç; sonunda, eninde sonunda; bir şeyin sonu; son, nihayet; netice.

- âkil** “Akıllı, akıl, zekâ ve idrâk sahibi, aklı başında, sağlam düşünen, tedbirli kişi, akleden kişi.
- âkile** “Akıllı, zeki, zekâ ve idrâk sahibi, aklı başında hanım; sağlam düşünen, tedbirli hanım; akleden hanım.
- aks** “Sesin veya ışık gibi şeylerin bir yere çarparak geri dönmesi.
- alâmet** “İz, nişân, işâret. Belirti.
- âlât** “Âletler, araçlar, vasıtalar.
- âlâyiş** “Gösteriş, debdebe, tantana, göz kamaştırma.
- âlîcenâp** “Yüksek şahsiyet sahibi, şerefi, fazileti, ahlâkı ve haysiyeti yüksek mert kimse; cömert, büyük zat.
- Amel-i Ali Usta** “Ali Ustanın işi, Ali Usta tarafından yapılmış olan.
- ameliye** “Tatbikat, uygulama, belli bir maksatla ve belirli şekil ve şartlarda yapılan iş.
- angaryacı** “Başkasına ücretsiz iş yaptıran kimse.
- anif** “Sert, kaba; sert ve kaba bir şekilde.
- antre** “Giriş.
- anut** “(anûd) İnatçı.
- arjante** “Simli, gümüş kaplamalı, gümüşlü; gümüşî.
- arzuhâl** “Dilekçe, istida. Bir iş için bir makam veya resmi daireye bir iş sahibinin verdiği dilekçe. İstida-nâme.
- asabî** “Sinirli, öfkeli.
- asrî** “Çağa uygun, zamana uygun, yeni, çağdaş; modern.
- ateh getirmek** “Bunamak.
- ayet** “Kur’an surelerini oluşturan kısımlardan her biri. Kur’ân-ı Kerim’deki her bir cümle.
- azamet** “Büyüklük, ululuk.
- azim** (azm) “Bir işteki engelleri yenme niyet ve kararlılığı.
- babayanî** “Gösterişi ve özentisi olmayan, sade, samimi, derviş meşrepli, hoşgörü sahibi.

- bac** “Osmanlı Devleti’nde gümrük vergisi; zorla alınan para, haraç.
- bahadırılık** “Bahadır olma özelliği, durumu, baturluk, kahramanlık, cesurluk, yiğitlik, dilâverlik.
- bâhusûs** “Özellikle, bilhassa, hususiyle; en çok.
- bâkî** “Kalıcı, sürekli, ebedî, dâimî, sonu gelmez, ölmez; sonsuz.
- bâriz** “Açık, göze çarpan, belirgin; zâhir ve âşikar, meydanda ve belli olan.
- başmuharip** “En iyi savaşçı, en iyi harp eden, cenkçi, cengâver; savaş usullerini iyi bilenlerin en önde geleni.
- başmüneccim** “Müneccimlerin en itibarlısı, reisi, görev ve kabiliyet bakımından önde geleni
- bediû** “Güzellik ölçülerine uyan, gözü gönlü okşayan, beğenilen, güzelliğe ve güzel eserlere müteallik bulunan; estetik.
- behimiyet** “Hayvanlık, canlı olmakla beraber akılsız oluş.
- beis** “Mahzur, zarar, uyuşmazlık, engel.
- beis görmemek** “Bir meselede bir mahzur, bir manî yahut engel görmemek.
- Bektaşî** “Hacı Bektaş-ı Veli’nin tarikatına bağlı olan kimse; bu tarikata mensup derviş veya mürid.
- Bektaşî Tekkesi** “Hacı Bektaş-ı Veli tarikatı mensuplarının zikir veya ders için toplandığı ve barındığı yer, dergâh.
- bende** “Bağlanmış olan; köle, esir; hizmetçi, hizmetkâr; birine gönül yoluyla bağlanmış olan.
- berat** “Bir buluştan, bir haktan yararlanmak için devletçe verilen yetki veya sahiplik belgesi, patent. Osmanlı Devleti’nde bir göreve atanan, aylık bağlanan, san, nişan veya ayrıcalık verilen kimseler için çıkarılan padişah buyruğu; nişân, rütbe, imtiyaz ve taltif için verilen resmî evrak.
- beygir** “At. Sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at.
- beyne’s-sunûf** “Sınıflar arası; her türlü insanla ilgisi olan kişi.

bostancı “Osmanlılarda sarayın korunmasına ve şehrin emniyetine bakmakla görevli olan erlerden her biri.

câbî “Eskiden vakıfların gelirlerini ve zekâtları toplayan tahsildar.

cebellübe atmak “Hakkı olmadığı hâlde kendine maletmek, cebe atmak, cebellezi etmek.

cebir “Gayret, kuvvet, zor, zorlayış.

cebren “Cebir ile, zorla, zor kullanarak.

cellât “Ölüm cezasını infazla görevli olan kişi.

cellav “Batı Anadolu’da yaşamış bir eşkiya.

cemile “Gönül hoşluğu için yapılan güzel hareket; gönül alıcı davranış.

cenâh “Kanat, sağ veya sol taraf veya kısım; kuş kanadı.

cephane “(Cebehane’den) Barut, mermi, bomba gibi askerî maddelerin konulup, muhafaza edildiği yer; savaşta askere gereken barut, mermi, bomba gibi atış malzemesi.

cerbezeli “Kolaylıkla ve inandırıcı söz söyleyen, dilli, tesirli konuşan.

cesim “Büyük, iri, kocaman, cesametli.

cetbecet “Atalardan beri, soyca, soydan soya.

cezbe “Bir duygu veya inanışın tesiriyle aşırı ölçüde coşup kendinden geçme.

cezbe-i rahman “Rızık ve nimetler vererek yarattıklarına merhamet edip onları koruyan Tanrı’ya bağlılığın doğurduğu coşkunkuluk hâli.

cihet “Taraf, yön, yan.

çedik “Mesh üzerine giyilen sarı pabuç; konçu kısa çizme, konçlu mest.

çelebilik “Görgülü, terbiyeli, olgun (kimse), çelebi olma durumu veya çelebice davranış.

dâhil “İç, içeri, iç taraf, içte, içinde.

- dâhiliye** “Devlet yönetiminde iç işleri idaresi.
- dâhiliye nezareti** “İç işleri bakanlığı.
- dalkılıç** “Kılıcını çekmiş olarak, yalın kılıç; savaşta düşman arasına dalmak için gönüllü yazılan asker; kılıcını çekmiş olan.
- dârât** “Debdebe, tantana, şan, gösteriş, çalım.
- dâru’lfünûn** “Üniversite, fenler evi, bilimler evi.
- debdebe** “Gösteriş için gürültü patırtı etme; tantana, haşmet, gösteriş, görkem.
- defterdar** “Defter tutan. Devletin gelir ve masraf kayıtlarını tutan vazifeli memur. Eskiden Maliye Nâzırı bu sıfatla anılırdı. İllerde maliye işlerine bakan memur.
- dehliz** “Ev ile kapı arasındaki dar uzun avlu; üstü kapalı, dar ve uzun geçit.
- delâlet etmek** “Delillik etmek, bir şeye işâret etmek, bir şeyin delili olmak.
- denî** “Soysuz, ahlâksız, alçak; aşağılık.
- derviş** “Bir tarikata girip, şeyhe bağlanmış, onun kural ve törelerine bağlı kimse, alperen; yoksulluk, fakr ve çilekeşliği benimsemiş kimse; alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse; gayet mütevazi ve kanaatkâr olan.
- develi** “İzmir çevresinde yaşamış ünlü bir eşkıya.
- devlet mansıbına girmek** “Devlette yüksek makama tayin olunup, hizmet vermek; devlet memuriyetine girmek.
- dılı** “Kenar.
- dibâ** “İpekten örülmüş, altın ve gümüş işlemeli bir tür değerli kumaş.
- dimâğ** “Beyin, zihin, şuur; kafanın içi.
- dîvân** “Yüksek seviyedeki devlet adamlarının toplandığı büyük meclis ve bu meclisin toplandığı büyük bina.
- dizdar** “Kale muhafızı, kale ağası.

- dretnot** “20. Asrın başlarında hizmete giren zırlı bir savaş gemisi cinsi.
- dünya galesi** “Dünyada uğraşılan şeyler, dünya sıkıntısı, baş belası.
- dünya ve mafihâ** “Dünya ve içindekiler.
- dünyaya minneti olmamak** “Allah’tan başka kimseye boyun eğmemek, kimsenin yardım veya himayesine tenezzül etmemek, kimseye borçlu kalmamak.
- düstur** “Umumî kaide, kural; kanun, nizam.
- garaz olmak** veya **garazı olmak** “Birine kötü niyet beslemek, düşman olmak, kin duymak.
- mafihâ** “İçindekiler, o şeyin içinde olanlar.
- ecdad** “Cedler, dedeler, atalar, soy.
- ecel** “Ölüm, ömrün sonu, hayatın sonu, ölüm vakti, ölüm zamanı.
- ecelin gadri** “Ölümün beklenmeyen bir anda gelişi, ölümün merhametsizliği, ölümün vefasızlığı.
- ecinni** “Cin. Cin taifesinden bir fert.
- ecnebî** “Yabancı, başka milletten olan.
- edevât** “Aletler, takımlar, parçalar.
- edîbe** “Edebiyatla ilgilenen, edebî eser yazan hanım.
- ehemmiyet** “Önem, mühim olma, değerlilik, dikkate değer olma, dikkati çekme, dikkat ve ihtimam, değer, kıymet.
- ehl-i ırz** “Namuslu kimse; şerefli ve temiz olan; namuslu, iffetli ve ismetli; ırz ehli.
- ekseriyet** “En büyük kısım, çokluk; bir topluluğun yarısından fazlası; bir mecliste üyelerin verdikleri oyların çoğu.
- elem** “Acı, üzüntü, dert, keder, gam, kaygı.
- emel** “Gerçekleştirilmesi emek, gayret, güç ve zamana bağlı hedef, gaye veya arzu.
- emsal** “Benzer, eş, denk, yaşıt.

- emsalsiz** “Eşsiz, benzersiz.
- encümen** “Cemiyet, şûra, heyet, meclis.
- enderun** “Osmanlı devrinde devlet görevlilerinin yetiştirildiği saray okulu.
- enfiye** “Kurutulmuş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici toz, burun otu.
- erguvan** “Baklagillerden, eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan, güzel bir süs ağacı, deliboyunuz; güzel ve parlak kızıl renkli bir çiçek.
- erguvanî** “Erguvan rengi, erguvan renginde olan, erguvan renkli, kızıl.
- erkân** “Bir yerde, bir toplulukta ileri gelen büyük kimseler; rükünler.
- erzak** “Rızıklar, azıklar; yiyecek içecek maddeleri; uzun süre saklanabilen yiyecekler
- esâtir** “Üstürelere, mitolojiler; bazı tarih öncesi inançlardaki ilahların efsaneli macerasını anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan hikâyeler; eski çağlara ait uydurma hikâyeler, masallar.
- esatirî** “Gerçeğe dayanmayan, esâtire, üstüreye, mitolojiye dayanan veya ait olan.
- esrarlı** “Sırlarla dolu; bilinmeyen yönleri bulunan, ne olduğu anlaşılamayan, akıl erdirilemeyen, gizli, esrarengiz.
- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah** “Allah’ın selâmı ve merhameti (acıması, şefkati, yardımı, ihsanı, esirgeyişi) üzerinize olsun.
- esvap** “Elbiseler, giyecekler, giysiler, sevbler, giyimler.
- eşrâf** “Şerefîler; şerefli, itibarlı kimseler; bir beldenin ileri gelen, itibarlı, zengin, sözü geçen seçkin sakinleri.
- Ettehiyat** “Selâmlar, duâlar, hamdler, şükürler.
- evkaf** “Vakıflar; vakıf mallarını yöneten kuruluş.

faal “Çok işleyen ve çalışan; durmayıp işleyen; çalışkan; devamlı iş yapan; çok çalışan; canlı; hareketli; çalışır durumda olan.

fağfur “Eskiden Çin imparatorlarına verilen unvan.

fahrî “Karşılıksız olarak; yalnızca şeref ve iftihar vesilesi olarak verilen karşılıksız hizmet; hayır için görülen maaşsız hizmet.

fakfon “Bakır, nikel ve çinkodan oluşan gümüş görünümünde bir alaşım.

fakir “Gönlü mânevîyâtla zengin olan; mürid veya şeyh; yoksul.

fâni dünya evini baki sanmak “Ölümü düşünmemek, hiç ölmeyeceğini sanıp dünyaya ve dünya değerlerine bağlanmak.

fânî “Ölümlü, gelip geçici, kalıcı olmayan.

fânîlik “Ölümlülük, gelip geçici oluş; kalıcı, devamlı ve sonsuz olmayış.

fantasmagori “Rüyalarda olabileceği gibi bir seri insicamsız hayal.

faraziye “Var sayma, varsayım.

Fârîsî “Acemce, Farsça; Farsların konuştuğu dil; İran’la, İran dili veya halkı ile alâkalı olan.

fasıl “Bölüm, kısım, devre, dönem.

fâsıla “Ara.

fasîh “Açık, anlaşılır, güzel söz söyleyen; açık, anlaşılır güzel şekilde konuşan.

fâzıla “Fazilet sahibi, erdem sahibi olan hanım, erdemli olan hanım.

fazilet “İnsan yaradılışındaki bütün iyi huylar, erdem, değer, meziyet, iyilik; ilim ve iman, irfan itibarı ile olan yüksek derece; dinî ve ahlâkî vazifelere riayet derecesi. Güzel davranış.

fecir “Tan yerinin ağarması. Şafak. Sabah vakti, güneş doğmadan evvel doğuda oluşan kızılılık.

fehmetmek “Anlamak, kavramak; akıl ve zihin yoluyla anlayıp kavramak.

fellâh “Zenci, siyahî kişi; çiftçilikle uğraşan Arap.

ferace “Kadınların sokakta elbiseleri üzerine giydikleri, vücudu örten, arkası bol, yakasız, umumiyetle eteklere kadar uzayan giysi.

fes rengi “Koyu kırmızı.

fetret “İki olay arasındaki hareketsiz, sakin devir.

fevk “Üst, üst taraf; yüksek derece; yukarı.

fevkalâde “Alışılmışın ötesinde, olağanüstü, bekleneni gölgede bırakacak şekilde olan.

feyezân “Su taşkını, seylap; coşma, taşma, taşkın.

fidye “Esirlik veya kölelikten kurtulmak için ödenen para.

fit vermek “Birini başkasına karşı kıskırtmak, tahrik etmek, ifsat etmek, arayı açmak.

flori “Altın para.

frenk “Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının birinden olan kimse. Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri isim.

gadr “Merhametsizlik, haksızlık, vefasızlık,

gafil “Dikkatsiz, iyi düşünmeyen, uyanık olmayan. Haberi olmayan, ihtiyatsız, başına geleceği önceden düşünmeyen; Allah’ı unutan. Aymaz.

gâile “Sıkıntı, dert, keder, üzüntü; uğraştırıcı iş, çekilmesi zor yük; istenmeyen durum, baş belası.

galebe çalmak “Yenmek, üstün gelmek, baskın çıkmak, ağır basmak, galip gelmek.

galebe “Üstünlük, galibiyet; zafer.

galeyan “Kaynayış, coşup taşmak; yerinde duramamak, coşkunsuzluk; isyan, tuğyan ve azgınlık.

gam “keder, üzüntü.

garez duymak “Bir kimseye karşı kin duymak, kötü niyet beslemek.

garez olmak “Bir kimseye karşı kin ve düşmanlık beslemek, birinin kötülüğünü istemek.

- garibe** “Hayret verici; tuhaf; kimsesiz; zavallı; gurbette olan.
- gark etmek** “Gömmek, batırmak, (mecazen) birini bir şeye, altına, paraya boğmak.
- gark olmak** “Gömülmek, batmak, (mecazen) boğulmak.
- gaşyolmak** “Bir duygunun tesiriyle kendinden geçmek.
- gayda** “Kamıştan yapılmış çift düdükle ve tulumdan oluşan, tiz sesli, nefesli çalgı.
- gayriihtiyarî** “İstemeksizin, düşünmeden, elinde olmayarak.
- gaza etmek** “Müslüman olmayanların saldırısı karşısında İslâm’ı ve değerlerini savunmak için savaşa girmek.
- gazab** “Hiddet, öfke, kızgınlık, dargınlık.
- gebeş** “Aptal, sersem; bodur ve şişman; karnı şiş olan.
- gem** “Atı yönlendirmek için ağzına takılan demir araç.
- Ger Ali** “İzmir çevresinde ünlenen ve adına türkü yakılan Kuyucaklı bir eşkiya.
- gilman** “Cennet’te hizmet gören delikanlılar.
- gurebâ bölükleri** “Osmanlı ordu teşkilâtında, kapıkulu süvarilerini oluşturan altı bölükten ikisi. Bu bölükler Sağ Garibler (Gurebâ-i Yemin) ve Sol Garibler (Gurebâ-i Yesar) diye adlandırılırdı. Gurebâ bölükleri, Galata, İbrahimpaşa ve Edirne saraylarından çıkan acemiler, savaşta yararlık gösteren Arap ve Acemler ve yeni Müslüman olmuş gençlerden teşkil edilirdi. Görevleri harp sırasında Sancak-ı Şerif’i korumaktı.
- gussa** “Keder, gam, tasa, üzüntü.
- güruh** “Değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, sürü; bölük, cemaat, takım.
- güvey girmek** “Erkek için evlenmek.
- habis** “Kötü, alçak, fesadçı, hilekâr, alçak tabiatlı; pis, soysuz (kimse).
- hâcegân** “Dîvan ve Bâbîâli dairelerindeki amirlerle benzer görevleri

yürütenlere verilen yüzbaşı seviyesinde sivil rütbe ve bu rütbeyi taşıyan görevli.

hacet “Herhangi bir şey için gerekli olma, gereklilik, lüzum.

Tanrı’dan yerine getirilmesi beklenen dilek. İhtiyaç duyulan şey, gerekli şey. İdrar veya dışkı.

hadis “Hz. Muhammed’in söz, davranış ve kavilleri.

hâdisat “Olaylar, hadiseler. Yeni olan şeyler.

hakîm “Bilge, hikmet sahibi kişi; her şeyi bilen (Tanrı).

hakîmâne “Bilgecesine, bilgelere yakışır gibi.

halâyık “Kadın hizmetçi, hanım köle, cariye.

halef “Birinın makam veya görevine sonradan geçen kimse.

halim “Yumuşak huylu kimse; yumuşak muamele eden, sert olmayan kimse.

haluk “İyi huylu. güzel ahlâklı, iyi huy ve ahlâk sahibi, geçimli kimse.

harç “Elbise dikiminde, kumaşın dışında gerekli olan malzeme ve süsleyici unsurlar.

hâre “Damar damar dalgalı çizgilerin veya parlaklığın oluşturduğu kılmıldadıkça değişen görüntü; meneviş.

hârelenme “Dalgalanır gibi görünen parlak çizgilere bezenme, bir şeyin kılmıldadıkça üzerinde parlak dalgalı çizgiler görünmesi; menevişlenme.

haris “Bir şeye fazlası ile düşkün, hırslı, açgözlü.

hars “Kültür, maarif, irfan.

hasbî “Gönüllü olarak, isteyerek ve karşılık beklemeksizin yapılan.

hasbîlik “Gönüllü olarak, isteyerek ve karşılık beklemeksizin yapma.

haseki “Vaktiyle sarayda görevli bazı subaylara verilen unvan.

hâsılı “Sözün kısası, kısacası, netice olarak.

hasıraltı etmek “Bir işi bilerek, isteyerek ve haksız olarak örtbas etmek.

hasıs “Cimri, eli sıkı, nekes, pinti; bayağı, değersiz, kıymetsiz.

haslet “İnsanın yaratılışından gelen özellik; huy, tabiat, mizaç, ahlâk.

hâşâ “Aslâ, kat’iyyen, öyle değil; Allah korusun. Bir durum veya davranışın kesinlikle kabul edilmediğini anlatan veya dine aykırılı görülen bir ihtimalden söz edilirken kullanılan bir söz.

hat “Yazı.

hatt-ı şerif “Osmanlılarda, padişahların herhangi bir iş için çıkardıkları yazılı emirlere verilen isim; hatt-ı hümâyûn, hatt-ı şehriyârî de denilirdi.

havaî “Ciddi olmayan, esastan mahrum.

havaleli “Olması gerekenden yüksek ve büyük görünüşlü (insan).

havalı “Çevre, civar, etraf, yöre.

havi “İçine alan, ihtiva eden, kaplayan, içinde bulunduran, kuşatan.

havsala “Zihnin bir şeyi kavrama derecesi, anlayış, akıl.

hayduk “Rumeli’de hudut bölgelerinde soygun ve yağmaya yönelen işsiz güçsüz takımından oluşan başıbozuk gayr-ı müslim eşkıya çetelerine mensup sergerde. Macarca olan kelime Türkçe’de haydut şeklini almıştır.

hayrat “Sevap kazanmak gayesiyle, Allah rızası yolunda edilen iyilikler.

hayvaniyet “Hayvanlık, canlılık, zihayat olmak; akıl ve idrakten mahrumiyet.

hazın “Hüzün verici, üzüntü veren, dokunaklı, hüzünlü.

hemşehri “Aynı bölge, aynı memleket veya aynı şehirden olan kimseler; memleketli.

hendek “Geçmeye engel olacak biçimde uzunlamasına kazılmış

derin çukur; kale ve tarla gibi yerlerin etrafına korunma amacıyla kazılan geniş ve derin çukur.

hendese “Geometri; çizgi, satır ve hacim olarak şekil veya cismin özelliklerini ve ölçülerini inceleyen matematik kolu.

hendesi “Hendese ile ilgili veya hendeseye uygun olan, geometriyle ilgili veya geometriye uygun olan, geometrik.

heyula “Korku ve ürküntü veren hayal, ürkütücü şey.

hezimet “Bozgun, mağlubiyet, yenilme, mücadeleyi kaybetme.

hicrân “Bir yerden veya bir kimseden ayrılma, ayrılık; ayrılığın verdiği büyük üzüntü, keder; ayrılık acısı.

hikmet “Bilgelik, Tanrı'nın insanlarca anlaşılamayan gaye veya muradı ve bunların sebebi.

hilat “Yüksek makam sahiplerinin beğenip takdir ettikleri kimsele-re giydirdiği kıymetli, süslü elbise, kaftan.

hilkat “Yaradılış, huy özelliği, fitrat.

himaye “Koruma, gözetme, esirgeme, kayırma, elinden tutma; koruyuculuk, gözetim.

hudut “Sınır.

hudutsuz “Ucu bucağı olmayan; geniş, büyük, sınırsız.

huruç “Çıkma, dışarı çıkma, çıkış.

huruç hareketi “Kaleden çıkış hücumu.

husule getirmek “Oluşturmak, meydana getirmek, ortaya çıkarmak, hasıl etmek, peyda etmek, doğurmak.

huzû “Mahviyet ve tevazu hali, alçak gönüllü olmak; Allah'ın büyüklüğünü hatırlama ve düşünmeden doğan, insandaki huzur ve huşu hâli.

hüda “Tanrı, Rabb, Cenab-ı Hak, Hâlık.

hulâsa “Bir şeyin, bir bahsin özü; kısaca esası.

hürmet “Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevme ve sayma duygusu, ihtiram, saygı.

hüsn “Güzellik.

ıstıfâ “Ayıklanma, fazla ve gereksiz olanın seçilip ayıklanmasıyla oluşan saflaştırma.

ibdâ “Sanatta yaratma, bir sanat eserini yoktan var etme; sanatta güzel bir buluş veya örneği olmayan eser verme.

ibram etmek “Bir şeyde birini zorlamak; ısrarda bulunmak, ısrarla rica etmek; usandırmaya kadar üzerine düşmek.

icabet etmek “Bir çağrıyı yerine getirme, bir çağrıya gitme; bir buyruk veya isteğe uyma, kabul etme, razı olma; rıza gösterme; muvafakat etme.

icazet “İzin, müsaade.

ıçtimaî “Toplumla ilgili, topluma, cemiyete dair, ait veya mensup olan.

ıçtimaî intizam “Topluluk hâlinde yaşama düzeni, nizamı veya tertibi.

ıçtimaî muhit “İnsanın toplum içindeki ilişki dairesi, çevre.

ıçtinap “Çekinmek, sakınmak, kaçınmak, uzak olmak.

îfâ etmek “Bir işi, görevi veya sözü yerine getirmek.

ifrit “Cin taifesinden çok zararlı, kötü ve korkunç bir cins. Korkunç, kızgın ve öfkeli, ortalığı birbirine katan kimse.

iftihar etmek “Övünmek, kıvanç duymak; birinin iyi bir hali ile sevinmek; kendini beğenircesine kendinden ve yaptıklarından bahsetmek; gurur duymak.

ihsan “İyilik, lütuf, hediye.

ihtiyat “Yedek; gereğinde kullanılmak üzere muhafaza edilen ihtiyacı fazlası şey; lüzumundan fazla olup ilerisi için saklanan şey; ileriye düşünerek ölçülü ve tedbirli davranma; tedbirlilik, işlerde basiret üzere bulunmak.

- ihzâr** “Can çekîşme, hastanın ölüme hazır olması.
- ikbal** “Baht açıklığı veya makam ve mevki bakımından yükselme; itibar görme.
- ilim** “Okumak, görmek ve dinlemekle veya ihsan-ı Hak’la elde edilen malumat ve tecrübe; kâinatın sırlarını konu edinen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi; genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve düzenli bilgi; belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci, bilim.
- iltica** “Bir ülke, bir yer veya kişiye sığınma; bir ülke veya kişiden himaye istemek.
- imtiyaz** “Benzerlerinden ayrı, farklı, ve üstün olma durumu; resmî veya hususî izin; kazançlı veya mesuliyetli bir işin münhasıran bir şahıs, şirket, heyet veya bir devlete tahsis edilmesi.
- inkılâp** “Başka tarza değışme; bir hâlden diğere hâle geçme; başka hâl veya şekle kalbolma; eski hâle dönmeyecek tarzda şekil, durum ve özellik değıştirme; altüst olma.
- insaniyet** “İnsanlık, vicdanlılık, insana yakışır hâl.
- intihap** “Seçim.
- intisâlî** “Önceki nesilden gelen, önceki nesilden geçen, nesilden nesle geçen.
- intizam** “Tertip, düzen, düzgünlük ve nizam üzere olmak; nizamlı, düzenli, tertipli olma; düzgünlük.
- intizâmperver** “Düzen, tertip ve nizamdan hoşlanan; düzeni, tertibi seven ve uygulayan.
- intizamsız** “Düzensiz, tertipsiz, dağınık. Nizamdan mahrum.
- iptida** “Başta; en önce, ilk önce: evvel, önce, baş taraf.
- iptidâî** “Başlangıca ait, en önce olarak, aslî, ilkel.
- irat** “Gelir, bir mal veya mülkün getirdiğı gelir.

irfan “Bilmek, anlayış, tecrübe ve zekâdan ileri gelen zihni kemal; manevî anlamda bilme, anlama, sezme; gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezgi; kültür.

irsi “İrsten gelen, soydan gelen, soydan soya geçen.

irtikâp etmek “Bir işe girişmek; kötü bir iş işlemek; rüşvet almak gibi çirkin bir şey yapmak; bir makamı âlet ederek hakkı olmayan para veya malî hile ile ele geçirmek.

irtisâm “Resmî çıkma, resmî çizilme, şekli belirme.

ispat-ı vücût etmek “Hazır bulunmak, varlığını göstermek, bizzat bulunmak.

istiab “İçine alma, kaplama, toplama.

istical “Acele etmek, acele olmasını istemek, müstaceliyet.

istida “İstek veya dilek bildirmek üzere resmî dairelere verilen yazılı kâğıt; dilekçe, arzihâl.

istidad “Yaradılıştta bulunan ve zamanla geliştirilen kabiliyet; akıl- lılık; anlayışlılık.

istiklâl “Kendi başına olmak, kimseye bağlı olmayış, müstakil oluş; az veya yetersiz bulma, kâfi görmeme; rey sahibi olup keyfi iş görme ve başkasının emrine ve fikrine tâbi olmaktan uzak kalma.

istikşaf “(keşf’den) Keşfetmeğe çalışma; ne olup bittiğini anlayıp öğrenmek için araştırma yapma; askerlikte düşmanın durumunu anlamak, arazi ve yollar hakkında bilgi edinmek için yerinde araştırma ve gözleme faaliyeti.

istinat “Dayanma, yaslanma; güvenme, kuvvet alma; bir şeyi delil sayma.

itaat “Meşru emre uyma, söz dinleme, boyun eğme.

itaatli “Meşru emre uyan, söz dinleyen, boyun eğen.

itham “Suçlama, kabahatli görme; suç isnat etme; töhmetlendirme.

itikat “İnanç, imana esas olan inanç; dinin esaslarını ve ilkelerini gönülden kabul ve dil ile tasdik ederek inanmak.

- itikat etmek** “İnanmak, gönülden tasdik ederek inanmak.
- itimât** “Güven; güvenç; emniyet; güvenerek bağlanma; emniyet etme; bir şeye kalben güvenip dayanmak.
- itimât etmek** “Güvenmek, inanmak.
- ittifak etmek** “Bir konu, bir mesele veya bir hususta anlaşmak, uyuşmak, bağlaşmak, oy birliği etmek.
- izhar** “Belirtme, gösterme, açığa vurma. Açığa vurma. Meydana çıkarma.
- izzet-i nefis** “Zillete düşmeyip şeref ve haysiyeti muhafaza etme; vakar; kişinin kendine duyduğu saygı ve verdiği değer.
- izzet-i nefis sahibi olmak** “Zillete düşmeyip şeref ve haysiyeti muhafazaya çalışmak; vakar sahibi olmak; haysiyet ve şerefının değerini korumak.
- Jak Kazanova** “Giacomo Giralomo Casanova. 1725-1798 arasında yaşamış ve bir ara asker olarak İstanbul’da bulunmuş Venedikli bir maceraperest. Yaşadıklarını *Histoire de ma vie* (Hayatımın Kitabı, 1880) adlı kitabında anlatmıştır.
- jüpon** “Elbise altına giyilen etek, iç etek.
- kabil olmak** “Mümkün olmak.
- kabza** “Silah, kılıç vb. şeylerde tutulacak yer, tutak, sap.
- kadit** “Çok zayıf, kuru, iskelet; pek zayıf, kuru ve çelimsiz insan.
- kafeşantan** “İçkili, çalgılı kahvehane.
- kaftan** “Padişahların gönül almak veya mükâfatlandırmak için birine giydirdikleri değerli kumaş veya kürkten yapılmış uzun, süslü bir üst elbisesi, hilat.
- kâide** “Kural, esas, nizam, temel, düstur; usul, yol, yordam. Bir şeyin meydana gelmesinin şartı ve düsturu olan husus. Bir ilim ve fennin düsturlarından her biri.
- kâil olmak** “İnanmış ve aklı yatmış olmak; boyun eğmek, rıza göstermek veya razı olmak.

kāim “Birinin veya bir şeyin yerini tutan, birinin yerine geçirilen; ikame edilmiş olan; mevcut, bâkî; varlık sahası olan.

kameriye “Bahçelerde mehtaplı yaz gecelerinde oturmak için yapılan, kafes biçiminde, kubbeli, üstü sarmaşık gibi yeşilliklerle sarılı süslü çardak veya küçük köşk.

kamet “Boy, boy pos, endam, dikilme, ayağa kalkma, boy gösterme.

kanaat etmek “Kendinde olan helale razı olmak; başkasının hiçbir şeyine göz dikmemek.

kāni olmak “İnanmak, kanmak, kanaat getirmek.

kanunperver “Kanunlara riayet eden, uyan.

kaside “On beş beyitten az olmamak üzere, her beyit kafiyeli olarak, büyük kimseleri veya herhangi bir şeyi medh ve senâ eden, öven manzume şekli. Büyük zatları ve daha çok Cenâb-ı Hakk'ı veya Peygamberi (A.S.M.) medheden manzume.

kati “Kesin; mutlak, şüphesiz; tereddütsüz.

kâtip “Yazan, yazıcı, resmî dairelerde ve hususî kurum ve kuruluşlarda yazışma ve kayıt işlerini yürüten memur.

kavil “(kavl) Anlaşma, sözleşme; konuşulan söz.

kavl-i hakîmâne “Bilgince söz, kanaat veya hüküm ifadesi.

kazevi “Saz yahut kamıştan örülmüş büyük sepet.

kebe “Çobanların ve köylülerin giydiği yünden bir nevi aba; kısa kepenek; kaba kumaştan yapılmış ceket; keçe.

kefare “(keffâret) Hata veya günahın bağışlanması ümidiyle verilen sadaka veya tutulan oruç ve bu yolla hata ve günahın arınma.

kehribar “Süs eşyası yapımında kullanılan, açık sarıdan kıvılcıma kadar türlü renklerde, yarı saydam, kolay kırılır ve bir yere hızlıca sürtüldüğünde hafif cisimleri kendine çeken, fosilleşmiş reçine, samankapan, kılkap, Oltu taşı.

kekremsi “Tadı az kekre olan, genzi yakan, buruk (koku); suratı asık, yüzü gülmeyen.

- kelepir** “Çok ucuz ele geçen; değerinden çok aşağı bir fiyatla alınan veya alınabilecek olan şey.
- kemal** “Bilgi ve erdem bakımından kâmillik, olgunluk, erginlik, eksiksizlik, yüksek değer.
- kement** “İdam için kullanılan yağlı kayış. Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip.
- keramet** “Ermişlerin Tanrı yardımıyla gösterdiği olağanüstü, şaşkınlık uyandırıcı harika davranış veya durum.
- kerem** “Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet; bağışlama iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf, ihsan; ikram etme.
- kethüda** “Devlet büyüklerinin veya zengin kimselerin emrinde çalışın, onların verdiği emir ve yetkilerle iş gören kimse, kâhya.
- kın** “Hançer, kılıç, bıçak gibi kesici araçların içinde muhafaza edildiği özel kap yahut kılıf.
- kısas** “Bir suçluyu, başkasına yaptığı kötülüğü kendisine aynı biçimde uygulayarak cezalandırma.
- kısarak** “Dişi at.
- kıyâm** “Namazın başlangıç tekbiriyle rükû arasındaki ayakta durma kısmı.
- kıymettar** “Kıymetli, değerli, pahalı, üstün, yüce.
- konsepsiyon** “Kavrayış, anlayış, fikir.
- kozmos** “Metinde bir lokanta ismi; kâinat, cihan, âlem.
- kös** “Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul.
- kösemen** “Sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç veya teke; çobana alışkın ve sürünün önünde giden dört yaşında keçi veya koyun, yol gösteren, kılavuz.
- kubbealtı** “Osmanlı vezirlerinin devlet işlerini görüşmek için toplandıkları Topkapı Sarayı’ndaki hususî mekân, dîvânhâne.

kubbealtı vezirleri “Topkapı Sarayı’nda başta sadrazamla beraber çalışan yüksek dereceli vezirler.

kuskun “Hayvanın kuyruğu altından geçirilerek eyere bağlanan kayış.

kutsî “Mukaddes, kutsal, muazzez.

küfür “Hakikatin üzerini örtmek mânâsındır. Hak dini inkâr etme, hakkı inkâr etme ve gizleme; nankörlük, dinsizlik, günah, kaba ve ayıp söz; sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü.

lafız “(lafz) Söz, kelime.

letafet “Güzellik, hoşluk, incelik, lâtiflik, nezaket, yumuşaklık.

levant “Osmanlı dönemi Türk ordusunda donanmada ve sahillerde görevli asker sınıfı. Boylu boslu, yakışıklı, çevik kimse; uzun, uzun boylu.

leylî talebe “Yatılı talebe, yatılı öğrenci.

liberal “Hürriyet ve serbestlikle ilgili; serbest ekonomi taraftarı olan (kimse, parti).

liyâkat “Bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu, iktidar, ehliyet, hüner, lâyıkmak.

lûgat “Kelime; söz; sözlük.

lûle “Tütün çubuğu, pipo, nargilenin ucuna takılan, tütün konulan yuva.

lütuf “Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan, inayet, atıfet.

lüzucet “Yapışkanlık. Yapışan, uzayan bir şeyin hâli.

mabet “İbadethâne, ibadet edilen yer, tapınak, özel bir konuda, sevgi ve saygı ile bağlanmanın ortaya konulduğu yer.

mabeyn “Ara; iki şeyin arası; haremle selâmlık arasındaki oda; Pa-dışah yakınlarının bulunduğu oda.

mabud “İbadet edilen, tapılan varlık; ibadet edilen ilah.

- madrabaz** “Hilekâr.
- mafihâ** “Bir şeyin içindekiler, içinde olanlar.
- mağmum** “Gamlı, hüznü, üzgün.
- mağrur** “Kurumlu, gururlu, kibirli, kendini beğenmiş; kendine çok fazla güvenen.
- mahir** “Becerikli, hünerli, sanatkâr, işini iyi bilen, usta, elinden iş gelen kimse.
- mahmurluk** “Gözlerde uykudan sonraki ağırlık. Yarı uykulu olma hâli.
- mahmuz** “Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanları dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik alet.
- mahvına çalışmak** “Birinin veya bir şeyin kötülüğü, maddî ve mânevî bakımdan kuvvet ve değer kaybetmesi için gayret göstermek; düşmanlık etmek.
- mahzun** “Hüznü, kederli, üzgün.
- mahzuz** “Hoşlanmış, hazzetmiş; memnun, hoşnut.
- maiyet** “(maiyyet) Yüksek rütbeli bir kimsenin emri altında çalışanlar, alt kademedekiler.
- maltız** “Üzerinde yemek pişirilen ızgaralı, ayaklı ve taşınır ocak; iskeleti teneke ya bakırdan mamul, içyüzü çamurla sıvalı, ızgaralı, ayaklı veya ayaksız seyyar yemek pişirme mangalı.
- malûmat** “Bilinen şeyler, bilinenler, bilgiler; bir iş veya mevzu hakkındaki bilgiler.
- mandarin** “Avrupalıların Çin devlet memurlarına verdikleri ad.
- mandıra** “Koyun, keçi vb. süt veren hayvanların barındırıldığı, süt ve süt ürünlerinin elde edildiği yer.
- manevî** “Mânâyâ âit; maddî olmayan; mücerred; ruhanî; görülmeyen, duyularla sezilebilen.
- manifatura** “Fabrika mamulü kumaş, bez gibi dokumalar.

mansıp “Devlet hizmeti, devlet görevi, makam, yüksek memuriyet.

mariz “Hasta, dertli, illetli.

maroken “Fas’ta işlenen yumuşak bir çeşit keçi derisi veya üzerine benekler basılarak marokene benzetilen koyun derisi.

marpuç “Nargileye takılan ve kolayca içmeyi sağlayan, hortum biçiminde uzun ve bükülgen boru.

martalos “Osmanlı devrinde derbentlerin, zor geçitlerin asayişini muhafaza ve müdafaa emniyetine memur edilen Hristiyan tebaadan muhafız.

masiva “Ondan gayrısı. Allah’tan başka insanı dünyaya bağlayan her şey. Dünya ile alâkalı şeyler.

maslahat “İş, önemli iş, mesele, birinden istenen şey.

mâtem “Ölüm gibi derin üzüntü veya kedere boğan olayların in-sanda doğurduğu ruh durumu. Yas.

mâtemî “Yaslı, mâtemli, üzüntülü.

mazi “Geçmiş zaman. Geçen, geçmiş olan.

mebnaî “İlk ve asıl hâline ait, ilk ve aslı halinde.

mebnî “Bina olunmuş, yapılmış, kurulmuş, bir şeye dayanan, dayandırılan.

mebni aleyh “aleyhinde, aleyhine binaen, aleyhine dayanarak.

mebni bih “-e/-a dayanarak, -e/-a binaen, bu yüzden.

mebni leh “-in/-ın lehinde, -in/-ın lehine, hakkında, onun için.

meçhuliyet “Bilinmezlik, belirsizlik.

med “(medd) Uzun hece, uzun ünlü.

medih “(medh) Övme, övgü, yüceltme.

mefhum “Fehmedilen, anlaşılan, mânâ, ifade, sözden çıkarılan mânâ; kavram.

mefkûre “Ülkü, gaye edinilen şey, tasavvur hâlindeki gâye.

meftun “Tutulmuş, gönül vermiş, âşık; birine veya bir şeye vurgun, vurulmuş, hayran.

mehabet “Heybetlilik, azamet, büyüklük, karşısındakinde hürmetle karışık korku duygusu uyandırma özelliği.

Mehdî “Kıyamet kopmadan önce dünyaya geleceğine ve dünyada İslam’ı hâkim kılacağına inanılan kişi.

mehip “Heybetli, azametli, büyük, yüce; mehabetli.

mekkâre “Osmanlı ordusunda taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır gibi yük hayvanları. Yük taşımak için halktan ücret karşılığında kiralanan yük hayvanı.

mekkâreci “Yük hayvanı kiralayarak taşıma işi yapan kimse.

menkibe “Din uluları, tarihî şahsiyetler veya olağanüstü olaylar hakkındaki olağanüstü özellik taşıyan hikâye ve anlatmalar.

menzil “İnilen yer, konulacak yer; yer, dünya, ev, mesafe; yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak; iki konak arasındaki uzaklık; bir günlük yol; bir merminin ulaşabildiği uzaklık; at değiştirmek veya konaklamak için kervanların ve posta tatarlarının indikleri bina veya han.

mer’a “Hayvan otlatmaya ayrılmış, tabî bitki örtüsüne sahip kırlık arazi, otlak.

meram “Maksat, niyet, arzu, istek; içten tasarlanan, istek, amaç yahut gaye.

merdümgiriz “İnsanlardan sıkılan, kalabalığa karışmaktan hoşlanmayıp yalnızlık isteyen.

Mesnevî “Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî (1207-1273)’nin yazdığı *Mesnevî* yahut *Mesnevî-i Manevî* adıyla bilinen altı ciltlik meşhur Farsça tasavvufî eser.

mesuliyet “Mesul olma hâli. Yaptığı iş ve hareketten hesap vermeğe mecbur oluş; sorumluluk.

mesuliyetsiz “Sorumsuz.

- meşin** “İşlenmiş koyun derisi; bu deriden yapılan eşya.
- meşiyet** “Dilemek, irade, arzu, murat, istek, matlup.
- meşrep** “Yaradılış, huy, mizaç; davranış biçimi, âdet, ahlâk, gidiş.
- meşum** “Uğursuz, kötü, şeametli.
- metanet** “Metin olma, dayanma, dayanıklılık, sağlamlık, kavilik; sözünden ve kararından dönmezlik.
- methal** “(medhal) Giriş, giriş yeri; duhul noktası.
- methiye** “Övgü, birini veya bir şeyi övmek gayesiyle yazılmış şiir; bu gaye ile yazılan kaside türünün bir bölümü.
- metrûk** “Terk olunmuş, bırakılmış; sahipsiz, kimsesiz kalmış.
- mevkufiyet** “Zanlının hüküm giyinceye kadar hapsedilmesi. Hapsedilme hâli.
- mevlid** “Doğma, doğum, doğuş, dünyaya gelme; Hz. Peygamberin doğumu.
- mevlût okutmak** “Ölen kimsenin ruhu için Süleyman Çelebi’nin yazdığı, Hz. Muhammed’in doğumunu, hayatını anlatan *Vesiletü’-Necât* isimli mesnevinin okunduğu dinî töreni tertiplemek.
- meyus** “Ümitsiz, kederli, üzgün, yeise düşmüş kişi.
- mezbele** “Zibillik, çöplük; pis şeylerin bulunduğu süprüntü yeri.
- mihaniki** “Düşünüp taşınmadan, alışkanlığın sevgiyle, yahut gayr-ı ihtiyari yapılan hareket.
- mirza** “Doğu Türk hakanlıklarında hükümdar çocuğu, şehzâde, beyzâde.
- miskin** “Uyuşuk, tenbel, hareketsiz; zavallı; çok uyuşuk olan (kimse); hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse); âciz, zavallı.
- mizaç** “Huy, yaradılış, tabiat, karakter.
- molla** “Eskiden okur yazar ve dinî bilgisi kuvvetli kimse; yüksek medrese talebesi.

- mortiyi çekmek** “(argo) Ölmek, gebermek.
- moskof** “Gaddar, zalim, zulmeden, nobran; Rus.
- muallâkta** “Havada, boşlukta asılı duran; hakkında karar verilmemiş, hallolunmamış; sürüncemede kalmış iş.
- muavin** “Yardımcı, muallim yardımcısı.
- muayyen** “Belirli, belirlenmiş. Görülmüş olan, kat’i olarak belli olan, belli, ölçülü, tayin ve tesbit olunmuş, kararlaştırılmış.
- muazzep** “Eziyet çeken, azap içinde bulunan; sıkıntıda kalan; acı, sıkıntı, azap çeken.
- mubassır**. “Okullarda öğrencilerin durumu ile ilgilenmek ve düzeni sağlamakla görevlendirilmiş kişi, öğretmen yardımcısı, muid.
- mugayir** “Aykırı; zıt; başka türlü, uygun gelmez; uymaz.
- muhabbet** “Sevgi, sevme; dostça konuşma, sohbet.
- muhacir** “Göç eden, bir memleketten kalkıp, başka bir yere yerleşen; göçmen.
- muhacirlik imtiyazları** “Göçenlere, hicret edenlere tanınan ayrıcalıklar.
- muhafazakâr** “İnanç ve düşünce, örf ve adetlere bağlı kimse.
- muhafazakârane** “Muhafazakârcasına.
- muhakeme** “Düşünmek; zihinde inceleme yapmak; karar vermek için iyice düşünmek; iki tarafı dinleyip hüküm vermek.
- muhalif** “Bir fikre, tutuma, görüşe veya bir davranışa karşı olan (kişi).
- muharebe** “İki ordu arasındaki çarpışma, harp etme, savaş; karşılıklı harp etme; savaşta çarpışmalardan her biri.
- muharip** “Harbeden, savaşan, cenkçi, cengâver; cesur, atılgan; harb usullerini iyi bilen ve uygulayan; savaşçı, harp eden asker.
- muharrik** “Harekete getiren, harekete geçiren, hareket ettiren; teşvik eden; tahrik eden, kışkırtan, kışkırtıcı.

- muhasara** “Kuşatma, sarma; etrafını kuşatma, çevirme, düşmanı veya kaleyi kuşatma.
- muhâsır** “(Kaleyi) muhasara eden, kuşatan.
- muhatarâ** “Tehlike; korku verici durum; tehlike ve zarar ihtimali.
- muhayyile** “Hayâl kurma merkezi; zihinde bulunan hayal kuvveti, hayal gücü.
- muid** “Yardımcı, öğretmen yardımcısı.
- mukabele** “Karşılık.
- mukabele etmek** “Bir hareket veya davranışa karşılık vermek.
- mukaddes** “Takdis edilmiş olan; her türlü noksanlık, ayıp ve kusurdan uzak olan; kudsi, mübarek.
- mukarripler** “Hükümdarın veya devletlilerin etrafındaki kişiler, yakınlar; etraf; hükümdar veya devletliye yakın olanlar.
- mukavemet** “Karşı durma, dayanma, karşı koyma, direnme, dayanıklılık.
- mukavemet etmek** “Karşı durmak, karşı koymak, dayanmak.
- mukayese** “Kıyaslama, birbiriyle karşılaştırma; birden fazla şeyi ölçerek, benzeterek veya karşılaştırarak değerlendirme.
- murassa** “Süslü; sırmalı, kıymetli taşlarla, cevahirle süslenip bezenmiş.
- murassa kılıç** “Kabzası ve kını mücevher gibi değerli taşlarla bezenmiş kılıç.
- musandırâ** “Evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük. Tavan arasındaki küçük oda, sandık odası. Yüklüğün üstündeki boşluk.
- musaraa** “Pehlivanlık, güreşmek, güreşe tutuşmak.
- musır** “(musırr) Israrcı, ısrar eden.
- musibet** “Ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şey; afet, bela, felâket, hastalık, dert.
- mustarip** “İstirap çeken, sıkıntılı, ağrı veya sızı içinde olan.

mutaassıp “Bir şeyi müdafaada ifrat ve inat gösteren. Körü körüne inat ve ısrar eden; bir görüş veya kanaatin aşırı derecede taraftarı olan; din, millet, vatan gibi mukaddes değerler hakkında yüksek sevgi, bağlılık ve gayret gösteren.

mutekid “İtikatlı, bir şeye inanan, itikat eden, inançlı, imanlı, itikat sahibi, mümin, bağlanmış, inanmış.

muvaffak “Başarmış, başarılı, beceren, bir işte sonuç alan, gayesine erişmiş olan.

muvafık “Uygun, yerinde, denk.

mübareze “Düşman taraflardan birer kişinin çıkarak çarpışması; teke tek dövüşme, vuruşma savaş.

mücella “Cilâlı, cilâlanmış; parlatılmış, parlak.

mücerret “(mücerred) Yalın, soyut, müşahhas olmayan; elle tutulup gözle görülmeyen, zihnen kavranabilen kavram, durum, hareket veya indirgeme; saf, katışıksız, yalnız, tek; soyulmuş, çıplak, boş; evlenmemiş.

mücrim “Suçlu, cürüm, suç veya kabahat işlemiş olan.

müdâhin “Dalkavuk; yüze gülen, insanı yalandan yüzüne karşı medh eden kişi, menfaat uğruna dostluk gösteren.

müdde-i umumî “Kamu adına ve yararına dava açmaya yetkili, kamu haklarını ve hukuku yerine getirmek üzere mahkemede sanıkları kovuşturan hukuk görevlisi, savcı.

müekkil “Vekil tayin eden; işine vekilini ikame eden; işleri için başkasını yerine bırakan.

müfettiş-i umumî “Umumî müfettiş; genel müfettiş.

mühmel “İhmâl edilmiş, bırakılmış, itina edilmemiş, ilgisizliğe uğramış.

mühr-i hümayun “Padişah mührü; üzerinde padişahın tuğrasının hâkkedilmiş olduğu som altından bir mühürdür, buna «saltanat mührü» yahut «mühr-i şerif» yani «şerefli mühür» de denir.

müht-i Şerif “Padişah mühtü; üzerinde padişahın tuğrası hákkedilmiş som altından bir müht, «saltanat mühtü» yahut «müht-i humâyun» da denir.

mülazım “Osmanlı devrinde teğmen rütbesindeki subay.

mülevven “Renk renk olan, renkli olan.

mülevves “Kirli, pis, bulaŐık, bulaŐtırılmış.

mümin “İnanan, inançlı, imanlı, iman etmiş, İslam dinine inananmış, Müslüman.

münasip “Uygun, yerinde, yaraŐır ve yakiŐır olan.

münbit “Verimli arazi, bitek toprak.

müneccim “Yıldızların hâl ve hareketlerini yorumlayarak mânâ ve hüküm çıkararak kişi.

münzevî “Yalnız başına çekilip kimse ile görüşmeyen, çekilip tek başına bir tarafta duran; yalnızlık içinde ibadet eden; toplumdandan uzak duran, yalnız başına kalmayı seven.

müphem “Açık, belli ve anlaşılır olmayan, muğlak, belirsiz; anlamı kapalı söz, düşünce veya hayal.

müracaat “Baş vurmak, izin almak için veya bir iş için alâkadarlarla görüşmek: mütalaa istemek, danıŐmak.

mürteci “Geri dönen, geri dönmek isteyen. İrticâa giden. Yeni düzene karşı direnen (kimse), gerici.

müsavî “Birbirine denk olmak, aynı seviyede olmak; denk, aynı derecede eŐit.

müsellâh “Silahlı.

müselles “Üçgen, üç köŐeli veya kenarlı olan; üçlü, üçleŐtirilen.

müstahsıl “YetiŐtiren, hâsil eden, husule getiren, üreten, üretici.

müstakil “Kendi başına; hür; istiklâl sahibi; kullanım yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan veya belli kişi yahut kişiler için ayrılmış olan.

- müstebit** “Zorba, emri altındakilere söz ve hürriyet hakkı tanımayan, istibdat uygulayan.
- müstefit olmak** “Yararlanmak, faydalanmak, istifade etmek.
- müstehtlik** “Satın aldığını bizzat kullanıp sarf eden, harcayan; tüketici.
- müstesna** “Benzerlerinden üstün ve farklı olan, benzerleri az bulunan, ayrı tutulan, ayrı muameleye tabi olan.
- müşaare** “Karşılıklı olarak birbirine şiir söylemek; ezberden konusuna ve kafiyesine göre şiir okumak suretiyle yarışma.
- müşaare etmek** “Karşılıklı şiir okumak; karşılıklı olarak birbirine şiir okumak suretiyle yarışmak.
- müşahede** “Gözle görme, görüp, seyrederek anlama.
- müşkül** “(müşkil) Zorluk, güçlük; güç, zor, çetin olan iş; çetinlik; engel, zorluk.
- müteallik** “Alâkalı, ilgili, bir yere veya bir şeye bağlı, bir yere veya bir şeye mensup.
- müteessif** “Eseflenen, teessüf eden, kederlenen, üzülen, acınan, esef eden.
- mütehassis** “Çok duygulu, duygulanmış, hisli, duygulu.
- müteheyyiç** “Heyecana gelen, coşan, coşkun, heyecanlı.
- mütelezziz** “Lezzet bulan, tat alan, mutlu olan, hoşlanan, lezzet aldığından hoşnut olan, lezzet duyan.
- mütemadiyen** “Devamlı surette; ara vermeden, sürekli olarak, fasilasız bir şekilde.
- mütenasip** “Uygun, aralarında muntazam bir nisbet bulunan, oranlı, orantılı.
- müteşekkil** “Teşkil edilmiş, şekillendirilmiş; oluşmuş, meydana gelmiş.
- müteverrim** “Veremli, verem hastalığına yakalanmış.

müvekkil “Vekil tayin eden; işleri için başkasını yerine bırakan; birine işini görmesi için vekillik yetkisi veren.

müzâdd-ı taaffün “Mikropların üremesini engelleyen veya onları öldüren maddeler.

müzakere “Talebenin derse çalışması; bir konuyla ilgili fikir alış-verişinde bulunma, olaşma. Bir iş hakkında konuşmak, bir iş için önceden danışıp görüşmek.

nâdan “Cahil, bilmez, haddini bilmez, bilgisiz, cahil; hâlden bilmez, kıymet bilmez; değer tanımaz, nobran, kaba, kötü, gabî kişi.

nahif “Zayıf, cılız, çelimsiz, ince.

nâil olmak “Erişmek, ulaşmak, kavuşmak, sahip olmak.

namazgâh “Yerleşim merkezleri dışında, açık arazide, kırılık bölgede etrafı çevrili, kible tarafına taş dikili, namaz kılmaya mahsus mekân: açık hava mescidi.

nâme “mektup.

nâme-i hümayun “Osmanlı Padişahları tarafından gönderilen mektup.

namuskârane “Namuslu kişiye yakışır bir şekilde.

nass telakki edilmek “Katiliği, kesinliği, açıklığı tartışma götürmemek.

nasb etmek “Tâyin etmek, atamak.

nass “Katilik, kesinlik, açıklık; teville ihtimali olmayan ifade, söz veya delil; Kur’ân-ı Kerim veya Hadis-i Şerifte bir iş ve mesele hakkında olan açıklık ve bu şekilde açık olan kelâm ve âyet; akide; dinin açık, kesin, kati ve değişmez hüküm ve kabulleri; teville imkânsız olan söz veya delil.

nazarî “Deneme veya tecrübeye dayanmadığı hâlde olay, yapı veya düzenlerin sebebini açıklamaya yönelik ve kavrama dayalı genel düşünce veya görüş; yalnız görüş ve düşünce hâlinde olan bilgi; bakışa, görüğe ait.

- nebatât** “Nebatlar, bitkiler; bitki bilimi.
- nedim** “Sohbet arkadaşı, meclis arkadaşı; eskiden makam ve iktidar sahiplerini tatlı sohbetler, güzel hikâye ve fıkralarla eğlendiren kişi.
- nefer** “Er, asker.
- nefes etmek** “Rahatsızlığı, illeti özellikle baş ağrısını geçirmek için okuyup üflemek.
- neftî** “Siyaha yakın koyu yeşil; maviye çalan koyu yeşil; petrol yeşili.
- nevi** “Çeşit, tür.
- nevâziş** “Okşayış, iltifat.
- nisyan** “Unutma, hatırdan çıkarma.
- nizam** “Düzen, tertip; sıra; kaide, kural.
- nizam-ı âlem** “Dünyânın nizâmı. Kâinatta Allah’ın koyduğu umumî nizam.
- nizamiye** “Tanzimat döneminde kara ordusu.
- numune** “Örnek, misâl; misal olarak gösterilen şey.
- nusret** “Zafer, galebe, fetih, üstünlük, başarı, düşmana gâlib olmak.
- nükte** “İdrak edilmesi ve anlaşılması nezâket ve zarifliğe dayanan ince anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, esprî.
- odabaşı** “Hanlardaki odaların kiraya verilmesi ve idaresiyle uğraşan kişi, han kâhyası.
- ordugâh** “Ordunun konakladığı yer; savaş sırasında ordunun merkezi olarak kullanılan yer; ordunun açık arazideki konaklama yeri.
- oskok** “(uskok) Habsburg devleti emrinde Osmanlı Devletine karşı savaştan yarı haydut yarı asker başıbozuk eşkıya takımına verilen isim. Uskoklar, Hristiyan Slavlara, Venedikli Katoliklerin ve diğer değişik Hıristiyan topluluklardan fertlerin katılmasıyla oluşmuştur. Kelime Hırvatça olup “atlayanlar, pusucular” anlamına gelir.

örs “Şekli yapılacak işe göre değişen, üzerinde maden dövülen, çelik satırlı, demir araç; üzerine çivi çakılacak ayakkabı geçirilen kunduracı aracı.

öşür “Ziraî mahsullerden alınan onda bir oranındaki vergi.

öşürcü “Öşür vergisini toplayan görevli.

palanga “Küçük kale.

payitaht “Tahtın bulunduğu şehir, hükümet merkezi, başşehir, başkent.

perestiş “Aşırı derecede sevme, taparcasına sevip sayma.

pervasız “Korkusuz, çekinmeyip sakınmayan.

peyke “Tahta sedir; genellikle eski iş yerlerinde bulunan, duvara bitişik, alçak tahta sedir; dükkânda dışa bakan oturma yeri.

pir “Yaşlı, ihtiyar; bir tarikat veya sanatın kurucusu.

pir aşkına “Karşılık gözetmeden veya karşılık görmeden tam inançla, gerçek bir sevgi ile.

pişdarlık “Öncülük.

piştov “Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan, paçavrayla sıkıştırılmış barutu horozunda bulunan çakmak taşı ile ateşleyerek kurşun bilyeyi atan, kısa namlulu, tek atışlı bir tabanca çeşidi.

pitoresk “Resimsi, durumu ve görünüşü resme elverişli olan; resim konusu olmaya değer (görünüş).

pitoresk âlem “Resme uygunluk arz eden, resmetmeye uygun manzara ve görünüşlerin tamamı.

piyade “Yaya olarak savaşan askerlerin oluşturduğu sınıf.

Piyer Loti “Asıl adı Louis Marie Julien Viaud olup, 1850-1923 yılları arasında yaşayan Fransız bahriye subayı. Türk hayatından etkilenen ve bazı eserlerinde Türkleri ve Türkiye’yi işleyen Türk dostu egzotik romancı.

pohpohlanmak “Birilerine kendini övmek, geçmişte yaptıklarıyla övünüp büyüklük taslamak.

Pomak “Rumeli’de Bulgarca konuşan bir Türk ve Müslüman topluluğu.

potur “Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon; kırmalı ve potlu pantolon.

pösteki “Koyun veya keçi postu.

rabıta “Bağlayan şey, bağ; ilgi, münasebet, alâka, bağlılık, yakınlık; iki şeyi birbirine bağlayan tertip.

rabıtasız rüya “Tabir edilmeye müsait olmayan rüya.

rahle “Küçük masa; üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa.

rahman “Bütün yaratıklara rızık ve nimetler veren, onlara merhamet eden, koruyan, Tanrı.

reâya “Bir hükümdarın yönetimi altındaki halk; Tanzimat’tan önce Osmanlı Devleti’nin Müslüman olmayan uyrukları.

rebabî “İnce duygular ve coşkun hislerle ilgili, lirik.

rebâbiyet “Lirizm, edebiyatta ilhama dayalı ince ve coşkun hislerin dile getirilme tarzı.

rehâvet “Vücutta görülen gevşeklik, ağırlık, tembellik, yavaşlık, pörsüklük, ihmalkârlık.

reji “1853 Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı Devleti’nin iç ve dış borçlarının ödenebilmesi için 27 Mayıs 1883 tarihli sözleşme uyarınca ülkede tütün inhisarını ele alıp yönetmek üzere kurulan ve 1925’e kadar faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirket. Tam adı «Memâlik-i Şâhâne Duhanları Müşterekül Menfa’a Reji Şirketi». Yerine 1925’de İnhisarlar İdaresi kurulmuş; inhisar yerine «tek-el» uydurulunca, Tekel İdaresi olmuştur.

rekât “Bir kıyam (ayakta durma), bir rükû (eğilme) ve iki secdeden ibaret olan namazın bir rüknü yahut birimi.

relique “Yadigâr, eski eser.

rençber “Çiftçi. Geçimini hububat ekimi ile temin eden köylü.

- resm** “Âdet, usûl, tavır, davranış.
- resm-i secde** “Secde etme hâli; hükümdar karşısında saygı ifadesi olarak yere kapanma.
- revak** “Ev önündeki saçak; kemer, kubbe. Çardak; üstü örtülü, önü açık yer; sundurma.
- reverans** “Selam veya teşekkür için eğilerek veya dizleri kırarak yapılan hareket.
- rıfk** “Yumuşaklık, yavaşlık, tatlılık, nezaket.
- rıfk ve nevâziş** “Yumuşaklıkla, tatlılıkla muâmele etmek; iyilik, iyi muâmele; güzellik, hoşluk.
- riyâ** “İkiyüzlülük, özü sözü bir olmamak; inandığı gibi hareket etmeyiş; gösteriş için yapılan hareket.
- riyakâr** “İkiyüzlü, özü sözü bir olmayan; inandığı gibi hareket etmeyen, sahte davranışlarla insanları aldatan, yalancı; samimi davranır görüldüğü hâlde samimi olmayan.
- ruhiyât** “Ruh ilmi, ruh bilimi.
- rumuz** “Gizli anlamlar yüklenmiş olan harf, söz veya işaretler. (remz’in çokluk şekli)
- rükû** “Namazın şartlarından, kıyamdan sonra tekbirle eller dize dayanarak eğilme hareketi.
- sadakat** “İçten bağlılık, sadıklık, dostlukta sebat, vefadarlık.
- sadrazam** “Osmanlı devletinde padişahın tam yetkili vekili ve vezirlerin en büyüğü, başbakan.
- sâkî** “Sulayan, içecek su veren, sucu, kadeh sunan, içki sunan; içkili toplantılarda içki dağıtan kimse.
- sakil** “Sıkıntı veren, sıkıntılı.
- salâtü selam** “Hz. Muhammed’e «aleyhisselâtüvesselâm, salavâtullâhi aleyh, sallallahu aleyhi ve sellem» dualarından birini okuma ve onu selamlama.
- saldırma** “Bir tür büyük bıçak.

- salhane** “Kasaplık hayvan kesilip yüzülen yer; mezbâha.
- samanuğrusu** “Samanyolu.
- sanduka** “Mezarların üzerine yerleştirilen tabut büyüklüğünde ahşap veya mermer sandık.
- sanduka** “Türbelerde mezar üzerine yerleştirilen ve üstü yeşil çuha ile örtülen tabut büyüklüğünde tahta veya mermer sandık.
- sarih** “Açık, belirli âşikâr, kolay anlaşılır, belli, belirgin,
- sarnıç** “Yağmur sularını biriktirmek için inşa edilmiş yer altı su deposu.
- savat** “Bir zemin üstüne işlenen çiçekli süs, bezek.
- savatlı** “Süslü, bezekli, denk.
- sebzevatçılık** “Sebzecilik.
- secde** “Allah’ın huzurunda yere kapanış; namazda bir rûkn; Allah’a şükür ve itaatini bildirmek için yere kapanarak alın, burun ucu, eller, dizler ve ayak uçları yere gelecek şekilde yapılan en büyük tazim ifade eden hareket.
- seci** “Nesirde kafiye.
- sefir** “Elçi; bir devletten diğer devlete bazı işler için gönderilen memur.
- sekban** “Osmanlılarda, sınır boylarında eyalet paşaları ve sancak beylerine bağlı olarak görev yapan bir asker sınıfı; padişahın köpeklerini av yerine götüreren, köpek bakıcısı, seymen.
- semâî** “Halk edebiyatında özel bir ezgi eşliğinde okunan, aruzun 4 veya 2 mefâilün kalıbı veya hecenin 4 + 4 kalıbıyla nazmedilen bir halk şiiri türü.
- semender** “Semendergillerden, uzun gövdeli, dört bacaklı, kuyruklu, kertenkeleye benzeyen, karada ve suda birçok türü bulunan bir hayvan; ateşte yanmadığına hatta ateşi söndürdüğüne inanılan efsanevi hayvan.
- serhadd** “Hudut başı, sınır başı, iki ülke toprağının birleştiği sınır; sınır boyu.

servi “Yapraklarını dökmeyen, ince, uzun, zarif görünümlü, çok koyu yeşil yapraklı kozalaklı bir ağaç.

sıhhiye neferi “Askerde sağlık işlerine bakan er.

sıkışık nizam “Askerlerin birbirinin yanında ve aynı hizada düzenli duruşu, yanaşık nizam.

sınıf-ı mahsus “hususî sınıf, özel sınıf.

sır “Gizli hakikat; gizli iş; insanın akıl erdiremediği açıklanamayan veya çözülemeyen husus; Allah’ın hikmeti.

Sırat Köprüsü “İslam inancına göre mahşer günü üstünden geçilecek olan köprü.

sırmalı “Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel; bu telden yapılmış veya bu tel gibi olan.

sırrolmak “Kaybolmak; ortadan yok olmak; nereye gittiği bilinmemek; bir şey veya kimse akıl almaz bir biçimde ortadan yok olmak.

silâhtar “Osmanlılar döneminde padişah, sadrazam, vezir gibi devlet büyüklerinin silahlarına bakan ve koruyan görevli.

sille “Elin iç yüzüyle surata vurulan tokat.

sincabî “Sincap rengi, sincap renginde olan.

sipahi “Osmanlılarda tımar sahibi bir sınıf atlı asker. Osmanlı Devleti’nde askerlik teşkilâtında “Tımar” namıyla öşür ve rüsumunu aldıkları araziye mukabil, harp zamanlarında kendi hayvanları ve kanunen götürmeğe mecbur oldukları silâhlı askerlerle birlikte sefere iştirak eden bir sınıf süvari askeri. Bunlar akıncılık, çapulculuk ve karakol hizmetlerini ifa ederler ve düşman karşısında piyadelerin muhafazasını te’min ettikleri gibi, icabında hücum işlerini de yaparlardı.

sipahi zabiti “Sipahi sınıfından subay.

siyaset günü “Osmanlı Devleti zamanında yüksek dereceli devlet adamının cellada teslim edileceği gün.

- sofa** “Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe bölüm.
- softa** “Medrese talebesi, dinî ilimlerle uğraşan kimse.
- sofu** “Dinin emir ve yasaklarına önem vererek, bunlara uyan ve uygulayan (kimse); nefsiyle mücadele ederek hakikate ermeye çalışan kişi.
- sorguç** “Bazı kuşların tepelerinde bulunan uzunca tüy; tuğ, başa takılan tuğ.
- stoik** “Kolay heyecana kapılmayan, sevinç veya kederin kolaylıkla tesir edemediği kimse.
- sulhperver** “Sulhçu, sulh ve sükûn isteyen; harp ve çarpışmak istemeyen, barıştan yana olan, barışsever.
- suret** “Görünüş, biçim, yol, tarz, kılık, gidiş, hâl, dıştan görünen şekil.
- sükûn** “Durgunluk, dinginlik, sâkin olma, hareketsizlik.
- sükûnet** “Sessizlik, huzur, rahat, dinginlik, hareketsizlik, sakinlik.
- sükût** “Sessizlik.
- sükûtî** “Suskun. Sessizlikte olan. Çok ses çıkarmayan. Az konuşan.
- sülûk** “Bir yola girme, bir yol tutma. Bir yolu takip etme. Bir tarikata girme Bir tarikata bağlanma. Mânevî terakki mertebelerinde devam etme.
- sülüs** “Hat sanatında Hicrî IV. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan, kalınca yazılan ve mimarî kitabelerde kullanılan bir yazı türü.
- sünbüli bir hava** “Yağmur yağdırmayan koyu renkli bulutlarla örtülü (hava).
- sütanne** “Bir çocuğun, annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, sütnine.
- şahadet** “Şahitlik, tanıklık.
- şahla gedâ nazarında bir olmak** “Padişah ile dilenci arasında bir fark gözetmemek. Padişah ile dilenciye itibar bakımından aynı görmek. Her insana aynı gözle bakıp aynı şekilde davranmak.

şairane “Şaire yakışır şekilde, şair sözü gibi, şaircesine; şair sözüne benzer, muhtevası şiir güzelliği taşıyan söz.

şaire “Şiirle ilgilenen veya şiir yazan hanım.

şark “Doğu yönü, güneşin doğduğu taraf, gün doğusu.

Şark meftunu “Şarka hayran, doğu hayranı; doğu toplumlarını inceleyen bilgin, şarkiyatçı, oryantalist.

şeamet “Uğursuzluk, kötülük.

şecaat “Yiğitlik, cesurluk; yüreklilik, kahramanlık; tehlike anında metin olarak cesaretini muhafaza etme.

şedit “Şiddetli, sıkı, keskin, sert, yeğîn.

şefkat “Karşılıksız, katışıksız, saf, ivazsız, garazsız içten gelen, merhamete dayalı sevgi.

şevk “Neşe, coşkunluk; şiddetli arzu, istek, heves.

şilte “Üstünde oturlan yatılan, içi yün veya pamukla doldurulmuş döşek.

şimal “Kuzey.

şimendifer “Demir yolu; demir yolu katarı, tren.

şuh “Şen, neşeli, işveli ve hareketlerinde serbest, oynak, cilveli (kadın).

şûle “Alev, yalım, ateşin alevi.

şuur “Anlayış, idrâk, izan ve vicdana dayalı uyanıklık hâli; kendi varlığından haberi olma; inceliklerini iyice idrak etme.

taaccüb “Şaşma, şaşkınlık, hayret etme.

taaccüb etmek “Şaşmak. Hayret etmek.

taassub “Bağlandığı bir görüş, düşünüş veya inanışta aşırılık gösterme, başka görüş veya düşüncelere itibar etmeme.

tabasbus “Yaltaklanma; birinin gözüne girmek için haysiyetini ayaklar altına alacak şekilde davranma, el etek öpme, riyakârlık.

tâbiyyet “Bir devletin tebaasından, uyruğundan olma.

tâbiyet âlâmetleri “Tabi olma, tebaa olma, bağı olma nişanları, işaretleri.

taciz “Huzursuz etme, tedirgin etme, rahatsız etme, sıkıntıya sokma, canını sıkma.

tafsilât “Açıklamalar, izahlar; ayrıntı; ayrıntılı açıklama.

tagayyür “Değişme, başkalaşma, bozulma, olduğundan gayri hale geçme.

tahakkuk “Gerçekleşme, yerine gelme; bir şeyin doğruluk veya gerçekliğinin meydana çıkması; delil ile ispat edilme.

tahakküm “Hükmetme, zorla, baskı ile hükmetme, hükmü altına alma.

tahassüsât “Duygulanmalar, hislenmeler.

tahavvül “Değişme, dönüşme, değişim, dönüşüm.

tahavvül kanunu “Maddenin değişme kuralı

tahayyül “Hayal etme; hayalde canlandırma; hayale getirme; fikir kurma, düşünme.

tahayyül etmek “Hayale getirmek; hayalde canlandırmak; fikir kurmak.

tahiyyat “Selâmlar; duâlar, hamdler, şükürler,

tahkir etmek “Aşağılamak; hor görmek, küçük görmek; aşağı, alçak ve değersiz addetmek; küçük ve önemsiz saymak.

tahrirât “Resmî bir dairece yazılan yazılar ve mektuplar, tahrirler; resmî mektuplar.

tahtelbahr “Denizaltı.

takbil “ Öpme, öpüş.

takbil resmi “Padişah veya vezir gibi büyük zatların eteğini öpme merasimi.

takdis etmek “Mukaddes bilerek büyük hürmet göstermek; kutsamak.

taksir etmemek “Kusur, hata, kabahat, suç veya günah işlememek.

- ta'lik** “Hat sanatında “Sülüs” yazının sağdan sola doğru yatık hâlde ve kuyruk kısmı daha uzamış şekline verilen ad. Bu yazı ile yazılan levha.
- talimgâh** “Talim ve öğrenme yeri; orduda uygulamalı eğitim ve öğretim sahası.
- taraça** “Bir yapının damında çevresi, üstü açık yer, tahtaboş. Toprak veya başka malzemeye elde edilen, bir duvarla desteklenen yüksek düzlük. Seki.
- tarafeyn** “Karşılıklı iki taraf.
- tarh** “Bahçelerde çiçek dikmeye ayrılmış yer.
- Tarih-i Mukaddes** “Tevrat’ın yaygın adı.
- tasannu** “Yapmacık hareket; zorla bir şeyi olduğundan daha değerli gösterme gayreti; sunî hareket.
- tasavvuf** “Sufileşme, gönlü dünyanın fânî işlerinden ayırıp Allah sevgisine bağlama; akıl yoluyla erişilemeyen ilahî hakikatleri ve gayb âleminin gerçeklerini sezgiyle arama, şahsiyeti kötülüklerden temizleyip, nefsi terbiye ederek, olgunluk ve kemale erme yolu.
- tasavvur** “Bir şeyi zihinde şekillendirme, tasarlama, göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma; düşünce, niyet, maksat, plan, tasarı, arzu.
- tasdik etmek** “Doğruluğunu kabul etmek. Bir kararın nizamı, şeria-ta, kanuna uygun olduğunu kabul edip imzalamak.
- tasrif** “Dilbilgisinde çekim, isim veya fiil çekimi.
- tayf** “Görüntü, hayal, ruh, ışık.
- tazminat** “Zarar ve ziyan bedeli ve bu bedel için ödenen miktar, karşılık.
- tebcil** “Yüceltme, saygı gösterme.
- tebdil** “Değiştirme; bir şeyi başka bir hâle getirme.
- tecessüs** “Bir şeyin iç yüzünü, aslını esasını araştırma, anlama ve öğrenme merakı.

tedarik “Ele geçirme, edinme; hazırlama; araştırıp bulma; sağlama, temin etme; hazırlık.

tedkikât “Tedkikler, araştırmalar, incelemeler.

tedkikât-ı lisâniye “Lisan tedkikleri, dil/lisan araştırma veya incelemeleri.

tedris “Öğrenim, ders görme, tahsil görme.

teessür “Üzüntü; kederli ve üzüntülü olarak içlenme; kederlenme.

tefahur “İftihar etmek, övünmek; kendini iyi görüp kusurdan gaflet etmek.

tefeül etmek “Bir kitabın rastgele bir sayfasını açarak orada yazılı metnin yorumundan olacak şeyi tahmin etmek veya bir sonuç çıkarmak.

tefevvuk “Fevkînde olma, üstünlük, üstün gelme, fâik ve daha büyük olma.

tehalüf “Aykırlık. Birbirine zıt olmak. Birbirine muhalif olmak, uymamak. Hâkimin her iki tarafa da yemin ettirmesi.

tehalük “Can atma, çok isteme, istekle atılma; tehlikeye aldırış etmeden, birbirini çiğneyecek gibi koşuşma.

tehyiç “Heyecanlandırma, coşturma, ayağa kaldırma.

tehyiç etmek “Heyecanlandırmak, coşturmak, ayağa kaldırmak.

tekâpû “Menfaat beklediği kişilere aşırı bir saygı ve hayranlık göstererek yaranmak istemek; dalkavukluk.

tekâmül “Olgunlaşma, kemâl bulma, mükemmele doğru gelişme.

tekebbür “Kibirlenme, büyüklenme, kendini büyük sayma; nefsi ni büyük görmek; çalım, kurum.

tekke “Tariikat mensuplarının barınma, zikir, ibadet ve tören yeri; dergâh.

tekliflere, tekellüflere meydan bırakmamak “Samimi davranmak, resmiyetten kaçınmak.

- telakki** “Bir meselede şahsî anlayış veya görüş. Bir meseleyi karşı-lama, kabul etme şekli.
- telehhüf** “Hüzün ve kederle karışık yanıp yıkılmak ve ah çekme derecesinde üzüntü.
- temaşa etmek** “Seyretmek, bakmak. Seyre çıkmak.
- tenezzül** “Haysiyetle bağdaşmayan fiil, davranış veya tasarrufta bulunma; inme, alçalma, düşme.
- terakki** “İlerleme; yukarı çıkma; yükselme. iyiye doğru gelişme gösterme, artma, çoğalma; bilgi ve medeniyetçe ilerleme, yükselme, gelişme.
- terâne** “Terennum; nağme, âhenk, makam; bir şüiri makam ile okuma; şarkı söyleme.
- terâne-i giryân** “Ağlayan nağme; hüznü, ağlatıcı söz, şarkı veya nağme.
- terkip** “Dilbilgisinde tamlama; Arap veya Fars dilbilgisi kurallarına göre kurulmuş isim veya sıfat tamlaması.
- terkipli** “Tamlamalı; Arap veya Fars dilbilgisi kurallarına göre kurulmuş tamlamaların kullanıldığı metinler.
- terviç etmek** “Bir düşüncüyü tutma, desteklemek.
- tesliyetnâme** “Birini teselli etmek üzere yazılmış mektup.
- teşekkül etmek** “Belirmek, belli bir biçim almak, oluşmak; kuruluş olarak oluşmak şekillenmek, şekil almak, meydana gelmek.
- teşrifat** “Resmî günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin makam ve mevki sıralarına göre kabulü; devletin kurallarına göre davranma; resmî kabul ve ziyaretlerdeki kabul merasimi; protokol.
- teşyi** “Yola vurma, yolcu etme.
- teşyi etmek** “Gideni uğurlamak, geçirmek, selametlemek.
- tetkik** “İnceleme. Araştırma.
- tetkik etmek** “Hakikati anlayıp ortaya çıkarmak için dikkatlice araştırmak, incelemek.

tevbih “Azarlama, paylama.

tevekkül “Kendine düşen vazifeyi yaparak sonrasını Allah’a bırakma; elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah’a bırakma; Allah’tan gelene razı olma; kadere razı olma; Hakk’a güvenme.

tevil “(meal’den) Sözü çevirme; söze ayrı bir mana vermeye kalkışma; bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme.

tezat “İki şeyin birbirine zıt olması, zıtlık; terslik.

tığ “Kılıç.

tıknaz “Kısa boylu ve şişman, toplu; şişmanca, kısa ve kalın yapılı, tıknaz.

tırşe “Yeşil ile mavi arasında kalan renk.

Tokatlıyan “1897 senesinde İstanbul, Beyoğlu’nda Cadde-i Kebîr (İstiklal Caddesi) üzerinde Mıgırdıç Tokatlıyan tarafından yaptırılan 160 odalı ve asansörlü modern otel. Şimdi yerinde Tokatlıyan İşhanı vardır.

tolga “Düşman silahından korunmak için demirden yapılmış başlık, miğfer.

tolgalı “Başına düşman silahından korunmak için demir başlık yani tolga veya miğfer giyinmiş kişi.

tövbe istiğfar etmek “İşlediği günahlardan pişman olarak bir daha işlememek üzere, «Estağfirullah» diyerek Allah’tan kusurlarının affını, günahlarının bağışlanmasını dilemek.

Tûba Ağacı “Cennette kökü yukarıda, dalları aşağıda, meyvesi hiç tükenmeyen, çiçeklerinden cennet elbiseleri çıkan ve dalları cennet surlarının dışına taşacak kadar büyük bir ağaç.

tuğ “Padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs, sorguç.

Tuhfe-i Vehbî “Sünbülzâde Vehbî’nin (1718?-1809) yazdığı Farsçadan Türkçeye manzum bir sözlük. Eskiden ilk ve orta dereceli okullarda okutulan ders kitaplarındandı.

türedi “Kendisinden umulmayan bir şekilde sivrilerek hakketmediği bir duruma gelen kimse, yerden bitme, yeni yetme; saygısız, haylaz, serseri.

uhrevî “Öbür dünya ile ilgili, ahiret ile ilgili, dünyevi zıddı; âhirete dair, âhiretle alâkalı; öteki dünyaya ait.

Ulahça “Ulah (Leh) dili. Lehistan (Polonya)’da konuşulan dil. Bu dille yazılmış olan.

ulak “Haberci.

ulemâ “Âlimler; Osmanlı devrinde yüksek ilim ve fıkıh âlimleri; ilmiye mensupları, bilginler.

uluhiyet “İlâhlık, ilâhlık vasfı; Allah’ın kâinattaki tasarruf ve hâkimiyeti ile her şeyi kendisine ibadet ve itaat ettirmesi.

ulûm-ı diniye “Din ilimleri, din ile ilgili, dini konu edinen bilimler.

ulvî “Yüce, yüksek, erişilmez; eşsiz ve benzersiz özellikler taşıyan.

ulviyet “Ulvilik, yücelik, yükseklik, ululuk.

umman “Uçsuz bucaksız deniz, engin deniz, okyanus.

usulperver “Kurallara uyan, usule riayet eden.

uzvî “Uzva ait, canlı, organik.

ülfet “Alışma, kaynaşma, görüşme, tanışma, konuşma, dostluk, arkadaşlık; alışkanlık.

ümerâ “Emirler, yöneticiler, beyler; âmirler, yüksek rütbeli zabıtlar.

üsküf “Yüksek rütbedeki yeniçeri subaylarının giydikleri, yarısı arkaya sarkan uzun bir başlık.

üzengi “Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

vakâyi “Vakalar, vâki olup zuhur eden hususlar, olaylar.

vâkı’ a “Vuku bulmuş, olmuş, mevcut olan hadise, olgu; gerçi, aslında, doğrusu; lâkin, ancak.

vâkıf olmak “Bilmek, öğrenmek.

Valide-i Atik “II. Selim’in eşi III. Murad’ın annesi Nurbanu Valide Sultan’ın, 1570-1579 yılları arasında Üsküdar’da Toptaşı sem-
tinde Mimar Sinan’a inşa ettirdiği cami ve külliye.

varidat “Kâr, gelir; gelirler.

varta “Tehlike, kurtulmanın zor olduğu tehlikeli durum; uçurum.

vaziyet “ Durum, tavır, hâl, el koyma.

vecit “ (vecd) Yücelik, güzellik ve aşkınlık karşısında sevgi veya heye-
candan doğan aşırı coşkunluk hâli, kendini kaybedecek derecede
coşmak, heyecanlanmak; din, sanat veya aşk noktasında şiddetli
duygu ve heyecan hâli, şevk yüksekliği ile kendinden geçme, esri-
me, istiğrak.

vefa “Ahdinde, sözünde durma; sevgi ve dostlukta sebat ve devam
etme; sevgi, dostluk ve bağlılıktan yüz çevirmeme; dostlarını
unutmayı arama.

vehim “Kaynağı belirsiz fikir yahut mânâsız, yersiz, sebepsiz, kor-
ku; kuruntu.

velense “Yüzü uzun tüylü, kalın ve ağır battaniye.

velespit “Bisiklet.

Venedik “İtalya’nın kuzey doğusunda Adriyatik sahilinde yaklaşık
118 adacık üzerine kurulu kanal ve köprüleriyle ünlü tarihî bir
şehir ve adını bu şehirden alan VIII. ve XVIII. Yüzyıl arasında
İtalya yarımadasının kuzeyinde hüküm sürmüş bir devlet.

vesile “Sebeup, bahane; elverişli durum, fırsat, vasıta, yol, kendisi ile
başkasına yaklaşılacak şey.

vilayet “Valilik, il, il merkezi.

vire “Muhtemel mağlubiyeti fark ederek, savaşta ısrar etmeden, an-
laşarak can kaybına meydan vermeden kale terkî; üzerinde sava-
şılacak şeyi terk etme.

voyvoda “Osmanlıların Eflak ve Boğdan beylerine verdikleri unvan;
kesime verilen bir yerin vergilerini toplamakla görevlendirilen

kimse; vezirlerin, haslarının yıllık gelirini toplamak için gönderdikleri görevli.

vuzuh “ İfadede açıklık, kolayca anlaşılır olma.

yâdigâr “Hatıra, bir kimseyi veya bir olayı hatırlatan kişi, nesne veya olgu.

yalak “Hayvanların su içmesine yarayan kap veya kurun.

yar “Uçurum.

yatağan “16. Asırda yaygınlaşmış bir Türk kılıcı. Yeniçerilerin kullandığı tek tarafı kesici, keskin ağız içe gelecek şekilde ters kavisli bir kılıç türü.

yegâne “Biricik, tek.

yeis “Ümitsizlik ve çaresizlikten doğan üzüntü, endişe, karamsarlık, ümitsizlik.

yen “Elbise kolunun el üzerine gelen kısmı.

yortu “Hristiyanlara mahsus bayram veya tatil günü.

zâbit “Rütbesi teğmenden binbaşıya kadar olan subay; askere kumanda eden rütbeli asker; başkalarını zapt edip idare etmeye memur olan kişi, subay.

zaç yağı “Sülfürik asit.

zâhife “Sürüngen, (yılan gibi) yerde sürünen varlık.

zahire “Gerektiğinde kullanılmak için saklanan tahıl, aşıklık; ambar-da saklanan yiyecek, hububat.

zâhit “Dinin emir ve yasaklarına uymayı ve haramdan kaçınmayı hayatında ilke ve değer edinen kimse.

zâir “Ziyaretçi, ziyaret eden.

zâirsiz “Ziyaretçisiz.

zanaat “İnsanın maddî ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte tecrübe, beceri ve ustalık gerektiren iş, sınaat; hüner, marifet.

zaptiye “Osmanlı devrinde toplum emniyetini sağlamakla görevli askerî kolluk teşkilâtı ve buraya mensup er, zaptiye memuru; memleket içi âsâyiş ve intizamı temin maksadı ile çalışan jandarma veya polis gibi hükümet kuvveti.

zarurî “Gerekli, mecburî, istek veya şarta bağlı olmadan, mecburen olacak iş.

zapturapt “Düzen, âsâyiş, sıkı düzen; disiplin.

zaviye “Açı, köşe.

zelil “Hor ve hakir görülen, aşağı tutulan, aşağılanan, alçak.

zeval “Sona erme, bitme, sönme.

zevce “Erkeğin nikâhli eşi, karısı.

zımnında “Dolayısıyla, için; bir sebep dairesinde.

zillett “Zelillik, hor ve hakir duruma düşme, aşağılanma.

ziyâ “Işık, aydınlık, nur.

ziyâde “Çok, fazla, artık (şey); daha çok, daha fazla; artan, fazla kalan; çok bol; fazladan; artma, çoğalma.

ziynet “Süs, bezek; kadınlara mahsus kıymetli eşya.

zuhur “Ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma.

zuhur etmek “Ortaya çıkmak, görünmek, belirlemek

zulmet “Karanlık, iç sıkıntısı, sıkıntı.

Zülfikâr “Hazret-i Ali'nin çatal ağızlı kılıcı.

Zülkadriye “Dulkadıroğulları Beyliği. Zeyneddin Karaca Bey tarafından Elbistan'da kurulan, 1339-1521 yılları arasında Anadolu'nun güneyinde, Maraş, Kayseri, Elazığ, Malatya, Adıyaman ve Ayıntap vilayetlerinde hüküm süren ve 1515'te Tur-nadağ Savaşıyla yıkılarak 1522 yılında Osmanlı topraklarına katılan Türkmen beyliği.

